

**LATVIJAS UNIVERSITĀTES
VĒSTURES UN FILOZOFIJAS FAKULTĀTE**

Anitas Čerpinskas

Promocijas darbs

**Rīgas nozīme Krievijas impērijas aizsardzības sistēmā
1812. gada karā**

**Darba vadītājs
prof., dr. hist.
Gvido Straube**

Rīga, 2010

Saturs

Ievads	3
Izmantoto avotu un literatūras apskats	8
1. nodaļa. Rīga Krievijas impērijas pirmskara plānos un pilsētas sagatavošana karam	
1.1. Stratēģiskā plānošana 1810. gadā	37
1.2. Aizsardzības sistēmas nostiprināšana 1811. gadā	49
1.3. Sagatavošanās karam 1812. gada pirmajā pusē	65
2. nodaļa. Rīga Krievijas karaspēka atkāpšanās laikā (1812. gada jūnijs – augusts)	
2.1. Viļņas operācija (1812. gada 12. (24.) – 16. (28.) jūnijs)	86
2.2. Vitebskas manevrs (1812. gada 16. (28.) jūnijs – 16. (28.) jūlijs)	96
2.3. Smoļenskas manevrs (1812. gada 16. (28.) jūlijs – 6. (18.) augusts)	124
2.4. Maskavas manevrs (1812. gada 6. (18.) augusts – 3. (15.) septembris)	139
3. nodaļa. Rīga Lielās Armijas atkāpšanās periodā (1812. gada septembris – decembris)	
3.1. 1812. gada septembris – „pamiera” mēnesis	155
3.2. Atkāpšanās līdz Smoļenskai (1812. gada oktobris)	170
3.3. Atkāpšanās līdz Krievijas impērijas robežai (1812. gada novembris – decembris)	180
Secinājumi	200
Promocijas darbā minēto personu rādītājs	204
Promocijas darbā minēto apdzīvoto vietu rādītājs	214
Izmantoto avotu un literatūras saraksts	219
Izmantoto saīsinājumu saraksts	230

Ievads

1812. gada karā lielākā vai mazākā mērā bija iesaistītas gandrīz visas Eiropas valstis. Lai gan tas bija karš starp divām valstu savienībām, t. i., Francijas, Austrijas, Prūsijas, Reinas savienības un Itālijas konflikts ar Krieviju, Lielbritāniju, Zviedriju un Spāniju, historiogrāfijā pieņemts nošķirt notikumus Krievijas impērijas teritorijā un 1812. gadā no pārējās Eiropas un no 1813. un 1814. gada¹. Vēsturiskajā literatūrā šo karu mēdz saukt par Napoleona iebrukumu Krievijā vai Napoleona kampaņu pret Krieviju, bet Krievijā tas ieguvis 1812. gada Tēvijas kara nosaukumu. Pirmie divi varianti samazina kara dalībnieku skaitu līdz diviem, savukārt pēdējais ir saistīts vairāk ar Krievijā izveidojušos patriotisko tradīciju saistībā ar šī kara interpretāciju. Atsevišķi vēsturnieki uzskata, ka 1812. gada kara notikumi Krievijā ir jāaplūko kā viena no kampaņām 1812. – 1814. gada karā². Tomēr promocijas darbā ar 1812. gada karu apzīmē Francijas un tās sabiedroto iebrukumu Krievijā un kara operācijas no 1812. gada jūnijam līdz decembrim.

Šis bija vienīgais no Napoleona kariem, kurš norisinājās Krievijas teritorijā. Iekļaujoties kopējos procesos, tā plānošana, sagatavošana un realizācija vienlaicīgi ieguva arī citiem attiecīgā laikmeta militārajiem konfliktiem neraksturīgas iezīmes. Tas skaidrojams gan ar neparasti lielu karadarbībā iesaistīto cilvēku un materiālo resursu daudzumu, gan ar karadarbības skartās teritorijas apmēriem. Gatavojoties šim konfliktam, Krievijas karaspēka virspavēlniecības priekšā stāvēja nopietns izaicinājums, t. i., sagatavot valsti karam ar sava laika atzītāko militāro prātu. Pastāvēja vairāki iemesli, kas radīja šaubas par Krievijas impērijas aizsardzības sistēmas³ iespējām izturēt gaidāmo sadursmi. XVIII gs. otrajā pusē Krievijai bija pievienoti vairāki sadalītās Polijas apgabali. Atšķirībā no Francijas, kuras robežu un svarīgāko ceļu aizsardzības tīkls bija veidojies vairāku gadsimtu garumā, Krievijai jauniegūto teritoriju joslā šāda tīkla nebija. Gatavojoties 1812. gada karam, Krievija reformēja savu karaspēku, izstrādāja jaunus tā vadības noteikumus un koncentrēja vairākas armijas pie rietumu robežas. Teritoriālās sagatavotības ziņā Krievijas karaspēka

---

¹ Подмазо А. А. Отечественная война 1812 года и ее место в наполеоновских войнах // Отечественная война 1812 года. Источники. Памятники. Проблемы. – Можайск: Маленький город, 2004. – С. 231

² Там же. – С. 236

³ Krievijas impērijas aizsardzības sistēma – preventīvo drošības pasākumu (teritoriālā un karaspēka sagatavotība) un pretdarbības līdzekļu (rīcība kara laikā) kopumu, kas apskatāmajā laika periodā veidoja Krievijas impērijas nodrošinājumu pret citu valstu iebrukuma un bija paredzēts iebrukuma kaitējuma mazināšanai, noteiktu virzienu, rajonu un objektu segšanai un noturēšanai.

vadība nolēma veidot atbalsta bāzes līnijā gar Daugavu un Dņepru. Līnijai bija jāveidojas no dabisku un mākslīgu šķēršļu kopuma, kurš palīdzētu Krievijas karaspēkam apturēt iebrucēju. Šādas aizsardzības joslas XVIII un XIX gs. Eiropas valstīs veidoja, lai iebrucējam nebūtu fiziski iespējams virzīties uz priekšu bez atsevišķu nocietinātu punktu ieņemšanas⁴. Visa aprakstītā Krievijas aizsardzības pasākumu kompleksa analīzi pēdējās divās desmitgadēs Krievijā aktualizējuši vairāki jauni pētījumi par 1812. gada kara plānošanu, Krievijas karaspēka flangu nozīmi kara laikā un historiogrāfijā vienmēr dzīvais jautājums par Napoleona sakāves iemesliem.

Rīga atradās jaunās Daugavas un Dņepras aizsardzības līnijas labajā flangā. Kā Baltijas guberņu administratīvajam centram, cietoksni un ostai Rīgai bija pievērsta pastāvīga militāro resoru uzmanība un piešķirtas karaspēka atbalsta punkta funkcijas aizsardzības izstrādē. 1812. gada kara sagatavošanas laikā Kara ministrija nodrošināja Rīgas nocietinājumu paplašināšanu un nostiprināšanu, atbilstošas artilērijas un iespēju robežās arī garnizona sakārtošanu, lai Rīga izturētu triecienuzbrukumu un uz laiku arī aplenkumu. Lai gan lielākās karaspēka masas novirzījās vairāk uz austrumiem, 1812. gada karš skāra arī Latvijas teritoriju. Latvijas vēstures historiogrāfijā tas aplūkots tikai virspusēji kā notikums, kurš tikai pakārtoti attiektos uz zemes vēsturi. Bieži vēsturnieki par centrālo aprakstīšanas objektu izvēlējušies latviešus, necenšoties aplūkot plašākā kontekstā procesus, kuros viņi bija iesaistīti. Pretēji minētai nostājai ar 1812. gada karu un Latvijas teritoriju saistītais avotu daudzums ir pietiekoši liels, lai uzskatītu šo teritoriju un tās iedzīvotājus par pilntiesīgiem kara dalībniekiem un ļautu arī viņiem ieņemt savu vietu šī kara vēsturē.

Promocijas darba mērķis ir izpētīt Rīgas nozīmi Krievijas impērijas aizsardzības sistēmā 1812. gada karā. Darba hronoloģiskos ietvarus veido 1810. gada pavasaris un 1812. gada decembris, jo tie apzīmē Krievijas gatavošanās sākumu karam un 1812. gada kara beigas. Pats 1812. gada karš sadalīts divos posmos, kā tas pārsvarā darīts historiogrāfijā. Pirmais periods ietver laiku no kara sākuma līdz Napoleona ieiešanai Maskavā un apzīmē Krievijas karaspēka atkāpšanos un Napoleona karaspēka uzbrukumu. Otrais kara posms ietver laiku no Napoleona ieiešanas Maskavā līdz viņa karaspēka izešanai no Krievijas impērijas teritorijas.

Lai sasniegtu mērķi, izvirzīti šādi uzdevumi:

- 1) noskaidrot Rīgai noteikto vietu Krievijas impērijas aizsardzības plānos un to, cik lielā mērā Rīgas aizsardzība tika sagatavota atbilstoši plānotajam;

---

⁴ Prost Ph. Les forteresses de l'empire. Fortifications, villes de guerre et arsenaux napoléoniens. – Paris: Montieur, 1991. – p. 12

- 2) izpētīt, kāda bija Rīgas nozīme 1812. gada kara pirmajā posmā, cik lielā mērā Rīga izpildīja pirmskara plānos tai noteiktos uzdevumus un kā tas iespaidoja kopējo kara gaitu;
- 3) atklāt Rīgas nozīmi 1812. gada kara otrajā posmā, noskaidrojot Rīgas vietu Krievijas impērijas uzbrukuma plānos un izanalizējot to, kādā mērā tie tika realizēti.

Promocijas darba nodaļas sakārtotas, ievērojot minētos uzdevumus. Pirmajā nodaļā hronoloģiski aplūkots laika periods no 1810. gada pavasara līdz 1812. gada vasarai, t. i., Krievijas impērijas sagatavošana karam. Tajā atspoguļoti Krievijas Kara ministrijas izstrādātie robežas nostiprināšanas un valsts aizsardzības plāni un Rīgas vieta tajos, kā arī parādītas plānu korekcijas, mainoties starptautiskajiem apstākļiem un pieskaņojoties valsts iekšējām iespējām nodrošināt robežas aizsardzību. Otrajā nodaļā hronoloģiski aplūkots laika posms no 1812. gada jūnija vidus līdz septembra sākumam. Nodaļā parādīti četri Napoleona karaspēka veiktie manevri un Krievijas karaspēka pretdarbība, atklāti Napoleona plāni saistībā ar Baltijas guberņām, to realizācija un korekcijas kara kopējās attīstības kontekstā, kā arī atspoguļota Rīgā izvietoto Krievijas karaspēka daļu pretdarbība pretiniekam, kas kopumā atklāj Rīgas nozīmi 1812. gada kara pirmajā posmā. Trešā nodaļa aptver laika periodu no 1812. gada septembra līdz decembrim. Tajā aplūkots Krievijas Kara ministrijas izstrādātais pretinieka ielenkšanas plāns un Rīgas vieta tajā, parādīta plāna realizācijas gaita visā karadarbības teātrī un pie Rīgas, parādot Rīgas nozīmi 1812. gada otrajā posmā.

Runājot par promocijas darba veidošanas vadmotīviem, jāpiemin 1812. gada kara pētnieks Viktors Bezotosnijs. Viņš uzsvēris, ka vēsturnieki bieži krīt par upuri savām zināšanām, jo analizē notikumu gaitu pēc viņiem *post factum* pieejamajiem materiāliem⁵. Aprakstot karadarbību, viņi maksimāli vadās pēc realitātes, ar kuru operē zinātne. No šādas pozīcijas cieš cēloņsakarību meklējumi, jo analīze tiek radīta nevis no iekšienes, bet ārpusē. Pieņemot lēmumus, karaspēka daļu komandieriem nebija pieejama objektīva apstākļu aina, bet gan noteikts vairāk vai mazāk precīzas informācijas daudzums. Lai neradītu mākslīgu vēsturniekam pieejamo datu pārņemšanu uz pagātņi, iespēju robežās jāizpēta, kādi materiāli bija katra komandiera rīcībā, kas radīs priekšstatu par lēmuma pieņemšanas iemesliem. Promocijas darba izstrādē pielietots 'izprašanas no iekšienes' princips, mēģinot atklāt gan objektīvās, gan subjektīvās notikumu attīstības cēloņsakarības. Lai to izdarītu, pielietotas vairākas vēstures zinātnes pētījumu izstrādes metodes:

---

⁵ *Безотосный В. М.* Разведка и планы сторон в 1812 году. – Москва (далее – М.): РОССПИЭН, 2005. – С. 9

- 1) sistēmu-struktūru metode – Krievijas impērijas aizsardzības sistēmu, tāpat kā karaspēku veidoja noteikti strukturālie segmenti, kuru savstarpējo mijiedarbība atklāj gan to nesaraujamo saikni vienam ar otru, gan sistēmu savstarpējo ietekmi;
- 2) salīdzinošā metode izmantota, lai parādītu atšķirības starp karaspēku komandieriem pieejamo informāciju un realitāti, kas bieži ļauj atklāt augstākstāvošo instanču rīkojumu realizācijas iespējamību; tāpat kā novērtējot pretinieku karaspēku kvantitatīvos un kvalitatīvos rādītājus dažādos kara periodos;
- 3) sinhronā metode – sinhronizācijai ir pakļauti konkrētā laika periodā radīti avoti, lai gūtu priekšstatu par notikumu kopainu tēmas telpiskos rāmjos;
- 4) diahronā metode ļauj apskatīt procesus un to ietekmējošos faktorus laika kontekstā.

No tehniskām promocijas darba niansēm jāmin, ka:

- 1) tekstā apdzīvotām vietām lietoti mūsdienu nosaukumi, izņemot gadījumus, kad tie disonē ar aprakstāmo laikmetu, piemēram, Sovetskas un Tilzītes gadījumā; darba noslēgumā ievietots apdzīvoto vietu rādītājs, kurā doti vēsturiskie nosaukumi (Baltijas guberņās – krievu un vācu valodā), un norādīta to piederība valstij vai guberņai (Krievijā);
- 2) Krievijas karaspēkā dienējošiem sveštautiešiem vai ārvalstniekiem lietots viņu lietvedības vārds, t. i., vārds, ar kuru viņu atpazīna un kurā viņu uzrunāja Krievijas dokumentācijā; darba noslēgumā ievietots personu rādītājs, kurā norādīti pilnie dzimtas un lietvedības vārdi, ja tādi bija; personu pakāpes un amati norādīti uz promocijas darbā apskatāmo laika periodu;
- 3) kā pirmie norādīti datumi pēc vecā stila, kurš 1812. gadā bija aktuāls Krievijā, iekavās norādot to pēc jaunā stila;
- 4) visi citāti un frāzes no avotiem vai historiogrāfijas norādītas *slīprakstā*;
- 5) apzīmējumi ‘krievi’ un ‘franči’ nenorāda nacionālo, bet valstisko piederību.

Promocijas darba pielikumā ievietotas kartes 1812. gada kara norišu ilustrēšanai. Papildus Krievijas XIX gs. historiogrāfijā izmantotām kartēm, kuras attēlo atsevišķus karadarbības sektorus noteiktā brīdī, izmantotas arī amerikāņu vēsturnieku sastādītās kartes, kurās demonstrēti vienlaicīgi notikumi visos karadarbības sektoros⁶.

---

⁶ Михайловский-Данилевский [А.] Описание Отечественной войны 1812 года. Ч. I-IV. – Санктпетербург (далее – СПб.): Военная Типография, 1839; Esposito V., Elting J. A Military History and Atlas of the Napoleonic Wars. – New York: Frederick A. Praeger, 1963.

Izmantoto avotu un literatūras apskats

Avoti

Promocijas darbā izmantoto avotu iedalījums pēc to veidiem:

- 1) likumdošanas akti un oficiālā korespondence veido pētnieciskā darba avotu pamatbāzi, jo ir tieši saistīti ar kara plānošanu un īstenošanu dzīvē;
- 2) atmiņas un dienasgrāmatas parāda kara plānošanā un plānu realizācijā iesaistīto cilvēku vai citu laikabiedru personīgos uzskatus šajos jautājumos, kuriem oficiālajā sarakstē nav vietas, kā arī atsedz atsevišķu militārpersonu savstarpējās attiecības.

Likumdošanas akti un lietvedības dokumenti

Nepublicētie avoti

Daļa promocijas darbā izmantoto oficiālās korespondences dokumentu glabājas vairāku valstu arhīvos nepublicētā veidā. Latvijas Valsts Vēstures arhīvā (turpmāk LVVA) atrodamie materiāli par Baltijas guberņu sagatavošanu karam ar Napoleonu un pašu kara norisi pārsvarā ir dažādu vietējo amatpersonu un militārpersonu oficiālā sarakste. Baltijas ģenerālgubernatora kancelejas 1. fondā apkopotas lietas par Rīgas pilsētas un cietokšņa sagatavošanu karam, tie ir kara ministra un inženieru rīkojumi un atskaites, ģenerālgubernatora pavēles, cietokšņa žurnāls, ziņojumi par pretinieka izvietojumu un darbībām, pilsētas aizsardzības plāni, materiāli par karaspēka izvietojumu, apkopojošas ziņas par problēmām, kas saistītas ar apkārtnes sagatavošanu karastāvoklim atbilstoši normatīviem un nepieciešamo telpu trūkumu, par pilsētas garnizona un artilērijas vispārējo stāvokli⁷. LVVA 1. fonda materiālos apkopota lielākā daļa ģenerālgubernatora ienākošās un izejošās (ieskaitot slepeno) sarakstes, kas aptver visus Rīgas aizsardzības aspektus, bet vairāk atklāj to organizatorisko un daudz mazāk – izpildes pusi.

LVVA Vidzemes gubernatora kancelejas fondā⁸ atrodama sarakste ar Rīgas maģistrātu par nocietinājumu rekonstrukciju un to apkārtnes sakārtošanu, par Rīgas cietokšņa un garnizona stāvokli 1812. gada otrajā pusē, kā arī dažādiem pasākumiem aizsardzības nodrošināšanā. Šie dokumenti vairāk skar augstāko pavēļu izpildi, nevis organizāciju, kā tas

⁷ LVVA, 1. f. Baltijas ģenerālgubernatora kanceleja, 2. apr., 12. apr.

⁸ Turpat, 3. f. Vidzemes gubernatora kanceleja, 5. apr.

ir ģenerālgubernatora materiālos. Tā kā Vidzemes gubernatoram tika uzticēta tikai atsevišķu ar aizsardzību saistīto jautājumu kārtošana, tad šī fonda materiāliem promocijas darba kontekstā ir visnotaļ fragmentārs raksturs.

LVVA ir izveidots arī speciāls 5757. fonds, kurā atrodas ar 1812. gada kara vēsturi saistītas lietas, kuras grupētas pa tēmām:

- 1) Kurzemes pārvalde „*franču okupācijas*”⁹ laikā;
- 2) Vidzemes kazaku pulka veidošana;
- 3) Krievijas karaspēka apgāde¹⁰.

Promocijas darbā šie materiāli visvairāk noder kara laika apstākļu ilustrēšanai Kurzemē, bet plašāku izmantošanu kavē to šaurā specifika, kas iziet ārpus tiešās promocijas darba tēmas.

Daļu materiālu darba izstrādē veido Rīgas maģistrāta un tam pakļauto dažādo instanču fondi. Viens no tiem ir Rīgas pilsētas galvenās kancelejas fonds¹¹. Tajā glabājas Rīgas maģistrāta protokolu grāmatas (senākais nosaukums *Publica*: lēmumi un rīkojumi) un kancelejas izsūtīto rakstu koncepti un noraksti (senākais nosaukums *Aulica*: augstākām amatpersonām adresētie ziņojumi, atbildes uz vēstulēm, lūgumi utt.). Šīs abas avotu kopas sniedz priekšstatu par pilsētas pārvaldes rīcību gan pirms kara, gan tā laikā. Ziņas skar galvenokārt augstāko amatpersonu uzlikto cietokšņa nostiprināšanas darbu izpildi, materiālu un strādnieku piegādi cietokšņa sakārtošanai. Tās parāda Rīgas pārvaldes iestāžu sastaptās problēmas, realizējot augstākstāvošo instanču plānus.

No Rīgas maģistrātam pakļauto iestāžu materiāliem izmantots minsterejas tiesas fonds, kurā atrodami ziņojumi un pieprasījumi pilsētas maģistrātam par artilērijas komandas sastāvu, apbruņojuma iegādi un pilsētas nocietinājumiem, kā arī darbaspēka un materiālu pieprasījumi nocietināšanas darbiem¹². Tie parāda cietokšņa un garnizona daļu patieso stāvokli pirms kara un to, kas no pilsētai uzdotajiem darbiem tika padarīts un kas netika, bet neatklāj neizdošanās iemeslus. Jāatzīmē, ka daļa Rīgas pilsētas vēsturiskā arhīva materiāliem tikusi iznīcināta vai evakuēta abu pasaules karu laikā, tādēļ pētniecībai zuduši avoti no Rīgas maģistrāta ārējā arhīva 673. fonda, kurā glabājās lietas arī par 1812. gada karu¹³.

⁹ Baltvāciešu vēsturnieku lietots apzīmējums attiecībā uz Lielās Armijas 10. korpusa 1812. gada kara laikā ieņemto Kurzemi.

¹⁰ LVVA, 5757. f. 1812. gada Tēvijas karš, 1. – 2. apr.

¹¹ Turpat, 749. f. Rīgas pilsētas galvenās kanceleja, ½ apr., 6. apr., 7. apr.

¹² Turpat, 1388. f. Rīgas pilsētas minsterejas tiesa, 1. apr.

¹³ Turpat, 673. f. Rīgas maģistrāta ārējais arhīvs, 1. apr.

Promocijas darbā iestrādāti materiāli arī no Krievijas Valsts Kara vēstures arhīva, kurā glabājas augstāko, centrālo un vietējo militārās pārvaldes iestāžu dokumenti no XVII gs. līdz XX gs. sākumam. No tiem izmantots 1. un 29. fonds, t. i., Kara ministrijas kancelejas materiāli, kuros atrodama kara ministra sarakste ar dažādiem departamentiem un Baltijas ģenerālgubernatoru par Rīgas savešanu kaujas gatavībā no 1810. līdz 1812. gada sākumam un atsevišķiem notikumiem Rīgā 1812. gada kara laikā¹⁴. Pārsvārā tie ir kara ministra rīkojumi par materiālās bāzes sakārtošanu Rīgā, kas nesniedz informāciju par šo rīkojumu izpildi. Abos minētajos fondos atrodami arī Baltijas ģenerālgubernatora ziņojumi kara ministram par stāvokli Rīgā. Parasti tā ir kodolīga informācija par kādu notikumu vai procesu bez detaļu analīzes.

Promocijas darba izstrādē izmantots arī Krievijas Kara zinātniskā arhīva fonds, kurā apkopota visdažādākā militārpersonu savstarpējā sarakste¹⁵. Promocijas darbā izmantota Kara ministrijas departamentu materiāli. Tie pārsvārā satur ziņas par Rīgas cietokšņa sagatavošanu karam, par ierēdņu konstatētajām nepilnībām aizsardzības nodrošinājumu un to novēršanas līdzekļiem. Tā kā tā ir lēmējinstanču sarakste, tad bieži tajā nav atrodama informācija par rīkojumu izpildi. Šajā fondā glabājas arī Krievijas karaspēka 1. korpusa komandiera ģenerālleitnanta Pētera Vitgenšteina sarakste ar Baltijas ģenerālgubernatoru ģenerālleitnantu Ivanu Esenu, vēlāk ģenerālleitnantu Filipu Pauluči. Jāatzīmē, ka liela daļa 846. fonda materiālu par 1812. gadu XX gs. sākumā publicētajā izdevumā „1812. gada Tēvijas karš” (sk. tālākā tekstā).

Krievijas Valsts Kara vēstures arhīvā atrodas arī Rīgas komandanta pārvaldes materiāli, kuri apkopoti 1973. fondā¹⁶. Tas satur Rīgas komandanta ģenerālmajora Ivana Emmes saraksti ar dažādām instancēm par Rīgas cietokšņa sagatavošanu karam. Šie materiāli papildina Baltijas ģenerālgubernatora un Kara ministrijas departamenta avotu sniegtās ziņas, jo parasti skar šo instanču rīkojumu izpildi. Jāmin arī, ka 1973. fonds glabā tikai nelielu daļu no komandanta 1812. gada sarakstes, un pagaidām nav skaidrs, vai komandanta arhīvs ir gājis bojā vai glabājas citos Krievijas arhīvu fondos.

Nedaudz promocijas darbā izmantoti Prūsijas kultūras mantojuma valsts slepenā arhīva materiāli. Tā kā 1945. gadā Prūsijas armijas arhīvs Potsdamā cieta ugunsgrēkā, tad 1812. gada karā iesaistītā Prūsijas palīgkorpusa materiāli pieejami tikai XIX un XX gs. sākuma

---

¹⁴ Российский Государственный Военно Исторический Архив (РГВИА), Ф. 1. Канцелярия Военного Министерства, Оп. 1; РГВИА, Ф. 29 Канцелярия Военного Министерства, Оп. 1

¹⁵ РГВИА, Ф. 846 Военно-ученый Архив, Оп. 16.

¹⁶ Там же, Ф. 1973 Управление коменданта г. Риги, Оп. 1

publikāciju veidā (sk. tālākā tekstā). Promocijas darba tematiku skarošas lietas glabājas Slepēnā civilkabineta, kas tobrīd Prūsijā pildīja valsts kancelejas funkcijas, un šī kabineta padomnieka Daniela Ludviga Albrehta fondā¹⁷. Abos fondos atrodama 1810. – 1812. gada dažādu diplomātu, civilo ierēdņu un militārpersonu savstarpējā sarakste par Prūsijas palīgkorpusa sagatavošanas karam politiskajiem un saimnieciskajiem aspektiem un Francijas – Prūsijas savienības līguma izpildes gaitu. Promocijas darba izstrādē šie materiāli palīdz atklāt Prūsijas korpusa darbības politiskos aspektus un Prūsijas civilkabineta ierēdņu nostāju kara jautājumos, tādēļ tie izmantojami kā papildus avoti Prūsijas korpusa darbības izvērtēšanai 1812. gadā, bet nav uzskatāmi par primāriem avotiem promocijas darba pamattēmas izstrādē.

Publicētie materiāli

Promocijas darbā izmantots Imperatora kancelejas izdots Krievijas impērijas likumu krājums kā to likumu avots, kas attiecās uz Rīgu kā militāru objektu un noteica tos normatīvus, pēc kuriem bija jāvadās vietējām instancēm, sagatavojot Rīgu karam un kara laikā¹⁸. Visplašāk izmantoti XXXI un XXXII sējumi, kuri attiecas uz laika posmu no 1810. līdz 1815. gadam. Tajos apkopotas dažādu instanču lēmumi un Imperatora rīkojumi, piemēram, Senāta lēmums par Rīgas pilsētas cietokšņa un artilērijas pārņemšanu valsts pārziņā¹⁹, Karadarbības zonā esošo cietokšņu nolikums²⁰ un citi cietokšņa dzīvi reglamentējoši akti. Apskatāmajā laika periodā tie noteica cietokšņa, pilsētas un valsts savstarpējās attiecības miera un kara laikā, atbildīgo militārpersonu pienākumus un citus cietokšņa funkcijas nodrošinošus apstākļus. Protams, šie likumi nebūt neparādīja reālo situāciju, bet tikai vēlamo. Likumdošanas akti ir avotu grupa, kas parāda Rīgas kā militāras nozīmes objekta juridisko statusu un tajā izvietotā karaspēka komandieru pilnvaru robežas, nosakot tās vietu valsts aizsardzības sistēmā.

Plašu materiālu klāstu promocijas darbam sniedz Krievijas Kara zinātniskā arhīva XX gs. sākumā izdots avotu krājums “1812. gada Tēvijas karš”²¹. Tās 1. sadaļu veido hronoloģiskā secībā sakārtota Krievijas impērijas militār- un amatpersonu 1810. – 1812.

¹⁷ Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz (turpmāk GStA PK), I. HA, Rep. 89 Geheimes Zivilkabinett, jüngere Periode; ebenda, VI. HA Familienarchive und Nachlässe, NI. Albrecht Daniel Ludwig.

¹⁸ Полное собрание законов Российской империи с 1649 года (далее – ПСЗ). Т. XXXI – XXXII. – СПб.: Тип. II Отдела Собственной ЕИВ Канцелярии, 1830.

¹⁹ ПСЗ. Т. XXXI, № 24603

²⁰ ПСЗ. Т. XXXII, № 25130

²¹ Отечественная война 1812 года. Материалы Военно-Ученого архива. Отдел I. Переписка русских правительственных лиц и учреждений. Т. I–XXI. – СПб.: «Бережливость», 1900-1914. (далее – Отечественная война 1812 г. Т. I)

gada sarakste par gatavošanos karam (1. – 12. sēj., kara ministra kancelejas izejošā un ienākošā sarakste) un 1812. gada karadarbību atspoguļojoši materiāli (13. – 21. sēj., augstāko militārpersonu sarakste, atskaites, ziņojumi, karadarbības žurnāli), saglabājot tos oriģinālvalodā ar visām piezīmēm un rezolūcijām. Avotu apkopošanas darbu Kara ministrija pavēlēja uzsākt ar cerību pabeigt to līdz 1912. gadam, bet līdz 1911. gadam bija iznākuši tikai 14 sējumi, tādēļ pārējo publicēšana tika sasteigta, kas atsaucās uz dokumentu kvalitāti: atsevišķi virsraksti neatbilst dokumentu saturam, trūkst komentāru un alfabētisko vietu un personu rādītāju sējumu beigās, vietām iezagušās arī pārrakstīšanās kļūdas. Iepriekš minētie trūkumi nemazina šī izdevuma nozīmi promocijas darba tēmas izpētē, jo tas satur informāciju par dažādu personu (kara ministra Mihaela Barklaja de Tolli, Inženieru departamenta direktora ģenerālmajora Kārļa Opermana, vairāku štāba virsnieku, Baltijas ģenerālgubernatoru ģenerāļa Dmitrija Lobanova-Rostovska un I. Esena utt.) uzskatiem par visas impērijas rietumu robežas un Rīgas aizsardzību, nocietinājumu nostiprināšanas plānošanu, realizāciju un ar to saistītajām problēmām, kā arī par atsevišķu militāro operāciju niansēm. 2. publicēto avotu sadaļu veidoja frančiem atņemtie dokumenti, kas šajā darbā nav izmantoti, jo tie sniedz ziņas par atsevišķu franču vienību darbību, kas nebija saistītas ar Rīgu.

21 sējumu krājuma „1812. gada Tēvijas karš” nepilnības, kuras saistītas ar materiālu iztrūkumu par kara noslēguma mēnešiem, kompensē Krievijā padomju laikā izdotie avotu krājumi, kuros apkopota ģenerālfeldmaršala Mihaela Kutuzova sarakste. No 20. gs. 50. gados L. Beskrovnija redakcijā iznākušā 5 sējumu „M. I. Kutuzovs. Dokumentu krājuma” promocijas darbā izmantots 1812. gadam veltītais 4. sējums²². Neskatoties uz sastādītāja L. Beskrovnija padomju laikam raksturīgo viennozīmīgi pozitīvo M. Kutuzova darbības vērtējumu un viņa nopelni 1812. gada kara noslēgumā uzsvēršanu krājuma ievadā, šī nostāja nav ietekmējusi materiālu izdevuma kvalitāti. Dokumenti no Krievijas Valsts Kara vēstures arhīva un Krievijas Valsts Vēstures arhīva fondiem (M. Kutuzova pavēles, ziņojumi imperatoram, priekšraksti armiju un korpusu komandieriem, dispozīcijas, sarakste ar amatpersonām) sakārtoti pārsvarā hronoloģiskā secībā, turklāt publicēti ne tikai oriģināli, bet arī melnraksti un noraksti no oficiālās sarakstes žurnāliem²³. Kā liela nepilnība minams fakts, ka daļa dokumentu publicēti tikai fragmentāri. Kopumā tie sniedz informāciju par M. Kutuzova plāniem un to izpildes organizēšanu, kā arī par šo plānu realizācijas gaitu.

---

²² М. И. Кутузов. Сборник документов (ред. Бескровный Л. Г.). Т. 4. Ч. I – II. – М.: Воениздат, 1954-1955.

²³ Dokumenta veids – oriģināls, kopija, melnraksts, noraksts – minēts pie katra dokumenta.

Pieejamās ziņas par militāro operāciju norisi atklāj M. Kutuzova plānu īstenošanas problēmas un dažādu apstākļu radītās izmaiņas tajos. Sastādītājs pievienojis dokumentiem plašus komentārus par personām un notikumiem.

Papildus šiem materiāliem izmantots krievu vēsturnieka Konstantīna Vojska sastādītais avotu krājumu par Baltiju 1812. gadā²⁴. Tajā materiāli no vairākiem arhīviem (Kurzemes guberņas pārvaldes, Tautas apgaismības ministrijas, Policijas ministrijas, Krievijas Kara zinātniskā arhīva u. c.) strukturēti pēc tematiskā principa, atainojot atsevišķus 1812. gada notikumus:

- 1) Lielās Armijas (turpmāk LA²⁵) prūšu vienību ieņemtā Kurzemes apgabala pārvalde (pavēles, paziņojumi un rīkojumi par pārvaldes organizāciju, kontribūcijām, rekvizīcijām, materiālu, zirgu un strādnieku piegādi dažādiem darbiem; prūšu vienību komandieru rīkojumi par karaspēka apgādi, izmitināšanu un citiem jautājumiem);
- 2) Vidzemes kazaku pulka veidošana (tās organizētāju ziņojumi, pulka apgādes jautājumi utt.);
- 3) Tartu universitātes studentu konflikts ar krievu virsniekiem;
- 4) Taurāģes konvencija (Baltijas ģenerālgubernatora F. Pauluči sarakste ar prūšu ģenerāli Johanu Jorku, imperatoru Aleksandru I u. c., Krievijas Kara zinātniskā arhīva dokumenti par Taurāģes konvenciju, pati konvencija utt.)
- 5) Krievijas kara flotes darbība pie Rīgas (Rīgas ostas komandiera viceadmirāļa Nikolaja Šešukova un flotiles komandiera kontradmirāļa Antona Mellera ziņojumi par flotiles darbību u. tml.).

Izņemot pēdējās divas sadaļas, avoti sakārtoti tā, lai pārlicinātu lasītāju par K. Vojska krājuma ievadā izvirzītās tēzes patiesumu, kas saistīta ar Vidzemes, mazāk Kurzemes iedzīvotāju (īpaši muižnieku) vāmajām patriotisma jūtām. Pats K. Vojskis uzskatīja, ka XX gs. sākumā ir pagājis pietiekams laiks kopš kara un ir iespējama „*aukstasinīga un saprātīga faktu apspriešana un personību taisnīga novērtēšana*”, kuru vajadzēja sekmēt viņa izdotajiem avotiem²⁶. Neskatoties uz avotu apkopotāja nostāju un ar to saistītajām

---

²⁴ *Военский К.* Акты, документы и материалы для поллитической и бытовой истории 1812 года (далее *Военский К.* Акты ...). Т. 2. Балитийская окраина в 1812 году. – СПб.: Императорское Русское Историческое Общество, 1911.

²⁵ Lielā Armija (La Grande Armée) – apvienoto Francijas impērijas un tās sabiedroto sauszemes karaspēku daļu nosaukums.

²⁶ *Военский К.* Предисловие // Акты, документы и материалы для поллитической и бытовой истории 1812 года. Т. 1. Акты, документы и материалы, относящиеся к местностям занятым неприятелем в 1812 году, в которых введено было гражданское управление. – СПб.: А. Ф. Штольценбург, 1909. – С. I

diskusijām, „Akti, dokumenti un materiāli 1812. gada vēsturei” uzskatāmi par vērtīgu avotu apkopojumu par Baltijas guberņu vēsturi 1812. gadā. Promocijas darbā krājums izmantots faktoloģiskā materiāla paplašināšanai par attiecīgajām autora apskatītajām tēmām. Kurzemes pārvaldes materiāli liecina par prūšu vienību izvietojumu, darbības mērķiem un to izpildījumu. Avoti par kazaku pulka veidošanu atsedz vairākus iekšējos Baltijas guberņu sabiedrības konfliktus. Tauraģes konvencijas materiālus nepieciešams izmantot 1812. gada kara noslēguma posma izpētei, jo tie atsedz sarunas starp ģenerālgubernatoru F. Pauluči un prūšu komandieriem. Savukārt flotes darbības analīze ir neatņemama darba par 1812. gada karu Rīgā sastāvdaļa, jo tās darbība atstāja ievērojamu iespaidu uz lokālo militāro norišu gaitu.

1812. gadā Baltijas jūrā atradās birtu karaflotes eskadra, tādēļ izmantoti arī atsevišķi publicētie materiāli no britu admirāļu sarakstēm, kuras skar notikumus pie Rīgas. Visplašāk šiem jautājumiem pievērsies jau pieminētais britu admirālis Tomass Martins, kura komandētie kuģi kara sākumā ieradās Daugavgrīvas reidā un sniedza atbalstu Rīgas aizsardzībā. Viņa 1812. gada korespondence izdota 19. gs. beigās admirāļa Ričarda Hamiltona redakcijā „*Navy Record Society*” britu flotes vēstures avotu izdevumu sērijā²⁷. Krājumā ietvertas admirāļa kuģa žurnāla ierakstu daļas, Martina personīgā un oficiālā sarakste. Tā paver iespēju izziņāt, kādu informāciju no Baltijas jūras saņēma citi admirāļi un Londona, kāds bija britu admirāļa personīgais viedoklis par notiekošo Krievijā un pie Rīgas. Tā sniedz ziņas par britu flotes virsnieku darbību pie Rīgas, tāpat par Martina centieniem atjaunot tirdznieciskās aktivitātes starp Rīgu un Britu salām. Kopumā Martina sarakste sniedz papildus nianšes Rīgas aizsardzības jautājumos, par kurām, iespējams, ne tik atklāti vēlējās izteikties Rīgas korpusa komandieri.

„Krievijas impērijas” puses avotu daudzums, kas nepieciešams tēmas izpētei, un to ticamības pakāpe uzskatāma par apmierinošu. Izmantojamo avotu nospiedošo vairākumu veido dažādi militārpersonu un amatpersonu lietvedības dokumenti, kuri rakstīti pārsvarā no 1810. līdz 1812. gadam vācu, franču vai krievu valodā. Avoti no dažādām iestādēm, kuru pienākums bija rūpēties par Rīgas sagatavošanu karam un pilsētas aizsardzību, dod pietiekoši daudz salīdzinošā materiāla reālās situācijas restaurācijas mēģinājumam. Avotu dažādība ļauj spriest gan par Rīgas cietokšņa nozīmi Krievijas impērijas aizsardzības stratēģijas veidotāju 1810. gada plānos, gan par nepieciešamību radikāli uzlabot Rīgas apkārtnes un paša cietokšņa aizsardzības iespējas, lai īstenotu šos plānus, gan par padarītā un

---

²⁷ *Hamilton R. V. Letters and Papers of Admiral of the Fleet Sir Thos. Byam Martin. Vol. 2. (Publications of the Navy Records Society, vol. 12). [London]: Navy Records Society, 1898.*

nepadarītā daudzumu un kvalitāti, kas, ļoti iespējams, ieviesa korekcijas 1812. gada sākuma kara plānos. Tie dod iespēju saprast apstākļus, kuros bija jādarbojas Rīgas cietokšņa aizstāvjiem, kad pilsētai tuvojās LA 10. korpuss, parāda iemeslus, kas noteica viena vai otra Rīgai uzliktā pienākuma īstenošanu vai neīstenošanu.

Napoleona un viņam padoto virsnieku oficiālā sarakste promocijas darbā izmantota, lai atklātu Krievijas impērijas pretinieku plānus attiecībā uz karu un vietu, kādu tajos ieņēma Rīga. Tikai kontekstā ar šiem materiāliem iespējams atklāt, cik liela nozīme bija krievu veiktajiem aizsardzības pasākumiem Baltijas guberņās un kādu iespaidu tie varēja atstāt un atstāja uz kara norisi. Atšķirībā no Krievijas Francijā ar militāro plānošanu nenodarbojās konkrētas institūcijas. Kara ministrija (pirmskara periodā) iesniedza Napoleonam nevis ierosinājumus, bet tikai atskaites par pieejamo informāciju. Balstoties uz to, Napoleons pieņēma lēmumus par karadarbības virzieniem un spēku koncentrāciju, t. i., pats plānoja karu un to vadīja²⁸. Šāda lietu kārtība nosaka arī promocijas darbā izmantojamo avotu specifiku. Priekšstatu par Napoleona plāniem var gūt pārsvarā tikai no viņa pavēlēm un instrukcijām maršaliem un citiem padotajiem. Francijas imperators nekad neizstrādāja stingru un detalizētu projektu. Viņam bija vispārējā ideja un vairāki tā realizācijas veidi, par kuriem bija informēti tikai daži cilvēki. Ar štāba palīdzību Napoleons sastādīja instrukcijas un noteica saviem maršaliem (korpusiem) pakāpenisku viņiem uzticēto uzdevumu realizācijas uzmetumu²⁹. Notikumu attīstības kontekstā korpusu uzdevumi varēja mainīties atkarībā no jaunajiem apstākļiem. Līdz ar to par Napoleona plāniem attiecībā uz Rīgu var spriest pēc viņa kancelejas izejošajiem dokumentiem, bet pēc LA 10. korpusa iekšējās sarakstes – par šo plānu realizēšanas gaitu.

No Francijā publicēto avotu klāsta izmantoti vairāki Napoleona un viņa maršalu sarakstes izdevumi. Apjomīgākais no tiem ir 32 sējumu avotu krājums „Napoleona I korespondence”, no kura izmantota daļa, kas skar apskatāmo laika periodu (no 21. līdz 24. sējumam)³⁰. Tā apkopota un publicēta pēc Napoleona III pavēles XIX gs. sešdesmitajos gados, un ietver sevī Napoleona oficiālo saraksti ar citu valstu vadītājiem un tiešajiem padotajiem – Francijas ministriem, karaspēka štāba virsniekiem u.c. Dokumentu publicēšanai atlasīja un sagatavoja Napoleona III speciāli šim uzdevumam radīta komisija, kura sastāvēja no augsti stāvošām civilām amatpersonām un militārpersonām. Līdz 28.

---

²⁸ Богданович М. И. История Отечественной войны 1812 года по достоверным источникам. Т. 1. – СПб.: Тип. Торгового дома С. Струговщикова, Г. Похитонова, Н. Водова и Ко, 1859. – С. 125

²⁹ Безотосный В. М. Разведка и планы сторон в 1812 году. – С. 72

³⁰ Correspondance de Napoléon Ier. 32 vol. – Paris: Imprimerie impériale, 1858-1869.

sējumam publicēti ap 22 000 dokumentu atbilstoši oriģināliem, nav laboti vai saīsināti, salīdzinot ar tālākajiem sējumiem. 32 sējumi neietver visu Napoleona I sarakstes kopumu, bet aptuveni 2/3 no tā, jo izdevums tika cenzēts un pieskaņots Napoleona III propagandas nolūkiem. Krājumam kopumā trūkst komentāru, līdz ar to tas neatklāj viena vai otra dokumenta konsekvences, tomēr ļauj izsekot diplomātiskajai un militārajai 1812. gada kara sagatavošanai, kā arī Napoleona pavēlēm maršaliem kara laikā.

Izmantoti materiāli arī no piecu sējuma avotu krājuma „Krievijas kampaņa (1812.)”, kuru XX gs. sākumā Francijas armijas ģenerālštāba uzdevumā sagatavoja leitnants Gabriels Fabrī un kurš bija paredzēts kā mācību materiāls topošiem virsniekiem³¹. Tajā ietverta sarakste, kura skar tikai militārās operācijas līdz 1812. gada augustam. Sastādītājs sakārtojis materiālus, apskatot katras atsevišķas kara dienas notikumus visos LA korpusos. Ja korpuss nemainīja stāvokli, neveica nekādas operācijas, nesaņēma pavēles vai neizsūtīja ziņojumus, tad G. Fabrī aprobežojies ar īsu komentāru. Citos gadījumos ievietots viņam pieejamais avots ar nelielu, paskaidrojošu komentāru. Katras dienas apskats aizsākas ar tās dienas Napoleona pavēlēm, kam seko centra un abu flangu kustību izklāsts. Promocijas darba izstrādei bija pieejamas Napoleona pavēles ģenerālštāba priekšniekam maršalam Luī Bertjē, Bertjē – LA 10. korpusa komandierim maršalam Etjēnam Makdonaldam, E. Makdonalda – divīziju komandieriem, kā arī dispozīcijas, savukārt krājuma 4. sējumā apkopota E. Makdonalda izejošā sarakste no kara sākuma līdz 29. jūlijam (10. augustam). 1812. gada kara pēdējo mēnešu korespondences apkopošanu apgrūtināja LA komunikāciju nedrošība, kas padarīja neiespējamus normālus sakarus. Atkāpšanās posmā vairākas pulku kancelejas nonāca pretinieka rokās un daļa dokumentu ir zudusi, daļa – izkaisīta Krievijas arhīvos. Tā kā LA flangos izvietoto korpusu sakari bija pastāvīgāki, G. Fabrī vēlāk apkopoja atsevišķu krājumu ar LA 2., 6. un 9. korpusa komandieru septembra – decembra saraksti³². No iepriekšējā darba šis atšķiras ar komentāru trūkumu, bet kopumā ievēroti tie paši teksta sakārtošanas principi.

Plašāku ieskatu tieši 1812. gada otrās puses notikumos sniedz franču vēsturnieka, Francijas revolūcijas un Napoleona laikmeta speciālista Artūra Šukē apkopotais LA augstāko virsnieku savstarpējās sarakstes krājums „1812. Krievijas karš, piezīmes un dokumenti”³³. Promocijas darbā no tā izmantoti maršala E. Makdonalda ziņojumi LA

---

³¹ *Fabry G. Campagne de Russie (1812). 5 Tomes. – Paris: L. Gougy, 1900-1903.*

³² *Fabry G. Campagne de 1812. Documents relatifs à l'aile gauche, 20 août-4 décembre, IIe, VIe, IXe corps. – Paris: R. Chapelot, 1912.*

³³ *Chuquet A. 1812. La Guerre de Russie, notes et documents. 2 Series. – Paris: Fontemoing, 1912.*

ģenerālštāba priekšniekam L. Bertjē un vēstules Francijas ārlietu ministram Hjū Marē, kā arī E. Makdonalda sarakste ar LA 10. korpusa virsniekiem. Tā ļauj izsekot E. Makdonalda kā LA 10. korpusa komandiera versijai par notiekošo viņam uzticētajā karalauka sektorā. Pretstatā memuāriem, ziņojumus un vēstules maršals sastādīja tūlītējā notikumu iespaidā, tādēļ šie avoti atklāj attiecīgā brīža uzskatus vai arī to, kā E. Makdonalds vēlējās interpretēt notikušo. Būtiski atzīmēt, ka A. Šukē apkopojis saraksti tieši par kara pēdējiem mēnešiem, kas iztrūkst citos avotu krājumos.

Lai gan ievērojamu zaudējumu promocijas darba izstrādei nepieciešamo Krievijas impērijas pretinieku avotu bāzē radījis Prūsijas palīgkorpusa arhīva bojāeja, tomēr izmantoto materiālu klāsts ir pietiekams, lai gūtu priekšstatu par Napoleona pirmskara plāniem attiecībā uz Baltijas guberņām un tieši Rīgu, tāpat kā par šo plānu tālāko attīstību kara gaitā. LA 10. korpusa augstāko virsnieku sarakste kontekstā ar XIX gs. vācu historiogrāfijā pieejamajiem materiāliem par korpusa darbību (sk. tālākā tekstā) ir pietiekama, lai iepazītu apstākļus, kādos Napoleona plāni attiecībā uz Rīgu realizējās vai nerealizējās, un lai novērtētu Rīgu aizsargājošo spēku rīcības efektivitāti.

Atmiņas un dienasgrāmatas

Promocijas darbā izmantoti vairāki Krievijas karaspēkā virsnieku dienasgrāmatu un atmiņu krājumi. Viens no tiem ir kā 3. turpinājums aizsāktajai 1812. gadu avotu publikācijai “1812. gada Tēvijas karš” (sk. publicēto avotu apskatā)³⁴. Pārsvārā tie ir nepārveidoti avoti, kuri publicēti ar visām kļūdām un atzīmēm par vēlāk izdarītajiem labojumiem, krievu valodā tulkotajiem tekstiem doti arī oriģināli. Kā teicis šī krājuma apkopotājs Vladimirs Harkevičs, atmiņas, piezīmes un dienasgrāmatas ir otršķirīgi avoti sava subjektivisma dēļ, tomēr tos neizmantojot ir liela kļūda no vēsturnieku puses, jo tie konkretizē notikumus un parāda sīkumus, kas brīžiem atvieglo cēloņsakarību noskaidrošanu³⁵. Promocijas darbā krājums izmantots, jo papildina oficiālās dokumentācijas sniegto informāciju par 1812. gada kara plānošanu un ilustrē Krievijas armijas virsnieku nostāju pret robežas aizsardzību kopumā, tai skaitā arī pret Rīgu. Īpaši jāatzīmē 1812. gada kara dalībnieka, 26. jēgeru pulka poručika Antona Antonovska pēc dienasgrāmatas ierakstiem sastādītās piezīmes par viņa pulka cīņām 1. korpusa sastāvā³⁶. Lai gan krājuma sastādītājs A. Antonovska piezīmes nosaucis par

³⁴ Харкевич В. 1812 год в дневниках, записках и воспоминаниях современников. Материалы Военно-Ученого архива. Вып. 1. – 3. – Вильна: Типография Штаба Вильенского военного Округа, 1900-1904.

³⁵ Там же. Вып. 1. – С. II – III

³⁶ Записки А. И. Антоновского // Там же. Вып. 3. – С. 1 – 207

bezgaumīgām un naivām, tās no citām šī laikmeta piezīmēm atšķiras ar personiskā pārdzīvojuma attēlojumu un emocionalitāti. Promocijas darbam poručika piezīmēs atrodamās ziņas noder Krievijas karaspēka 1. korpusa darbības Daugavpils un Polockas apkārtnē analīzei.

Tāpat izmantots arī K. Vojenska apkopotais 1812. gada kara dalībnieku piezīmju krājums³⁷. Neskatoties uz to, ka krājuma veidotājs uzstādījis sev par mērķi apkopot saglabājušās ziņas par operācijām pie Berezinas, izmantojot „otršķirīgu”³⁸ un mazāk pazīstamu virsnieku atstātās liecības, grāmatā atrodama informācija arī par Baltijas guberņās notikušo. K. Vojenskis publicējis Rīgas cietokšņa komandanta I. Emmes piezīmes par 1812. gadu, kuras sarakstītas 1836. gadā. Tajās parādās ne tikai notikumi Rīgā, bet, kas ir daudz svarīgāk, jūtama komandanta vēlme attaisnot savu rīcību gan pirms kara, gan tā laikā, un rakstītais parāda diezgan kritisku I. Emmes attieksmi pret Baltijas ģenerālgubernatoru I. Esenu. Tuvojoties 1812. gada kara atceres simtgadei, žurnālā “Baltische Monatschrift” publicēts komandanta I. Emmes piezīmju tulkojums no krievu valodas³⁹.

Darbā izmantotas arī 1877. gadā vācu vēsturnieka Makša Lēmaņa izdotās apakšpulkveža Johana Tīdemaņa dienasgrāmata par 1812. gadu un atsevišķas viņa personīgās vēstules⁴⁰. J. Tīdemanis bija viens no tiem prūšu virsniekiem, kurš neilgi pirms 1812. gada kara sākuma no Prūsijas dienesta pārgāja Krievijas karaspēkā, neatbalstot Prūsijas – Francijas savienību. J. Tīdemanis tika nosūtīts uz Rīgu, lai dienētu par kvartiermeistaru daļas virsnieku pie ģenerālleitnanta I. Esena. Dienasgrāmata par notikumiem pie Rīgas aizsākas ar viņa ierašanos pilsētā un apraujas 8. augustā, divas dienas pirms autora nāves. Publikācijā iztrūkst ziņas no 7. – 17. jūlijam, jo atsevišķas J. Tīdemaņa dienasgrāmatas lapas laika gaitā ir pazudušas. Lai gan 1812. gadā viņš dienēja Krievijas karaspēkā, J. Tīdemanis skatījās uz Rīgu, tās aizsardzību un krievu virsniekiem no izglītota Prūsijas štāba virsnieka pozīcijām un brīvi aprakstīja un kritizēt visu, ar ko bija neapmierināts.

Viena no apjomīgākajām avotu publikācijām, kas iznākusi 1812. gada kara simtgades atceres pasākumu laikā, ir baltvāciešu vēsturnieka, filologa un teologa, “Baltische Monatschrift” redaktora Fridriha Bīnemana (jun.) (1860.–1915.) izdotās “1812. Baltijas atmiņas”, kurās savākta daļa avotu par 1812. gada notikumiem Baltijā. Paša autora vārdiem

³⁷ Военский К. Отечественная война 1812 года в записках современников. – СПб.: Типография Главного Управления Уделов, 1911.

³⁸ K. Vonenskis uzskatīja, ka šie „otršķirīgo” kara dalībnieku atstātās liecības varētu būt ticamākas par galveno dalībnieku, jo pirmajiem kā izpildītājiem nav jāzagroza patiesība, lai attaisnotu vai izceltu sevi.

³⁹ [Schmidt G.] Zur Blokade Rigas im Jahre 1812 // Baltische Monatschrift. – Bd. 71 (1911). – S. 414 – 423

⁴⁰ Lehmann Max (Hg). Tagebuch und Briefwechsel des Oberstlieutnants v. Tiedemann aus dem Jahre 1812 // Jahrbücher für die deutsche Armee und Marine. 24 Bd. Juli – Sept 1877. – S. 117 – 148

izsakoties, grāmatas mērķauditorija nebija vēstures speciālisti, kuriem tā varētu neko jaunu neatklāt, bet gan cilvēki, kas kaut ko par karu zina, bet vēlas iedziļināties pagātnes noskaņās ar aculiecinieku atstātā mantojuma palīdzību⁴¹. Autors septiņās hronoloģiski sakārtotās nodaļās apkopojis vēstules no amatpersonu sarakstēm, reskriptus, uzsaukumus, izvilumus no abu karojošo pušu pārstāvju atmiņām un dienasgrāmatām un citus avotus, kas dzīvi attēlo karadarbību Kurzemes guberņā un Rīgas apkārtnē. Daudzas liecības skar notikumus pilsētā un parāda dažādu personu uzskatus par Rīgas aizsardzības stāvokli un iespējām, atklāj atsevišķas ziņas par prūšu vienību kaujas uzdevumiem un to īstenojumu. Par īpaši vērtīgām uzskatāmas tieši ar Rīgas aizsardzību saistīto personu, t. sk. ģenerālleitnanta Fjodora Levisa of Menāra, vēstuļu publikācijas un izvilumi no dienasgrāmatām.

Šo un citu baltvāciešu publikācijas aktualizē jautājumu par viņu avotu atlases principiem. Protams, nevar noliegt, ka autori cenšas parādīt Baltijas guberņu iedzīvotāju veikumu pozitīvā gaismā, tādēļ publicē avotus, kas to pierāda, tomēr šis fakts nemazina publicētā vērtību, jo tā dokumentu daļa, kurai ir atrasti arī oriģināli, dod iespēju pārlicināties par šo publicēto tekstu precizitāti.

Promocijas darbā izmantotas arī vairākas citas 1812. gada kara dalībnieku, tieši ar Rīgu vai 1. korpusu nesaistītu virsnieku, atmiņas un piezīmes, ja tajās komentēti promocijas darbam saistoši notikumi vai personības. No šīs grupas var minēt pulkveža Sergeja Volkonska piezīmes⁴². Autors tās sastādījis ne ātrāk par XIX gs. vidu un nav izmantojis avotus vai citus papildmateriālus, pārsvarā aprakstot notikums, kuru aculiecinieks viņš bija, paužot savu (rakstīšanas brīdī jau izbijuša dekabrista un uz Sibīriju izsūtītā) nostāju pret tiem. Promocijas darbā izmantots 1991. gada S. Volkonska „Piezīmju” izdevums, jo XX gs. sākuma izdevumi ir cenzūras saīsināti un koriģēti.

Papildus minētajām „krievu puses” atmiņām un piezīmēm promocijas darbā izmantoti arī franču izcelsmes avoti. Kā vienu no tiem jāmin maršala E. Makdonalda atmiņas, kuras tapušas laika posmā no 1824. līdz 1826. gadam sākotnēji kā veltījums dēlam un apskata visu virsnieka dzīves gājumu, ieskaitot 1812. gadu⁴³. Tās sarakstītas raitā un saistošā valodā, nav pārblīvētas ar notikumiem un iedziļināšanos sīkumos, bet dot pārskatu un paša maršala vērtējumu, atskatoties uz savu dzīvi pēc vairākiem gadiem. Runājot par 1812. gadu, E. Makdonalds visvairāk uzmanības veltījis tieši kara noslēguma posmam un Prūsijas divīzijas „atkrišanai” no korpusa, jo tā viņu dziļi aizskārusi. Daudz plašākas atmiņas par

⁴¹ *Bienemann Fr.* 1812. *Baltische Erinnerungsblätter.* – Riga (fortan – R.): Jonk & Poliewsky, 1912. – S. VII.

⁴² *Волконский С. Г.* *Записки.* – Иркутск: Восточно-Сибирское книжное изд-во, 1991.

⁴³ *Souvenirs du Maréchal Macdonald, duc de Tarente.* – Paris: Plon, Nourrit et Cie, 1892.

1812. gadu atstājis 6. korpusa komandieris maršals Lorāna Sensira⁴⁴. Viņš pievērsies ne tikai savas darbības aprakstam, bet daudz analizējis arī kopējo kara gaitu, mēģinot atrast kara kampaņas iemeslus. Vietām savās atmiņās L. Sensirs pievēršas E. Makdonalda rīcības izvērtējumam, jo vairākus mēnešus dienēja netālu no LA 10. korpusa, un viņu darbība bija savstarpēji saistīta.

No visa iepriekš uzskaitītā materiālu kopuma oficiālie avoti sniedz daudzpusīgu informāciju par Rīgas gatavošanas karam un 1812. gada kara gaitu. Krievijas impērijas likumdošanas akti un ministriju materiāli atklāj imperatora Aleksandra I, kara ministra M. Barklaja de Tolli un citu augstākstāvošo amatpersonu uzskatus par karu un Rīgas iespējamo lomu šajā sadursmē, kā arī to, ko karaspēka virspavēlniecība kara dažādos periodos sagaidīja no šī cietokšņa. LVVA saglabātie Rīgas pilsētas arhīva materiāli parāda situāciju pilsētā, respektīvi, vai un kā bija iespējams īstenot iepriekšminētos plānus Rīgā. Savukārt LVVA Baltijas ģenerālgubernatora, Vidzemes un Kurzemes civilo gubernatoru fondu materiāli veido „saistvielu”, kas demonstrē šo amatpersonu centienus panākt kompromisu starp vēlamo un esošo Rīgas cietokšņa nostiprināšanas un 1812. gada kara laikā.

Oficiālā rakstura avotus papildina laikabiedru piezīmes, atmiņas un dienasgrāmatas. Daļa no tām papildina faktoloģisko materiālu par kara notikumiem Baltijas guberņās, sniedzot niansētāku raksturojumu. Krievijas pulku arhīvos vissliktāk dokumentētais posms ir bataljonu un īslaicīgi formētu vienību līmenī, un neoficiālie avoti var daļēji kompensēt šo trūkumu. Jāatzīmē gan, ka bieži šos datus nav iespējams pārbaudīt, izmantojot citus avotu materiālus. Atsevišķās atmiņās pausta arī konkrēto cilvēku attieksme pret notikušo, parādot viņu interpretāciju par virsnieku vai kareivju nesaskaņu iemesliem, neizdarībām vai profesionāla rakstura nepilnībām.

Literatūra

Promocijas darbā izmantotās un 1812. gada notikumiem veltītās zinātniskās literatūras iedalījuma analīze veidota pēc valstiskā un hronoloģiskā principa:

- 1) Krievijas impērijas laika historiogrāfija, ieskaitot baltvāciešu;
- 2) Krievijas padomju laika historiogrāfija;

---

⁴⁴ *Saint-Cyr G. Mémoires pour servir a l'histoire militaire sous le directoire, le consulat et l'empire. T. III. – Paris: Anselin, 1831.*

- 3) Krievijas jaunākā historiogrāfija;
- 4) Latvijas historiogrāfija;
- 5) Francijas historiogrāfija;
- 6) vācu historiogrāfija.

Katrai no tām piemīt sava 1812. gada notikumu traktējuma specifika, kura aplūkota attiecīgajā apakšnodaļā. Jāatzīmē, ka Francijas un vācu 1812. gada historiogrāfijā skatīti tikai tie darbi, kuri skar promocijas darba tematiku, jo kopējai historiogrāfijai nepiemīt tendence pievērsties ne Krievijas pirmskara plānu detalizētai analīzei, ne tās karaspēka labā flanga darbības izgaismošanai.

Krievijas impērijas laika historiogrāfija

Šī posma historiogrāfijā par 1812. gada karu sava vieta vienmēr bijusi iedalīta arī impērijas rietumu guberņās notikušajam, tādēļ arī Rīgas nozīmes jautājumos jāizskata 1812. gada kara historiogrāfijas attīstības gaita, kura atspoguļo Krievijas impērijas vēsturnieku attieksmi pret Baltiju un Rīgu. XIX gs. zinātniskās literatūras specifiku veido vairāki faktori. No darbu īpatnībām būtu jāpiemin to autoru sabiedriski–sociālais stāvoklis. Būdami krievu armijas virsnieki, viņi bija atbilstoši izglītoti un praksē saskārušies ar militārām norisēm, tādēļ viņu darbi bija teorētiski pamatoti. Pētniecības laikā šie virsnieki bija atbrīvoti no ierindas dienesta, un viņu aktivitāšu izdevumus sedza Valsts kase, kas padarīja darbu nenoliedzami ērtu. Virsniekiem bija nodrošināta pieeja daļai slepeno arhīvu materiālu. Viņiem bija iespēja pasūtīt nepieciešamo dokumentu norakstus no arhīviem, kurus autoriem nebija iespējas apmeklēt personiski. Var piezīmēt, ka arī no Baltijas guberņu arhīviem tika sūtīti noraksti, par to saglabājušās liecības LVVA⁴⁵. Autoriem bija pazīstama kārtība, kādā tika vesta militāro norišu dokumentācija, kas sekmēja avotu sniegtās informācijas pilnvērtīgu izmantošanu, ko dažreiz bremsēja nepieciešamība paust oficiālo viedokli, kura pamatā bija likti vairāki principi:

- 1) Napoleona kā kara izraisītāja attēlošana;
- 2) Aleksandra I nopelnu uzsvēršana uzvarā pār Napoleonu;
- 3) tautas vienotības ap troni un uzticības imperatoram attēlojums.

Aleksandra I flīgeļadjutants ģenerālis Dmitrijs Buturļins piedalījās vairāku 1812. gadam veltītu darbu sarakstīšanā un arī pats rakstīja oficiāli pasūtītu 1812. gada kara vēsturi⁴⁶. Tajā

---

⁴⁵ LVVA, 5757. f., 2. apr., 54. l., 9. lp., 57. lp.

⁴⁶ *Бутурлин Д.* История нашего императора Наполеона на Россию в 1812-м году. Ч. 1 – 2. – СПб.: Военная Топография, 1837.

īpaša uzmanība veltīta Aleksandra I nopelnu uzsvēršanai, par ko autors izpelnījās zināmu kritiku no laikabiedru puses⁴⁷. Tas nav traucējis D. Buturļinam analizēt kara gaitu un meklēt cēloņsakarības tajā. Aprakstot notikumus krievu armijas labajā flangā, autors pievērsies Rīgas cietokšņa aizsardzības realizācijai kara laikā, izvērtējot tās ietekmi uz vispārējo kara gaitu, bet mazāku uzmanību veltījis kara plāniem un valsts sagatavošanai to realizācijai.

No XIX gs. pētījumiem visspilgtāk laikmeta historiogrāfijas tendences attēlo bijušā M. Kutuzova adjutanta ģenerālleitnanta Aleksandra Mihailovska-Daņiļevska un ģenerālmajora Modesta Bogdanoviča (1805.–1882.) darbi⁴⁸. Tie lielā mērā turpina kara norišu aprakstīšanu, nevis izvērtēšanu, tomēr velta uzmanību personībām un morālā faktora nozīmei karā. Savos pētījumos viņi balstās uz iepriekš vēl neapzinātiem arhīvu materiāliem, tādēļ ir faktoloģiski bagātāki nekā citi XIX gs. pētījumi, tiem pievienots plašs kartogrāfiskais materiāls. Rakstot par notikumiem Baltijā, autori pievērsās Rīgas virziena karadarbības izvērtējumam un Rīgas kā nocietinātas vietas nozīmes raksturošanai. Atšķirībā no Baltijas pētnieku darbiem, Krievijas oficiālie vēsturnieki norises Rīgā vairāk iekļauj rietumu provinču aizsardzībā, ko savukārt vērtē, neaizmirstot visa kara gaitas kopējo kontekstu.

Vēlākā laika historiogrāfija XIX gs. darbus vērtēja diezgan kritiski, apsūdzot autorus patiesības sagrozīšanā un analītiskas pieejas trūkumā – īpaši atspoguļojot kara sākuma posmu⁴⁹. Jāņem gan vērā fakts, ka minēto autoru pētījumi tika cenzēti un koriģēti, tādēļ ne vienmēr nopublicētais precīzi atspoguļoja autora pētījuma rezultātus un secinājumus⁵⁰. Neskatoties uz aprakstošām tendencēm, pētījumos tika izvirzīti problēmjautājumi par Krievijas kara stratēģiskā plāna esamību, par personību lomu kara gaitā utt. XIX gs. autoru veikums ļāva tālākajā historiogrāfijas attīstībā, balstoties uz bagātīgo faktoloģisko materiālu, zinātniskajā aprītē ieviestajiem oficiālajiem avotiem un memuārliteratūru veikt tālāku informācijas apkopojumu un analīzi.

XIX gs. beigu un XX gs. sākumā historiogrāfijā manāma pievērsšanās analītiskākai abu karojošo pušu darbības izvērtēšanai gan pirms kara, gan tā laikā, kā arī kompleksākai

---

⁴⁷ 1812. gada kara dalībnieks Sergejs Volkonskis atzīmē, ka D. Buturļins savā grāmatā slavē tos kara dalībniekus, kuri grāmatas sarakstīšanas laikā bija vēl dzīvi, uz to rēķina, kuri jau miruši vai krituši (Волконский С. Г. Записки. – С. 201).

⁴⁸ Михайловский-Данилевский [А. И.] Описание Отечественной войны 1812 года. Ч. I-IV. – СПб.: Военная Типография, 1839; Богданович М. И. История Отечественной войны 1812 года, по достоверным источникам. Т. 1.-3. – СПб.: Тип. Торгового дома С. Струговщикова, Г. Похитонова, Н. Водова и Ко, 1859-1860.

⁴⁹ Бескровный Л. Г. Отечественная война 1812 года. – М.: Изд-во Социально-экономической литературы, 1962. – С. 25

⁵⁰ Тартаковский А. Г. 1812 год и русская мемуаристика. – М.: Наука, 1980. – С. 207

notikumu atspoguļošanai. Mēģinot izrauties no dislokāciju, dispozīciju un militāro operāciju loka, XIX. gs. beigu historiogrāfija kritizēja iepriekšējā laika pieeju vēstures atspoguļošanā⁵¹. To iemieso Vladimira Harkeviča un K. Vojenska zinātniskā darbība (sk. avotu apskatā). Šī perioda pētnieki uzskatīja, ka līdz šim 1812. gada historiogrāfija bija pievērsusies pārsvarā kara vēsturei, militārajām operācijām un virsnieku rīcības kritikai, nepievēršot uzmanību sabiedrības ikdienas dzīvei, kara iemesliem un sekām⁵². XX gs. sākuma vēsturnieki pievērsās starptautiskās situācijas izvērtējumam, politiskajiem notikumiem valstīs un ekonomikas ietekmei uz karu, paplašinot līdz tam „tīro” karadarbības aprakstīšanu. Parādījās pirmie zinātniski pamatotie apgalvojumi par Krievijas uzbrukuma tendencēm un diplomātisko attiecību dinamiku, kā arī mēģinājumi objektīvi izvērtēt virsnieku savstarpējās nesaskaņas un augstākās virspavēlniecības rīcību. Tas nebija līdz galam iespējams impērijas laika oficiālā vēstures traktējuma dēļ. Tomēr šo tendenču rezultātā mainījās arī Rīgas nozīmes izvērtējums, jo tika izvirzīts jautājums par to, pēc kāda plāna tad tika sagatavota Krievijas rietumu robežas aizsardzība.

Kā vainagojums visas Krievijas impērijas posma historiogrāfijai minams septiņu sējumu izdevums „Tēvijas karš un krievu sabiedrība”⁵³. Faktiski tas ir atsevišķu rakstu krājums ar hronoloģisku sakārtojuma ievirzi. 1. un 2. sējumā aplūkotas Krievijas – Francijas attiecības līdz 1812. gadam gan no politiski-diplomātiskā, gan saimnieciski-ekonomiskā, gan militārā aspekta. 3. sējums veltīts abu karojošo pušu karaspēku izvērtējumam un 1812. gada kara sākuma posmam (līdz Smoļenskas kaujai), atsevišķi aplūkojot arī karaspēku flangu darbību un Napoleona attieksmi pret ieņemtajām teritorijām. 4. sējums veltīts kara otrajam posmam un noslēdzas ar Berezinas operācijas izvērtējumu. 5., 6. un 7. sējuma tematika pārsvarā skar 1812. gada kara piemiņu, tā attēlojumu mākslā un literatūrā, kā arī 1813. – 1814. gada karus. Šis izdevums attēlo 1812. gada kara vēstures pētniecības sasniegto kompleksitāti un tos daudzus faktorus, kuriem vēsturnieki pievērsa uzmanību, lai varētu izvērtēt notikumu norisi, tomēr kā rakstu krājums tas dod tikai ieskatu dažādās problēmās, atsevišķas tēmas ir apskatītas virspusēji.

Vērtējot Krievijas impērijas vēsturnieku ieguldījumu 1812. gada kara izpētē tieši Baltijas guberņās, jāatzīmē, ka viņi iekļauj notikumus pie Rīgas kara kopējā gaitā, bet pilnvērtīgai to izzināšanai viņiem trūka Baltijas guberņu avotu materiālu un izpratnes par vietējās pārvaldes

⁵¹ *Троицкий Н. А.* Отечественная война 1812 года. История темы. – Саратов: Изд-во Саратов. Ун-та, 1991. – С. 22; *Гартаковский А. Г.* 1812 год и русская мемуаристика. – С. 245

⁵² *Военский К.* Предисловие // Акты, документы и материалы для политической и бытовой истории 1812 года. Т. 1. – С. I – II

⁵³ Отечественная война и русское общество. 7 Т. – М.: Типография Т-ва И. Д. Сытина, 1912.

uzbūves specifiku. Darbos neapšaubāmi dominēja Napoleona LA un Krievijas 1. un 2. armijas karadarbības apskats, bet flangi bija un palika perifērija, kura jāaplūko, garām ejot.

Šī laika posma Baltijas guberņās tapušai zinātniskai literatūrai (pārsvarā baltvāciešu) bija vairāki tematiskie “smaguma centri”, no kuriem viens neapšaubāmi bija 1812. gada karš, par kuru zinātniskā interese saglabājās visa XIX gs. garumā un saasinājās, tuvojoties 1912. gadam, kad tika plaši atzīmēta kara simtgade. Baltvāciešu skolas nozīmi 1812. gada izpētē formē vairākas īpatnības, kas atšķir to gan no krievu vēsturnieku veikuma:

- 1) organizatoriskā;
- 2) avotpētnieciskā.

Gan attiekmē pret 1812. gadu, gan citiem vēstures jautājumiem, baltvācieši šajā laikā pārstāvēja pārsvarā vienotu viedokli. To noteica viņu zinātniskās darbības specifika, respektīvi, ar nopietniem pētījumiem šajā laikā nodarbojās vietējie vācieši, arī poļi, kuri bija apvienojušies vairākās biedrībās, piemēram, Krievijas Baltijas provinču vēstures un senatnes pētniecības biedrība, kura bija dibināta Rīgā 1833./1834. gadā, Kurzemes literatūras un mākslas biedrība, dibināta Jelgavā 1815. gadā, utt. Tās veica vēstures interesentu (vēsturnieku, žurnālistu, juristu, ārstu, skolotāju u. c.) aktivitāšu organizāciju un koordināciju, kā arī viņu veikumu publikāciju, sakaru uzturēšanu ar citu guberņu un valstu vēstures pētniekiem. Periodiski biedrības izdeva atskaites par savu darbību, piemēram, “Ziņojumi no Vidzemes, Igaunijas un Kurzemes vēstures nozares” (“*Mitteilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Ehst- und Kurland*”) un “Ziņojumi par Krievijas Baltijas provinču vēstures un senatnes pētniecības biedrības sēdēm” (“*Sitzungsberichte der Gesellschaft für Geschichte und Altertumskunde der Ostseeprovinzen Russlands*”). Savus sacerējumus par vēsturi pētnieki ievietoja arī baltvāciešu avīzēs un žurnālos, tādos kā “*Baltische Monatschrift*”, “*Rigasche Rundschau*”, “*Rigasche Stadtblätter*” un citos. Daļa no biedrību biedriem bija 1812. gada kara dalībnieki, vēlāk – viņu pēcteči, kas noteica dažbrīd aizrautīgo interesi par šo tēmu. Pārējie pētnieki kara notikumus uztvēra kā savas vēstures daļu, kas ietekmējusi viņu ģimeņu likteņus. Vēl viena šīs historiogrāfijas īpatnība slēpjās pieejamo avotu bāzes kvalitātē un kvantitātē. Viņi varēja brīvi izmantot vietējo pārvaldes orgānu, dažādu iestāžu (brūņniecības, ģilžu, guberņu un pilsētu utt.) un ģimeņu arhīvus, daļa no kuriem vairs nav pieejami mūsdienās. Nav mazsvarīgi arī tas, ka atmiņas par karu bija reāli izjūtamas apkārtējā vidē un ka vēsturniekiem bija labi pazīstami vietējie apstākļi, valodas, rakstīto avotu paleogrāfija un stils.

Pievēršoties atsevišķu autoru darbu analīzei, jāmin 1812. gada notikumu atspoguļojums ārsta un vēsturnieka Voldemāra Gutcaita rakstā “Rīga 1812. gada karā”, kurā izmantojis plašu vietējo un Krievijas arhīvu publicēto avotu klāstu⁵⁴. Jāatzīmē, ka Rīgas kara gubernatora un komandantūras materiālu daļa vēlāk tika zaudēta, kas palielina sarakstītā nozīmi. Autors bieži raksturojis radušos situāciju vai notikumu nevis pārstāstot avotu, bet ievietojot to tekstā. Līdz ar to V Gutcaita raksts daļēji uzskatāms par avotu publikāciju. Šādai tendencei ir arī negatīvā puse: izpaliek paša vēsturnieka piedāvātais vērtējums, skatījums uz notikumiem vai tajos iesaistītajām personām. Autors sīki apskata 1811. un 1812. gados veiktos Rīgas cietokšņa nostiprināšanas darbus, arī artilērijas savešanu kaujas gatavībā, garnizona sastāva maiņu un vietējo instanču (maģistrāta, komandantūras) darbību, realizējot augstākstāvošo iestāžu rīkojumus, tomēr autors savā pētījumā salīdzinoši maz skāris tieši kara norisi un notikumus Rīgā tā laikā.

V. Gutcaits sniedzis arī plašu Rīgas priekšpilsētu dedzināšanas nepieciešamības analīzi rakstā “Mēģinājums attaisnot Rīgas kara gubernatoru, ģenerālleitnantu fon Esenu”⁵⁵. Autors analizē trīs aspektus: iniciatīvas, pavēles došanas un pavēles izpildīšanas, parādot I. Esena atkarību no augstākstāvošām instancēm un apstākļiem. V. Gutcaits uzskata, ka, apskatot šos notikumus, vēsturnieki vienkāršo situāciju. Raksts uzskatāmi parāda tās atšķirības, kas valda baltvāciešu historiogrāfijā tieši I. Essena rīcības izpētes jautājumos.

Ārsta un vēsturnieka Konstantīna Metiga darbs “Atbrīvošanas kara priekšvakarā. 1812. gads Rīgā un tās apkārtnē” izmantots tādēļ, ka autors atklāj līdz tam neizpētītas 1812. gada kara notikumu Rīgā nianšes, kuras bija iespējams atklāt pēc autora skrupulozā darba pie Rīgas pilsētas arhīva materiālu apzināšanas un sakārtošanas, darbam izmantotas arī rīdzinieku atmiņas un baltvāciešu vēsturnieku pētījumi⁵⁶. Šāds materiālu salikums noteicis grāmatas „spožumu un postu”. No vienas puses K. Metigs vispusīgi aptvēris 1812. gada norises Rīgā, pievēršoties gan steidzīgiem pilsētas sagatavošanas karam darbiem, gan personībām, kuru pārziņā bija Rīgas aizsardzība, gan sabiedrības noskaņojumu maiņai kara gaitā, tomēr stāstījums paliek lokalizēts, jo, izņemot kontinentālās blokādes pieminēšanu,

---

⁵⁴ *Gutzeit W von.* Riga im Kriegsjahre 1812 // Mitteilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Est- und Kurland. Bd 13. H. 2. – R.: N. Kymmel, 1882. – S. 117 – 244

⁵⁵ *Gutzeit W von.* Versuch einer Rechtfertigung des Kriegs-Gouverneurs von Riga, General-Lieutenant v. Essen 1 // Mitteilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Ehst- und Kurland. Bd. 11. – R.: N. Kymmel, 1868. – S. 551 – 564; tulkojums krieviski: *Gutzeit W v.* Попитка оправдания военного губернатора гор. Риги, генерал-лейтенанта ф. Эссена // *Жамов В.* Отечественная война 1812 г. Операции в направлении Тильзит – Митава – Рига. – Рига: Рижское Городское Управление, 1912. – С. 159 – 169

⁵⁶ *Mettig C.* Am Vorbande des Befreiungskrieges. Das Jahr 1812 in und um Riga. – R.: W. Mellin & Co, 1912.

autors gandrīz nerunā par procesiem, kas notika ārpus Rīgas, bet atstāja ietekmi uz tiem notikumiem, kurus apraksta autors.

Par Rīgas gatavošanos karam rakstījis Jānis Juškevics, kurš veicis pilsētas aizsargspēju kompleksu analīzi (artilērijas, nocietinājumu, garnizona sastāva) un apskatījis pasākumus, kas veikti tās kaujas spēju uzlabošanai, izmantojot vietējos avotus un jau pieminēto krājumu “1812. gada Tēvijas karš”⁵⁷. Autoram izdevies atklāt vairākus faktorus, kas kavējuši Rīgas cietokšņa nostiprināšanu un pilnvērtīgu sagatavošanu aizsardzībai, tomēr arī viņam raksturīga iedziļināšanās sīkumos (pulvera mucu, lielgabalu, pārtikas krājumu uzskaitīšana), kurai var būt jēga tikai tad, ja veic šo datu analīzi.

No Baltijā dzīvojošo krievu šī laika darbiem jāmin štābkapteiņa Viktora Žamova skrupulozais pētījums “1812. gada Tēvijas karš. Operācijas virzienā Tiltzīte – Mītava – Rīga”⁵⁸. Autors radījis vienu no visskrupulozākajiem militāro norišu attēlojumiem kreisajā LA flangā, veidojot savu grāmatu kā mācību materiālu XX gs. sākuma virsniekiem ar mērķi parādīt karaspēka vienotības nozīmi operācijās un atsevišķu vietu lomu Baltijas provinču aizsardzībā. Autors pievērsies arī Rīgas cietokšņa aizsardzības darbu aprakstam, tomēr galveno uzmanību veltījis karadarbībai, analizējot abu pušu rīcību, komandieru lēmumu alternatīvas un to iespējamās sekas, tādēļ viņa darbs būtiski atšķiras no baltvāciešu vēsturniekiem.

Aplūkojot visu iepriekšminēto autoru darbus kopumā, jāmin vairāki fakti, kas tos saista un parāda šī laika 1812. gada izpētes tendences. Vēršot savu uzmanību uz 1812. gada kara laika norisēm, Baltijas guberņu vēsturnieki akcentēja Vidzemes un Kurzemes guberņu lomu karā, to iedzīvotāju un atsevišķu personību veikumu kopējās uzvaras kaldināšanā. Pievēršoties notikumiem Rīgā, viņi hronoloģiski atstāstīja svarīgākos atgadījumus un procesus (pilsētas gatavošanu karam, kaujas, īpašo noteikumu ieviešanu karastāvokļa laikā, ugunsgrēku), bet lielākā daļa vēsturnieku aizrāvās ar notikumu attēlošanu Baltijā, kas arī bija viņu tiešais mērķis, tomēr tik maz pievērsās kopējai kara gaitai, ka bieži viņu darbos nav saredzams konteksts. Līdz ar to attēlojums ir lokalizēts, un notikumi risinās it kā paši par sevi. Šo lokalizāciju palielināja arī tas, ka baltvācieši izmantoja pārsvarā vietējos avotus un tikai daļa pievērsās publicētajiem Krievijas arhīvu materiāliem. Interesanta ir vietējo vēsturnieku vispārēja tendence lielāku uzmanību veltīt kara priekšvēsturei un pirmajiem

---

⁵⁷ *Juskewicz J.* Zur Vorgeschichte des Krieges 1812 in Riga // Sitzungsberichte der Gesellschaft für Geschichte und Altertumskunde der Ostseeprovinzen Russlands 1912. – R.: W. F. Häcker, 1914. – S. 415 – 444

⁵⁸ *Жамов В.* Отечественная война 1812 г. Операции в направлении Тильзит – Митава – Рига. – Рига: Рижское Городское Управление, 1912.

kara mēnešiem, salīdzinoši daudz mazāk aprakstot un analizējot notikumus 1812. gada rudenī un ziemā.

Krievijas padomju laika historiogrāfija

Padomju laika historiogrāfijā par 1812. gadu Baltijas notikumi tika atvirzīti ēnā un specializēti pētījumi netika sarakstīti līdz pat 1987. gadam. Atbilstoši 'laika garam' vēsturnieki nodarbojās ar pirmsrevolūcijas historiogrāfijas kritiku, ekonomisko kara iemeslu izpēti, tautas masu, partizāņu un zemessardzes lomu, galveno uzsvaru liekot uz kara norišu pamatvirzienu (Maskavas). No šī historiogrāfijas virziena kā tās iemiesotāji minami Jevgēnijs Tarle, Ļubomirs Beskrovnijs un Pāvels Žiļins⁵⁹. 1812. gadam veltītos darbos viņi neiedziļinājās Krievijas pirmskara plānu analīzē, izklāstīja tikai Krievijas gatavošanos aizsardzībai un īsi aprakstīja 1. korpusa komandiera ģenerālleitnanta P. Vitgenšteina darbību, garām ejot pieminot notikumus pie Rīgas. Krievijas impērijas karaspēka flangu darbības un kopumā kara sākuma mēneši pētīti ievērojami mazāk nekā citos historiogrāfijas attīstības posmos. Autori lika uzsvaru uz kara noslēguma posmu un Napoleona armijas izdzīšanu no Krievijas, velkot paralēles ar 2. pasaules karu un pielīdzinot Krievijas 1. un 2. armijas darbības pretuzbrukumam⁶⁰. Šādu virzību historiogrāfijai bija piešķīruši Komunistiskās partijas Centrālās Komisijas norādījumi⁶¹. Kopumā padomju laika historiogrāfijai Baltijas loma karā nebija aktuāla, jo neiekļāvās par prioritāru uzskatītajā Maskavas virziena izpētē.

Krievijas jaunākā historiogrāfija

80. gadu beigās un 90. gadu sākumā iezīmējās lūzuma tendences krievu historiogrāfijā, kad jaunā vēsturnieku paaudze sāka apgāzt padomju laika izstrādātās koncepcijas un parādījās atsevišķi to apkopošanas mēģinājumi⁶². Lai gan vēlāk atsevišķiem šī laika darbiem tika pārmesta tendence pārlietu kritizēt visu un visus⁶³. Par spēcīgu historiogrāfisko tendenču maiņu liecināja žurnāla «Родина» speciālizlaidums, kas bija veltīts 1812. gada

---

⁵⁹ *Тарле Е. В.* Нашествие Наполеона на Россию. 1812 год. – М.: ОГИЗ, 1943; *Бескровный Л. Г.* Отечественная война 1812 года. – М.: Изд-во Социально-экономической литературы, 1962; *Жилин П. А.* Гибель наполеоновской армии в России. – М.: «Наука», 1974; *Жилин П. А.* Контрнаступление Кутузова в 1812 году. – М.: Воениздат, 1950.

⁶⁰ *Бескровный Л. Г.* Отечественная война 1812 года. – С. 493

⁶¹ Там же. – С. 62 – 63; *Жилин П. А.* Контрнаступление Кутузова в 1812 году. – С. 28 – 29

⁶² *Абалихин Б. С., Дунаевский В. А.* 1812 год на перекрестках мнений советских историков 1917-1987. – М.: «Наука», 1990; *Троцкий Н. А.* Отечественная война 1812 года. История темы. – Саратов: Изд-во Саратов. Ун-та, 1991.

⁶³ *Абалихин Б. С.* 1812 год: актуальные проблемы истории. – Элиста: АПП «Джангар», 2000. – С. 10

karam un kurā tika pirmo reizi plašai publikai atklāti 1812. gada izpētes diskutablie jautājumi⁶⁴. Vairāki raksti skaidri parādīja vēsturnieku mēģinājumu paplašināt pētniecības tematiku, izrauties no padomju laiku radītajiem stereotipiem, vēlmi mainīt oficiālo kara traktējumu.

Par pēdējās desmitgades krievu historiogrāfijas jaunāko atziņu “*summa summarum*” uzskatāma apjomīgā enciklopēdija, kuras veidošanā piedalījušies Krievijas 1812. gada kara pētniecības speciālisti (Viktors Bezotosnijs, Vitālijs Bessonovs, Lidija Ivčenko, Aleksandrs Sapožņikovs, Oļegs Sokolovs, Viktors Totfalušins, Nikolajs Troickis un daudzi citi, kopumā vairāk nekā 100 vēsturnieki)⁶⁵. Šī grāmata atspoguļo jauno etapu krievu historiogrāfijas attīstībā par 1812. gada kampaņu. Darbā parādās jaunākās koncepcijas, ir izgaismotas pētnieciskās un terminoloģiskās problēmas un to risinājumu mēģinājumi. Enciklopēdijā ir atrodamā izsmeļoša informācija par Krievijas un Napoleona kara plāniem, armiju sastāviem, kara dalībnieku, vēsturnieku un mākslinieku biogrāfijas, atsevišķas slejas saistītas arī ar Rīgas aizsardzības jautājumiem, kas diemžēl balstīti pārsvarā uz Krievijas impērijas laika pētnieku veikumu. Jaunākā historiogrāfija kompleksi analizē Krievijas un Francijas konflikta eskalāciju, tās iemeslus un abu valstu gatavošanos karam, neatraujot 1812. gada notikumus no Napoleona kariem kopumā. Ievērojama ir zinātnieku vēlme nevis atšifrēt vecos mītus ar atpakaļejošu datumu vai noraut dažādas maskas no vēsturnieku sejām, bet censties izprast tos faktoros, kas aiz tā stāvēja⁶⁶.

Par vienu no svarīgākajām literatūras vienībām dotajam promocijas darbam uzskatāms 2005. gadā iznākušais Krievijas vēstures muzeja vēsturnieka Viktora Bezotosnija pētījums „Izlūkošana un pušu plāni 1812. gadā”⁶⁷. Autors tajā sasaistījis Krievijas izlūkdienestu darbību ar 1812. gada plānu izstrādi, pētot šo faktoru savstarpējo iespaidu. Darbs balstīts uz Krievijas arhīvu materiāliem, no kuriem liela daļa tiek pirmo reizi ieviesta zinātniskajā apritē, izmantoti arī Francijas arhīvu materiāli un plašs publicēto avotu klāsts. Autors parāda izlūkošanas datu iespaidu uz 1812. gada plānošanu un pēc šo datu pieejamības atklāj tās Krievijas karaspēka virspavēlniecības personas, kuras reāli iespaidoja kara plānošanu. V. Bezotosnija secinājumi sekmēja promocijas darbā veikto Rīgas nozīmes izkristalizēšanu kara plānos.

---

⁶⁴ Родина. – 1992. – № 6 – 7.

⁶⁵ Отечественная война 1812 года. Энциклопедия. – М.: РОССПЭН, 2004.

⁶⁶ Вероломство по плану (круглый стол) // Родина. – 1992. – № 6 – 7. – С. 38

⁶⁷ *Безотосный В. М.* Разведка и планы сторон в 1812 году.

Jaunākās krievu historiogrāfijas tendences atspoguļojas arī ikgadējo Borodinas kara vēstures muzeja – rezervāta, Malojaroslavļas kara vēstures muzeja un muzeja – panorāmas “Borodinas kauja” rīkoto konferenču materiālu krājumos un Krievijas Valsts Vēstures Muzeja izdevumos, kuros sastopamas atsevišķas piezīmes arī par Rīgas vietu un nozīmi 1812. gada karā⁶⁸.

Latviešu un igauņu historiogrāfija

No 1918. līdz 1949. gadam Latvijā pētījumi par 1812. gada kara notikumiem skāra diezgan šauru tēmu loku. Autori savus secinājumus pārsvarā prezentēja periodiskajos izdevumos⁶⁹. Lielākā to daļā īsi aprakstīta LA daļu ienākšana Latvijas teritorijā, sīkāk pievēršoties Rīgas priekšpilsētu nodedzināšanai un latviešu cerībām uz brīvvališanu. Jau iepriekš minētais J. Juškevičs pievērsies arī XIX gs. sākuma Krievijas karaspēka uzbūves, Rīgas un Daugavgrīvas cietokšņu nocietinājumu un artilērijas tehniskajam raksturojumam⁷⁰.

Atsevišķi raksti par Rīgas saistību ar 1812. gadu atrodami arī Latvijas padomju laika izdevumos. Tā kā sava nozīme šeit bija arī karadarbībai uz ūdens, F. Garins veltījis tai rakstu, uzskatot, ka tieši veiksmīga franču darbības traucēšana pa Daugavu un Lielupi neļāvusi Napoleona karaspēka daļām ieņemt Rīgu un virzīties uz Pēterburgu⁷¹. Šis raksts ir spilgts piemērs gadījumiem, kad pētniekam sava tēma kļūst tik tuva, ka viņš sāk to uzskatīt par galveno vēstures notikumu virzītāju.

Atzīmējot 150 gadu jubileju, presē parādījās vairāki raksti: Pētera Valeskalna, Teodora Zeida, Heinriha Stroda un citu⁷². Tajos atspoguļoti notikumi pie Rīgas un daļēji arī to saikne ar kara vispārējo gaitu. Lielākā vai mazākā mērā autori pieskaras arī latviešu cīņai ar „iebrucējiem”, t. s. latviešu partizāniem. Rakstam “Latviešu tauta 1812. gada Tēvijas kara laikā” grāmatā “Latvijas PSR vēsturē” ir tīri aprakstošs raksturs, kura galvenais mērķis pierādīt plašu latviešu tautas masu pašizliedzīgu piedalīšanos karā, kura pašreizējā

⁶⁸ Эпоха 1812 года. Исследования. Источники. Историография. Часть VI // Труды ГИМ. Вып. 166. – М.: ГИМ, 2007; Отечественная война 1812 года. Источники. Памятники. Проблемы. – Можайск: Маленький город, 2004; Эпоха Наполеоновских войн: люди, события идеи. – М.: Сorex, 2005.

⁶⁹ *Strautiņš V.* Rīga liesmās // *Latvijas Sargs*. – 1929. – Nr. 29. – 5 lpp; *Grīns A.* Franču laiki Zemgalē // *Brīvā Zeme* – 1932. – Nr. 162. – 6. – 8. lpp; *Juškevičs J.* 1812. gads un latvieši // *Turpat* (ilustrētais pielikums). – 1934. – Nr. 35. – Nr. 42.

⁷⁰ *Juškevičs J.* 1812. gads // *Aizsargs*. – 1927. – Nr. 10. – Nr. 11-12; *Juškevičs J.* Daugavgrīva no 13. līdz 20. gadsimtam // *Krasta artilērijas pulks. Daugavgrīva*. – R.: Krasta artilērijas pulks, 1938. – 142. – 149. lpp.

⁷¹ *Гарин Ф.* Война 1812 года и русский флот // *Советская Латвия*. – 1941. – № 1 – 2. – С. 105 – 117

⁷² *Валескалн П. Н.* 150-летие Отечественной войны 1812 года // *Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis*. – 1962. – Nr. 10. – 3. – 9. lpp; *Zeids T.* 1812. gada Tēvijas karš latviešu tautas vēsturē // *Turpat*. – 11. – 18. lpp; *Strods H.* Napoleona armijas iebrukums Kurzemē 1812. gadā (jauni materiāli) // *Zvaigzne*. – 1962. – Nr. 22. – 13. lpp; *Savčenko V.* Krievijas flotes darbība pie Rīgas 1812. gada Tēvijas kara laikā // *Rīgas Balss* – 1962. – 4. sept. – 2. – 3. lpp.

promocijas darba izpētes fāzē uzskatāma par apšaubāmu⁷³. Savukārt militārās operācijas Rīgas un Pēterburgas virzienā šajā rakstā tiek atzītas par mazsvarīgām. H. Strods plašāk aplūkojis 1812. gadu Latvijā 1987. gadā Latvijas Zinātņu akadēmijas Vēstis publicētā rakstā⁷⁴. Autors izmantojis Latvijas, Krievijas un Vācijas arhīvu materiālus, lai atspoguļotu Kurzemes pārvaldes organizēšanu pēc Napoleona karaspēku daļu ienākšanas un izanalizētu latviešu tautas attieksmi pret Krieviju un „okupācijas režīmu”⁷⁵. Realizējot to, H. Strods praktiski neaplūko militāros procesus Rīgas apkārtnē un, garām ejot, piemin faktu, ka „*nocietinājumiem Latvijas teritorijā bija paredzēta svarīga vieta Krievijas aizsardzībā*”⁷⁶.

1812. gada tematikai pievērsies arī vēsturnieks Kārlis Kangeris rakstā „Napoleona karaspēks Latvijā”, kura izstrādē izmantojis arī franču publicētos avotus⁷⁷. Militāro notikumu norisi pie Rīgas autors aplūko nedaudz, vairāk uzmanības pievēršot priekšpilsētu dedzināšanas, propagandas, partizāņu un Kurzemes pārvaldes jautājumiem, kā arī britu karaflotes sniegtajai palīdzībai Rīgas aizsardzībā. Rakstā jūtama K. Kangera tendence LA 10. korpusa darbības aprakstā uzsvērt tās komandiera maršala E. Makdonalda nelielo aktivitāti. Tā kā raksts ir neliela apjoma, bet autors mēģinājis aptvert visas minētās tēmas, tad katra no tām ir nedaudz ieskicēta, un autors sniedzis savu vērtējumu par attiecīgo notikumu.

XX gs. 80. gados notikumu Baltijā pētniecībai nopietni pievērsies igauņu vēsturnieks Reins Helme, kurš veltījis savu disertāciju 1812. gada karam Baltijas guberņās. Tās izstrādē viņš izmantojis publicētos un nepublicētos avotus (arī LVVA)⁷⁸. Viņš analizējis politiskos un ekonomiskos procesus Baltijā, Pēterburgas aizsardzības sistēmu, kurā sava vieta bija arī Rīgai, vietējo iedzīvotāju ieguldījumu karā un nonācis pie secinājuma par veiksmīgu karadarbības sagatavošanu un realizāciju Krievijas rietumu nomalē, ko pierāda spēja paturēt šo stratēģisko robežu savā kontrolē. Šis pašas atziņas R. Helme paudis arī savā grāmatā „1812. gads Igaunijā un Latvijā”, kas tapusi pēc disertācijas materiāliem⁷⁹. Tā gan vairāk veltīta notikumiem tieši Baltijas guberņās un mazāk – to saiknei ar karu kopumā. Arī igauņu

---

⁷³ Latviešu tauta 1812. gada Tēvijas kara laikā // Latvijas PSR vēsture. 1. sēj. – Rīga: “Zinātne”, 1986. – 123. – 125. lpp.

⁷⁴ Strods H. Latvija 1812. gada kara laikā // Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis. – 1987. – Nr. 4. – 48. – 59. lpp.

⁷⁵ Turpat, 49. lpp

⁷⁶ Turpat, 50. lpp.

⁷⁷ Kangeris K. Napoleona karaspēks Latvijā // Archīvs. 25. sējums. – Melburna, 1985. – 67. – 88. lpp.

⁷⁸ Helme P. Э. Прибалтийский театр военных действий Отечественной войны 1812 года. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата исторических наук. – Тарту: Тартуский Ун-тет, 1987.

⁷⁹ Helme R. 1812. aasta Eestis ja Lätis. – Tallin: Olion, 1990.

vēsturnieks Tīnu Tannbergs atsevišķus rakstus veltījis 1812. gada kara tematikai. Tajos analizēti Baltijas guberņās veidotie brīvprātīgie formējumi un Vidzemes kazaku pulks⁸⁰.

1987. gadā igauņu pētnieks R. Helme secināja, ka 1812. gada karš ir pētīts diezgan vispusīgi, ko nevar apgalvot par šī paša kara notikumiem Baltijas guberņās⁸¹. Arī pēc vairāk nekā 20 gadiem nākas atzīt, ka situācija nav būtiski mainījusies. Latvijas historiogrāfijā kara gaita izgaismota tikai fragmentāri un nav apskatīta kontekstā ar vispārējiem notikumiem.

Francijas historiogrāfija

XIX gs. pirmajā pusē 1812. gada kara aplūkošana Francijā bija politisko noskaņu pavadīta. Tā kā bija atjaunota monarhija, Napoleona darbība tika vērtēta negatīvi. Netrūka arī kara dalībnieku, kuri reaģēja uz iepriekšminētā satura grāmatām, izdodot savas. LA 4. korpusa štāba virsnieka Eižēna Laboma 1814. gadā pirmo reizi iznākusī grāmata par 1812. gadu balstīta uz viņa personīgajām atmiņām un piezīmēm, kā arī izmantotas citu 1812. gada kara dalībnieku piezīmes un atsevišķas dokumentu publikācijas⁸². Rakstītāja attieksme grāmatai piešķir „napoleoncentrisku” virzību un emocionālas atkāpes, tomēr tā skar arī notikumus LA kreisajā flangā, lai gan aprakstoši, izceļot flangā gūtās uzvaras, tomēr izvirzot arī tēzi par flangu iespaidu uz kara gaitu. Kā daudzos franču autoru darbos, arī šajā liela uzmanība veltīta LA atkāpšanās no Krievijas aprakstam. Aprakstītā tendence saistāma ar kara atstāto iespaidu uz Francijas sabiedrību, kuru pastiprināja izdzīvojušo sarakstītās atmiņas. Savukārt Napoleona kara plāniem autors praktiski nepievēršas.

Vēl no kara dalībnieku sarakstītajiem darbiem jāmin 1823. gadā iznākušā artilērijas ģenerāļa marķīza Žorža Šambrē „Krievijas karagājiena vēsture”⁸³. Faktoloģiskā materiāla ziņā šī grāmata uzskatāma par vienu no apjomīgākajām franču historiogrāfijā, un tā balstīta ne tik daudz uz personīgi pieredzēto, cik uz arhīva materiāliem, kuru pieejamību autoram nodrošināja Francijas kara ministrija. Neskatoties uz to, ka autors kritiski izvērtējis abu karojošo pušu augstāko virsnieku darbību no militārā viedokļa, tomēr tajā trūkst analītiskas pieejas militārās vēstures aplūkošanai. Autors praktiski nav pievērsies karojošo pušu pirmskara plāniem. 10. korpusa operācijas Baltijā, tāpat kā visas pārējās, Ž. Šambrē

---

⁸⁰ *Таннберг Т.* Вольные корпуса П. фон Шмита и К. фон Нирота в Отечественной войне 1812 г. // Эпоха 1812 года. Исследования. Источники. Историография. Часть V // Труды ГИМ. Вып. 161. – М.: ГИМ, 2006. – С. 53 – 77; *Таннберг Т.* Лифляндское ополчение в 1812 г. // Эпоха 1812 года. Исследования. Источники. Историография. Часть VI. – С. 155 – 185

⁸¹ *Хелме Р. Э.* Прибалтийский театр военных действий Отечественной войны 1812 года. – С. 2

⁸² *Laboute E.* Relation circonstanciée de la campagne de Russie en 1812. Paris: Panckoucke, 1815.

⁸³ *Chambray [G.]*. Histoire de l'expédition de Russie. 2 T. – Paris: Pillet Ainé, 1823.

aplūkojis faktoloģiski. Viņš nedaudz skatījis arī Rīgas nozīmi Baltijas iekarošanas kontekstā, neminot iemeslus, kādēļ tā netika ieņemta.

Atšķirībā no Ž. Šambrē ļoti nelielu uzmanību flangiem veltījis 1812. gada kara dalībnieks ģenerālis Filips Pols Segūrs, jo viņa darba galvenais motīvs bija Napoleona neveiksmes iemeslu meklējumi⁸⁴. Darba uzrakstīšanas stils tuvina to vairāk atmiņām, nekā pētījumam. Autoram izdevies tik psiholoģiski bagātīgi attēlot noskaņas Napoleona karaspēkā un štābā, ka viņa grāmata izdota daudzas reizes dažādās Eiropas valstu valodās un pieskaitāma pie populārākajiem izdevumiem par 1812. gadu. Ž. Segūrs atspoguļojis Napoleona kara plānu pakāpenisku attīstību un mēģinājis atklāt LA operāciju neizdošanās iemeslus, ieskaitot arī flangu korpusus, meklējot cēloņus gan komandieru lēmumos, gan XIX gs. sākuma karaspēka veidu darbības specifiskā.

Kopumā franču 1812. gada kara dalībnieku devums tēmas izpētē ir dažādi vērtējams:

- 1) būdami militārpersonas, autori aprakstījuši pārsvarā militārās norises, pieskaroties arī politikai, bet pārsvarā nevērtējot citus faktorus;
- 2) personīgā līdzdalība daudzos darbos redzama emocionāla notikumu vērtējuma veidā;
- 3) darbu galvenais personāžs ir Napoleons un tā armijas daļa, kurā viņš ir klātesošs;
- 4) būtisks akcents tiek likts uz atkāpšanās aprakstīšanu, izceļot tās traģismu.

Šāds historiogrāfijas aizsākums noteica toni arī tālākajai 1812. gada izpētei, kuru veica ar kara norisi nesaistīti cilvēki. Par pirmo profesionālo vēsturnieku, kurš pievērsās Napoleona karu izpētei, tiek uzskatīts Luī Ādolfs Tjērs. XIX gs. 20. gados viņš sarakstīja apjomīgu pētījumu par franču revolūciju, bet 40. gados sāka iznākt viņa 20 sējumu darbs „Konsulāta un impērijas vēsture”, kura 13. sējums veltīts 1811. gadam un 1812. gada sākumam un 14. sējums – 1812. gada karam⁸⁵. Vācot materiālus savam darbam, L. Tjēram bija pieejami visi viņam nepieciešamie arhīvu materiāli, jo šajā laikā viņš pildīja premjerministra un ārlietu ministra funkcijas Francijas valdībā. Lai gan L. Tjēra darbs pārstāv oficiālo valsts vēsturi un centrā izvirzīta Napoleona personība, tomēr tajā netrūkst arī kritiska darba iezīmju. Būdams politiķis, L. Tjērs nozīmīgu vietu savā darbā atvēl starpvalstu konfliktu analīzei un iekšpolitiskiem procesiem Francijā, daudz mazāk uzmanības veltot kara tūri militārajiem aspektiem. Viņā koncepcijā LA 10. korpusa turēšana pie Rīgas parādās vairāk kā Napoleona kļūda, nevis kā viens no LA darbības virzieniem.

---

⁸⁴ Ségur Ph. P. Histoire de Napoléon et de la Grande Armée pendant l'année 1812. T. I-II – Paris: Baudouin, 1825.

⁸⁵ Thiers L. -A. Histoire du Consulat et de l'Empire. T. 13. – 14. – Paris: Paulin, 1856.

Sākot ar L. Tjēru, Francijas historiogrāfija pievēršas tieši politisko Francijas – Krievijas attiecību izpētei, atstājot militārās norises otrajā plānā un izceļot klimatiskos apstākļus kā galvenos vaininiekus Napoleona sakāvē. Pastāvot šādai izpētes virzībai, karaspēka flangu darbībai netika pievērsta praktiski nekāda uzmanība.

1905. gadā iznāca Francijas ģenerāļa Anrī Bonnāla darbs „Viļņas manevrs”⁸⁶. Autora mērķis bija izpētīt Napoleona stratēģiju kara sākumā, tādēļ viņš pievērsies kara sagatavošanas posmam un Napoleona kara sākuma plāniem, analizējot to nerealizēšanās iemeslus no militārā viedokļa. A. Bonnāls analizējis Napoleona oficiālās saraksti (t. sk. instrukcijas korpusu komandieriem) un LA korpusu pārvietošanas un koncentrēšanas materiālus. Darbam „Viļņas manevrs” ir kāda vērā ņemama iezīme, t. i., A. Bonnāls aplūkojis Napoleona karagājienus no XX gs. sākuma virsnieka un militārā pasniedzēja pozīcijām, meklējot Napoleona karamākslas metožu pielietošanas iespēju savā laikmetā.

Pēc 2. pasaules kara, Francijā turpināja iznākt pētījumi, kuri veltīti Napoleona kariem. Neliela daļa no tiem kaut kādā aspektā skar šī doktora darba tēmu. Var minēt vēsturnieka Luī Madelāna 15 sējumu darbu par Napoleona karu laikmetu, kura 12. sējums veltīts 1812. gada karam⁸⁷. Lai gan L. Madelāns ir viens no ievērojamākiem Napoleona laika Francijas vēstures pētniekiem, viņa darbs par 1812. gada karu tā pētniecībā neienes praktiski neko jaunu, bet LA flangu darbībai autors pievēršas tikai nedaudz.

Vācu historiogrāfija

Pie 1812. gada kara dalībnieku darbiem jāpieskaita Krievijas karaspēkā dienējušā prūšu militārā teorētiķa Karla Klauzevica darbs „Krievijas karagājiens 1812. gadā”⁸⁸. Pēc viņa nāves K. Klauzevica atraitne izdeva vīra uzrakstītos (ieskaitot nepabeigtos) darbus 10 sējumos ar nosaukumu „Ģenerāļa Karla fon Klauzevica atstātie darbi par karu un kara vešanu”, kuru 7. sējumā (1835. gada izdevums) pirmo reizi publicēts arī viņa darbs par 1812. gadu. To veido trīs daļas, kuru saturs atšķiras pēc stila un struktūras, kas liek domāt, ka K. Klauzevics tās bija iecerējis kā dažādu darbu sastāvdaļas. Darbs izdots kopā, jo tādā secībā atrasts K. Klauzevica manuskriptos. Viņa stāstījums par 1812. gadu ir autora atmiņu, dažādu karadarbības pārskatu un teorētisko pārdomu kopums, kas vairāk apskata karu no

---

⁸⁶ *Бонналь [Г.] Виленская операция. Современное военное искусство в стратегии Наполеона с января 1811 года по июль 1812 года.* – СПб.: Общество ревнителей военных знаний, 1909.

⁸⁷ *Madelin L. Histoire du consulat et de l'Empire. T. XII. La catastrophe de Russie.* Paris: Hachette, 1949.

⁸⁸ *Clausewitz C. Hinterlassene Werke über Krieg und Kriegführung. Bd. 7. Der Feldzug von 1812, der Feldzug von 1813 bis zum Waffenstillstand und der Feldzug von 1814 in Frankreich.* – Berlin: F. Dümmler, 1835. – S. 1 – 247

stratēģiskās nozīmes. Pats būdams no Prūsijas, K. Klauzevics izceļ vācu izcelsmes Krievijas virsniekus 1812. gada karā un Prūsijas korpusa likteni. Karadarbību pie Rīgas autors izdala kā atsevišķu 1812. gada karadarbības teātri, faktoloģiski aplūkojot notikumus tajā, bet, analizējot kara gaitu, K. Klauzevics skata tos kontekstā ar kopējo flanga ietekmi uz kara iznākumu. Jāatzīmē, ka kara noslēguma posmā viņš daudz vairāk analizē tieši Krievijas karaspēka labā flanga darbības, jo pats bija piekomandēts pie 1. korpusa komandiera P. Vitgenšteina.

1812. gada kara dalībnieks Prūsijas ģenerāļa J. Jorka adjutants ģenerālmajors Antons Zeidlics sagatavoja tādu kā pārskatu par kara notikumiem, balstoties uz Prūsijas korpusa štāba materiāliem un savām piezīmēm. Darbu viņš nosauca par „Prūsijas korpusa dienasgrāmatu”, arī tekstu sakārtojās, apskatot notikumus prūšu korpusā pa dienām. Kā štāba virsnieks viņš sniedzis detalizētus korpusa sastāva un tā pārvietošanās apskatus, bet devis arī ieskatu politiskajos notikumos un 1812. gada notikumos Napoleona karaspēkā kopumā, atrodot materiālus franču un krievu izdevumos. Darba lielākais ieguvums ir autora ievietotie avotu citāti – pavēļu, ziņojumu un vēstuļu, jo A. Zeidlics uzskatīja, ka neraksta vēsturi, bet tikai piedāvā tai materiālus⁸⁹. Neskatoties uz šo nostādījumu, darbā jūtama autora vēlēšanās izcelt Prūsijas karaspēka pozitīvās īpašības un ģenerāļa J. Jorka nopelnus. Jāatzīmē, ka igauņu vēsturnieks R. Helme A. Zeidlica darbu uzskata par informatīvi bagātāko „pretinieka” publikāciju, kura attiecas uz 1812. gada notikumiem Baltijā⁹⁰.

XIX gs. beigās un XX gs. sākumā Prūsijas armijas ģenerālštābs izdeva burtnīcu sēriju, kurā apkopoja materiālus par Prūsijas karaspēka daļību dažādos karos. Viena no šīm burtnīcām veltīta 1812. gada karam⁹¹. Darbs balstīts uz Prūsijas korpusa (neilgi pirms 1812. gada kara sākuma iekļauts LA 10. korpusa sastāvā kā 27. divīzija) štāba materiāliem – prūšu virsnieku ziņojumiem, pavēlēm u. tml. Šo materiālu specifika un izdevēja mērķi noteikuši kara norises izklāsta stilu. Darbs centrēts uz militāro norišu analīzi, kurās iesaistītas Prūsijas karaspēka vienības, tikai nedaudz pievēršoties kopējai kara gaitai, citu korpusu darbībai un politiskām norisēm. Daudz uzmanības veltīts kauju taktisko nianšu atklāšanai un prūšu komandieru lēmumu pieņemšanas aplūkošanai. Dabrá ieturēta tendence pozitīvā gaismā attēlot Prūsijas komandieru lēmumus, korpusa neveiksmēs vainojot komandieri maršalu

⁸⁹ Seydlitz A. Tagebuch des Königlich Preußisches Armeekorps unter Befehl des General-Lieutenants von York im Feldzuge von 1812. Bd. 1. – Berlin: Mittler, 1823. – S. IV

⁹⁰ Helme R. 1812. aasta Eestis ja Lätis. – p. 219

⁹¹ Kriegsgeschichtliche Einzelschriften. Bd. IV. Heft 24. Die Theilnahme des Preußischen Hülfskorps an dem Feldzuge gegen Rußland im Jahre 1812. (fortan: Kriegsgeschichtliche Einzelschriften) – Berlin: E. S. Mittler und Sohn, 1898. – S. 433 – 566

E. Makdonaldu. Kopumā E. Makdonalda rīcība tiek pastāvīgi kritizēta. To nevar skaidrot vienīgi ar prūšu nepatiku pret palīgkorpusa iekļaušanu LA 10. korpusā 1812. gadā. XIX un XX gs. sākumā vēsturiskus apcerējumus par kariem rakstīja militārpersonas, kuras bieži analizēja notikušo, lai gūtu no tā mācību un palīdzētu mācīties citiem virsniekiem. Autori izdarīja secinājumus par kara gaitu, balstoties uz karaspēku sastāvu studijām, zinot komandieru lēmumu sekas un kauju iznākumus. No militārā viedokļa teorētiski raugoties uz LA 10. korpusa darbību, iespējams, ka E. Makdonalds kā komandieris tiešām pieļāva kļūdas, kuras atklāt *post factum* ir vienkāršāk nekā izprast viņa rīcības motīvus.

Promocijas darbā izmantoti arī daži biogrāfiska rakstura pētījumi. Prūšu vēsturnieks un vēstures zinātnes teorētiķis Johans Gustavs Droizens XIX gs. 40. gados sarakstīja 1812. gada Prūsijas korpusa komandiera ģenerāļa J. Jorka biogrāfiju⁹². To izstrādājot, vēsturnieks izmantoja ne tikai Prūsijas ģenerālštāba arhīva materiālus, bet arī Jorka ģimenes arhīva un viņa laikabiedru atmiņu stāstījumus, tāpēc J. Droizena darbs ieguvis daudz personīga rakstura nianšu. Darbā jūtama autora vēlme izcelt Prūsijas nozīmi Napoleona karu laika politiskajos un militārajos procesos kopumā un personības lomu vēstures attīstībā, ko J. Droizens veic, uzsverot Jorka personīgo lēmumu ietekmi uz notikumu gaitu, īpaši uz Taurāģes konvencijas parakstīšanu 1812. gada kara noslēgumā. Tāpat kā citas prūšu publikācijas, arī J. Droizena darbs palīdz izprast Napoleona karu laiku Prūsijas virsnieku domāšanas veidu un attieksmi pret karu, kas atstāja paliekošu iespaidu uz 1812. gada notikumiem pie Rīgas.

Prūšu diplomāts un vēsturnieks Teodors Bernhardi XIX gs. vidū izdeva ģenerāļa Kārļa Vilhelma Tola biogrāfiju⁹³. K. Tols bija baltvāciešu izcelsmes virsnieks, kurš 1812. gadā kā pulkvedis dienēja Krievijas 1. rietumu armijas štābā. Grāmatā sniegts ne tikai Tola dzīvesstāsts, bet arī izveidots detalizēts Krievijas armijas tēls un aplūkoti Napoleona karu laikmeta karošanas principi. T. Bernhardi apgalvojis, ka darbs balstīts uz paša Tola memuāru apstrādi, tomēr Krievijas XVIII un XIX gs. memuāristikas pētnieks Andrejs Tartakovskis uzskata, ka šādi memuāri nav bijuši T. Bernhardi rīcībā un ka autors izklāstījis savu versiju par 1812. gadu prūšu konservatīvās historiogrāfijas stilā⁹⁴. Tomēr, vācot materiālus savai grāmatai, T. Bernhardi dzīvoja Krievijā un tikās ar Tolu, tāpēc nevar noliegt, ka biogrāfija daļēji balstīta uz tās galvenā varoņa izteikumiem. Būdam prūsis, T. Bernhardi varēja

---

⁹² *Droysen J. G.* Das Leben des Feldmarschalls Grafen York von Wartenburg. Bd. 1. – Berlin: Veit und Comp., 1851.

⁹³ *Bernhardi T.* Denkwürdigkeiten des kaiserl. russ. Generals von der Infanterie Carl Friedrich Grafen von Toll. Bd. 1-2. – Leipzig: Otto Wigand, 1856-1865.

⁹⁴ Pieejams: *Тартаковский А. Г.* Бернгарди // <http://bse.sci-lib.com/article112521.html> (sk. 02.07.2009.)

atļauties vairāk kritizēt Krievijas virspavēlniecības lēmumus, nekā šajā laikā to varēja darīt paši krievu vēsturnieki. Tā kā T. Bernhardi nesimpatizē un neaizstāv nevienu no karojošām pusēm, tad viņa darbs, lai gan neatbilst nosaukumam, tomēr ir analītisks pētījums 1812. gada kara vēsturē.

Kā iepriekš atzīmēts, kopumā Francijas un vācu 1812. gada kara historiogrāfija liek spēcīgu akcentu uz karadarbības pamatvirzienu (Viļņa – Vitebska – Smoļenska – Maskava – Smoļenska – Berezina), veltot salīdzinoši mazāk uzmanības flangiem un vairāk aprakstot, nekā analizējot notikumus tajos.

1. nodaļa

Rīga Krievijas impērijas pirmskara plānos un pilsētas sagatavošana karam

1.1. Stratēģiskā plānošana 1810. gadā

1812. gada Francijas un Krievijas konflikta pirmsākumi meklējami pirms sešiem gadiem parakstītajā miera līgumā starp abām valstīm. Ceturtās koalīcijas⁹⁵ neveiksmes bija spiedušas Krievijas imperatoru Aleksandru I uzsākt sarunas ar Napoleonu. 1807. gada 25. jūnijā (7. jūlijā) abi imperatori parakstīja Tilzītes miera līgumu. Krievijas historiogrāfijā tiek atzīts, ka tas nenoregulēja nesaskaņas starp abām valstīm, bet kalpoja par tālāku to padziļinātāju. Ja Napoleonam Tilzītes miers bija ievērojams politisks panākums, tad Krievijā (arī Prūsijā) noteikts sabiedrības slānis to uzskatīja par pazemojošu, bet ar laiku – arī par neizdevīgu⁹⁶.

Par vienu no galvenajiem Tilzītes „klupšanas akmeņiem” un nākamā militārā konflikta (1812. gada kara) iemesliem historiogrāfijā atzīta Krievijas piespiedu pievienošanās kontinentālajai blokādei⁹⁷. Tās rezultātā Krievija bija spiesta slēgt savas ostas britu kuģiem, kas negatīvi ietekmēja Krievijas tirdzniecību, jo Lielbritānija veidoja ievērojamu noieta tirgu Krievijas izejvielām, īpaši kokmateriāliem, liniem, kaņepājiem un citām precēm⁹⁸. Strauja

⁹⁵ Lielbritānijas, Krievijas, Prūsijas un Zviedrija savienība pret Franciju un tās sabiedrotajiem, 4. koalīcijas karš norisinājās no 1806. līdz 1807. gadam.

⁹⁶ Подмазо А. А. Континентальная блокада как экономическая причина войны 1812 г. // Эпоха 1812 года. Исследования. Источники. Биография. Часть II. – М.: ГИМ, 2003. – С. 265; Казаков Н. И. Внешняя политика России перед войной 1812 года // 1812 год. К столетию Отечественной войны. Сборник статей. – М.: Изд-во Академии наук СССР, 1962. – С. 12 – 13; Пичета В. И. Международная политика России после Тильзита // Отечественная война и русское общество. Т. II. – С. 1; Богданович М. История Отечественной войны 1812 года по достоверным источникам. Т. 1. – С. 31; Волконский С. Г. Записки. – С. 127, С. 131, С. 186; Seydlitz A. Tagebuch des Königlich Preußisches Armeekorps unter Befehl des General-Lieutenants von York im Feldzuge von 1812. Bd. 1. – S. 4 – 7

⁹⁷ Kontinentālā blokāde – pret Lielbritāniju vērstis ekonomisko un politisko sankciju kopums; tas aizsākās ar 1806. gada beigās izdotu Napoleona dekrētu, kurā tika paziņots par Britu salu blokādes ieviešanu un aizliegti jebkādi kontakti ar Lielbritāniju; Francijas kontrolē esošās ostas tika slēgtas britu un viņu koloniju kuģiem, bet angļu tirdzniecības preces tika konfiscētas; Napoleona mērķis, ieviešot šādus mērus, bija Lielbritānijas ekonomiskā vājināšana, vienlaicīgi protežējot franču tirdznieciskās intereses; Lielbritānija veica attiecīgus pretpasākumus un noliedza neitrālām valstīm tirgoties ar britu ienaidniekiem, tādēļ praktiski visu Eiropas valstu tirdzniecība un preču pārvadāšana pa ūdens ceļiem bija apgrūtināta; no 1807. līdz 1808. gadam kontinentālai blokādei pievienojās Holande, Spānija, Dānija, Prūsija un Austrija.

⁹⁸ Пичета В. И. Хозяйство в России в начале XIX в. // Отечественная война и русское общество. Т. II. – С. 248; Бескровный Л. Г. Отечественная война 1812 года. – С. 118; Попов А. И. Великая армия в России. Погоня за миражом. – Самара: НТИЦ, 2002. – 45 – 46

ārējās tirdzniecības aktivitātes samazināšanās laikā no 1809. līdz 1812. gadam noveda pie rubļa vērtības krituma un būtiska budžeta deficīta pieauguma Krievijā, vienlaicīgi palielinot neapmierinātību ar „Tilzītes politiku”⁹⁹. Lielbritānijai Krievija nebija tik svarīga kā noieta tirgus savām precēm, cik britu kuģu būvniecības attīstīšanai bija nepieciešami no Krievijas ievestie kokmateriāli un kaņepāji¹⁰⁰. Lielākai daļai preču briti blokādes laikā varēja atrast citus piegādātājus, tomēr kaņepāju trūkumu britu kuģubūve izjuta pastāvīgi, un to cena kontinentālās blokādes gados vairākkārtīgi pieauga¹⁰¹. Savstarpējās izdevības apstākļos Lielbritānijas un Krievijas tirgotāji atrada veidus, kā apiet kontinentālo blokādi un turpināt darījumus. Krievijas valdība pret britu preču kontrabandas apkarošanu izturējās formāli, faktiski „pieverot acis” un ļaujot tai notikt¹⁰².

Jāatzīmē, ka tieši Rīga Tilzītes miera gados kļuva, Napoleona vārdiem izsakoties, par „*Londonas priekšpilsētu*” un Francijas – Krievijas diplomātiskās sarakstes tematu blokādes pārkāpuma jautājumos¹⁰³. 1807. gadā (pirms blokādes) Rīga veidoja 20 % eksporta un 5 % importa no kopējā Krievijas tirdznieciskā apgrozījuma Baltijas jūrā. Vēsturnieks Vasīlijs Dorošenko, analizējot tirdzniecības dinamiku no 1801. līdz 1812. gadam, secina, ka kopumā Rīgas eksports blokādes laikā samazinājās, bet imports nesamazinājās, paliekot iepriekšējā līmenī¹⁰⁴. Kā tradicionāla tirdzniecības pilsēta Rīga sāpīgi izjuta savu būtiskāko preču eksporta apjomu samazināšanos¹⁰⁵. Taču tirgotāji meklēja un atrada veidus, kā apiet aizliegumus, bieži sadarbojoties ar amerikāņu karogu aizsegu izmantojošiem britiem¹⁰⁶. Par

---

⁹⁹ *Военский К.* Континентальная система // Отечественная война и русское общество. Т. I. – С. 230 – 231; *Пичета В. И.* Хозяйство в России в начале XIX в. // Отечественная война и русское общество. Т. II. – С. 3; *Михайловский-Данилевский [А. И.]* Описание Отечественной войны 1812 года. Ч. I. – С. 31; Там же. – С. 153

¹⁰⁰ *Anderson M. S.* The Continental System and Russo-British Relations during the Napoleonic Wars // *Bourne Ed. K., Watt C. D. (ed.)* Studies of International History. – London: Longmans, 1967. – p. 73 – 75

¹⁰¹ *Hall Christopher D.* British strategy in the Napoleonic War, 1803 – 1815. – Manchester: University Press, 1992. – p. 89

¹⁰² *Тихомиров С. А.* Европейский Север в контексте экономических отношений периода континентальной блокады // Эпоха Наполеоновских войн: люди, события, идеи. – М.: Сторек, 2005. – С. 178; Līdzīgi rīkojās arī Zviedrija, kad bija spiesta pievienoties kontinentālajai blokādei 1811. gadā (Россия и Швеция. Документы и материалы: 1809 – 1818. – С. 64).

¹⁰³ *Великий Князь Николай Михайлович.* Дипломатические сношения России и Франции... Т. IV. – С. 324; Там же. – С. 392; *Дорошенко В. В.* Торговля Риги в период континентальной блокады // Известия Академии Наук Латвийской ССР. – 1979. – № 7. – С. 23 – 32; sk. arī *Klumberg W.* Die Kontinentalsperre in ihrer Auswirkung auf Riga. – R.: G. Löffler, 1926. – S. 19 – 26; *Juszkiewicz J.* Zur Vorgeschichte des Krieges 1812 in Riga. – S. 415

¹⁰⁴ Tirdzniecības bilanci pozitīvā līmenī noturēja tirgus pārorientācija uz citām valstīm; ja pirms blokādes lielākais preču noņēmējs Rīgā bija Lielbritānija, tad blokādes gados tās vietā stājās Zviedrija un Amerika; kamēr notika šī pārorientācija, Rīgas eksports (1808. gadā) nokritās līdz pat pusei no pirmsblokādes apjomiem.

¹⁰⁵ Graudaugu, maizes, linsēklu un kokmateriālu eksporta apjoms samazinājās vairāk nekā uz pusi, kaņepāju un līnu – attiecīgi par 9 un 22 %.

¹⁰⁶ *Thiers L.-A.* Histoire du Consulat et de l'Empire. Т. 13. – p. 82 – 83

to spilgti liecina fakts, ka Rīgas rēķinā ir gandrīz puse no kopējā kontinentālās blokādes laikā Krievijā konfiscēto kuģu un preču daudzuma¹⁰⁷.

Nelegālā tirdzniecība starp Krieviju un Lielbritāniju, kā arī Krievijas atbildīgo instanču lēnīgums tās apkarošanā mazināja kontinentālās blokādes efektivitāti, ar ko nevarēja samierināties Napoleons¹⁰⁸. Savukārt Krievija 1808. un 1809. gada laikā pārlicinājās, ka Tiltzītes līguma nosacījumi ir neizdevīgāki par iegūto mieru ar Franciju. Kamēr Francija karoja ar Spāniju, bet Krievija – ar Osmaņu impēriju, Napoleona un Aleksandra I starpā valdīja draudzība, kuru prūšu XIX gs. vēsturnieks T. Bernhardi nosaucis par dramatisku un teatrālu¹⁰⁹. Pakāpeniski Francijas un Krievijas dažādās intereses lika abiem imperatoriem apzināties militāra konflikta neizbēgamību starp abām valstīm un praktiski vienlaicīgi, t. i., 1810. gada sākumā, sākt gatavošanos nākamajam karam. Par pirmajiem viņu uzdevumiem kļuva:

- 1) savas valsts un karaspēka sagatavošana karam;
- 2) sabiedroto meklēšana (galvenās cerības abām pusēm uz Prūsiju un Austriju).

Skaidru sākumpunktu periodam, kurā Krievija gatavojās karam ar Franciju, iezīmē ģenerāļa M. Barklaja de Tolli iecelšana par kara ministru 1810. gada 18. (30.) janvārī. Praktiski nekavējoties Kara ministrija sāka izstrādāt plašus militāro reformu un Krievijas rietumu robežas aizsardzības plānus. Tiem par pamatu kalpoja M. Barklaja de Tolli sagatavotās piezīmes „Par Krievijas rietumu puses aizsardzību”, kuras viņš 1810. gada 2. (14.) martā iesniedza izskatīšanai imperatoram Aleksandram I. Pēc augstākās apstiprināšanas tās funkcionēja kā stratēģiskā programma, pēc kuras tika reformēts kara resors un karaspēks un pēc kuras līdz pat 1812. gada vasarai Krievijas rietumu guberņās tika veikti plaši teritoriālās aizsardzības nostiprināšanas darbi¹¹⁰.

M. Barklajs de Tolli bija izstrādājis savu ziņojumu, izejot no pieņēmuma, ka „*franču imperators*” (domāts Napoleons – A. Č.) mēģina pakļaut sev visu Eiropu, tādēļ Krievijai savlaicīgi jāgatavojas karam ar Franciju un, iespējams, ar visiem Eiropas sauszemes spēkiem. Šāds pieņēmums lika pievērsties valsts drošības jautājumiem, kurus, pēc M. Barklaja de Tolli domām, sarežģīja fakts, ka Krievijas rietumu robeža bija „*vismazāk*

¹⁰⁷ Дорошенко В. В. Торговля Риги в период континентальной блокады. – С. 24

¹⁰⁸ Correspondance de Napoléon Ier. T. XXI – № 17071; Ibid. T. XXII – № 17538

¹⁰⁹ Bernhardi T. Denkwürdigkeiten des kaiserl. russ. Generals von der Infanterie Carl Friedrich Grafen von Toll. Bd. 1. – S. 223

¹¹⁰ Kara ministrs M. Barklajs de Tolli kara sagatavošanas posmā bija kompetentākā un vislabāk informētā persona militāro jautājumu jomā un uzskatāma par galveno 1812. gada kara plāna izstrādātāju (*Безотосный В. М. Разведка и планы сторон в 1812 году.* – С. 18)

sagatavota drošai aizsardzībai”¹¹¹. Tā bija plaša, atklāta un ar dabiskiem šķēršļiem maz nosepta teritorija, kuru pretinieka pārspēka priekšā bez cietokšņiem nevarēja noturēt, jo nevienā vietā nebija iespējams droši izvietot karaspēka apgādes rezerves. Telpas nosegšanai starp Baltijas jūru un Donavu ar cietokšņiem būtu nepieciešami neparasti lieli finansiālie resursi un vismaz ceturtdaļgadsimta laika, tādēļ M. Barklajs de Tolli uzskatīja par vienīgo pareizo risinājumu izvietot militāros spēkus visapdraudētākajās vietās. Par visgrūtāk aizstāvamām viņš atzina Kurzemes, Viļņas un Grodņas guberņas, t. i., pēc Polijas dalīšanām Krievijai pievienotās teritorijas, tādēļ to aizsardzību ministrs ierosināja ierobežot līdz zemes piedāvāto resursu izsīkumam. Tad karaspēks atkāptos uz preventīvi sagatavotu aizsardzības līniju¹¹² ar cietokšņiem, nocietinātām nometnēm, pārtikas, artilērijas un citām rezervēm. Šāda darbība būtu izdevīga, jo pretinieks vienlaicīgi attālinātos no savām resursu bāzēm un būtu spiests ieiet zemē, kuru krievi būtu pametuši bez maizes, lopiem un pārvietošanās līdzekļiem. Par piemērotāko vietu aizsardzības līnijas ierīkošanai kara ministrs atzina Daugavas un Dņepras veidoto leņķi (sk. pielikumu Nr. 2).

Piezīmēs bija iestrādāti tie aizsardzības līnijas sagatavošanas principi, kuri turpmākajos gados kļuva par galvenajām Krievijas Kara ministrijas rūpēm. Daugavas līnijas nostiprināšanai bija paredzēts:

- 1) nodrošināt Rīgu ar karaspēku un pārtikas rezervēm vismaz uz pusgadu, lai pilsēta varētu izturēt ilglaicīgu aplenkumu un izveidot Rīgā provianta magazīnas 20 000 cilvēkiem uz 2 mēnešiem;
- 2) sagatavot karam Rīgas cietoksni, papildinot nocietinājumu savstarpējās aizsardzības elementus un pievēršot uzmanību apkārtnes pārvaldīšanai;
- 3) izveidot nocietinātu nometni 25 000 – 30 000 karavīriem ar rezervēm uz trim mēnešiem pie Jaunjelgavas vai Jēkabpils, vai starp šīm pilsētām izdevīgā vietā;
- 4) izveidot cietoksni pie Daugavpils vai Drujas¹¹³.

Projekta daļā redzams, ka M. Barklajs de Tolli bija ieplānojis veidot Rīgu kā Daugavas aizsardzības līnijas daļas galējo labā flanga atbalsta punktu, rēķinoties ar iespēju, ka pretinieks to varētu vēlēties aplenkt. Attiecīgi kara ministrs paredzēja sagatavot Rīgu aplenkuma izturēšanai, vienlaicīgi veidojot tajā pārtikas rezerves bāzi aktīvajam karaspēkam, kurš atrastos Kurzemes un Viļņas guberņās. Daugavgrīvas cietoksnis nebija

¹¹¹ Отечественная война 1812 года. Т. I. Ч. 2. – С. 1

¹¹² Ar aizsardzības līniju šajā laikā saprata grūti šķērsojamu un ērti aizsargājamu apgabalu vai robežu, piem., ure, kanāls, kalnu grēda (Оборонительная линия // Военная энциклопедия (ред. В. Ф. Новицкий и др.). Т. 17. – СПб.: Типография И. Д. Сытина, 1914. – С. 79).

¹¹³ Отечественная война 1812 года. Т. I. Ч. 2. – С. 3

piemērots lielu karaspēkam vajadzīgo rezervju uzkrāšanai, tādēļ aizsardzības plānos tam nebija dotas patstāvīgas funkcijas¹¹⁴. Nocietinātā noietne Jaunjelgavas – Jēkabpils rajonā varētu aizturēt pretinieku šajā apkārtnē. Ja noietnē izvietotais karaspēks varētu nosūtīt spēcīgu vienību uz Rīgu, pretinieks būtu spiests sašķelt savus spēkus vai tiktu apdraudēts flangā. Savukārt Daugavpils – Drujas cietoksnis sargātu sakarus ar armijas centru un kalpotu kā papildspēki vienai no armijas daļām.

Dņepras aizsardzības līnijas veidošanai M. Barklajs de Tolli paredzēja līdzīgu scenāriju. Šeit galējais kreisais flangs balstītos uz Kijevu, kurai bija jābūt sagatavotai karam nocietinājumu, karaspēka un rezervju jomā. Starp Kijevu un Dņestru bija jāveido divas nocietinātas noietnes, viena – 50 000 cilvēkiem, otra – 10 000 – 15 000 cilvēkiem. Vēl viena noietne būtu jāveido starp Daugavu un Dņepru, kas būtu paredzēta 30 000 cilvēku lielai rezervei. Savukārt Bobrujskā un Borisovā bija jāveido labi nocietināti priekšposteņi ceļu aizsardzībai, kuri palīdzētu pēc iespējas ilgāk noturēt Berezinas upi, kas savienoja Daugavu un Dņepru.

Visā aizsardzības līnijā, pēc Barklaja piezīmēm, darbotos 3 armijas, no kurām viena izvietotos Kurzemē un Žemaitijā, otra (lielākā) – Volīnijā, Podolijā un Ukrainā, trešā – starp Viļņu un Minsku. Jāņem vērā, ka šis izvietojums bija ieplānots tikai nosacīti, jo vēl nebija zināms sabiedroto sadalījums. Līdz ar to M. Barklajs de Tolli savās piezīmēs neizslēdza iespēju, ka pēc pretinieka uzbrukuma sākuma vienai no šīm armijām, kāda cita varētu pāriet pretuzbrukumā, jo „*visai bieži arī aizsardzības kara darbībā rodas veiksmīgi brīži uzbrukumam pretiniekam, kurš pats uzbrūk...*”¹¹⁵.

Kad kara ministra piezīmes bija ieguvušas Aleksandra I apstiprinājumu kā izmantojamas Krievijas rietumu robežas nostiprināšanai, sākās patiesās situācijas apzināšana jaunveidojamās aizsardzības līnijas garumā. Lai racionāli saplānotu konkrētus nostiprināšanas pasākumus, bija jānoskaidro apkārtnes piedāvātās dabiskās priekšrocības un iespējas tās papildināt ar mākslīgiem līdzekļiem, kā arī bija jāizpēta dažādu resursu pieejamība attiecīgajā teritorijā. Kopējo nocietinājumu stāvokli apzināja Kara ministrijas Inženieru departamenta direktors K. Opermans. Viņš izvēlējās virsniekus cietokšņu apkārtnes uzmērīšanas un nivelēšanas darbu veikšanai, lai pēc to rezultātiem varētu

---

¹¹⁴ Daugavgrīvas cietoksnis 1812. gada kara laikā tika uztverts kā Rīgas aizsardzības sastāvdaļa un no šāda rakursa tas būs aplūkots arī promocijas darbā.

¹¹⁵ Отечественная война 1812 года. Т. I. Ч. 2. – С. 1

sagatavot priekšlikumus attiecīgo vietu nostiprināšanai vai jaunu nocietinājumu veidošanai¹¹⁶.

Rīgas apkārtnē šos darbus vadīja inženieru pulkvedis Georgs Hekels¹¹⁷. Vienlaicīgi arī uz citām Barklaja piezīmēs norādītajām vietām pie Daugavpils, Vitebskas, Budilovas, Kijevas un Rogačovas Kara ministrija sūtīja virsniekus, lai iepazītos ar apkārtni un sniegtu savus ieteikumus tās aizsardzības pastiprināšanai. Militārās situācijas apzināšanai Rīgā bija nenoliedzamas priekšrocības un pamatīgas iestrādes, jo tai kā stratēģiski svarīgam cietoksnim, Baltijas ģenerālgubernatorijas administratīvajam centram, aktīvai tirdzniecības pilsētai un ostai, bija pievērsta pastāvīga kara resora uzmanība. Neskatoties uz to, Kara ministrija savām vajadzībām pasūtīja sagatavot jaunas Rīgas, Rīgas apkārtnes un Daugavas krastu kartes, ceļu stāvokļa un upju tecējuma, veidojot to kuģošanas iespēju aprakstus, detalizētus plānus un topogrāfiskos aprakstus ērtām karaspēka izvietojuma pozīcijām¹¹⁸. Šādus darbus inženieri veica visas Krievijas impērijas rietumu robežas garumā līdz pat 1812. gada pavasarim.

Aptuveni 100 gadus (kopš Rīga kapitulēja Krievijas karaspēka priekšā 1710. gadā) pilsēta tuvākajā apkārtnē nebija piedzīvojusi karadarbību, un tās iedzīvotāju skaits pieauga līdz 39 369 cilvēkiem¹¹⁹. Rīgas aizsardzības sistēma bija izbūvēta XVII gs. XVIII gs. laikā, tā bija piedzīvojusi vairākas nostiprināšanas fāzes un ārējo aizsardzības joslu paplašināšanu, kopējam Rīgas vaļņu garumam sasniedzot 2 km. 1810. gada sākumā inženieru virsnieki konstatēja, ka Rīgas cietoksnim bija stiprās un vājās puses vārda vistiešākajā nozīmē. Nostiprināšana iepriekšējos gadsimtos bija skārusi labā krasta nocietinājumu Z un ZA daļu. Daugava bija uzskatīta par nozīmīgu šķērslī, un nocietinājumi upes pusē bija nelieli, valnis zems un grāvja nebija. XIX gs. sākumā situācija bija mainījusies, un inženieri atzina, ka, salīdzinot ar pārējo nocietinājumu joslu, Daugavas labā krasta nocietinājumu upes puses daļa nav spējīga izturēt triecienuzbrukumu. Daugavas krastā izvietotās ēkas tikai pasliktināja situāciju, jo pretinieks varēja ne tikai viegli pārklūt pāri valnim, bet arī pietuvoties tam minēto būvju aizsegā.

Pēc cietokšņa izpētes par pirmo uzdevumu Rīgas nostiprināšanā inženieru virsnieki izvirzīja nepieciešamību nodrošināt cietoksni pret tā ieņemšanu triecienā. Salīdzinoši nelielā

¹¹⁶ Там же. – С. 44

¹¹⁷ РГВИА, Ф. 846, Оп. 1, Д. 423, Л. 8

¹¹⁸ Там же, Л. 7, Л. 14, Л. 24; plašāk par kartografēšanu šajā laikā: Рычков С. Ю. Депо Карт и Российская военная топография в подготовке к войне 1812 года // Отечественная война 1812 года. Источники. Памятники. Проблемы. – М.: Полиграф Сервис, 2005. – С. 113 – 118

¹¹⁹ Juszkiewicz J. Zur Vorgeschichte des Krieges 1812 in Riga. – S. 417; Жамов В. Отечественная война 1812 г. – С. 12

telpa starp valni un krasta līniju padarīja labā Daugavas krasta upes puses cietokšņa daļas nostiprināšanu praktiski neiespējamu. Par vienu no Rīgas vājākajiem punktiem no fortifikācijas viedokļa inženieri atzina iekšpilsētas ēku izvietojuma blīvumu, kas padarīja cietokšņa iekšieni viegli ievainojumu bombardēšanas gadījumā. Situācijas nopietnību palielināja apstākļi, ka Rīgas priekšpilsētās, īpaši Pārdaugavā, bija atrodamas pietiekoši daudz ērtu vietu smagās artilērijas izvietojumam pilsētas apšaudei¹²⁰.

Iepriekšminētie apstākļi mudināja Kara ministriju pieņemt lēmumu par Daugavas kreisā krasta nocietinājumu kompleksa (Kobronskansts Daugavas kreisajā krastā un vairāku nocietinājumi uz salām Daugavā) izveidi, kas:

- 1) segtu tiltu no cietokšņa uz Pārdaugavu un kavētu pietuvošanos vājajam upes puses cietokšņa sektoram no Kurzemes puses;
- 2) traucētu pretinieka iespēju apšaudīt Rīgas cietoksni no kreisajā krastā izvietotas artilērijas, jo tā kavēšana bija viens no svarīgākajiem Pārdaugavas nocietinājumu uzdevumiem.

Salīdzinot ar Daugavas kreisā krasta nocietinājumu būves projektu, daudz mazāka apjoma darbi bija paredzēti labā krasta aizsardzības uzlabošanai. Ilgo miera gadu laikā atsevišķas nocietinājumu būves bija zaudējušas daļu savu īpašību, un tās bija jāatjauno. Pārsvārā tas attiecās uz būvēm, kuras bija veidotas no zemes materiāliem (grāvji, glasiss¹²¹). Papildus tika iepļānots izveidot jaunas vai pārveidot vecās būves, lai uzlabotu cietokšņa aizsargspējas vietās, kur esošie nocietinājumi nepietiekoši pārvaldīja tiem piegulošo apkārtni, un lai palielinātu nocietinājumu aizsardzības dziļumu, maksimāli attālinot pretinieka iespējas izvietot artilēriju cietokšņa apšaudei¹²².

Atskaites par Rīgas artilērijas stāvokli sagatavoja Kara ministrijas Artilērijas departamenta direktors ģenerālleitnants Pēteris Millers-Zakomeļskis. Pārbaudes rezultāti apkopoti Tabulā 1.1.

Kopumā Kara ministrijas ierēdņi secināja, ka:

- 1) Rīgā esošais artilērijas daudzums neatbilst garnizona skaitliskajam sastāvam;
- 2) daļa ieroču ir novecojusi;
- 3) trūkst šaujampulvera¹²³.

¹²⁰ Отечественная война 1812 года. Т. I. Ч. 2. – С. 260

¹²¹ Glasiss – slīps zemes uzbērums cietokšņa ārējā grāvja vai citas nocietinājumu būves priekšā, kas paredzēts, lai uzlabotu priekšā esošās apkārtnes apšaudīšanas iespēju, kā arī maskētu un aizsargātu nocietinājumus.

¹²² Отечественная война 1812 года. Т. I. Ч. 2. – С. 46

¹²³ Отечественная война 1812 года. Т. I. Ч. 2. – С. 37 – 38

Par konstatēto artilērijas nesakārtotību cietoksnī militārās iestādes vainoja Rīgas pilsētas pārvaldi, kura tolaik bija atbildīga par artilērijas un cietokšņa uzturēšanu¹²⁴. Artilērijas departamenta atbildīgās amatpersonas secināja, ka Rīgā jāpapildina liela kalibra ieroču skaits (kā redzams no tabulas, vairāk nekā 1/3 no cietokšņa lielgabaliem nefunkcionēja), jānodrošina tie ar attiecīgu aprīkojumu, īpašu uzmanību pievēršot lafešu un platformu sakārtošanai. 52 no trūkstošiem artilērijas ieročiem bija plānots atgādāt no Liepājas un Ventspils, kur tie nebija nepieciešami¹²⁵.

Tabula 1.1

Artilērijas stāvoklis Rīgā 1810. gada pirmajā pusē¹²⁶

Artilērijas ieroči ¹²⁷	Derīgi	Remontējmi	Nederīgi
Lielgabali	219	127	7
Mortīras	34	31	3
Vienradži ¹²⁸	12	0	0
Haubices	13	0	0
Granātu lielgabali	19	0	1
Kopā	297	158	11

1810. gadā Rīgas garnizonu veidoja 2 598 kājnieki un 180 artilēristi, citadelē atradās 150 karavīri un 30 inženieri. Pilsētā pastāvīgi uzturējās viens kavalērijas eskadrons (ap 150 vīru). Daugavgrīvas garnizonu veidoja 866 kājnieki, 150 artilēristi un 30 inženieri. Bez cietoksnim tieši piesaistītajiem spēkiem Rīgā atradās 12 000 – 13 000 aktīvā karaspēka karavīru¹²⁹. Kara ministrija 1810. gada pirmajā pusē gatavoja bruņoto spēku struktūras reformu projektu, tādēļ tā atlika uz vēlāku laiku lemlšanu par Rīgas garnizona sastāva izmaiņām. Turklāt pirms jauno nocietinājumu projektu apstiprināšanas nevarēja precīzi noteikt, cik karavīru būs nepieciešami to aizsardzībai.

Aizsardzības stāvokļa apzināšana pie Rīgas un nostiprināšanas prioritāšu noteikšana norisa salīdzinoši ātri. Pulkvedis G. Hekels sniedza tikai vispārējus norādījumus par nepieciešamajiem darbiem un tālāku to izstrādi atstāja savu kolēģu ziņā, jo viņam pašam

¹²⁴ Там же. Т. IV. – С. 177

¹²⁵ Там же. Т. I. Ч. 2. – С. 38

¹²⁶ LVVA, 1388. f., 1. apr., 114. l., 26. lp., *Juszkiewicz J.* Zur Vorgeschichte des Krieges 1812 in Riga. – S. 417

¹²⁷ Artilērijas ieroči (артиллерийское орудие) – šaujamo ieroči šāviņu mešanai mērķī, izmantojot gāzu enerģiju, kura rodas šāvienu laikā sadegot kaujas lādiņam; to veidi – lielgabali, haubices, vienradži, mortīras un karonādes.

¹²⁸ Vienradzis – XVIII gs. vidū projektēts artilērijas ierocis, kas apvienoja haubices un lielgabala īpašības, 1812. gada kara laikā ietilpa tikai Krievijas armijas artilērijas bruņojumā

¹²⁹ LVVA, 1388. f., 1. apr., 114. l., 1. lp.; *Juskiewicz J.* Zur Vorgeschichte des Krieges 1812 in Riga. – S. 426

bija uzticēta cietokšņa vietas izvēle Daugavpils apkārtnē. Šim jaunajam cietoksnim bija jākalpo gan kā Daugavas kontroles nodrošinātājam, gan kā sakaru mezglam starp Rīgu un Budilovu. G. Hekeļa norādījumi 1810. gada marta otrajā pusē tika nodoti Rīgas inženieru komandas¹³⁰ priekšniekam pulkvedim Bipenam tālākai to izpildei. Vienlaicīgi Bipenam kara ministrs uzdeva iesniegt Kara ministrijā rasējumus un sastādīt izmaksu tāmes G. Hekeļa ieteiktajiem darbiem, lai varētu ķerties klāt to realizācijai¹³¹. Lai gan ministrija pieprasīja pēc iespējas ātrāku izmaksu aprēķinu sagatavošanu un skaidri noformulēja finansiālos ierobežojumus, līdz maija vidum Bipens nebija sagatavojis tāmes nocietinājumu darbu izmaksām, līdz ar to aizkavējās arī Kara ministrijā paredzētais darbu sākums pie to realizācijas. Pēc atkārtota pieprasījuma Bipens veica izmaksu aprēķinu, bet pēc nosūtīšanas uz Kara ministriju to nācās pārstrādāt. Tāmē bija iekļautas izmaksas par algotu strādnieku nodarbināšanu un zirgu nomu, lai gan M Barklajs de Tolli jau iepriekš bija paziņojis, ka nocietinājumu darbos brīvo strādnieku vietā izmantos karavīrus, bet zirgus „aizņemties” no artilērijas pārvaldes. Šo norādījumu neievērošanas dēļ Bipena aprēķini pārsniedza Kara ministrijas paredzētos izmaksu limitus.

Apjomīgie nocietināšanas plāni visā rietumu robežas garumā prasīja ievērojamu naudas līdzekļu piesaisti, tāpēc Kara ministrija regulāri cīnījās ar nepieciešamību sabalansēt vēlamo ar iespējamo. Darbu veikšanai no 1810. gada maija otrajā pusē Kara ministrija uz Rīgu aizkomandēja inženieru rotu, divus bataljonus no Viļņas kājnieku pulka un divus – no Volīnijas kājnieku pulka (atradās attiecīgi Bauskā un Šauļos)¹³². Kopumā kara ministrs uz Rīgu nosūtīja 3 680 karavīru un 130 artilērijas pārvaldes zirgu. Karavīriem par darbu nebija plānots maksāt algu, bet trīs reizes mēnesī izsniegt naudas balvas.

Līdzekļu taupīšanas nolūkos nocietināšanas darbiem vajadzīgo kokmateriālu sagādei daudzviet Inženieru departaments ierosināja izmantot valsts mežu. Rīgas gadījumā piegādi apgrūtināja ievērojamais to attālums līdz pilsētai – vairāk nekā 22 km, tādēļ šeit tika atklāti citi kokmateriālu piegādes veidi. Piemēram, Rīgas ostā glabājās koks, kas bija konfiscēti britu kuģiem kontinentālās blokādes dēļ. Kara ministrija to nodeva Bipenam, lai pēc iespējas ātrāk varētu realizēt Rīgas nostiprināšanas plānus. Inženieru departaments, cik iespējams, vēlējās izvairīties no koka iepirkšanas Rīgas tirgū, kuru atzina par dārgu. Kokmateriālu piegāde no citām pilsētām arī palielinātu izmaksas un pietuvinātu tās Rīgas cenām, tādēļ

---

¹³⁰ Rīgas inženieru komanda (*Рижская инженерная команда*) – inženieru spēku apakšvienība, kura paredzēta Rīgas nocietinājumu būvju uzturēšanas organizēšanai.

¹³¹ Отечественная война 1812 года. Т. I. Ч. 1. – С. 24

¹³² Там же. – С. 49

departaments Rīgā iegādājās vecas strūgas, lai, tās izjaucot, iegūtu kokmateriālus cietokšņa nostiprināšanas darbiem. Savukārt velēnu zemes nocietinājumu izklāšanai pavēlēja sagādāt Rīgas maģistrātam no pilsētai piederošajām pļavām¹³³.

Izmaksu aprēķinu pārstrādāšanas radītajam aizkavējumam Rīgas nostiprināšanas darbu uzsākšanā 1810. gada jūnija sākumā atklājās kāda savdabīga pozitīva ietekme. Proti, šajā laikā Krievijas karaspēka virspavēlniecības rīcībā nonāca informācija par Baltijas teritorijā iesūtītiem Francijas izlūkošanas dienesta aģentiem, kuri uzdodas par ceļotājiem, mūkiem un klaidoņiem¹³⁴. Pēc tam, kad šī ziņa sasniedza Baltijas guberņās izvietoto spēku komandieri P. Vitgenšteinu ar rīkojumu pastiprināti uzmanīt jaunceļamo nocietinājumu vietas Daugavas krastos un ierobežot aizdomīgo personu iespējas piekļūt tiem, M. Barklajs de Tolli saņēma atbildi, ka noķert spieģus vēl nav iespējams, jo spieģiem pagaidām nav ko vērot un mērīt¹³⁵.

Jauno Rīgas nocietinājumu veidošanas darbi aizsākās tikai 1810. gada jūnija beigās. Inženieri projektēja Kobronskansts profilus ar nodomu novērst iespēju ieņemt šos nocietinājumus triecienā, bet dubulta grāvju sistēma, kazarmu, šaujampulvera pagrabu un citu rezervju noliktavu iepļānošana liecināja par inženieru vēlēšanos radīt apstākļus ilgstošas un sīvas aizsardzības nodrošināšanai¹³⁶. Jāatzīmē, ka šos darbus vairs nevadīja Bipens. Vairākkārtējas P. Vitgenšteina sūdzības par viņa neizdarību un kļūme tāmes izstrādē bija panākusi Bipena nomaiņu, un tālāko Rīgas aizsardzības nostiprināšanas darbu izpildi vadīja inženieru apakšpulkvedis Afanāsijs Obručevs¹³⁷.

Rīgas aizsardzības nostiprināšana neaprobežojās tikai ar cietokšņa mūru paplašināšanu un artilērijas sakārtošanu. Tikpat svarīgi bija maksimāli kavēt pretinieka pietuvošanos pilsētai, tādēļ Rīgas aizsardzības plānošana tika saskaņota arī ar apkārtnes aizsardzības iespējām. 1810. gadā Kara ministrija veica Kurzemes guberņas apsekošanu ar mērķi atrast karaspēka pozīcijām izdevīgas vietas uz ceļiem, kuri veda Rīgas virzienā¹³⁸. Šis uzdevums ieguva vēl lielāku nozīmi, kad inženieru virsnieki pārliecinājās par Rīgas aizsardzības vājajām vietām (iekšpilsētas „saspiestību”, izdevīgu artilērijas izvietošanas vietu esamību ap cietoksni).

Vienlaicīgi Daugavas krastā posmā starp Rīgu un Daugavpili tika meklēta vieta M. Barklaja de Tolli piezīmēs minētās nocietinātās nometnes veidošanai. Par tās galveno

¹³³ Там же. – С. 46; Там же. – С. 60 – 61

¹³⁴ LVVA, 3. f., 5. apr., 1456. l., 40. lp.

¹³⁵ Отечественная война 1812 года. Т. I. Ч. 2. – С. 111

¹³⁶ РГВИА, Ф. 846, Оп. 1, Д. 423, Л. 62

¹³⁷ Отечественная война 1812 года. Т. I. Ч. 1. – С. 62

¹³⁸ РГВИА, Ф. 846, Оп. 1, Д. 423, Л. 9; Отечественная война 1812 года. Т. I. Ч. 1. – С. 104; Там же. Т. I. Ч. 2. – С. 46

uzdevumu noteica kavēt „pretinieka darbību caur Viļņu uz Vitebsku vai caur Minsku uz Rīgu, neapdraudot sevi ar uzbrukumu no flanga vai aizmugures”¹³⁹. Nometnei bija jābūt veidotai no vairākiem nocietinājumiem, kuri savstarpēji viens otru atbalstītu, kā arī no nocietinājuma kreisajā Daugavas krastā (*fr. tête de pont*), kurš sargātu tiltu pār upi. No nometnes projektiem un to apspriešanas augstāko virsnieku sarakstē var spriest, ka šis nocietinājumu komplekss tika uzskatīts par svarīgu Daugavas aizsardzības posmu un 1810. gadā neviens nešaubījās par tā izveidošanas nepieciešamību.

Līdz 1810. gada beigām turpinājās pārsvarā aizsardzības sistēmas stāvokļa apzināšana, līdzekļu noteikšana tās nostiprināšanai, materiālu un darbaspēka sarūpēšana, atsevišķu nocietinājumu projektu izstrāde. Šo darbu rezultātus vislabāk parāda 1810. gada noslēgumā K. Opermana veikto inspekciju atskaites. Pēc ierašanās Rīgā 13. (25.) novembrī inženieru departamenta direktors konstatēja, ka Kobronskansts izbūves pabeigšana nodrošinās Rīgu pret ieņemšanu triecienā, tomēr aplenkumu Rīga ilgi neizturētu divu apstākļu dēļ:

- 1) cietokšņa vispārējais stāvoklis (plašās priekšpilsētas, cietokšņa vecums, lielums un tajā esošo ēku blīvums – 9 560 m² atradās 850 ēkas un dzīvoja ap 24 000 cilvēku);
- 2) kazemātu trūkums un kazarmu sliktais stāvoklis¹⁴⁰.

Šo iemeslu dēļ K. Opermans uzskatīja, ka Rīga nav piemērota plaša kara depo¹⁴¹ ierīkošanai un šī funkcija jānodod jauncelāmajam Daugavpils cietoksnim, kuram viņš kopumā piešķir nozīmīgu vietu Daugavas līnijas aizsardzībā. Tajā plānoja izvietot ap 4 500 – 6 000 karavīru spēcīgu garnizonu. K. Opermans cerēja, ka pēc Daugavpils cietokšņa izbūves pabeigšanas uz to no Rīgas varētu pārvest visas provianta, artilērijas un komisariāta¹⁴² rezerves, kur tās sargātu tā brīža prasībām un ieroču attīstībai atbilstoši celti mūri.

Iestājoties aukstam laikam, Krievijas impērijas aizsardzības nostiprināšanas „lauka darbi” tika praktiski apturēti, lai atsāktos 1811. gada pavasarī, bet to organizētāji turpināja plānošanas darbus pie savu kabinetu galdiem. Zīmīgi, ka tieši tobrīd arī Eiropas valstu galmos aizvien vairāk sāka runāt par Krievijas un Francijas gatavošanos karam, kas, neskatoties uz visiem drošības pasākumiem, nevarēja palikt pilnīgi slepena. Tā 1810. gada oktobrī krievu diplomātam Aleksandram Černiševam kādā audiencē Francijas imperators

¹³⁹ Отечественная война 1812 года. Т. I. Ч. 1. – С. 17

¹⁴⁰ РГВИА, Ф. 846, Оп. 1, Д. 423, Л. 64-66

¹⁴¹ Kara depo – pārtikas un citu aktīvajai armijai nepieciešamo rezervju uzkrāšanas centrs un karaspēka papildinājumu pulcēšanās un sagatavošanas vieta.

¹⁴² Komisariāta pārvalde – iestāde, kura rūpējās par Krievijas karaspēka apgādi ar naudas līdzekļiem, sadzīves priekšmetiem un medicīnisko aprīkojumu.

atzīmēja, ka Krievija dod iemeslu baumām par it kā gaidāmo karu, nostiprinot Rīgu¹⁴³. Uz to A. Čerņiševs atbildēja, ka Rīga tiek nostiprināta, lai spētu atvairīt britu uzbrukumu. Savukārt Napoleons norādīja uz krievu diplomāta kļūdu, jo krievi nostiprināja Daugavas kreiso krastu, kuru britu uzbrukums nevarēja skart. Sarunas beigās Napoleons secināja, ka principā viņš nevarot iebilst, jo katrai valstij ir tiesības nostiprināties savā pierobežā¹⁴⁴.

Šeit var minēt, ka krievu diplomātu norādes uz britu uzbrukuma draudiem nebija bez pamata. Lielbritānijas militārās un ekonomiskās intereses Baltijas jūrā noteica spēcīgas britu kara flotes eskadras atrašanos tajā pēc Prūsijas sakāves¹⁴⁵. 1810. gada vasarā Baltijas jūrā atradās 20 britu kara flotes līnijkuģi (flagmanis – „*Victory*”, komandieris – admirālis Džeimss Saumarezs), kurus pavadīja ievērojams skaits citu kuģu: fregates, korvetes un brigas¹⁴⁶. Tie nodarbojās ar britu tirdzniecības kuģu konvojēšanu Baltijas jūrā, vienlaicīgi traucējot Krievijas – Zviedrijas tirdzniecību¹⁴⁷. Ziemas periodā briti pameta Baltijas jūru, lai atgrieztos nākamā gada vasarā. Kā var spriest pēc diplomātiskās sarakstes starp Franciju un Krieviju, Krievija rēķinājās ar britu klātbūtni Baltijas jūrā un uzskatīja tos par draudu savai drošībai¹⁴⁸. Krievijas iespējas pretoties britu aktivitātēm jūrā bija nelielas. Pie Somijas krastiem izvietotās lielgaballaivas nevarēja aizsargāt tirdzniecības kuģus atklātā jūrā, tomēr Baltijas jūras piekrastē izvietotie Krievijas kara flotes spēki liedza britiem netraucētu pieeju ostām¹⁴⁹.

Napoleona militārās aktivitātes Eiropas vidienē 1810. gadā arī nepalika apslēptas ne Krievijas karaspēka virspavēlniecībai, ne citu valstu diplomātiem. Bija uzsākta Francijas karaspēka reorganizācija un atsevišķu tā daļu un artilērijas parku koncentrēšana Prūsijā un Varšavas hercogistē. Napoleons bija pavēlējis nostiprināt Dancigu, Varšavas u. c. cietokšņus, palielināt to garnizonus un iespēju robežās izvietot ostās kuģus¹⁵⁰. Visas šīs

---

¹⁴³ Копumā Napoleons bija informēts par aizsardzības nostiprināšanas darbiem gar Daugavu un Dņestru un jau 1810. gadā sarakstē ar saviem ministriem izteica pirmās aizdomas par Krievijas vēlmi pārtraukt Tīlzītes līgumu (Margueron L. J. Campagne de Russie, 1810 – 1812. Т. I – Paris: H. Charles-Lavauzelle, 1897. – p. 192, p. 215).

¹⁴⁴ Шильдер Н. Светлейший князь Александр Иванович Чернышев // Военный Сборник. 1902. – № 2. – С. 40

¹⁴⁵ Hall Ch. D. British strategy in the Napoleonic War, 1803 – 1815. – p. 90

¹⁴⁶ РГВИА, Ф. 846, Оп. 16, Д. 443, Л. 227

¹⁴⁷ Там же, Оп. 1, Д. 423, Л. 140, Л. 146-148, Л. 165, Л. 203

¹⁴⁸ Великий Князь Николай Михайлович. Дипломатические сношения России и Франции по донесениям послов Императоров Александра и Наполеона 1808-1812. Т. IV. – СПб.: Экспедиция заготовления государственных бумаг, 1906. – С. 102, С. 378

¹⁴⁹ РГВИА, Ф. 846, Оп. 1, Д. 423, Л. 84, Л. 90-92, Л. 125; Отечественная война 1812 года. Т. I. Ч. 1. – С. 4, С. 26

¹⁵⁰ Correspondance de Napoléon Ier. Т. XXI – № 17490 – 17491; Ibid. Т. XXII – № 17589, № 17612;

Богданович М. И. История Отечественной войны 1812 года по достоверным источникам. Т. 1. – С. 39;

Безотосный В. М. Разведка и планы сторон в 1812 году. – С. 77

aktivitātes norādīja uz gaidāmā konflikta virzienu, t. i., austrumiem, lai gan oficiāli tie bija pret britu draudiem vērsti drošības pasākumi.

1.2. Aizsardzības sistēmas nostiprināšana 1811. gadā

1810. gada ziemā un 1811. gada pirmajā pusē veiktie tālākie kara plānošanas darbi lielā mērā bija atkarīgi no starptautiskās situācijas. Gan Francija, gan Krievija vēl tikai mēģināja atrast iespējamus partnerus. Krievijas diplomāti bija uzsākuši nopietnas sarunas ar Prūsijas pārstāvjiem¹⁵¹. Austrija sarunās neiesaistījās, jo bija panākusi vienošanos ar Napoleonu. Kamēr nebija skaidra galīgā valstu nostāja, karadarbības plānošana pieļāva dažādas spēku samēru kombinācijas, variējot ar iespējamajiem sabiedrotajiem. Skaidrs bija tikai viens, ka Lielbritānija būs un paliks Francijas principiālais pretinieks Eiropas telpā, bet tās pozīcija Krievijas – Francijas briesošajā konfliktā pagaidām bija neskaidra. Pārējās valstīs gan krievu, gan franču diplomāti uzmanīgi sekoja līdzi notikumiem un centās noskaidrot vietējo varu nostāju. Par to liecina, piemēram, krievu diplomātu un pārstāvju ziņojumi no Parīzes un Stokholmas¹⁵².

Atspēlējot dažādas sabiedroto variācijas, 1811. gada laikā uz imperatora Aleksandra I galda nonāca vairāki krievu virsnieku ierosinājumi kara ar Franciju vešanas jautājumos. Kā atzīmējis vēsturnieks V. Bezotosnijs, lielākai daļai no šo projektu sastādītājiem bija attāls priekšstats par patieso Krievijas karaspēka stāvokli un nebija pieejami jaunākie izlūkdienestu dati par pretinieku¹⁵³. Šī iemesla dēļ nav lietderīgi sīki aplūkot katra iesniedzēja priekšlikumus, bet tos var apvienot divās lielās grupās:

- 1) uzbrukuma kara atbalstītāji;
- 2) aizsardzības kara piekritēji.

Daļa virsnieku atzina uzbrukumu par veiksmīgu kara risinājuma variantu, jo Krievijas teritorijā starp Nemunu un Daugavu bija grūti apturēt ofensīvu. Ja pretinieks iebruktu pirmais, teritorijas zaudējumu šie virsnieki uzskatīja par neizbēgamu. Lai to novērstu,

---

¹⁵¹ *Droysen J. G.* Das Leben des Feldmarschalls Grafen York von Wartenburg. Bd. 1. – S. 305 – 306; *Seydlitz A.* Tagebuch des Königlich Preußisches Armeekorps. Bd. 1. – S. 26 – 27; 1811. gada septembrī Prūsija uz Pēterburgu diplomātisko sarunu aizsākšanai nosūtīja ģenerāli Gerhards Šārnhorsts, jo Prūsijai bija iespēja noslēgt savienību ar Krieviju vai Franciju, un karalis Fridrihs Vilhelms III 1812. gadā izšķīrās par labu savienībai ar Franciju.

¹⁵² Россия и Швеция. Документы и материалы: 1809 – 1818. – М.: «Международные отношения», 1985. – С. 20, С. 24 – 25

¹⁵³ *Безотосный В. М.* Разведка и планы сторон в 1812 году. – С. 18 – 19, С. 86

Krievijai bija jāuzsāk karadarbība no Kurzemes un Viļņas guberņām ar uzbrukumu Varšavas hercogistei, kas bija iespējams tikai ar citu valstu atbalstu (Prūsijas kā sabiedrotās un Austrijas – vismaz kā neitrālas)¹⁵⁴. Aizsardzības kara gadījumā bija jārēķinās ne tikai ar iepriekš minētām grūtībām aizsargāt Krievijas rietumu pierobežu. Aizsargājamā teritorija bija ļoti plaša, kā rezultātā aizsargājošās armijas atrastos tālu viena no otras un kopīga darbība un komunikācija būtu apgrūtināta. Eksistēja divas faktoru grupas, kas liecināja par sliktu tieši Kurzemes un Viļņas guberņām:

- 1) ģeogrāfiskie faktori – apgabals bija mazapdzīvots, mežains un purvains, ceļi tajā bija slikti un gandrīz nelietojami atkušņa un lietus laikā, apgabals nebija piemērots lielāka karaspēka uzturēšanai;
- 2) politiskie faktori – pastāvēja šaubas par bijušo Polijas teritoriju iedzīvotāju lojalitāti Krievijai, jo daļa poļu vēlējās un cerēja uz Varšavas hercogistes teritoriālo paplašināšanu uz Lietuvas un citu Krievijas rietumu zemju rēķina¹⁵⁵.

Neskatoties uz to, ka Krievijas ofensīvu realizēja, tās iespējamību ir vērts pieminēt, lai neizveidotos priekšstats, ka Krievija plānoja tikai un vienīgi defensīvu karu. Citas sabiedroto kombinācijas izveidošanās gadījumā uzbrukums Varšavas hercogistei bija iespējams. Vēl viens ofensīvās tendences pieminēšanas iemesls ir apstākļi, ka tā demonstrē Krievijas ģeneralitātē valdošos uzskatus par karu. Daļa uzskatīja, ka vienīgais pareizais cīņas veids pret Napoleonu ir uzbrukums. Šis viedoklis vēlāk atstāja ietekmi uz 1812. gada kara gaitu un izraisīja Krievijas karaspēka štābā nesaskaņas.

Jāatzīmē, ka arī Napoleonam pienāca informācija par iespējamu Krievijas karaspēka ofensīvu. 1811. gada pavasara mēnešos no Prūsijas un Varšavas hercogistes, no civilajiem un militārajiem informācijas avotiem, Napoleons regulāri saņēma ziņas par plašiem nocietināšanās darbiem Rīgā un Daugavpilī un par artilērijas un karaspēka pārvietošanu šajā apgabalā¹⁵⁶. Varšavas hercogistes teritorijā un Prūsijas A pierobežā izvietotie franču spēki regulāri ziņoja par Krievijas karaspēku vienību skaita pieaugumu, to pārvietošanos, par pārtikas rezervju izvietojumu noliktavās¹⁵⁷. Historiogrāfijā konstatēts, ka Varšavas hercogistes izlūkdienesta pārstāvjiem bija tendence pārspīlēt Krievijas draudus poļiem un

¹⁵⁴ Отечественная война 1812 года. Т. II. – С. 84 – 86, С. 174; Там же. Т. VI. – С. 276 – 278

¹⁵⁵ *Военский К.* Предисловие // Акты, документы и материалы для поллитической и бытовой истории 1812 года. Т. 1. – С. XI; *Волконский С. Г.* Записки. – С. 189; *Лависс Э.* История XIX века. Т. 2. Ч. 2. – М.: Соцэкспгиз, 1938. – С. 38; Записки Бенкендорфа // *Харкевич В.* 1812 год в дневниках, записках и воспоминаниях современников. Вып. 2. – С. 54; Отечественная война 1812 года. Т. II. – С. 225 – 226; Там же. Т. I. Ч. 2. – С. 332

¹⁵⁶ *Margueron L. J.* Campagne de Russie, 1810 – 1812. Т. II. – р. 52, р. 235, р. 290 – 291, р. 322 – 323

¹⁵⁷ *Ibid.* Т. III. – р. 22, р. 29; *Ibid.* Т. II. – р. 367

viņu karaspēka iebrukuma gatavību¹⁵⁸. Tieši dati no Varšavas hercogistes lika Napoleonam plānot karu, rēķinoties ar Krievijas iebrukumu poļu zemēs¹⁵⁹. Tomēr Napoleonam pienāca arī pretēji ziņojumi par to, ka krieviem nav izdevīgi sākt ofensīvu un ka tiek evakuētas pierobežas pārtikas noliktavas¹⁶⁰. Arī diplomātiskie dienesti ziņoja no Pēterburgas, ka Aleksandrs I negatavojas uzsākt karu. Pats Krievijas imperators vēstulē Napoleonam apliecināja, ka nostiprināšanas darbiem uz Daugavas un Dņepras var būt vienīgi aizsardzības raksturs¹⁶¹. Vadoties pēc abu pušu materiāliem, franču vēsturnieks L. Tjērs secinājis, ka Krievijas un Francijas gatavošanās karam savstarpēji mudināja turpināt to darīt defensīvos nolūkos, domājot par otras valsts agresīvajām tendencēm¹⁶².

Krievijas kara plānošanas posmu 1811. gadā ofensīvās tendences iespaidoja tikai pakārtoti, jo Kara ministrija realizēja M. Barklaja de Tolli stratēģisko programmu, kas savos pamatprincipos bija defensīva. 1811. gada jūlijā štāba ierēdņi sastādīja principu kopumu, ar kura palīdzību Krievijas karaspēks varēja censties neitralizēt Francijas karaspēka cīņas metožu ‘trumpjus’¹⁶³. Kā trāpīgi uzsvēris krievu vēsturnieks V. Bezotosnijs, karš nebija tikai karaspēku, ideoloģisko un ekonomisko sfēru sadursme, bet arī cīņa intelektuālajā laukā starp valdībām, karavadoņiem un prātiem, „*kad par svarīgāko kļuva pareiza turpmāko notikumu prognoze, ceļu un veidu izvēle uzvaras sasniegšanai*”¹⁶⁴. Šeit tie apkopoti nelielā Tabulā 1.2.

Tabula 1.2

Francijas un Krievijas stiprās puses kara gadījumā

Francijas priekšrocības un iespējas	Krievijas priekšrocības un iespējas
Skaitliskais pārsvars	Valsts resursu bagātība
Karaspēka pārvietošanās vieglums un ātrums	Iepriekš sagatavota aizsardzības līnija, kas balstīta uz cietokšņiem
Garas un nenosegtas operāciju līnijas ¹⁶⁵	Pretinieka sakaru un apgādes traucēšana
Apgāde no ieņemtās teritorijas	Iztikas līdzekļu iznīcināšana atkāpšanās ceļā

¹⁵⁸ *Droysen J. G.* Das Leben des Feldmarschalls Grafen York von Wartenburg. Bd. 1. – S. 248, S. 264

¹⁵⁹ *Margueron L. J.* Campagne de Russie, 1810 – 1812. T. II. – p. 120, Ibid. T. IV. – p. 523 – 525; *Seydlitz A.* Tagebuch des Königlich Preußisches Armeekorps. Bd. 1. – S. 16 – 19

¹⁶⁰ *Margueron L. J.* Campagne de Russie, 1810 – 1812. T. III. – p. 310, p. 431

¹⁶¹ *Михайловский-Данилевский [А. И.]* Описание Отечественной войны 1812 года. Ч. I. – С. 45

¹⁶² *Thiers L.-A.* Histoire du Consulat et de l'Empire. T. 13. – p. 7 – 8, p. 54 – 55

¹⁶³ Отечественная война 1812 года. Т. IV. – С. 1 – 73

¹⁶⁴ *Безотосный В. М.* Разведка и планы сторон в 1812 году. – С. 7

¹⁶⁵ Operāciju līnija – jēdziens, ar kuru XIX gs. stratēģijā apzīmēja karaspēka darbības mērķi un virzienu.

Orientēšanās uz ātriem panākumiem (princips - apiet, ielenkt, sakaut)	Izvairīšanās no izšķirošām kaujām, konflikta "vilkšana garumā"
---	--

Kā redzams, Kara ministrija bija noskaņojusies plānot un sagatavot ilgstošu karu. Par iespējamākajiem pretinieka iebrukuma virzieniem Krievijā tika atzīti:

- 1) caur Kauņu un Viļņu virzienā uz Daugavu (Daugavpili, Drisu);
- 2) caur Grodņu virzienā uz Minsku un Smoļensku;
- 3) caur Brest-Ļitovsku virzienā uz Berezinu (Bobrujsku);
- 4) caur Vladimiru virzienā uz Dņepru (Lutsku)¹⁶⁶.

Katram no šiem virzieniem bija savas priekšrocības, un 1811. gadā vispārējā situācija nebija pietiekami skaidra, lai varētu noteikt, kuram no tiem Napoleons dos priekšroku. Ja viņš izvēlētos ar savu karaspēka centru virzīties uz Daugavu, tas dotu viņam iespēju savā kreisajā flangā sūtīt spēcīgu korpusu uz Kurzemi, lai ieņemtu Liepājas un Ventspils ostas, apdraudētu Jelgavu, Rīgu un tālāk Pēterburgu¹⁶⁷. Šāda scenārija gadījumā Napoleons ar kreiso flangu atbalstītos pret Baltijas jūru un kontrolētu tās ostas. Iebrukums centrā sašķeltu gan Krieviju, gan tās karaspēku vairākās daļās un uzbrucēja labo flangu droši segtu Pinskas purvi. Dienvidu teritorijas solīja vieglāku karaspēka apgādes jautājumu risināšanu, nekā to varēja gaidīt agrākajās „Polijas provincēs”, toties pēdējās bija atrodami profranciski orientēti muižniecības slāņi. Nevarēja izslēgt arī iespēju, ka Napoleonam būs pieejams pietiekami liels karaspēks, lai vienlaicīgi izvēlētos vairākus virzienus.

Šādos apstākļos Krievija bija spiesta vienlīdz lielu uzmanību veltīt visai savai rietumu robežai no Baltijas līdz Melnajai jūrai, teritorijai, kurā tobrīd atradās 6 no visiem 64 Krievijas cietokšņiem, t. i., Daugavgrīva, Rīga, Kijeva, Kameņeca-Podoļska, Tiraspole un Ovidiopole un kura kopumā piedāvāja maz priekšrocību aizsardzībai¹⁶⁸. Lai varētu izrādīt pretestību Napoleonam, bija nepieciešams palielināt atbalsta punktu skaitu un galveno uzmanību pievērst nozīmīgu ceļu krustpunktiem. Atbilstoši šiem apsvērumiem 1811. gadā M. Barklajs de Tolli pavēlēja izveidot ceļu aprakstus. Viļņas guberņā galveno uzmanību viņš lika koncentrēt uz ceļiem caur Šauļiem, Panevėžu, Ukmerģi un Viļņu. Vienlaicīgi vairākus virsniekus sūtīja apsekot Daugavu, Berezinu un Dņepru, lai upju krastos atklātu visas pozīcijas, kas piemērotas armijas korpusa izvietojšanai un uzbrūkoša pretinieka

¹⁶⁶ РГВИА, Ф. 846, Оп. 16, Д. 443, Л. 94, Л. 123; Отечественная война 1812 года. Т. II. – С. 72; Отечественная война 1812 года. Т. III. – С. 343; Там же. Т. IV. – С. 26; Там же. Т. V. – С. 108; Там же. Т. VII. – С. 185 – 186

¹⁶⁷ Отечественная война 1812 года. Т. III. – С. 58

¹⁶⁸ Там же. Т. IV. – С. 3; Там же. Т. V. – С. 273

aizturēšanai, mērītu upju dziļumu, atrastu un aprakstītu tiltus un braslus, kā arī kuģošanas iespējas.

Iepriekš aprakstīto apsekošanas darbu ietvaros M. Barklajs de Tolli uzdeva apakšpulkvedim un flīģeladjutantam¹⁶⁹ Ludvigam Volcogenam apbraukāt jaunveidojamo aizsardzības līniju visā garumā, t. sk. Rīgu, Daugavpili, Bobrujsku, Oršu, Mogiļevu, Kijevu, un sastādīt atzinumu par katru no nostiprināmajām teritorijām, izvērtējot to nozīmi Krievijas aizsardzībā¹⁷⁰. Izpildot šo uzdevumu, 1811. gada 21. jūnijā (3. jūlijā) L. Volcogens ieradās Rīgā. Viņam nebija daudz laika iepazīties ar cietokšņiem un nocietināmām vietām un viņš nebija inženieris, tādēļ savā ziņojumā kara ministram L. Volcogens izvērtēja Rīgu no stratēģiskā viedokļa, aplūkojot secīgi tās „patieso un relatīvo spēku”; ar pirmo saprotot vispārējo nocietinājumu kvalitāti un izvietojuma izdevīgumu, bet ar otro – pretinieka iespējas piegādāt nepieciešamo tehniku aplenkuma veikšanai¹⁷¹.

Attiecībā uz cietokšņa patieso spēku, L. Volcogens uzskatīja, „... ka Rīgu, īpaši pēc jauno uzlabojumu pabeigšanas, tiešām nevarēs pieskaitīt sliktākajām vietām, un, ja mēs to pamestu, franču rokās tā mums sagādātu daudz nemiera”¹⁷². Izejot no šī apgalvojuma, L. Volcogens secināja, ka Rīgu bija vai nu jānostiprina, vai tās nocietinājumi jānojauc. Lai kādi nebūtu cietokšņa paplašināšanas projekti, to realizācija valstij izmaksātu vairākas reizes mazāk nekā pilnīga valņu iznīcināšana, ar ko L. Volcogens pamatoja Rīgas nostiprināšanas izdevīgumu, neatbalstot viedokli par tās cietokšņa pārlieko lielumu vai pārapdzīvotību¹⁷³. Viņa pārliecība balstījās citu cietokšņu vēsturē, tādu kā Prāga, Danciga, Breslava. Tie nebija spēcīgāki vai mazāk apdzīvotāki par Rīgu, tomēr bija būtiski ietekmējuši kādu no pēdējā laika militārajiem konfliktiem. Nepieciešamību aizsargāt Rīgu L. Volcogens pamatoja arī ar

¹⁶⁹ Flīģeladjutants – štāba un augstāko virsnieku goda pakāpe, kuru piešķirja imperators, iekļaujot viņus savā Svītā.

¹⁷⁰ L. Volcogens bija Štutgartē skolojies virsnieks, kurš jau gandrīz 20 gadus bija dienējis dažādu valstu armijās (Virtembergā, Prūsijā) un 1807. gadā pārgājis Krievijas dienestā. Nodarbojies ar teorētisku darbu sacerēšanu, tai skaitā par tēmu „Napoleons un veids, kā pret viņu karot”, kurā izvirzīja tēzi par iespēju uzvarēt Napoleonu nevis ar ofensīvu, bet atkāpšanos un uzbrukumu viņa komunikāciju līnijai (Memorien des königlich preußischen Generals der Infanterie Ludwig Freiherrn von Wolzogen. – Leipzig: Verlag von Otto Wigand, 1851. – S. III – XVI).

¹⁷¹ РГВИА, Ф. 846, Оп. 16, Д. 443, Л. 48 – 59; Отечественная война 1812 года. Т. III. – С. 167 – 173; Memorien des königlich preußischen Generals der Infanterie Ludwig Freiherrn von Wolzogen. – S. XXXIII – XLIII

¹⁷² Memorien des königlich preußischen Generals der Infanterie Ludwig Freiherrn von Wolzogen. – S. XXXVII

¹⁷³ XVIII un XIX gs. sākuma militārajā teorijā pastāvēja atšķirīgi viedokļi par lielu pilsētu nocietināšanas lietderību; skeptiskie pamatojās uz pārliecību par cietokšņu nespēju izturēt aplenkumu, kura laikā civilie iedzīvotāji piespiež garnizonu kapitulēt; savukārt atbalstītāji apelēja pie pilsētu plašajām iespējām apgādāt aizsargātājus (*Maurice de Saxe. Mes Rêveries. T. II. – Amsterdam, Leipzig: Arkstée et Merkus, 1757. – p. 4 – 6; Jomini A.-H. Précis de l'art de la guerre. T. II. – Bruxelles: J.-B. Petit, 1840. – p. 114; Hinterlassenes Werk des Generals Carl von Clausewitz über Krieg und Kriegführung. Bd. 2. Vom Kriege. Teil 2. – Berlin: F. Dümmler, 1833. – S. 210 – 211, S. 215; Prost Ph. Les forteresses de l'empire. – p. 136).*

tās ieņemšanas sekām: kā no bagātas pilsētas pretinieks paņemt lielu kontribūciju, iegūtu karam nepieciešamos materiālus (pārtiku, transportu, zirgus) un kontrolētu satiksmi pa Daugavu.

Kas attiecas uz cietokšņa relatīvo spēku, tad L. Volcogens bija aprēķinājis Rīgas aplenkšanai nepieciešamo artilērijas daudzumu – mazākais 40 lielgabali, 34 mortīras un 8 haubices. Lai 30 dienu garumā nodrošinātu šo ieroču darbību, bija nepieciešams piegādāt munīciju. Pretiniekam nāktos atrast ap 16 000 zirgu. Papildus tam būtu nepieciešami vēl 1 500 zirgi ieroču pievešanai un citām vajadzībām. Tātad kopumā bija nepieciešami 17 500 zirgu aplenkuma nodrošināšanai pie Rīgas. Tuvākais pretinieka artilērijas parks tobrīd atradās Dancigā, no kurienes, pēc L. Volcogena aprēķiniem, ieroču piegāde līdz Rīgai ilgtu vismaz 4 mēnešus, ja Krievija kontrolētu Baltijas jūras piekrasti un nepieļautu artilērijas pievešanu ar kuģiem pa ūdens ceļiem. L. Volcogens gan uzsvēra, ka, pat ja pretinieks nogādātu artilēriju līdz Klaipēdai, tam vēl joprojām būtu jāpatērē pietiekami daudz laika, lai tiktu līdz Rīgai, jo saglabātos zirgu un viņu barības sagādes problēmas. Pēc šiem aprēķiniem L. Volcogens secināja, ka Rīga var tikt uzskatīta par relatīvi ļoti spēcīgu cietoksni.

No L. Volcogena atskaites secināms, ka galvenais viņa Rīgas aizsardzības pamatojums balstīts nevis uz tās militāro spēku un iespējām izturēt ilglaicīgu aplenkumu, bet gan uz izdevību, kuru no pilsētas ieņemšanas iegūtu pretinieks, un uz neērtībām, kuras pilsētas ieņemšanai nepieciešamais aplenkums sagādātu pretiniekam, jo aplenkšanas procedūra bija samērā komplicēta loģistiska problēma. Pakārtoti L. Volcogena ziņojums parāda arī to, cik būtiski bija nostiprināt Rīgu tik tālu, lai tās ieņemšanu triecienā padarītu neiespējamu un pretinieks būtu spiests uzsākt aplenkšanas darbus.

Paralēli iepriekš aprakstītajiem plānošanas darbiem, iestājoties 1811. gada pavasarim, bija sākusies arī Rīgas nostiprināšanas aktīvā fāze. Kā tās galveno virzītāju var uzskatīt Rīgas cietokšņa nodošanu no pilsētas valsts pārziņā. Saskaņā ar 1710. gada Akorda punktiem, kas noteica Rīgas un Krievijas savstarpējās attiecības, par Rīgas cietokšņa uzturēšanu atbildēja pilsēta¹⁷⁴. Kontinentālās blokādes finansiālo grūtību izraisītos apstākļos maģistrāts aizvien vairāk izjuta cietokšņa uzturēšanas slogu un vairākas reizes bija vērsies pie imperatora ar lūgumu atbrīvot Rīgu no šīm saistībām. Gatavojoties karam ar Franciju, Kara ministrija atzina šādu pārņemšanu par lietderīgu, jo tā atvieglāja nostiprināšanas darbu organizēšanu un izpildi. 1811. gada 25. aprīlī Aleksandrs I apstiprināja Senāta lēmumu par

---

¹⁷⁴ ИСЗ. Т. IV. – № 2278

Rīgas cietokšņa un tā artilērijas pārņemšanu¹⁷⁵. No šī brīža aizsākās vairākus mēnešus ilgstošs process, kura laikā pilsēta nodeva attiecīgām valsts iestādēm (artilērijas departamentu pilsētā pārstāvēja artilērijas komanda, inženieru departamentu – inženieru komanda) ar cietoksni un tā artilēriju saistītās ēkas un materiālus. Kazarmu un citu karaspēka izvietojuma telpu aprūpe bija uzticēta pilsētai¹⁷⁶. Cietoksnis bija pārņemts līdz 1811. gada oktobrim, bet artilērijas nodošanas – pieņemšanas procedūras turpinājās līdz 1812. gada februārim, jo ne vienmēr tika sastādīti visi nepieciešamie dokumenti, kas vēlāk radīja sarežģījumus¹⁷⁷.

Cietokšņa pārņemšanas procesā Kara ministrijas rīcībā nonāca izsmeļoši Rīgas nocietinājumu, artilērijas un ar to saistīto ēku stāvokli raksturojoši dokumenti. Vēloties tos optimāli izmantot un sekmēt nocietināšanas darbu norisi pie Rīgas, K. Opermans turp nozīmēja savu palīgu pulkvedi Pēteri Trusonu par inženieru priekšnieku Rīgas aizsardzības laikā¹⁷⁸. P. Trusons ieradās Rīgā jau 1811. gada aprīļa otrajā pusē, lai laicīgi iepazītos ar apkārtni un uzraudzītu nocietināšanas darbus. Gandrīz vienlaicīgi uz Daugavgrīvas cietoksni bija nozīmēts „*rūpīgs un uzticams*” štāba virsnieks majors Kristofors Klemenss¹⁷⁹. Lai pilnībā apzinātu artilērijas stāvokli Rīgā un sakārtotu to atbilstoši prasībām, kara ministrs pavēlēja uz Rīgu nosūtīt „*uzticamu un savu lietu zinošu ierēdni*”¹⁸⁰. Par atbilstošu kandidātu Kara ministrija atzina ģenerālmajoru Ļevu Jašvilu. Viņš kopā ar P. Trusonu, sākot no 1811. gada jūlija, noteica, kādu kalibru artilērijas ieročus jāizvieto pa nocietinājumiem, jo K. Opermans bija norādījis tikai kopējo nepieciešamo ieroču skaitu un vispārējos izvietojuma principus¹⁸¹. No Rīgā esošajām vienībām Ļ. Jašvils nokomplektēja 200 cilvēku lielu grupu, kura nodarbojās ar Rīgā esošās artilērijas uzskaiti, pārbaudi un sakārtošanu. 1811. gada vasarā Rīgas nostiprināšanas darbu vispārējā uzraudzība tika nodota Baltijas ģenerālgubernatoram D. Lonanovam-Rostovskim, jo 1. korpusa komandieris P. Vitgenšteins bija nodarbināts vasaras manevros¹⁸².

Visu Rīgas cietokšņa nostiprināšanas organizēšanā iesaistīto virsnieku galvenais uzdevums bija atbilstoši Kara ministrijas uzstādījumiem veikt 1810. un 1811. gada sākumā

¹⁷⁵ LVVA, 4. f. Vidzemes guberņas valde, 14. apr., 1055. l., 2. lp.

¹⁷⁶ Turpat, 6. lp.

¹⁷⁷ Turpat, 16. lp.; Turpat, 749. f. Rīgas rātes virskanceleja, 6. apr., 631. l., 293. lp., 528. – 529. lp.

¹⁷⁸ РГВИА, Ф. 846, Оп. 16, Д. 443, Л. 1

¹⁷⁹ Отечественная война 1812 года. Т. II. – С. 36

¹⁸⁰ LVVA, 1. f., 12. apr., 595. l., 14. lp., РГВИА, Ф. 1., Оп. 1, Д. 2352, Л. 1, Л. 10

¹⁸¹ РГВИА, Ф. 1, Оп. 1, Д. 2352, Л. 3 – 6, Л. 29 – 31

¹⁸² P. Vitgenšteinam pakļauto vienību izvietojums 1811. gada vasarā radīja topošajos pretiniekos šķietamību, ka šos spēkus krievi varētu izmantot pret Prūsiju, ja tā nostātos Francijas pusē (*Margueron L. J. Campagne de Russie, 1810 – 1812. Т. III. – p. 111*)

saplānotos darbus, lai Rīga spētu izpildīt uzliktos uzdevumus gaidāmajā karā. Kā jau iepriekš minēts, pirmais un galvenais viņu mērķis bija Rīgas nostiprināšana līdz spējai izturēt triecienuzbrukumu. Atkarībā no tā, vai pretinieks līdz tam būtu vai nebūtu šķērsojis Daugavu, mainījās ‘smaguma centri’, t. i., cietokšņa sektori, uz kuriem gultos galvenā atbildība par trieciena izturēšanu¹⁸³. Ja pretinieks kontrolētu tikai Daugavas kreiso krastu, pretinieka kavēšanas funkciju veiktu galvenokārt Kobronskansts. Virsnieki kopumā atzina, ka kreisā krasta aizsardzību varēja izveidot pietiekami spēcīgu, lai ilgi varētu aizkavēt pretinieka mēģinājumus šķērsot Daugavu un aplenkt Rīgu. Par būtisku aizsardzības elementu šī uzbrukuma modeļa gadījumā virsnieki atzina lielgaballaivu darbība Daugavā (plašāk tālākā tekstā). Ja pretinieks jau pirms pietuvošanās Rīgai būtu šķērsojis Daugavu, Rīgas iespējas aizsargāties būtu mazāk efektīvas. Pretiniekam būtu iespēja nekavējoties uzsākt formālu aplenkumu, t. i., viņam līdzī jau ir aplenkuma artilērija, un cietokšņa krišana būtu tikai laika jautājums.

Rēķinoties ar pretinieka iespējām darboties gan vienā, gan abos krastos, pulkvedis P. Trusons vadīja attiecīgus nocietinājumu veidošanas un nostiprināšanas darbus:

- 1) Kobronskanstī veidoja galveno valni, kurš sastāvēja no vairākiem bastioniem, grāvi, divas redutes, bateriju starp tām, divas lunetes, atsevišķu Daugavas tilta nocietinājumu, nocietinājumus savienojošu komunikāciju sistēmu, artilērijas noliktavu, provianta magazīnu un pulvera pagrabus;
- 2) galvenajā cietoksnī paplašināja piekrastes nocietinājumu daļu, nostiprināja to ar bateriju, pārējā nocietinājumu daļā tīrīja grāvi, atjaunoja segto ceļu un glasisu, veidoja pazemes pagrabus pulvera un munīcijas glabāšanai;
- 3) citadelē atsevišķās vietās paplašināja galveno valni, atjaunoja segto ceļu un glasisu, iztīrīja un padziļināja grāvi, izveidoja bateriju un pazemes pagrabus;
- 4) Daugavgrīvā vairākiem bastioniem veidoja jaunu akmens segumu, atjaunoja velēnu segumu zemes būvēm, veidoja pagrabus pulvera un munīcijas glabāšanai.

Jāatzīmē, ka nocietināšanas darbos 1811. gadā bija iesaistīti 3 000 – 4 000 karavīri un 250 – 300 zirgi, lai pabeigtu 1811. gadā ielānotos darbus Kobronskanstī līdz 30. augustam (11. septembrim), citās cietokšņa daļās – līdz 15. (27.) oktobrim, Daugavgrīvas cietoksnī – līdz 1. (13.) novembrim. Pēc plāna paredzētos darbus pie Pārdaugavas nocietinājumiem pabeidza 15. (27.) septembrī, jo tos bija ievilkusi garumā nepieciešamība nostiprināt mīksto

---

¹⁸³ Отечественная война 1812 года. Т. II. – С. 162

grunti zem nocietinājumiem¹⁸⁴. Tālāk jau tika plānota to papildus nostiprināšana ar vairākām baterijām¹⁸⁵. Nelielu darbu pabeigšanai visā cietokšņu kompleksā līdz pat 15. (27.) oktobrim tika nodarbināti katru dienu ap 1 200 karavīriem un 200 artilērijas zirgiem¹⁸⁶.

Saistībā ar apjomīgajiem nocietinājumu paplašināšanas darbiem un to apkārtnes sakārtošanu jau kopš 1810. gada beigām Rīgā bija izkristalizējusies būtiska problēma, kura pavadīja, ietekmēja un kavēja aizsardzības nostiprināšanas gaitu, un atstāja savu iespaidu arī uz 1812. gada kara notikumiem. Tā bija Rīgas cietokšņa tuvākās apkārtnes apbūve. Neskatoties uz pastāvošiem ierobežojumiem, miera gados nocietinājumi bija burtiski „apauguši” ar dažādām privātajām un pilsētai piederošām būvēm, kā arī ar tirgotāju izvietotām precēm. XVIII gs. laikā ēku attālināšanās no cietokšņa nenotika tikpat strauji, cik pieauga artilērijas darbības attālums. Jau kopš nocietinājumu stāvokļa apzināšanas laika aizsākumiem inženieru virsnieki ar K. Opermanu priekšgalā pastiprinātu uzmanību pievērsa vajadzībai atbrīvot Rīgas nocietinājumu tuvāko apkārtni no ēkām, kuras varēja mazināt cietokšņa artilērijas uguns efektivitāti, dot pretiniekam patvērumu un iespēju slēpti pietuvoties mūriem. Ideālā variantā inženieri vēlējās panākt ap 500 m platas esplanādes izveidošanu aiz segtā ceļa, attīrot šo telpu no visa, kas var kalpot pretiniekam par aizsegu¹⁸⁷. Šo pasākumu Kara ministrija uzskatīja par tikpat svarīgu kā jauno nocietinājumu izveidošanu un artilērijas sakārtošanu, jo, tikai pastāvot visu faktoru kopsummai, aizsardzības plānus varēja realizēt ar maksimālu precizitāti.

Tā kā bija nepieciešams iznīcināt arī jaunveidojamo nocietinājumu vietās esošās būves, tad Rīgā kopš 1811. gada pavasara aizsākās apjomīgi būvju novērtēšanas, nojaukšanas un pārvietošanas darbi, īpaši uz Daugavas salām, Āgenskalnā un Torņakalnā¹⁸⁸. 1810. gada beigās Rīgas inženieru komanda sāka sastādīt plānus, kuros atzīmēja iznīcināmās ēkas, un apzināt to īpašniekus. Pret atsevišķu, pārsvarā saimnieciska rakstura būvju nojaukšanu iebilda pilsētas maģistrāts, uzsverot, ka šie darbi apgrūtinās tirdznieciskos procesus. Nesaskaņu risināšanā starp pilsētu un Kara ministriju iesaistījās Policijas ministrija un Vidzemes guberņas pārvaldes iestādes, un tā nenoslēdzās pat ar imperatora apstiprinātu Krievijas cietokšņu apkārtnes apbūves ierobežojošu noteikumu pieņemšanu 1811. gada oktobrī. Cietokšņu apkārtnes sadalījās vairākās distancēs, kurās attiecīgi pēc attāluma no

¹⁸⁴ РГВИА, Ф. 1, Оп. 1, Д. 2352, Л. 27

¹⁸⁵ Там же, Ф. 846, Оп. 16, Д. 443, Л. 210 – 211; Отечественная война 1812 года. Т. V. – С. 103

¹⁸⁶ Отечественная война 1812 года. Т. V. – С. 229

¹⁸⁷ Там же. Т. II. – С. 163

¹⁸⁸ LVVA, 2265. f. Rīgas palīdzības banka, 1. apr., 6. l., 3. – 8. lp.

cietokšņa bija ierobežota vai aizliegta celtniecība¹⁸⁹. Vistuvāk cietoksnim nedrīkstēja atrasties nekādas būves, nākošajā distancē drīkstēja iekopt dārzus bez kokiem un grāvjiem. Tikai trešajā distancē drīkstēja atrasties koka ēkas bez pagrabiem un akmens pamatiem. Bez apbūves regulēšanas Kara ministrija Rīgai noteica arī citus ierobežojumus, piemēram, aizliedza cietokšņa grāvī caur slūžām ielaist kokmateriālus, jo tas bojāja atsevišķas nocietinājumu daļas, pieprasīja visu pagrabu aizbēršanu zem nojauktajām ēkām¹⁹⁰. Visu 1811. gadu un 1812. gada pirmajā pusē paralēli nocietināšanas darbiem turpinājās arī cietokšņa apkārtnes attīrīšana, bet līdz pat kara sākumam visas inženieru pieprasītās būves nebija iznīcinātas, jo:

- 1) ēku novērtēšanas procedūra bija komplicēta un norisa lēnām;
- 2) inženieru komanda nebija ierādījusi pietiekami daudz platības pārvietojamo ēku izvietošanai un tās atradās tirgotājiem neizdevīgās vietās;
- 3) pilsēta iebilda pret noteiktu ēku nojaukšanu un ierosināja tās iznīcināt tikai galējas nepieciešamības apstākļos¹⁹¹.

Kā vēlāk atklāsies, apbūves tuvums nocietinājumiem 1812. gada jūlijā izraisīs nepieciešamību iznīcināt lielu skaitu ēku īsā laikā, kas iespējams, tikai tās nodedzinot.

Atbilstoši Kara ministrijas uzstādījumiem Rīgas aizsardzības prasībām tika pieskaņots arī artilērijas daudzums cietoksnī. Ļ. Jašvila vadītais artilērijas sakārtošanas darbs noslēdzās 1811. gada septembrī, kam sekoja artilērijas izvietošana uz nocietinājumiem (156 ieroči citadelē, 214 – galvenajā cietoksnī, 94 – Pārdaugavā)¹⁹². Attiecīgi bija sakārtota arī munīcija, vecās un nederīgās lafetes un platformas aizstātas ar jaunām¹⁹³. Artilērijas izvietošanā virsnieki pieturējās pie uzskata, ka ieroči jāizvieto vienmērīgi pa nocietinājumiem, lai jebkura cietokšņa daļa varētu apturēt triecienuzbrukumu, un Daugavas krastā izvietotie nocietinājumi aizsargātu komunikācijas ar Pārdaugavu. Liela kalibra ieročus izvietoja uz galvenā vaļņa bastionu fasēm¹⁹⁴ un spicēm, vidējā kalibra – uz bastionu flangiem, ravelīnu fasēm un spicēm, maza kalibra – uz tenālēm¹⁹⁵ un pazeminātajiem flangiem, bet vienradžus – uz spicēm¹⁹⁶. Pēc artilērijas izvietošanas Ļ. Jašvils un P. Trusons

¹⁸⁹ Turpat, 5757. f., 2. arp., 54. l., 3. – 4. lp.

¹⁹⁰ Turpat, 2265. f., 1. apr., 6. l., 12. lp.

¹⁹¹ Turpat, 24. lp., 26. lp., LVVA, 3. f. Vidzemes gubernatora kanceleja, 5. apr., 1456. l., 17. lp.

¹⁹² РГВИА, Ф. 1, Оп. 1, Д. 2352, Л. 89; Там же, Ф. 1793, Оп. 1, Д. 33, Л. 29 – 31, Л. 53

¹⁹³ Там же, Ф. 846, Оп. 16, Д. 3499, Л. 1

¹⁹⁴ Фасе (фас) – jebkura tipa nocietinājuma pret pretinieku vērsta mala.

¹⁹⁵ Тенāле (теналь) – 1) zemes nocietinājums starp bastionu flangiem, tas bija paredzēts kurtiņu segšanai; 2) uzbērums grāvja iekšienē, tas veidoja otru galvenā vaļņa aizsardzības joslu.

¹⁹⁶ Отечественная война 1812 года. Т. III. – С. 351

atzina tās skaitu un spēku par pietiekošu aizsardzības nodrošināšanai¹⁹⁷. Papildus tam 1811. gada laikā Daugavgrīvas cietokšņa bruņojums tika papildināts līdz 144 artilērijas ieročiem, 1812. gada sākumā – arī ar 75 vaļņu musketēm, kā arī kājnieku šaujamieročiem¹⁹⁸. Tas gan radīja problēmu ar artilēristu nodrošinājumu.

Kurzemes guberņas bagātais upju tīkls un Daugava deva iespēju papildināt Rīgas aizsardzību ar ūdenstransportu. Aizsardzības plānošanas sākumposmā Kara ministrija tam piešķirta ievērojamu nozīmi, jo upēs ielaistas lielgaballaivas¹⁹⁹ un ar artilērijas ieročiem aprīkoti plosti varēja darboties pretinieka flangos un aizmugurē. 1810. gadā Rīgā atradās 6sešas lielgaballaivas, katra no tām aprīkota ar diviem 18-mārciņu lielgabaliem. Peldlīdzekļu skaits bija nepietiekams, un 1811. gadā K. Opermans noteica, ka Rīgai būs nepieciešamas vismaz 12 pilnībā bruņotas lielgaballaivas²⁰⁰. Kara ministrija uzskatīja par iespējamu piesaistīt vēl lielākus flotiles spēkus, kas dotu iespēju ne tikai aizsargāt Rīgu, bet arī pāriet uzbrukumā. Uz to Jūras lietu ministrija atbildēja ar ierosinājumu iepirkt Rīgā parastas laivas un apbruņot tās ar artilērijas ieročiem²⁰¹. Kara ministrija šo priekšlikumu noraidīja, jo lielgaballaivas bija būvētas tā, lai tās būtu nelielas, ātras un varētu ērti manevrēt upēs un jūru piekrastēs. Šāds efekts nebija panākams ar citu ūdens transportlīdzekļu vienkāršu apbruņošanu²⁰². Turklāt civilās laivas nevarēja izturēt 18-mārciņu lielgabalu svaru. Ministriju diskusijas rezultātā tika nolemts līdz kara sākumam palielināt Rīgas tuvumā izvietoto lielgabalu skaitu līdz 12 un pēc kara sākšanās papildus sūtīt uz Rīgu laivas no Sveaborgas cietokšņa.

1811. gada laikā būtiskas izmaiņas skāra arī Rīgas garnizona sastāvu, kurā līdz tam ietilpa Rīgas garnizona pulks²⁰³. Pēc 1810. gada Kara ministrijas iecerēm garnizona lielums cietoksnī 1811. gada laikā bija jāpieskaņo kopējiem Daugavas – Dņepras aizsardzības līnijas uzdevumiem un tieši Rīgai piešķirtajām funkcijām. Šo vispārējo principu realizēšanu lielā mērā noteica Krievijas bruņoto spēku pārformēšana²⁰⁴. 1811. gada 17. (29.) janvāra Aleksandra I pavēle likvidēja lielu daļu rietumu guberņu garnizonu. ¾ no to personālsastāva iekļāvās jaunformētajos kājnieku pulkos. No deviņām Rīgas garnizona rotām un trijām

¹⁹⁷ LVVA, 1. f., 12. apr., 595. l., 30. – 31. lp.

¹⁹⁸ Отечественная война 1812 года. Т. IV. – С. 242 – 243; РГВИА, Ф. 846, Оп. 16, Д. 3552, Л. 11-12

¹⁹⁹ Lielgaballaiva – neliels airu kuģis, kurš bruņots ar vienu, diviem vai četriem lielgabaliem, laivas priekšgalā, pakalgalā un sānos (ja četri).

²⁰⁰ Отечественная война 1812 года. Т. II. – С. 161

²⁰¹ РГВИА, Ф. 846, Оп. 16, Д. 443, Л. 159

²⁰² Там же, Л. 175

²⁰³ Citi Baltijas guberņu garnizona spēki bija izvietoti: bataljoni – Daugavgrīvā, Pērnavā, Ārensburgā, Daugavpilī un pulks – Tallinā (Отечественная война 1812 года. Т. XVII. – С. 7).

²⁰⁴ Reformas laikā karaspēks ieguva skaidru dalījumu armijās, korpusos, divīzijās un pulkos. Tika reorganizēti arī štābu dienests un izstrādāti dienestu reglamenti.

Daugavgrīvas garnizona rotām izveidojās 48. jēgeru pulks, kurš vēlāk iekļāvās 17. divīzijas sastāvā²⁰⁵. Atlikusī ¼ veidoja jaunus garnizona bataljonus (daļēji no dienestam nederīgiem kadriem) vai arī iekļāvās iekšējās sardzes (*внутренняя стража*) spēkos, kuri pārņēma agrākās garnizona funkcijas kārtības uzturēšanas jautājumos. Visus jaunizveidotos garnizona spēkus sadalīja 8 apgabalos, no kuriem 1. apgabalā ietilpa arī Rīgas pusbataljons²⁰⁶. Agrākā garnizona vietā cietokšņos pēc reformas bija plānots izvietot kājnieku pulku rezerves bataljonus²⁰⁷. Šo lēmumu pamatoja ar vēlmi turēt pulku rezerves pēc iespējas tuvāk pārējiem bataljoniem netālu no karadarbības zonas, lai komplektētu aktīvos bataljonus un apmācītu rekrūtus²⁰⁸.

Lai precīzāk raksturotu to, kā garnizona spēku reforma ietekmēja Rīgas aizsardzību, var citēt K. Opermanu, kurš 1811. gada 15. (27.) aprīļa ziņojumā kara ministram rakstīja: „Pēc garnizona pulku un bataljonu likvidēšanas cietokšņu garnizoni jāveido no dažādām pie cietokšņa dienesta, bet īpaši pie šaušanas pār brustvēru, pie artilērijas apkalpošanas, pie nocietinājumu labošanas darbiem, nepieradušām vienībām...”²⁰⁹. Respektīvi, pēc reformas formāli par garnizonu sauktās vienības nespēja nodrošināt cietokšņa aizsardzību. Šīs problēmas risināšanai Inženieru departamenta direktors ierosināja uz Rīgu, Daugavgrīvu un Kijevu nozīmēt rezerves bataljonus. Lai varētu nodrošināt garnizona funkciju izpildi, pēc K. Opermana domām, rezerves bataljoniem bija jāveido vismaz trešā daļa no cietoksni sargājošajām vienībām, tie „*viscītīgākā veidā*” bija jāapmāca un jāatstāj cietoksni visu karadarbības laiku.

Izejot no iepriekšminētajiem pieņēmumiem, K. Opermans uzskatīja, ka Rīgas garnizonā nepieciešami:

- 1) 16 kājnieku bataljoni nocietinājumu būvju aizsardzībai un artilērijas apkalpei;
- 2) 2 pionieru²¹⁰ rotas mīnēšanas darbu veikšanai un nocietinājumu aizsardzībai nepieciešamo zemes darbu kontrolei;

²⁰⁵ Отечественная война 1812 года. Т. XVII. – С. 17

²⁰⁶ 2. apgabalā – Vitebskas, Jelgavas, Tveras un Pleskavas pusbataljoni (Отечественная война 1812 года. Т. II. – С. 10).

²⁰⁷ Šeit un turpmāk „*запасной батальон*” tiek tulkots kā „rezerves bataljons”, kamēr „*резервный батальон*” (*reti рекрутский*) tiek tulkots kā „rekrūšu bataljons”. Tas darīts, lai skaidri parādītu principiālo atšķirību starp šiem spēkiem, jo „*запасной батальон*” praktiski pilda pulka rezerves funkcijas, kamēr „*резервный батальон*” tiek saformēts no jauniesauktiem rekrūšiem.

²⁰⁸ Отечественная война 1812 года. Т. II. – С. 10 – 11; *Богданович М. И.* История Отечественной войны 1812 года по достоверным источникам. Т. 1. – С. 55

²⁰⁹ Отечественная война 1812 года. Т. II. – С. 161

²¹⁰ Pionieri – inženieru karaspēka veids, kurš nodarbojas ar nocietinājumu, ceļu, pārceltuvju un dažādu šķēršļu būvniecību, remontu un nojaukšanu.

- 3) 1 lauka artilērijas rota izmantošanai izbrukumiem un „gadījumos, kad nepieciešams ātrums”;
- 4) 5 dragūnu eskadroni izlūkošanai, pretinieka atklāšanai un izbrukumiem;
- 5) 600 artilēristu artilērijas ieroču darbības nodrošināšanai²¹¹.

Atkarībā no tā, cik nokomplektēti būtu šie bataljoni un rotas, tiem bija jāveido 10 000 līdz 12 000 cilvēku liels garnizons. Ārrindnieki, inženieru komanda, hospitāļa, komisariāta un provianta pārvaldes ierēdņi palielinātu militāro kontingentu Rīgā līdz 14 500 cilvēkiem. Savukārt Daugavgrīvas cietoksnim pēc K. Opermana plāna bija paredzēts 3 000 cilvēku liels garnizons, neskaitot 500 ārrindniekus²¹².

1811. gada vasarā Rīgā koncentrētie spēki norādīti Tabulā 1.3.

Īpašā atkāpē jāmin arī K. Opermana norādījumi par zirgu turēšanu cietoksnī. Viņu uzturēšanai bija jā sagatavo attiecīgs daudzums furāžas un telpas, tādēļ Inženieru departamenta vadītājs uzskatīja, ka kara laikā dzīvnieki varēja kļūt par apgrūtinājumu. Lai izvairītos no tā, aplenkuma apstākļos cietoksnī zirgu kopskaitam nevajadzētu pārsniegt 1 000, tātad Rīgā uzturētos tikai lauka artilērijas, virsnieku un nelielas kavalērijas vienības zirgi. Pirms pilsētas blokādes sākuma Rīgā atrastos arī 10 eskadroni izlūkošanas un priekšposteņu dienesta izpildei, kuri pēc pretinieka pietuvošanās dotos uz vistuvāk esošo aktīvā karaspēka korpusu²¹³. Spriežot pēc tālākās notikumu attīstības, kara ministrs ņēma vērā šos K. Opermana ieteikumus, jo Rīgā 1812. gadā bija izvietoti salīdzinoši nelieli kavalērijas spēki. Kara gaitā tas izvērtīsies par karaspēka darbību apgrūtināšu faktoru (sk. 2. nodaļu).

Tabula 1.3

Rīgā 1811. gadā koncentrētie spēki²¹⁴

Karaspēka daļa	Rīgā esošās daļas	Piezīmes
Poļu ulānu pulks	puse no eskadrona	otra eskadrona puse atradās Daugavgrīvā
Navaginas kājnieku pulks	sešas rotas	pulka divas rotas un rezerves bataljons atradās Daugavgrīvā
Tulas kājnieku pulks	divi bataljoni	

²¹¹ Отечественная война 1812 года. Т. II. – С. 165

²¹² РГВИА, Ф. 846, Оп. 16, Д. 3552, Л. 6

²¹³ РГВИА, Ф. 846, Оп. 16, Д. 443, Л. 26

²¹⁴ Отечественная война 1812 года. Т. III. – С. 157 – 160; Valmierā atradās Rīgā izvietoto spēku rezerves – Tenginas kājnieku pulka bataljons un seši vieglās artilērijas ieroči.

5. divīzija	seši dažādu pulku rezerves bataljoni	tiem piekomandēti seši vieglās artilērijas ieroči
25. jēgeru pulks	divi bataljoni	
48. jēgeru pulks	viss pulks	veidots no bijušiem Rīgas garnizona spēkiem
Lauka artilērijas brigāde	viena baterijas rota ²¹⁵ un viena vieglā baterijas rota	
Lauka jātnieku artilērijas brigāde	viena rota	

Atbilstoši sagatavotajiem nostiprināšanas plāniem, Rīgas uzdevumiem un K. Opermana izvirzītajam provizorisksajam garnizona lielumam (14 500) tika noteiktas pārtikas, artilērijas, inženieru materiālu un komisariāta rezerves, attiecīgi nodrošinot ar visu vajadzīgo uz 3 mēnešiem, Daugavgrīvā – uz 4 mēnešiem²¹⁶. Rīga bija viens no lielākajiem provianta depo, kura pārvaldījumā atradās piecas provianta noliktavas Igaunijas guberņā, 17 – Vidzemes guberņā un 13 – Kurzemes guberņā (pārtikas rezervju izvietojuma sadalījumu uz kara sākumu sk. pielikumā Nr. 1)²¹⁷. Rīgas hospitālim 1811. gadā apgādāja visu nepieciešamo 1 220 pacientu uzņemšanai.

Iepriekš aprakstītais garnizona stāvoklis un tā iespējas sargāt Rīgu no pretinieka bija 1811. gada lielākais diskusiju objekts Rīgas drošības jautājumu risināšanā starp Baltijas ģenerālgubernatoru un kara ministru. Kopš tā brīža, kad D. Lobanovs-Rostovskis bija iepazinies ar nostiprināšanas aktuālo stāvokli, viņš nonāca pie secinājuma, ka Rīgu kā Pēterburgas sedzēju jāaizstāv ar aktīvo armiju. Ar šo savu pārliecību viņš vairākkārtēji vērsās pie M. Barklaja de Tolli, nemitīgi uzsverot Rīgas nocietinājumu un garnizona vājumu, kā arī sūdzoties par virsnieku nedisciplinētību²¹⁸. Tā 1811. gada 13. (25.) jūlijā D. Lobanovs-Rostovskis iesniedza kara ministram plašu ziņojumu par Rīgas cietokšņa nostiprināšanas grūtībām. Viņš ietvēra tajā arī aprēķinus par karavīru un artilēristu skaita nepietiekamību Rīgā, uzsverot, ka „*lai cik labs nebūtu nocietinājums, ja to aizsargājošais karaspēks neatbilst tā telpai, tas (nocietinājums – A. Č.) kļūst vājš*”²¹⁹. No kara ministra atbildēm secināms, ka M. Barklajam de Tolli bija cits viedoklis par Rīgas aizsardzību. Viņš uzskatīja, ka Kara ministrija iecerējusi Rīgas iespējām atbilstošu nostiprināšanas plānu un ka

²¹⁵ Baterijas rota – lauka kājnieku artilērijas vienība, kuru veidoja trīs divīzioni (vai seši vadi) un kuras bruņojumu veidoja astoņi 12-mārciņu lielgabali un četri puspuša vienradži. Bieži šīs vienības veidoja baterijas lauka nocietinājumos.

²¹⁶ LVVA, 1. f., 12. apr., 607. l., 109. lp., 288. lp., salīdzināšanai Kijevā tika gatavotas rezerves 4 divīzijām uz 2 mēnešiem; Daugavpilī, Bobrujskā un Pinskā – 2 divīzijām uz 2 mēnešiem; Šauļos un Viļņā – 1 divīzijai uz 2 mēnešiem.

²¹⁷ Отечественная война 1812 года. Т. XI. – С. 364 – 365

²¹⁸ Там же. Т. IV. – С. 76

²¹⁹ Там же. Т. III. – С. 349

K. Opermana noteiktais garnizona lielums ir pilnīgi pietiekams²²⁰. D. Lobanova-Rostovska karaspēka un artilērijas neatbilstības aprēķinus M. Barklajs de Tolli noraidīja kā neprecīzus, jo visā cietoksnī karadarbības laikā nedarbojas pilnīgi visi ieroči, tādēļ apkalpe nebija jāparedz vienlaikus visiem ieročiem. Attiecībā uz trūkstošo artilērijas un inženieru materiālu sagatavošanu Rīgai M. Barklajs de Tolli vērsās pie attiecīgiem Kara ministrijas departamentiem, lai tiktu novērsta ģenerālgubernatora norādītās nepilnības²²¹. Atbildīgās amatpersonas nolēma atlikt visu attiecīgo materiālu sūtīšanu līdz ziemas atnākšanai, kad pārvadājumu izmaksas bija mazākas nekā rudenī, bet daļu trūkstošā sagatavoja uz vietas Rīgā²²².

Ne tikai ģenerālgubernators 1811. gadā sūdzējās par virsniekiem Rīgā. 1811. gada 14. (26.) jūlijā kara ministrs saņēma anonīmu vēstuli, kurā komandanta I. Emmes rīcība atzīta par neatbilstošu amatam:

„Iepriekšējā savas vizītes laikā Rīgā, tāpat kā šajā, esmu pārliecinājies, ka ģenerālmajors Emme dēļ nepietiekošām zināšanām inženieru un artilērijas zinātnēs un dēļ pieredzes trūkuma par uzbrukumu cietokšņiem un aizsardzību pret tiem, nonicina tās (zinātnes – A. Č.) tiktāl, ka visu priekšā, pat tirgotāju, ar kuriem satiekas ikdienā, un pie galda esot, atļaujas runāt, cik aizsardzības mēri Rīgā veltīgi, ka tie kalpos tikai daudzu valsts un privātā īpašuma miljonu iznīcināšanai, ka Rīgas cietoksnis nevar turēties pretim prasmīgam un apņēmīgam pretiniekam un ka viņam (cietoksnim – A. Č.) ir tādi trūkumi (par kuriem, par laimi, viņš ne pārāk ziņošs un līdz ar to arī atklāt tos nevar). Ar šādiem nepiedienīgiem spriedumiem (visdrīzāk, ka komandanta kunga iegaltotiem) diezgan bieži un dažādiem cilvēkiem izrunājas arī kara gubernators, tādēļ uzskatu par savu pienākumu ziņot par nepieciešamību nozīmēt Rīgai par komandantu pieredzējušu, ziņošu un stingru ierēdni.”²²³

Šī vēstule nonāca līdz imperatoram, kurš uzdeva kara ministram noskaidrot šo gadījumu. M. Barklajs de Tolli savukārt vērsās pie ģenerālgubernatora, kurš no savas puses noliedza, ka I. Emme jebkad būtu runājis par nocietinājumiem ar to nostiprināšanā neiesaistītiem cilvēkiem, un piezīmēja, ka komandantu skārušas nelabvēļu izplatītas

²²⁰ Там же. Т. IV. – С. 174; Пēc štata Rīgai bija nepieciešami 600 artilēristu, bet uz 1811. gada jūliju bija tikai 254. Trūkstošos 346 artilēristus kara ministrs solīja tuvākajā laikā nosūtīt uz Rīgu.

²²¹ РГВИА, Ф. 1, Оп. 1, Д. 2352, Л. 1, Л. 15

²²² Там же, Л. 1, Л. 38, Л. 45, Л. 71

²²³ Отечественная война 1812 года. Т. III. – С. 370 – 371

baumas²²⁴. Vienlaicīgi arī pats I. Emme vērsās pie imperatora ar sevi attaisnojošu vēstuli, kurā atsaucās uz savu 30 gadus ilgo, nevainojamo dienestu²²⁵.

Iepriekš minētie izteikumi tomēr norāda, ka I. Emmes personība un viņa loma Rīgas sagatavošanā 1812. gada karam nav viennozīmīgi vērtējama. Savus pienākumus kā Rīgas cietokšņa komandants viņš pildīja kopš 1802. gada. Vēsturnieki atzīmē, ka I. Emme bija pilsētnieku vidū mīlēts, bet savus dienesta pienākumus ar vienaldzību pildošs cilvēks, kuram bija vajadzīga stingra kontrole „no augšas”, vienlaicīgi minot to, ka cietokšņa nostiprināšanas laikā I. Emmes darbībā izpaudās nolaidība, kuru viņš varēja būt piesavinājies desmit Rīgā pavadīto gadu laikā²²⁶. Uz šo apgalvojumu vismaz daļēju pamatotību norāda vairākkārtīgi P. Vitgenšteina rakstiski izteikti rājieni, kuros komandantam pārmeta nevēlēšanos izpildīt savus tiešos pienākumus un to deliģēšanu citiem²²⁷. Neskatoties uz visiem šiem pārmetumiem, I. Emme saglabāja savu amatu. Iespējams, tas skaidrojams ar viņa paša minēto 30 gadus ilgo dienestu²²⁸. Dziļāku šī jautājuma izpēti kavē Rīgas komandanta arhīva materiālu neesamība Latvijas Valsts Vēstures Arhīvā, savukārt Krievijas Valsts Kara Vēstures Arhīva fondos pagaidām nav izdevies atrast visus Rīgas komandantūras materiālus par atbilstošo laika posmu.

Kara ministrija neatstāja gluži bez uzmanības D. Lobanova-Rostovska iebildumus un informāciju par I. Emmes amatam neatbilstošo rīcību. 1811. gada augustā kara ministrs nosūtīja uz Rīgu savu adjutantu štābkapteini Klingeru, kuram M. Barklajs de Tolli uzdeva slepenu uzdevumu izpētīt Rīgas aizsardzības patieso stāvokli un sniegt par to izsmeļošu ziņojumu. To viņa adjutants izdarīja 15. (27.) augustā, kad nosūtīja kara ministram savu pārskatu, kurā ietvēra pie Rīgas pilsētas cietokšņa, citadeles, Pārdaugavas nocietinājumu un Daugavgrīvas cietokšņa padarīto un vēl nepabeigto darbu sarakstu, kā arī pievienoja tādu darbu uzskaitījumu, kuri nemaz nebija paredzēti, tomēr bija veikti²²⁹. Eksistējošos pārmetumus par Pārdaugavas nocietinājumiem Klingers atzina par nepamatotiem un secināja: „*Nav šaubu, ka, izlietojot vairāk laika un līdzekļu, būtu varēts uzbūvēt ļoti spēcīgus nocietinājumus; tomēr, arī tas nav noliedzams, ka tagadējie nocietinājumi izpilda uzdevumu, kas tiem uzdots un atbilst to celšanai izmantotajiem līdzekļiem*”²³⁰.

²²⁴ LVVA, 1. f., 12. apr., 569. l., 78. – 79. lp.

²²⁵ Отечественная война 1812 года. Т. IV. – С. 74 – 75

²²⁶ Juskewicz J. Zur Vorgeschichte des Krieges 1812 in Riga. – S. 418

²²⁷ Ebenda. – S. 421

²²⁸ Ebenda. – S. 433

²²⁹ РГВИА, Ф. 846, Оп. 16, Д. 443, Л. 178 – 186; Отечественная война 1812 года. Т. IV. – С. 234 – 247

²³⁰ Отечественная война 1812 года. Т. IV. – С. 238

Klingers bija sagatavojis pārskatu arī par artilērijas stāvokli Rīgā un par saslimušajiem un mirušajiem nostiprināšanas darbos iesaistītajiem karavīriem, kopumā atzīdams, ka karavīri tiek aprūpēti apmierinoši. Klingera ziņojumā nav atrodams viedoklis par Rīgas nostiprināšanā iesaistīto virsnieku kompetenci. Iespējams, ziņas par tiem viņš sniedza kara ministram mutiski.

Kā redzams, 1811. gada laikā Kara ministrijas darbinieku un uz Rīgu nosūtīto virsnieku viedoklis par šī cietokšņa aizsardzības iespējām atšķīrās no Baltijas ģenerālgubernatora D. Lobanova-Rostovska un, iespējams, komandanta I. Emmes uzskatiem. Var pieļaut, ka uz vietas esošie virsnieki laika gaitā bija sīkāk iepazinuši nocietinājumu stāvokli un skaidrāk apzinājās to trūkumus, vai arī skaļāk nekā citi par tiem runāja. Iespējams, ka arī Kara ministrija tikpat labi bija informēta par Rīgas aizsardzības problēmām, bet vienlaicīgi apzinājās šīs pilsētas nozīmi kopējā Krievijas aizsardzības sistēmas kontekstā un vienkāršāk samierinājās ar nepilnību neizbēgamību, jo redzēja pastāvošo bezdibeni starp ideāli nostiprinātas robežas modeli un Krievijas iespējām pēc tā tiekties. Ministrija varēja operēt tikai ar pastāvošajiem resursiem, gan finansiālajiem, gan materiālajiem, gan cilvēciskajiem, neskatoties uz M. Barklaja de Tolli pārliecību – „... *tur, kur runa ir par cietokšņa aizsardzību, jebkāda ekonomija ir nevietā...*”²³¹. Ne tikai Rīgas, bet arī tādu vietu kā Kijevas, Bobrujskas un Daugavpils nostiprināšana pastāvīgi bija pakļauta individuālām korekcijām, tomēr kopumā 1811. gadā Krievijas aizsardzības nostiprināšanā ministrija pieturējās pie M. Barklaja de Tolli 1810. gada stratēģiskās programmas. Pastāvēja arī tādi projekti, kuri īstenotenojās, lai gan tie būtu devuši neapstrīdamu ieguldījumu aizsardzības līnijas nostiprināšanā. Piemēram, 1811. gada aprīlī K. Opermans ierosināja posmā starp Daugavpili un Boabrujsku celt vēl vienu cietoksni, ko pamatoja ar atbalsta punkta trūkumu vairāk nekā 500 km lielā aizsardzības līnijas sektorā²³². Šis apgabals izcēlās uz citu fona ar karaspēka pārvietošanai piemērotiem ceļiem, bagātīgu apdzīvotību un iespēju sagādāt pārtiku un furāžu. K. Opermans uzsvēra, ka atbilstošu cietoksni varētu uzbūvēt līdz 1812. gada ziemeļiem, bet pilnībā darbus pabeigt 1813. gadā. Finansiālu atbalstu un laika trūkuma dēļ K. Opermana priekšlikumu Kara ministrija neatbalstīja. Valsts ar grūtībām nodrošināja un vietām nenodrošināja plānoto darbu izpildi pie Rīgas, Daugavpils, Bobrujskas un Kijevas²³³. Tomēr minētais K. Opermana ierosinājums

---

²³¹ Там же. – С. 287

²³² РГВИА, Ф. 846, Оп. 16, Д. 443, Л. 12

²³³ 1811. gada laikā tika aplūkota iespēja nostiprināt Sebežu, bet tas tika atzīts par pārāk dārgu un laikietilpīgu pasākumu.

norāda uz depo trūkumu Daugavas – Dņepras aizsardzības līnijā, kurš līdz pat 1812. gadam netiks kompensēts un palielinās apgādes prasības pret esošajiem depo.

1.3. Sagatavošanās karam 1812. gada pirmajā pusē

1812. gada sākumā notika būtiskas izmaiņas līdz tam nenoteiktajā sabiedroto izkārtojumā, kas atstāja ietekmi uz Krievijas impērijas pirmskara plāniem un pēdējiem sagatavošanas darbiem pirms tiešās karadarbības sākšanās. Kopš 1812. gada februāra Krievija veda sarunas ar Zviedriju par iespējamo savienības līgumu. Zviedrijas kroņprincis Kārlis Johans²³⁴ piedāvāja Aleksandram I militāro palīdzību un starpniecību sarunās ar Lielbritāniju, apmaiņā prasot līdzdalību Norvēģijas ieņemšanā (tobrīd Dānijas sastāvdaļa)²³⁵. Šāds pavērsiens starptautiskajā telpā bija diezgan negaidīts. Ņemot vērā to, ka 1808. – 1809. gada kara laikā starp Krieviju un Zviedriju pirmā bija atņēmusi otrai Somiju, un to, ka Zviedrijas kroņprincis bija bijušais Napoleona maršals, pastāvēja vispāratzīts pieņēmums, ka Zviedrija gaidāmajā konfliktā nostāsies Francijas pusē, tomēr tā nenotika. Paralēli Krievijas – Zviedrijas sarunām zviedru diplomāti saņēma piedāvājumus no Francijas. Napoleons apmaiņā pret savienību solīja atgriezt Zviedrijai Somiju un, iespējams, arī Vidzemi²³⁶. Napoleons bija pārliecināts, ka Zviedrija, ja ne atklāti karos viņa pusē, tad vismaz ieturēs neitrālu nostāju²³⁷. 1812. gada janvāra beigās Napoleona spēki ieņēma Zviedru Pomerāniju – pēdējo Zviedrijai piederošo teritoriju Baltijas jūras dienvidu krastos. Tas pamudināja Zviedrijas kroņprinci Kārli Johanu uzsākt sarunas ar Krieviju²³⁸.

Abu valstu savienības līgums tika parakstīts 1812. gada 24. martā (5. aprīlī)²³⁹. Tā mērķis bija Ziemeļu drošības un neatkarības aizsargāšana pret Francijas godkāri un uzbrūkošajiem plāniem. Līguma IV pants paredzēja kopīgu militāru operāciju iespējamību pret Franciju ar apvienotas desanta grupas (no 25 000 – 30 000 zviedru un 15 000 – 20 000 krievu karavīriem) izsēdināšanu Baltijas jūras dienvidu piekrastē. IX pants noteica, ka šiem spēkiem bija jābūt gataviem darbībai 1812. gada maijā. Papildus panti paredzēja kara gadījumā piedāvāt Lielbritānijai iesaistīties savienībā ar abām valstīm. Krievijas un

²³⁴ Zviedrijas kroņprincis Kārlis Johans bija 1810. gadā Zviedrijas valdības izvēlētais Francijas maršals Žans Bernadote, šo ievēlēšanu bija apstiprinājis Napoleons, cerot uz Francijas un Zviedrijas turpmāku ciešu sadarbību starptautiskajā laukā (Correspondance de Napoléon Ier. T. XXI. – № 16875)

²³⁵ Россия и Швеция. Документы и материалы: 1809 – 1818. – С. 104 – 107; Рогинский В. В. Швеция и Россия. Союз 1812 года. – М.: Наука, 1978. – С. 78

²³⁶ Богданович М. И. История Отечественной войны 1812 года по достоверным источникам. Т. 1. – С. 37

²³⁷ Россия и Швеция. Документы и материалы: 1809 – 1818. – С. 37 – 40, С. 59 – 60.

²³⁸ Михайловский-Данилевский [А. И.] Описание Отечественной войны 1812 года. Ч. I. – С. 66 – 67

²³⁹ Россия и Швеция. Документы и материалы: 1809 – 1818. – С. 123 – 131

Zviedrijas savienības noslēgšana mainīja spēku samēru Baltijas telpā, un to ietekmēja arī Aleksandra I un Kārļa Johana cerības uz britu atbalstu²⁴⁰. Krievijas – Zviedrijas savienības līguma izpildei viņi cerēja piesaistīt britu subsīdijas un karafloti, tādēļ sāka meklēt miera noslēgšanas iespējas ar Lielbritāniju. Vienlaicīgi Kārlis Johans un Aleksandrs I uzsāka aktīvu savstarpējo saraksti, lai paustu savu nostāju starptautiskajos un kara jautājumos.

Rīga bija viena no tām vietām, kuras likteni tieši ietekmēja Krievijas – Zviedrijas līgums. Sākotnēji šī pilsēta kļuva par diplomātiskās sarakstes objektu kā valstu interešu saskarsmes punkts. Valstu vadītāji bija vienprātis, ka labi nostiprināta Rīga spēs piesaistīt sev līdz par 50 000 karavīru spēcīgu pretinieka korpusu un uz laiku aizkavēt Napoleonu pie Daugavas²⁴¹. Kā līguma sekas jāmin arī tas, ka, Krievijai vairs neuztraucoties par Zviedrijas vēlmi atkarot Somiju, tur izvietotais Krievijas korpuss varēja tikt izmantots militārās operācijās pēc nepieciešamības. 1812. gada kara laikā tas piedalījies cīņās pie Daugavas un nospēlēs savu lomu Rīgas aizsardzībā (sk. 3. nodaļu).

Historiogrāfijā atzīts, ka Krievijas – Zviedrijas līgums ietekmēja Napoleona plānus attiecībā uz Baltiju²⁴². Ja līdz tam viņš varēja cerēt uz Zviedrijas atbalstu, brīvu kuģošanu Baltijas jūras piekrastē un līdz ar to atvieglotu apgādi un nasegtu sava karaspēka kreiso flangu, tad 1812. gada aprīlī no šīm cerībām nācās atvadīties. Krievijas 1811. un 1812. gada laikā realizētā kara flotes papildināšana un nostiprināšana arī norādīja uz tās gatavību aizsargāt savu krasta līniju (Baltijas kara flotē pēc štata atradās 110 burukuģu un 550 dažādu tipu airu kuģu²⁴³). Par to, ka Napoleonam bija plānots daļu savu jūras spēku izmantot cīņai ar Krieviju Baltijas jūrā, norāda viņa flotiles sagatavošanas rīkojumi darbībai Kuršu kāpu tuvumā un Prūsijas piekrastes aizsardzības organizēšana²⁴⁴.

Tāpat kā M. Barklajs de Tollī, arī Napoleons bija iedomājies, ka viņš varētu iebrukt Krievijā pa Baltijas jūras piekrasti un ar galvenajiem spēkiem apiet Krievijas karaspēka labo flangu²⁴⁵. Kad Napoleons plānoja karu ar Krieviju, viņš neatstāja bez uzmanības arī

---

²⁴⁰ Correspondance inédite de l'empereur Alexandre et de Bernadotte pendant l'année 1812. – Paris: R. Chapelot, 1909. – p. 6 – 7, p. 14

²⁴¹ Ibid. – p. 23

²⁴² Curtis C. The War of the Two Emperors: The Duel between Napoleon and Alexander: Russia, 1812. New York, Random House, 1985. – p. 103; Троицкий Н. 1812. Великий год России. – М.: Мысль, 1988. – С. 243; Mémoires du Général Baron de Marbot. – Paris: Plot, 1891. – p. 51

²⁴³ Бескровный Л. Г. Отечественная война 1812 года. – С. 216

²⁴⁴ Correspondance de Napoléon Ier. T. XXII – № 17589; GStA PK, VI. HA NI Albrecht D. L., Nr. 19, Bl. 42, Bl. 70; Ebenda, Nr. 20, Bl. 32 – 33, Bl. 39; Чернышев А. А. Русский флот в Отечественной войне 1812 года // Эпоха 1812 года. Исследования. Источники. Историография. – С. 87

²⁴⁵ 1812. gada kara dalībnieks franču ģenerālis Frederiks Vodonkūrs uzskata, ka LA virzīšanu uz Kurzemi un Vidzemi visvairāk kavēja apgabala šaurība un nespēja apgādāt lielu karaspēku (Vaudoncourt F. G. Mémoires pour servir a l'histoire de la guerre entre la France et la Russie en 1812. T. 1. – Paris: Barrois l'Aine, 1817 – p. 53)

Daugavas cietokšņus. Par to liecina Francijas imperatora 1812. gada marta sarakste ar LA artilērijas priekšnieku ģenerāli Žanu Riboasjēru²⁴⁶. Tajā Napoleons atzīmē, ka gatavojas uzsākt kampaņu ar Daugavpils un Rīgas ieņemšanu, kā veikšanai nozīmē attiecīgi Magdeburgas un Dancigas artilērijas parkus. Ž. Riboasjēram uzdeva:

- 1) apzināt abu ieņemamo cietokšņu stāvokli un sastādīt par to ziņojumu;
- 2) apzināt artilērijas pārvešanai nepieciešamos līdzekļus un laiku.

Sarakste atklāj, ka Napoleons uzskatīja par iespējamu ieņemt gan vienu, gan otru cietoksni 15 dienās. Vadoties pēc viņam pieejamiem plāniem, Ž. Riboasjērs sastādīja „Piezīmes par uzbrukumu Rīgai”, kurās:

- 1) par izdevīgāko uzbrukuma fronti atzina galvenā cietokšņa sauszemes pusi;
- 2) kreisā krasta nocietinājumus uzskatīja par pietiekamu nodarbināt ar vairākām spēcīgām redutēm;
- 3) paredzēja nepieciešamību ierīkot abos Daugavas krastos baterijas pretinieka lielgaballaivu darbības traucēšanai.

Par to, ka artilērijas parki 1812. gada pirmajā pusē Rīgai un Daugavpilij tiešām bija izveidoti, liecina arī kara dalībnieka Prūsijas ģenerāļa J. Jorka adjutanta majora Antona Zeidlica piezīmes²⁴⁷. Sagatavošanās vācu zemēs, Klaipēdas nostiprināšana, Rīgas un Daugavpils aplenkuma plāni norāda uz Napoleona interesi par virzību Baltijas provincēs²⁴⁸. Tāpat 1811. gada decembrī Napoleona pieprasīja no Francijas bibliotēkām materiālus par Krievijas topogrāfiju, īpaši atzīmējot nepieciešamību pēc informācijas par Lietuvas un Vidzemes teritoriju, Kārļa XII kampaņām un Rīgas vēsturi²⁴⁹. A. Zeidlics norāda, ka pirms kara franču virsnieki ievāca no Prūsijas arhīviem ziņas par:

- 1) ūdens un sauszemes komunikācijām Kurzemē, Žemaitijā, Vidzemē un Igaunijā virzienā uz Pēterburgu;
- 2) minēto apgabalu nozīmīgākajām vietām un attālumiem starp tām;
- 3) pilsētu iedzīvotāju, lauku apdzīvoto vietu un nocietināto vietu daudzumu²⁵⁰.

Tāpat aktīva Francijas izlūkdienestu darbība Viļņas un Kurzemes guberņās norādīja uz Napoleona interesēm šajā teritorijā²⁵¹. Ziņojumos no Varšavas hercogistes atrodamas ziņas

²⁴⁶ Correspondance inédite de l'empereur Napoléon avec le commandant en chef de l'artillerie de la grande armée pendant les campagnes de 1809 en Autriche, 1810-1811 en Espagne, et 1812 en Russie. – Paris: Dumaine, 1843. – p. 80 – 86

²⁴⁷ Seydlitz A. Tagebuch des Königlich Preußisches Armeekorps. Bd. 1. – S. 24

²⁴⁸ Ebenda. – S. 105

²⁴⁹ Margueron L. J. Campagne de Russie, 1810 – 1812. T. III. – p. 419

²⁵⁰ Seydlitz A. Tagebuch des Königlich Preußisches Armeekorps. Bd. 1. – S. 70 – 71

par grūtībām iegūt informāciju par Rīgas cietokšņa nostiprināšanu, jo aktīvas militārās un pilsētas iedzīvotāju sardzes patruļas darbu norises vietās kavēja nepiederošas personu piekļuvi tām²⁵². Savukārt citi ziņojumi liecināja, ka Rīga slikti nocietināta un nav spējīga izturēt aplenkumu²⁵³.

Starptautiskajā jomā 1812. gada pirmajā ceturksnī norisinājās arī citas pārmaiņas. LA sagatavošanas un pārvietošanas darbi visā Eiropā nepārprotami liecināja par kara tuvošanos un starp Krieviju un Franciju esošo valstu neizbēgamo līdzdalību tajā²⁵⁴. 1812. gada aprīlī tapa skaidrs, ka Prūsija, tāpat kā Austrija un Varšavas hercogiste, nebūs Krievijas sabiedrotā. Prūsija un Francija savienības līgumu noslēdza 1812. gada 12. (24.) februārī²⁵⁵. Vēl martā Aleksandrs I mēģināja pārliecināt Prūsijas ķeizaru Fridrihu Vilhelmu III atteikties no tā, un arī Prūsijas slepenā civilā kabineta locekļu vidū nevaldīja apmierinātība ar Napoleona izvirzītajiem līguma nosacījumiem²⁵⁶. 2. (14.) martā Francija noslēdza savienību ar Austriju. Gan Prūsija, gan Austrija apņēmas izveidot katra savu korpusu (attiecīgi 20 000 un 30 000 karavīru), kuru nodotu Napoleona rīcībā²⁵⁷. Aleksandra I mēģinājumi uzsākt sarunas ar poļu pārstāvjiem nedeva nekādus rezultātus, un Varšavas hercogiste 1812. gada karā uzstājās kā Francijas sabiedrotā.

Sabiedroto sadalījums ļāva Francijai un Krievijai skaidrāk apzināties savas iespējas un to robežas, jo karā valstij vienmēr ir divi spēki, t. i., relatīvais, kuru veido sabiedroto un pretinieku stāvoklis, un absolūtais, ko veido pašas resursi²⁵⁸. Iepriekšējos gados Aleksandrs I bija cerējis vismaz uz Prūsijas atbalstu, bet nebija domājis par Zviedrijas piesaistīšanu karam savā pusē. Starp Franciju un Krieviju esošo valstu savienība ar Napoleonu lika Krievijas karaspēka virspavēlniecībai pilnībā atteikties no ofensīvas plānošanas un noteica gaidāmā kara norisi Krievijas teritorijā²⁵⁹. Neskatoties uz to, ka Napoleons pēc franču pētnieka

---

²⁵¹ *Безотосный В. М.* Разведка и планы сторон в 1812 году. – С. 73; Plašāk par spiegu iesūtīšanu Baltijas guberņās un ķeršanu pie Rīgas: *Ségur Ph. P.* Histoire de Napoléon et de la Grande Armée pendant l'année 1812. T. I. – p. 66; Отечественная война 1812 года. Т. IX. – С. 118; *Juszkiewicz J.* Zur Vorgeschichte des Krieges 1812 in Riga. – S. 434; LVVA, 1. f., 12. apr., 569. l., 40. lp., 56. lp.

²⁵² *Margueron L. J.* Campagne de Russie, 1810 – 1812. T. III. – p. p. 60

²⁵³ *Ibid.* T. IV. – p. 223

²⁵⁴ GStA PK, VI. HA NI Albrecht D. L., Nr. 18, Bl. 2, Bl. 61

²⁵⁵ Ebenda, I. HA, Rep. 89, Nr. 32578, Bl. 61-64; *Thiers L.-A.* Histoire du Consulat et de l'Empire. T. 13. – p. 422

²⁵⁶ GStA PK, VI. HA NI Albrecht D. L., Nr. 17, Bl. 12 – 13

²⁵⁷ Francijas maršals Lorāns Sensirs atzīmējis savās atmiņās, ka Napoleons nekad nevarēja uzskatīt Austriju un Prūsiju par īstiem sabiedrotajiem, bet tikai kā palīgiem (*Saint-Cyr G.* Mémoires pour servir a l'histoire militaire sous le directoire, le consulat et l'empire. T. III. – p. 6).

²⁵⁸ Отечественная война 1812 года. Т. VII. – С. 209

²⁵⁹ *Казаков Н. И.* Внешняя политика России перед войной 1812 года. – С. 24; *Пугачев В. В.* К вопросу о первоначальном плане войны 1812 года // 1812 год. К столетию Отечественной войны. Сборник статей. – С. 33

L. Madelāna vārdiem „uz pirkstgaliem” pārvietoja savu karaspēku, Krievijas izlūkdienestu savāktie dati liecināja par pakāpenisku topošā pretinieka rezerves bāzu koncentrāciju gar Vislu (ar uzsvaru uz Dancigu) un par ievērojamu nesamērību pieejamā karaspēka lielumā, protams, par labu Napoleonam²⁶⁰. LA spēki bija sadalīti trīs lielās grupās:

- 1) labā flanga grupa – 5., 7. un 8. kājnieku un 4. kavalērijas korpuss;
- 2) centra grupa – 4. un 6. kājnieku un 3. kavalērijas korpuss;
- 3) kreisā flanga grupa – 1., 2. un 3. kājnieku un 1. un 2. kavalērijas korpuss (LA izvietojumu pie Vislas un pārvietošanos Krievijas robežas virzienā sk. pielikumā Nr. 2).

Flangus sedza 10. un Austrijas korpuss. Pastāvēja aizdomas par Napoleona ieceri galveno triecienu veikt ar kreisā flanga grupu, pārējām grupām veicot papildspēku un pretinieka piesaistes funkcijas²⁶¹. Attiecīgi 1812. gada pavasara mēnešos izkristalizējās Krievijas stratēģiskā koncepcija gaidāmajam karam. Krievu vēsturnieks V. Bezotosnijs uzskata, ka operāciju plāns tobrīd vēl nebija gatavs un ka tas noformējās tikai pēc Aleksandra I ierašanās Viļņā 1812. gada 14. (26.) aprīlī²⁶².

Ne Krievijas stratēģiskais, ne operāciju plāns (tāpat kā Napoleona pirmskara plāns) nav pastāvējis kā vienots dokuments, tādēļ historiogrāfijā pastāv diskusija ne tikai par tā saturu, bet arī par esamību. Atsevišķi vēsturnieki jau XIX gs. ir pārstāvējuši viedokli, ka Krievijai plāna nav bijis²⁶³. Tālāko attīstību tas ieguva padomju laika historiogrāfijā, kur valdīja koncepcija par negaidītu Napoleona uzbrukumu Krievijai²⁶⁴. Tā vēsturnieks L. Beskrovnijs rakstīja, ka „*Krievijas virspavēlniecība vispārējos vilcienos bija informēta par*

²⁶⁰ Madelin L. Histoire du consulat et de l'Empire. T. XII. La catastrophe de Russie. – p. 38; Безотосный В. М. Разведка и планы сторон в 1812 году. – С. 78; Замечания А. С. Шишкова на проект манифеста о причинах и начале войны 1812 года // Харкевич В. 1812 год в дневниках, записках и воспоминаниях современников. Вып. 2. – С. 38

²⁶¹ 1812. gada aprīlī Napoleons izvietoja LA gar Vislu ap 400 km garā zonā, lai spiestu pretinieku saglabāt savas izstieptās pozīcijas gar Krievijas rietumu robežu. LA aktivitāte Varšavas apkārtnē 1812. gada aprīlī un maijā bija domāta, lai pievērstu pēc iespējas vairāk Krievijas karaspēka Dancigas un Brestļitovskas apkārtnē, bet Napoleona galvenā doma tobrīd bija vērsties pret Krievijas 1. armiju. Tālākā karadarbība bija jāsaskaņo ar Krievijas karaspēka rīcību (Krievijas pāriešanu uzbrukumā Varšavas hercogistei vai atkāpšanos valsts iekšienē un kaujas pieņemšanu). Vēl dažus mēnešus pirms kara sākuma Napoleons pieļāva pretinieka uzbrukumu Varšavai pēc tam, kad LA būs sākusī pārcelties pār Nemunu Kauņas apkārtnē. Napoleonam būtu bijusi izdevīga krievu pāriešana uzbrukumā, jo tad galvenā LA masa paliktu Krievijas karaspēka flangā. (Боннель [Г.] Виленская операция. – С. 23 – 24, С. 29; Бескровный Л. Г. Две стратегии // 1812 год. К столетиям Отечественной войны. Сборник статей. – С. 71).

²⁶² Безотосный В. М. Разведка и планы сторон в 1812 году. – С. 90

²⁶³ Был-ли у нас план военных действий в 1812 году. Письмо генерала Бутурлина к генералу Жомини // Военный Сборник. – 1902. – № 2. – С. 220; Безотосный В. М. Русский план военных действий в 1812 г.: анализ прямых и косвенных источников // Эпоха 1812 года. Исследования. Источники. Историография. Часть VI. – С. 109

²⁶⁴ Šī tēze saistāma ar kopējo padomju historiogrāfijas tendenci pielīdzināt 1812. gada karu 2. pasaules kara norisēm Krievijā (1941. – 1945.).

Napoleona karaspēka izvietojumu, bet uz tā pamata noteikt viņa nodomus vēl nespēja"²⁶⁵. Jaunākie V. Bezotosnija pētījumi par pirmskara plānu izstrādi ir pierādījuši, ka, pateicoties izlūkdienestu darbībai, Krievijas karaspēka vadība bija informēta par Francijas gatavošanos karam un par LA koncentrācijas vietām, kas ļāva spriest par gaidāmā uzbrukuma virzieniem, un arī pati organizēja apjomīgus pretpasākumus²⁶⁶.

Daudzas diskusijas vēl joprojām izraisa t. s. „Fula plāns”, kuru bija izstrādājis ģenerālleitnants Kārlis Fuls. Pretrunas cēlušās no tā, ka rakstisku „Fula plāna” izklāstu laikabiedri nebija redzējuši, un tas nav saglabājies arhīvos. Ir izdevies secināt, ka arī „Fula plāns” paredzēja atkāpšanos uz flanga pozīciju, un, vadoties pēc tā, 1812. gada pavasarī inženieri izveidoja nocietinātu noietni Drisas tuvumā, uz kuru atkāptos krievu karaspēks²⁶⁷. Tā kā visa pārējā Krievijas teritorija gan pirms Drisas noietnes izbūves, gan tās laikā turpināja nostiprināties pēc iepriekš izvirzītajiem M. Barklaja de Tolli principiem, tad daļa laikabiedru un vēsturnieku uzskata, ka „Fula plāns” pastāvēja tikai uz papīra un ļāva Aleksandram I manevrēt ar viņam pieejamo informāciju, bet Drisas noietnei bija vairāk butaforisks un dezinformējošs raksturs²⁶⁸. Cita versija pieļauj, ka Aleksandrs I nesaredzēja būtiskas atšķirības M. Barklaja de Tolli un K. Fula izstrādātajā plānā, tādēļ ļāva pastāvēt tiem abiem²⁶⁹.

Kopumā Krievijas karaspēka vadība rēķinājās ar ilgstošu aizsardzības karu. Tā īstenošanai bruņotie spēki bija sadalīti trijās armijās, no kurām 1. koncentrējās Viļņas apkārtnē, 2. – Grodņas guberņā, bet 3. – pie Austrijas robežas. Tā no armijām, kurai uzbruktu pretinieks ar ievērojamu pārspēku, atkāptos, kamēr citas mēģinātu darboties pretinieka flangā un aizmugurē. Par labākajām cīņas metodēm virspavēlniecība atzina:

- 1) izvairīšanos no izšķirošām kaujām, jo Napoleona kā karavadoņa spējas un Francijas karaspēka stiprās puses vislabāk izpaudās tieši tajās;
- 2) šķēršļu un pārtikas sagādes grūtību radīšanu pretiniekam, jo Napoleons apgādāja savu karaspēku lielākoties no rekvizīcijām, tādēļ nevarēja to ilgi turēt vienkopus;

²⁶⁵ Бескровный Л. Г. Отечественная война 1812 года. – С. 157

²⁶⁶ Безотосный В. М. Разведка и планы сторон в 1812 году. – С. 95

²⁶⁷ Отечественная война 1812 года. Т. XII. – С. 34; Пугачев В. В. К вопросу о первоначальном плане войны 1812 года. – С. 35; Богданович М. И. История Отечественной войны 1812 года по достоверным источникам. Т. 1. – С. 101

²⁶⁸ Clausewitz C. Hinterlassene Werke über Krieg und Kriegführung. Bd. 7. – S. 9-10, S. 12; Curtis C. The War of the Two Emperors: The Duel between Napoleon and Alexander: Russia, 1812. New York, Random House, 1985. – p.157; Безотосный В. М. Разведка и планы сторон в 1812 году. – С. 87, С. 101 – 102, С. 112; Записки Бенкендорфа // Харкевич В. 1812 год в дневниках, записках и воспоминаниях современников. Вып. 2. – С. 56 – 57; Bernhardt T. Denkwürdigkeiten. Bd. 1. – S. 253 – 254

²⁶⁹ Пугачев В. В. К вопросу о первоначальном плане войны 1812 года. – С. 44; Бескровный Л. Г. Отечественная война 1812 года. – С. 168

- 3) nelielu un mobilu vienību darbību pretinieka flangos un aizmugurē, jo Napoleona karaspēka kustības ātrums radīja garas un nenosegtas operāciju līnijas.

Par Krievijas karaspēka vadības vēlmi pielietot šīs metodes liecina M. Barklaja de Tolli pirmskara instrukcijas karaspēka daļu komandieriem. Par piemēru tiks ņemta 1812. gada 5. maija instrukcija 1. korpusa komandierim P. Vitgenšteinam. Tā paredzēja:

- 1) atkāpties ātri, bet arjergardam vienmēr zināt pretinieka atrašanās vietu;
- 2) atkāpjoties darīt visu iespējamo pretinieka kavēšanai un viņa pārtikas sagādes apgrūtināšanai;
- 3) uzbrukt pretinieka flangiem, aizmugurei un nelielām vienībām, apgrūtināt tās nepārtraukti;
- 4) izvairīties no izšķirošām kaujām un lielām sadursmēm²⁷⁰.

Pirmskara plānu precizēšanās laikā mainījās arī Rīgas vieta gaidāmajās operācijās, jo pilsēta strauji pietuvojās iespējamai karadarbības zonai²⁷¹. Saskaņojot abu šo guberņu teritorijas aizsardzību ar 1812. gada aktualitātēm, Krievijas Kara ministrijā turpinājās diskusija par Rīgas segšanas ar aktīvo karaspēku lietderību. Ja ar garnizona palīdzību varēja aizsargāt tikai Rīgas tuvāko apkārtni, tad aktīvajam karaspēkam būtu iespēja kavēt pretinieka virzību pa Viļņas un Kurzemes guberņas ceļiem. Kara ministrija pieļāva iespēju, ka atkāpšanās gadījumā P. Vitgenšteina komandētais 1. korpus (sastāvā 5. un 14. kājnieku divīzijas, daļa 1. kavalērijas divīzijas, 1812. gada kara sākumā – 23 200 cilvēku) varētu doties segt Rīgu, ieņemot pozīcijas Daugavas kreisajā krastā un neļaujot pretiniekam aplenkt Daugavgrīvas cietoksni vai Pārdaugavas nocietinājumus²⁷². Lai to izdarītu, bija nepieciešams izveidot lauka nocietinājumus, uz kuriem balstītos korpusi.

Ar pozīciju meklēšanu uz Rīgas virziena ceļiem 1812. gada pavasarī nodarbojās vairāki virsnieki – 1. korpusa ģenerālmajors Fjodors Dovre, štābkapteinis Vilhelms Kocebu sadarbībā ar P. Trusonu, kā arī K. Opermans²⁷³. Viņi nonāca pie secinājuma, ka uz Bauskas, Jelgavas un Slokas ceļiem ir atrodamas izdevīgas vietas (piemēram, Jelgava, Ķekava, Beberbeķi) korpusa izvietošanai un pretinieka kavēšanai, jo šajā apkārtnē bija sastopami purvi, meži, gari un neērti ceļi bez savstarpējas komunikācijas iespējām²⁷⁴. Krievi šeit varēja:

²⁷⁰ Пугачев В. В. К вопросу о первоначальном плане войны 1812 года. – С. 41

²⁷¹ LVVA, 1. f., 12. apr., 606. l., 3. lp., Отечественная война 1812 года. Т. XI. – С. 229

²⁷² Отечественная война 1812 года. Т. XI. – С. 60

²⁷³ Там же. – С. 165, С. 176; Там же. Т. XII. – С. 102

²⁷⁴ LVVA, 1. f., 12. apr., 597. l., 4. lp.

- 1) novilcināt laiku un sagaidīt operācijām nepiemērotus laika apstākļus, kurus sniedza rudens un ziema, vai arī sagaidīt papildspēkus, kuri operētu uz pretinieka komunikācijām;
- 2) izraisīt trūkumu pretinieka karaspēkā, to radītu operāciju līnijas garums un resursiem nabadzīgā apkārtnē.

Šīs aktivitātes varēja nodrošināt 45 000 – 50 000 karavīru ar spēcīgu un daudzskaitlīgu artilēriju, kuru atbalstītu Daugavā operējošas lielgaballaivas. Ja pozīcijas tiktu nocietinātas ar īslaicīgām fortifikācijas būvēm, karaspēka daudzumu varēja samazināt līdz 30 000 karavīriem²⁷⁵.

1812. gada aprīlī kara ministrs pieņēma lēmumu nenostiprināt pozīcijas uz Rīgas ceļiem. To var pamatot ar vairākiem argumentiem:

- 1) pozīcijas bija apejamas pa mazāk ērtiem ceļiem;
- 2) vajadzības gadījumā karaspēkam būtu grūti pārcelties pār Daugavu pa vienīgo tiltu aiz Kobronskansts;
- 3) krievu inženieri un karavīri bija aizņēmti citu nocietinājumu veidošanā un nevarēja pāriet uz Rīgas apkārtni;
- 4) 1. korpusa spēki (tobrīd 18 000) nebija pietiekami pozīciju ieņemšanai²⁷⁶.

Kara ministrs bija nolēmis koncentrēt uzmanību uz iepriekš noteikto plānu īstenošanu Rīgā, t. i., paša cietokšņa nostiprināšanu. 1812. gada starptautisko apstākļu kontekstā inženieri izstrādāja projektus papildus nocietinājumu celšanai uz Daugavas salām, lai nostiprinātu Kobronskansts aizsardzību²⁷⁷. Notika kanālu tīrīšana, grāvju padziļināšana un slūžu sistēmu sakārtošana, lai nodrošinātu grāvjos pastāvīgu ūdens līmeni. Laika un līdzekļu trūkuma dēļ vairāki projekti tā arī palika tikai ieceres līmenī, piemēram, plaša mīnu galeriju tīkla izveidošana zem cietokšņa, Pārdaugavas appludināšanas sistēmas izbūve, Daugavgrīvas cietokšņa un Kobronskansts savienošana ar lauka nocietinājumu līniju²⁷⁸. Atšķirībā no iepriekšējiem gadiem nocietināšanas darbu tehnisko izpildi uzticēja nolīgtiem brīviem strādniekiem, lai garnizons netiktu pārlietu nogurdināts un lai varētu nekavējoties apmācīt karavīrus šaut pār brustvēru un apkalpot artilērijas ieročus²⁷⁹. Tikai īsi pirms kara sākuma notika artilērijas pārvešana no Liepājas (9 ieroči) un Ventspils (7 ieroči) uz Rīgu un

²⁷⁵ Отечественная война 1812 года. Т. XII. – С. 105

²⁷⁶ Там же. – С. 162; Там же. Т. XI. – С. 291

²⁷⁷ LVVA, 1. f., 12. apr., 597. l., 12. lp.

²⁷⁸ Отечественная война 1812 года. Т. XI. – С. 151

²⁷⁹ LVVA, 1. f., 12. apr., 603. l., 34. lp., 39. lp.

to izvietošana jaunuzceltā baterijā pie Rīgas cietokšņa un redutē Zaķusalā²⁸⁰. Papildus šiem darbiem turpinājās ēku nojaukšana cietokšņa apkārtnē.

Rīgas aizsardzības nostiprināšanas noslēguma fāzē pulkvedis P. Trusons sagatavoja Rīgas aizsardzības plānu, kurš 1812. gada februārī nonāca pie kara ministra²⁸¹. Piecās nodaļās P. Trusons bija aplūkojis iespējamo uzbrukuma gaitu un aizsardzības pasākumus pret to²⁸². 1. nodaļa ietvēra aprēķinus par Rīgas aplenkšanai nepieciešamo karaspēka un artilērijas daudzumu. Pēc P. Trusona domām, Pārdaugavas nocietinājumu pilnīgai ielenkšanai vajadzēja 24 000 kājnieku, 6 000 kavalēristu un smago artilēriju ar 7 000 zirgiem. Pilnīgai Rīgas bloķēšanai abos krastos minētais aplencēju skaits bija jāpalielina divas reizes. 2. nodaļā P. Trusons uzskaitīja pretinieka tuvošanās laikā īstenojamus pasākumus Rīgā:

- 1) blindāžu veidošana dzīvā spēka aizsardzībai no bombardēšanas;
- 2) Kobronskansts apkārtnes appludināšana;
- 3) ceļu uz Kobronskansti bojāšana;
- 4) papildus tilta uzcelšana no galvenā cietokšņa uz Zaķusalu;
- 5) visu cietokšņa artilērijas un garnizona darbību traucējošo ēku iznīcināšana.

Plāna 3. nodaļā bija analizēta eventuāla 18 diennaktis ilgstoša aplenkuma gaita pret Pārdaugavas nocietinājumiem un to aizstāvju rīcība. 4. nodaļā bija aplūkota 23 diennaktis ilgstoša aplenkuma gaita pret Rīgas cietoksni un attiecīga aizstāvju reakcija. Šo nodaļu P. Trusons noslēdza ar apgalvojumu, ka pretinieks nespēs vienlaicīgi pamanīt un izmantot visas Rīgas aizsardzības vājās vietas, tādēļ saprātīgs un drosmīgs komandieris būs spējīgs paildzināt plānā noteikto cietokšņa aizsardzības laiku.

Veiksmīga P. Torusona plāna realizācija bija iespējama tikai pēc sekmīga sagatavošanas darbu noslēguma. Nocietinājumu jomā inženieru virsnieki par svarīgākajiem uzskatīja un 1812. gada pirmajā pusē vadīja šādus darbus:

- 1) ūdens līmeņa uzturēšanas nodrošināšana grāvjos, jo tas traucē pēkšņu uzbrukuma veikšanu;
- 2) vienlaidus palisādes izveides pabeigšana;
- 3) vairāku nocietinājumu izbūve Zaķusalā, Klīversalā un Mūkusalā, kas paplašinātu Pārdaugavas nocietinājumu aizsardzības iespējas²⁸³.

²⁸⁰ Отечественная война 1812 года. Т. X. – С. 81; LVVA, 4. f., 14. apr., 1055. l., 39. lp.

²⁸¹ Отечественная война 1812 года. Т. X. – С. 94

²⁸² LVVA, 1. f., 12. apr., 602. l., 1. – 13. lp.

²⁸³ Турат, 606. l., 2. lp; Отечественная война 1812 года. Т. XII. – С. 56 – 59

Uz cietoksni pārveda arī priekšpilsētās izvietotos pārtikas krājumus, kā arī šaujampulvera un munīcijas rezerves, lai gan pilsētā trūka atbilstošu telpu sprādzienbīstamu materiālu glabāšanai²⁸⁴. Trūka arī kazemātu garnizona un provianta uzkrājumu izvietošanai cietokšņa bombardēšanas laikā, tādēļ 1812. gada aprīlī Rīgas iekšienē Rīgas inženieru komanda apzināja ēkas ar velvētiem pagrabiem, kuras aplenkuma gadījumā varētu izmantot par provianta novietnēm un kazemātu vietā. Par piemērotām šīm vajadzībām atzina visas Rīgas cietoksnī esošās baznīcas, kā arī tirgotājiem piederošos pagrabus²⁸⁵. Visām Rīgas garnizonam piesaistītajām vienībām tika iedalīti tām paredzēti aizsardzības sektori aplenkuma gadījumā un noteiktas pulcēšanās vietas trauksmes laikā²⁸⁶. To darīja, lai vienības pēc iespējas ātrāk varētu sakārtoties uz cietokšņa, neradītu sajukumu un vēl pirms kara iepazītos ar sev paredzētā sektora specifiku.

Saistībā ar cietokšņa dzīves ikdienas regulāciju jāmin, ka neilgi pirms kara sākuma Aleksandrs I apstiprināja „Nolikumu karadarbības zonā izvietotajiem cietokšņiem”²⁸⁷. Tā galvenie punkti skāra:

- 1) štāba un arhīva veidošanu;
- 2) karastāvokļa izsludināšanu (saskaņā ar 27. pantu cietoksnis tika pasludināts kara stāvoklī, ja kara laikā atradās pirmajā līnijā, kad pretinieks atradās mazāk nekā 5 dienu attālumā no tā, vai arī pēc imperatora pavēles);
- 3) pienākumu sadalījumu komandantam (Rīgas gadījumā būtisks 37. pants, kas nosaka priekšpilsētu iekļaušanu „cietokšņa kara apkārtnē” un pakļaušanu komandanta jurisdikcijai no cietokšņa drošības viedokļa; uz visu šo teritoriju attiecās 1811. gada cietokšņa apkārtnes apbūves ierobežojumi; 57. pants paredzēja, ka, pretiniekam esot triju dienu attālumā no cietokšņa, komandants dod rīkojumu iznīcināt cietokšņa apkārtnē visu, kas var kalpot pretiniekam par patvērumu vai atvieglot aplenkuma darbus).

Kā redzams no iepriekš minētajiem pantiem, visa cietoksnim pieguļošā apkārtnē pakļāvās militārai uzraudzībai. Tas attiecās gan uz kara, gan uz miera laiku. 1812. gada pirmajā pusē ēku nojaukšana Rīgā turpinājās līdz pat kara sākumam, bet dažādu juridisku šķēršļu dēļ, kā arī pilsētas maģistrāta un militārās vadības nesaskaņu dēļ par darbu norises

²⁸⁴ *Gutzeit W.* Riga im Kriegsjahre 1812 // Mitteilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Est- und Kurlands. Bd. XIII. – R.: R. N. Kymmell, 1886. – S. 135

²⁸⁵ Отечественная война 1812 года. Т. XI. – С. 174 – 175

²⁸⁶ LVVA, 1. f., 12. apr., 603. l., 44. lp.

²⁸⁷ ПСЗ. Т. XXXII. - № 25130 (*Положение для крепостей, на базисе военных действий расположенных*); LVVA, 1. f., 12. apr., 596. l., 1. – 19. lp.

kārtību, to apmaksu vai transporta un strādnieku sarūpēšanu, cietokšņa apkārtne nebija sakārtota atbilstoši 1811. gada apbūves ierobežojumiem²⁸⁸. Kara laikā šis apstāklis būs par iemeslu priekšpilsētu daļas iznīcināšanai, tās nodedzinot.

Īsi var piezīmēt, ka kara sagatavošanas darbi neizbēgami ietekmēja un bieži arī apgrūtināja pilsētas civilo dzīvi. Iedzīvotāju ikdienā aizvien vairāk radās dažādi militārās sfēras ierobežojumi – būvju (arī dzīvojamo ēku) nojaukšana, pārvietošanās problēmas (saistībā ar pastiprinātiem drošības pasākumiem), militārā kontingenta un sociālās spriedzes pieaugums (karavīru izvietošana iedzīvotāju mājās, partikulāro ēku nodošana militārām vajadzībām) utt. Daļa militārpersonu civiliedzīvotājus uztvēra kā cietokšņu aizsargspēju traucēkli, jo viņu noskaņojums varēja piespiest garnizonu uzsākt sarunas par kapitulāciju²⁸⁹. Minētie apstākļi daļēji varētu atsegt iemeslus rīdzinieku vidū pastāvošajai negatīvajai attieksmei pret cietoksni un tā nostiprināšanu. Kara ministra M. Barklaja de Tolli adjutants Klingers to apraksta šādi: „*Rīgas iedzīvotāji, kuri baidās no aplenkuma, jo tas viņus pakļaus daudziem uztraukumiem, zaudējumiem un briesmām, izplatījuši dažādas nopeļošas baumas par šejienes nocietinājumiem...*”²⁹⁰. Iespējams, šī tendence atstāja iespaidu uz 1810. – 1812. gada notikumu interpretāciju civila rakstura avotos un historiogrāfijā.

Tāpat kā 1811. gadā galvenās problēmas tā sasniegšanā radīja Rīgas cietokšņa apkārtnes ēku nojaukšanas un garnizona sastāva jautājumi. K. Opermans, būdams 1812. gada aprīlī Rīgā, rakstiski apliecināja kara ministram, ka pēc šo darbu pabeigšanas viņš būs izpildījis savu pienākumu, t. i., sagatavojis nocietinājumus tā, ka „*ar atbilstošu artilēriju, drosmīgu garnizonu un stingru un saprātīgu komandantu tos nevarēs ieņemt bez smagās artilērijas un bez formāla uzbrukuma [aplenkšanas – A. Č.]*”²⁹¹. Tālāk Rīgas aizstāvjiem būtu jādarbojas pēc augstāk apstiprinātā P. Trusona aizsardzības plāna, bet, ja tiktu izlemts, ka Rīga jānotur ilgāku laiku, nekā tas paredzēts šajā plānā, tad nepieciešams to segt ar aktīvo armiju.

Par „*drosmīgo garnizonu*” daļai virsnieku Rīgā nebija pārlicības. Tāpat kā 1811. gadā galvenais šaubu paudējs bija Baltijas ģenerālgubernators D. Lobanovs-Rostovskis. Neskatoties uz to, ka 1812. gada sākumā uz Rīgu bija nosūtīti 14. un 17. divīzijas pulku rezerves bataljoni un Kara ministrija bija solījusi garnizona papildināšanai vairākas rekrūšu partijas no Jelgavas, Viļņas un Tallinas, ģenerālgubernators turpināja informēt kara ministru

²⁸⁸ LVVA, 749. f., 6. apr., 63. l., 269. lp., 772. lp., 788. lp; Turpat, 1. f., 2. apr., 1492. l., 5. lp.

²⁸⁹ Отечественная война 1812 года. Т. I. Ч. 2. – С. 336

²⁹⁰ Там же. Т. IV. – С. 238

²⁹¹ Там же. Т. XI. – С. 230

par garnizona vājumu un neprofesionalitāti²⁹². Lai pārliecinātu M. Barklaju de Tolli par savu taisnību, D. Lobanovs-Rostovskis aprīļa beigās sagatavoja detalizētu atskaiti par garnizona sastāvu (sk. Tabulu 1.4).

D. Lobanovs-Rostovskis uztraucās, ka samērā liela daļa norādīto bataljonu reāli neatradās Rīgā. Tāpat viņš uzskatīja, ka pie Vidzemes apgabala artilērijas priekšnieka pulkveža Nikolaja Tretjakova nosūtītie 900 karavīri, kuri mācījās apkalpot artilēriju, bija par maz plašajam Rīgas cietoksnim. Uz Rīgu nozīmēti rekrūši (sk. iepriekš), kopskaitā 2 856, vēl nebija ieradušies, izņemot 500 no vietējā rekrūšu depo. Ģenerālgubernators uzsvēra, ka ne šo, ne neesošo rekrūšu apmācībai nepietiek ieroču, zinošu virsnieku un laika. Tas viņam ļāva secināt, ka „... šāds stāvoklis garnizonu nepastiprina, un ko tad iesākt ar tiem liekēžiem [domāti rekrūši – A. Č.]...”²⁹³. Gala rezultātā D. Lobanovs-Rostovskis apliecināja, ka uzskata par nepieciešamu 25 000 cilvēku lielu garnizonu un flotili Rīgas aizsardzībai, un piemetināja, ka „... mana uzticība tronim un stingrība paliks bezjēdzīga, ja nedos iespēju to pašu stingrību noderīgi pabalstīt, kā to sagaidu; pretējā gadījumā tā [stingrība – A. Č.] man uzticētās tautas acīs izskatīsies pēc nesaprātīguma un, iznīcinot tās uzticību man, iemitinās cietokšņa iekšienē daudz bīstamāku pretinieku par ārējo ...”²⁹⁴.

Tabula 1.4

Rīgas garnizona sastāvs 1812. gada aprīlī

Kājnieku pulku rezerves bataljoni (atrašanās vieta, ja nav Rīgā)	Pēc štata jābūt	Ir	Nepieciešami papildus	Hospitāļos un komandējumos	Kopā trūkst
5. divīzija					
Sevas	495	488	7	19	26
Kalugas	499	478	17	28	45
Mogiļevas	495	495	0	44	44
Permas (Liepājā)	495	494	1	31	32
24. jēgru (Liepājā)	495	488	7	31	38
23. jēgeru (Ventspilī)	495	482	13	31	44
14. divīzija					
Tulas	495	495	0	140	140
25. jēgeru	495	495	0	202	202
Navaginas (Daugavgrīvā)	495	476	19	54	73
Tenginas (Daugavgrīvā)	495	473	22	123	145
Igaunijas (Daugavgrīvā)	495	476	19	59	78
26. jēgeru (Daugavgrīvā)	495	495	0	294	294

²⁹² LVVA, 1. f., 12. apr., 603. l., 12. lp., Отечественная война 1812 года. Т. X. – С. 158 – 161; Там же. Т. XI. – С. 266

²⁹³ Отечественная война 1812 года. Т. XI. – С. 341

²⁹⁴ Там же. – С. 342

17. divīzija					
Brestas	495	483	12	215	227
Rjazaņas	495	478	17	195	212
Belozeras	495	495	0	142	142
Vilmanstrandēs	495	495	0	173	173
30. jēgeru	495	495	0	221	221
48. jēgeru	495	495	0	56	56
Kopā	8 914	8 776	134	2 058	2 192

D. Lobanova-Rostovska aktivitāte nepalika bez atbildes. Ne tikai M. Barklajs de Tolli „mierināja” ar papildus vienību (divīziju ceturto, tātad rekrūšu, bataljonu) nosūtīšanu uz Rīgu tuvākajā laikā, bet arī imperators uzskatīja par nepieciešamu bilst savu vārdu. Aleksandra I vēstules stils liek domāt, ka, rakstot D. Lobanovam-Rostovskim, viņš vēlējies nedaudz paironizēt. Tā viņš paskaidro, ka garnizonam nav jāatbilst poligonu daudzumam, bet gan jāspēj atvairīt uzbrukums noteiktai cietokšņa daļai. Lai par to pārliecinātos, Aleksandrs I ieteica ģenerālgubernatoram palasīt attiecīgo literatūru, kā pats to darot pēdējā laikā. Tālāk imperators izteica viedokli, ka pēc papildinājumu nosūtīšanas uz Rīgu karavīru skaitam vajadzētu būt pietiekamam, bet aktīvās armijas sūtīšana netika atzīta par piemērotu. Jebkurā gadījumā P. Vitgenšteina korpuss bija izvietots Viļņas un Kurzemes guberņā tā, lai varētu piedalīties Rīgas aizsardzībā.

Lai ko arī neteiktu imperators, problēmas ar garnizona personālsastāvu nebija vienīgi D. Lobanova-Rostovska iedoma. Kā redzams, kvantitatīvi Kara ministrija gatavojās nodrošināt Rīgu ar 10 000 – 12 000 karavīru, kā to bija noteicis K. Opermans. Tieši viņš, maija sākumā būdams Rīgā, tātad nedaudz vairāk kā mēnesi pirms kara sākuma ziņoja kara ministram:

„Jo vairāk es novēroju šejienes 11 bataljonu stāvokli, jo vairāk pārliecinos, ka tie maz spējīgi veikt aktīvu cietokšņa aizsardzību, un, ja būs paredzama vēl šajā gadā nepieciešamība realizēt šo aizsardzību, tad nepieciešams, lai pie šiem vājajiem bataljoniem tiktu piekomandēti vēl ne mazāk kā 10 000 cilvēku no labām vienībām; pie pašreizējā garnizona Rīga un Pārdaugavas nocietinājumi nevar noturēties ne vienu dienu, un, tā kā šeit turpina turēt lielas rezerves, tad Rīgas nosargāšana iegūst vēl lielāku nozīmi ...”²⁹⁵

Papildus minētajiem 10 000 kājnieku Inženieru departamenta direktors ieteica pievienot garnizonam lauka artilērijas rotu un vairākus eskadronus kavalērijas. Galvenie viņa argumenti par labu šādai rīcībai bija:

- 1) pats par sevi Rīgas cietoksnis nebija spēcīgi veidots;

²⁹⁵ Там же. Т. XII. – С. 29

- 2) Pārdaugavas nocietinājumi bija nocietināta pozīcija, nevis cietoksnis;
- 3) aktuālais garnizona sastāvs nespēja aizsargāt Rīgu pēc P. Trusona plāna.

Tajā pašā laikā K. Opermans ziņoja arī par saviem novērojumiem Daugavgrīvas cietoksnī, kura garnizonu no 14. divīzijas rezerves bataljoniem viņš uzskatīja par nepietiekošu, tomēr piezīmēja, ka „... šajā cietoksnī, kurš no atklāta uzbrukuma bez aplenkuma pilnībā pasargāts, arī rezerves bataljoni, kaut gan maz vēl šaušanā apmācīti, var tikt noderīgi izmantoti, lai tikai tiek labāk uzturēti un uzmundrināti, jo gan viņos, gan Rīgas [karavīros – A. Č.] maz pamanāma veselība un dzīvīgums; tā iemesli man, protams, nezināmi; bet es uzskatu, ka tas noticis dēļ silta ēdiena trūkuma un dēļ virsnieku nepietiekošas gādības”²⁹⁶. Kopumā K. Opermans uzskatīja, ka drošai Daugavgrīvas cietokšņa aizsardzībai nepieciešami 2 500 – 3 000 cilvēki.

Pēc šī ziņojuma saņemšanas karaspēka vadība reaģēja savādāk nekā uz D. Lobanova-Rostovska vēstulēm un Rīgas garnizona papildināšanai no 1. korpusa atdalīja ģenerālmajora Ivana Veļjaminova vadīto vienību, kopumā 3 221 karavīrus (sastāvu sk. Tabulā 1.5)²⁹⁷. Viņiem pievienoja četrus 1. kavalērijas divīzijas rezerves eskadronus (ap 600 cilvēkiem).

Tabula 1.5

I. Veļjaminova vienības sastāvs 1812. gada kara sākumā

Karaspēka daļa	Pulku rezerves bataljoni / eskadroni
3. kājnieku divīzija	Čerņigovas
	Muromskas
	Rēveles
	Kaporas
	20. jēgeru
	21. jēgeru
4. kājnieku divīzija	Toboļskas
	Volīnijas
	Kremenčugas
	Minskas
	4. jēgeru
1. kavalērijas divīzija	34. jēgeru
	Rīgas dragūnu
	Jamburgas dragūnu
	Kazaņas dragūnu
	Ņežinskas dragūnu

²⁹⁶ Там же. – С. 59

²⁹⁷ 3. un 4. kājnieku divīzijas rezerves bataljoni, attiecīgi no katras divīzijas seši bataljoni, kopumā astoņi kājnieku un četri jēgeru bataljoni (Отечественная война 1812 года. Т. XII. – С. 55).

Bez šiem papildinājumiem notika arī būtiskas pārmaiņas Rīgas aizsardzības vadībā. 1812. gadā 31. maijā Aleksandrs I iecēla jaunu Baltijas ģenerālgubernatoru un Rīgas kara gubernatoru. D. Lobanovu-Rostovski nosūtīja uz Vladimiru formēt jaunas karaspēka vienības ar šādu formālu pamatojumu:

„Pēc visiem apstākļiem var paredzēt, ka Rīgas pilsēta ne tik drīz varētu tikt būtiski apdraudēta. Tādēļ, vēloties dot jums plašāku darbības lauku un izlietot Man [Aleksandram I – A. Č.] zināmo jūsu darbīgumu, dedzību un jūsu mīlestību pret Tēvzemi dienestam piemērotā veidā, Es uzdošu jums formēt divas divīzijas ... un tādēļ priekšrakstu nododot komandu pār cietoksni un karaspēku ģenerālmajoram Emmem, nekavējoties doties uz Vladimiru ...”²⁹⁸

Par galveno pārceļšanas iemeslu gan nevarētu uzskatīt citēto pavēles pamatojumu, jo pretinieka uzbrukumu Rīgai paredzēja vistuvākajā laikā pēc kara sākuma. No iepriekš rakstītā secināms, ka D. Lobanovs–Rostovskis nebija pārliecināts par iespēju aizsargāt Rīgu. No viņa izteikumiem ziņojumos kara ministram skaidri redzama D. Lobanova-Rostovska skepse un pat neticība sekmīgas cīņas iespējai pie Rīgas. Tā kā Rīga Daugavas – Dņepras aizsardzības līnijā veidoja būtisku atbalsta punktu, M. Barklajs de Tolli vēlējās šīs vietas aizsardzību uzticēt izlēmīgam komandierim, ko Viļņā neapšaubāmi bija apspriedis ar Aleksandru I²⁹⁹. Par atbilstošu kandidātu viņš atzina ģenerālleitnantu I. Esenu³⁰⁰. 4. jūnijā viņš ieradās Rīgā. Lai iepazītos ar aizsardzības stāvokli, viņš uzdeva Rīgas cietokšņa komendantam I. Emmem sagatavot pārskatu par nocietināšanas gaitu, aktuālo situāciju un galvenajām problēmām.

Dienēt pie ģenerālleitnanta I. Esena tika nozīmēts no Prūsijas dienesta pārnākušais apakšpulkvedis L. Tīdemanis³⁰¹. Arī viņš, tāpat kā I. Esens, pēc ierašanās Rīgā nekavējoties sāka iepazīties ar cietokšņa stāvokli. Kopumā viņi nonāca pie tiem pašiem secinājumiem, pie kuriem bija nonākuši pārējie Rīgas aizsardzības nostiprināšanas organizētāji:

²⁹⁸ Государственный Архив Российской Федерации (далее ГАРФ), Ф. 1463 Канцелярия отдельных документов личного происхождения, Оп. 1, Д. 1185, Л. 42 – 42 об

²⁹⁹ *Gutzeit W. Riga im Kriegsjahre 1812.* – S. 146

³⁰⁰ Prūsijas slepenā civilā kabineta materiālos atrodama informācija, ka I. Esens ticis nosūtīts no aktīvās armijas uz Rīgas cietoksni dēļ viņa nesaskaņām ar ģenerāli Leontiju Bennigsenu, kuram tobrīd nebija piešķirtas noteiktas funkcijas Krievijas karaspēkā (GStA PK, VI. NI Albrecht D. L., Nr. 20, Bl. 35).

³⁰¹ LVVA, 1. f., 12. apr., 607. l., 859. lp; Pēc Prūsijas – Francijas savienības līguma parakstīšanas ap 30 prūšu virsniekiem iesniedza atlūgumus, un daļa no viņiem devās uz Krieviju vai Spāniju, lai karotu pret Franciju, uzskatot to par galveno Prūsijas ienaidnieku (*Droysen J. G. Das Leben des Feldmarschalls Grafen York von Wartenburg. Bd. 1.* – S. 329).

- 1) cietokšņa aizsardzību var kavēt pilsētas pārapdzīvotība, priekšpilsētu lielums un tuvums, telpas trūkums cietokšņa iekšienē;
- 2) par bīstamiem uzskatāmi Pārdaugavas pakalni, uz kuriem ērti izvietot artilēriju pilsētas bombardēšanai;
- 3) garnizona vienības tā brīža stāvoklī nebija spējīgas aizsargāt Rīgu ārpus cietokšņa³⁰².

1812. gada 6. (18.) jūnijā, t. i., 6 dienas pirms kara sākuma I. Esens to komentēja šādi: „... *bet es neapgrūtinu jūsu ekselenci [kara ministru – A. Č.] par karaspēka palielināšanu, ne arī par citiem trūkumiem, zinot, ka pašreizējie apstākļi priekšraksta pieticību, neskatoties uz to, nevaru pārliedzinoši nelūgt, lai labpatīk pavēlēt komandēt pie manis artilērijas rotu; bez lauka artilērijas, kuras man necik nav, nevaru izmantot Rīgas apkārtni, lai apturētu pretinieka kustību uz Rīgu, bet būšu spiests ierobežot aizsardzību, cerot uz pašu cietoksni*”³⁰³.

Kā redzams, I. Esens nebija augstās domās par iespējām operēt ar viņam iedalītām vienībām ārpus cietokšņa, bet, kas ir jāpasvīturo, viņš apzinājās vispārējo stāvokli, jo vēl nesen bija komandējis korpusu Krievijas pierobežā, un neprasīja neiespējamo, t. i., Rīgas garnizona papildināšanu ar pieredzējušām vienībām. Kā atbildi uz savu vēstuli I. Esens saņēma kara ministra vēstuli ar Rīgas aizsardzībai paredzēto vienību uzskati un instrukciju par to uzdevumiem kara sākumā:

- 1) atsevišķo karaspēka daļu komandieriem (to, kas neatradās Rīgā) pēc iespējas bija jāievāc operatīvā informācija par Kurzemes guberņā iebrūkošo pretinieku;
- 2) vienības, kuras atkāpās uz Rīgu, saņēma pavēli par ceļu, tiltu, dzirnavu un pārceltuvju bojāšanu savā ceļā, kā arī pārtikas, zirgu un transporta līdzekļu izvešanu;
- 3) I. Veljaminovam bija uzdots pēc iespējas kavēt pretinieka pārvietošanos, neļaujot sev nogriezt atkāpšanās ceļu³⁰⁴.

Vienlaicīgi kara ministrs apsoltāja parūpēties par lielgaballaivu nosūtīšanu uz Rīgu tuvākajā laikā un kazaku pulka sūtīšanu no 1. korpusa pie I. Veljaminova, kā arī par 4. un 25. divīzijas rekrūšu bataljonu (kopumā 12) sūtīšanu uz Rīgu³⁰⁵.

M. Barklaja de Tolli instrukcijā būtisku vietu ieņēma pierobežas apgabalu „evakuācija”, kuras realizācija vairākās guberņās norāda uz to, ka šīs teritorijas pamešana Kara ministrijā bija iepriekš plānota. 1812. gada jūnijā no Ventspils un Liepājas apkārtnes

³⁰² Lehmann M. (Hg). Tagebuch und Briefwechsel des Oberstlieutnants v. Tiedemann aus dem Jahre 1812 // Jahrbücher für die deutsche Armee und Marine. 24 Bd. Juli – Sept. 1877. – S. 122 – 123

³⁰³ LVVA, 1. f., 12. apr., 609. l., 2. lp., Отечественная война 1812 года. Т. XIII. – С. 54

³⁰⁴ LVVA, 1. f., 12. apr., 603. l., 53. – 54. lp.

³⁰⁵ Turpat, 607. l., 58. lp.

bija organizēta graudu un miltu krājumu savākšana ostās un izvešana uz Rīgu. No Jelgavas apkārtnes labību veda uz Jelgavu, no Tukuma – uz Sloku. Šī pasākuma īstenošanai no muižām un zemniekiem ņēma zirgus, kurus pēc tam neatdeva, lai tie nenonāktu pretinieka rokās³⁰⁶. No Rīgas inženieru virsnieki ar strādnieku komandām devās uz Bauskas, Skaistkalnes un Jaunjelgavas ceļiem, lai tos bojātu. No šiem darbiem viņi negaidīja ievērojamu aizsardzības nostiprināšanos, jo bojātās vietas varēja apiet pa apkārtnes līdzenumiem³⁰⁷.

Aprakstītajā stāvoklī un pozīcijās Rīga un to sargājošās vienības sagaidīja 1812. gada kara sākumu.

* * *

Laikā no 1810. gada sākuma līdz 1812. gada vidum, kad Krievija un Francija gatavojās militārajam konfliktam, kara plānotāji bija tie, kuri savos projektos teorētiski aplūkoja dažādu atbalsta punktu iespējamo lomu gaidāmajā sadursmē. Atbilstoši to nozīmei un Krievijas Kara ministrijas pieejamajiem resursiem valsts rietumu robežu sagatavoja karam. Rīga piesaistīja uzmanību no vairākiem aspektiem:

- 1) tā atradās pie Baltijas jūras, kur sadūrās Krievijas, Lielbritānijas un Francijas interešu zona;
- 2) tā atradās nozīmīgu sauszemes un ūdens satiksmes ceļu krustpunktā;
- 3) tā vienlaicīgi bija cietoksnis un liela Krievijas armijas rezervju bāze.

Krievijas Kara ministrijā valdīja uzskats, ka nocietinātās vietas kalpo kā karaspēka darbības atbalsta punkti un izlēmīga komandiera vadībā var būt būtisks kavēklis pretiniekam, kā to bija apliecinājuši XIX gs. sākuma kari. Šī iemesla dēļ Daugavas aizsardzības līnijā galvenie akcenti tika likti uz Rīgu, Daugavpili un Drisas nometni. Kopumā visām trim vietām bija jādod iespēja Krievijas karaspēkam apdraudēt pretinieka flangu jebkurā no viņa izvēlētajiem uzbrukuma virzieniem un aizkavēt pretinieka nonākšanu Daugavas labajā krastā.

Rīga stratēģiskajā programmā pildīja Krievijas karaspēka labā flanga atbalsta punkta funkcijas, tādēļ šī vieta bija jānostiprina, novēršot iespēju to ieņemt triecienā un maksimāli palielinot tās iespējas izturēt aplenkumu. Tā uzsākšana prasītu pretinieka karaspēka un

³⁰⁶ Turpat, 608. l., 2. lp; Turpat, 609. l., 24. lp; Отечественная война 1812 года. Т. XIII. – С. 45

³⁰⁷ LVVA, 1. f., 12. apr., 616. l., 26. lp.

artilērijas piesaistīšanu cietoksnim, kā panākšana arī bija krievu kara plānotāju mērķis. XIX gs. sākuma transporta un ceļu sistēmas attīstības apstākļos pretinieka piespiešana nodarboties ar smagās artilērijas pievešanu, pārtikas sagādāšanu aplencējiem un furāžas nodrošināšanu lielam skaitam zirgu bija uzskatāms par ievērojamu sasniegumu. Atbilstoši šiem uzstādījumiem bija jānostiprina Rīgas cietokšņa aizsardzības būves, jāsakārto artilērija un jānodrošina pilsēta ar nepieciešamo garnizonu un rezervēm. Tikai visu iepriekš minēto aspektu kopsumma varēja nodrošināt Rīgai iespēju izpildīt tai uzticēto uzdevumu. Kopējas cietokšņa stāvoklis un pilsētas atrašanās tā iekšienē neļāva rēķināties ar ilgstošu aplenkuma izturēšanu. Rīgas gadījumā tika atzīts, ka ieslēgšanās Rīgas mūros uzskatāma par pēdējo iespēju, kad izlietoti visi citi līdzekļi pretinieka atvairīšanai, „*jo šaurība, kura nenovēršami sekos liela cilvēku daudzuma ieslēgšanai mazā telpā, biežāk kļūst garnizonam liktenīgāka un postošāka par pašiem pretinieka ieročiem*”³⁰⁸.

Līdz 1812. gada kara sākumam Kara ministrijas ielānotie darbi pie Rīgas nocietinājumu un artilērijas pilnveidošanas bija pabeigti pilnībā. Galvenās problēmas sagādāja:

- 1) cietokšņa apkārtnes sakārtošanas jautājums;
- 2) Rīgas nodrošināšana ar atbilstošu garnizonu.

Jāatzīmē, ka 1812. gada pirmajā pusē Rīgas nozīme Krievijas impērijas aizsardzības sistēmā piedzīvoja vairākas konfigurācijas. Pēc Prūsijas un Varšavas hercogistes kļūšanas par Francijas sabiedrotajām pretinieka kontrolētā teritorija robežojās ar Kurzemes un Viļņas guberņām, un bija skaidrs, ka neilgi pēc kara sākuma pretinieka spēki atradīsies Rīgas tuvumā. Napoleona armijas koncentrācija 1812. gada pavasara mēnešos ap Dancigu, Toruņu un Varšavu neatstāja vietu šaubām par Napoleona nolūku galveno triecienu virzīt pret Krievijas ZA robežas daļu. Starp Nemunu un Daugavu operējošam pretiniekam viens no galvenajiem virzības mērķiem bija Rīga un tās pāreja pār Daugavu, jo bez Rīgas kontroles pretinieks nevarētu būt drošs par savu izvietojumu Kurzemes un Lietuvas teritorijā. Baltijas guberņās Rīga bija kā „punkts uz i”, bez kuras ieņemšanas tālākas operācijas Vidzemes un Igaunijas teritorijā nebija iespējamas. Bija vēl viens apstāklis, kurš palielināja Rīgas nozīmi. Tā kā Francijas spēki nebija pietiekami, lai gūtu uzvaru pār britiem jūrā, tai bija jācenšas kontrolēt piekrasti, upju grīvas un tirdznieciskos ceļus. Loģisks turpinājums iepriekšējiem Francijas centieniem nostiprināties Baltijas piekrastē bija Kurzemes un Rīgas ostu iegūšana savā kontrolē.

---

³⁰⁸ Отечественная война 1812 года. Т. II. – С. 162

Nemot vērā iepriekš minētos apsvērumus, Rīgas cietokšņa sagatavošanas karam noslēdzošā fāze bija saistīta ar pastiprinātu Kara ministrijas uzmanību tai. Kopš 1810. gada Rīgas nostiprināšanai bija ieguldīti ievērojami materiālie un cilvēku resursi, tomēr XIX gs. sākuma artilērijas piedāvāto iespēju kontekstā cietokšņa noturēšana pret aplenkumu tika vērtēta kritiski. Militārā resora attieksmi pret šo situāciju var raksturot ar citātu no Aleksandra I vēstules D. Lobanovam-Rostovskim:

„Tikai karadarbība var atrisināt to stāvokli, kurā Rīga atrodas, bet apdomības pienākums prasa visu sagatavot tā, lai pretinieka uzbrukuma gadījumā, viņš šajā cietoksni atrastu vajadzīgo aizsardzību.”³⁰⁹

Respektīvi, par aizsardzību atbildīgie virsnieki koncentrēja savu uzmanību uz to, lai maksimāli uzlabotu atsevišķās Rīgas aizsardzības opcijas un sagādātu iespējami daudz neērtību un kavēkļu pretiniekam, jo padarīt cietoksni neieņemamu tajā laikā bija neiespējami. 1812. gada pirmajā pusē Kara ministrija centās palielināt iespējas kavēt pretinieka pietuvošanos Rīgai. Tuvākajā cietokšņa apkārtnē šīs funkcijas izpildīja Kobronskansts, Daugavas salu nocietinājumu komplekss un Daugavgrīvas cietoksnis. Tālākā perimetrā tās varēja veikt nostiprinātas pozīcijas uz Rīgas ceļiem. Neskatoties uz Kara ministrijas pieņemtajiem mēriem, Baltijas ģenerālgubernators D. Lobanovs-Rostovskis palika pie viedokļa, ka „*Rīga dēļ sava izvietojuma, nocietinājumu plašuma, pašas pilsētas saspīestības un pārapsardzības nav uzskatāma par militāru posteni; ja nelaimīgu apstākļu sakrītības dēļ nāktos tajā aizsargāties, vajadzīga armija...*”³¹⁰.

Šī viņa pārliecība balstījās uz Rīgas garnizona pirmskara stāvokli. Ļoti viegli un vienkāršoti ir apzīmēt to kā sliktu. Tikai palūkojoties uz kopējiem Krievijas karaspēka sastāva rādītājiem, iespējams precīzāk noteikt to, kāds tad bija Rīgas garnizona stāvoklis. Kara sākuma brīdī pēc karaspēka vadībai pieejamās informācijas Napoleons bija sakoncentrējis pie Krievijas rietumu robežas ap pusmiljonu karavīru. Pret viņiem Krievija varēja nostādīt labi ja pusi no šī skaita. 1811. gada reformu laikā iepriekšējie cietokšņu garnizona sastāvi bija iekļauti jaunformējamās vienībās, lai, cik iespējams, palielinātu apmācītu karavīru daudzumu karaspēkā. Šādā situācijā atstāt Rīgā pulku rezerves un rekrūšu bataljonus bija maksimums, ko karaspēka vadība varēja atļauties, nemaz nerunājot par 30 000 karavīru liela korpusa atdalīšanu Rīgas segšanai. Rezerves bataljonu un rekrūšu sūtīšana uz Rīgu bija loģisks risinājums, un tas nekādā gadījumā nevar norādīt uz augstākās

³⁰⁹ ГАРФ, Ф. 1463, Оп. 1, Д. 1185, Л. 40

³¹⁰ Отечественная война 1812 года. Т. XI. – С. 342

virspavēlniecības nevērīgu attieksmi pret Rīgas aizsardzību³¹¹. Mazāk pieredzējušie karavīri un rekrūši bija sliktāk sagatavoti morālā spiediena izturēšanai kaujas laikā, turpretim cietoksnī viņus sargāja mūri. Kamēr pretinieks tuvojās cietoksnim, varēja paspēt viņus apmācīt karavīra dienesta izpildei. Pēc Kara ministrijas noteiktajiem parametriem Rīgas garnizona skaitam bija jāsasniedz 10 000 – 12 000 karavīrus. Kara sākuma brīdī ģenerālgubernatoram I. Esenam pakļauto vienību skaits sasniedza plānoto, bet jautājums, vai šīs vienības būs spējīgas aizsargāt Rīgu un izpildīt P. Trusona plānu, palika atklāts.

Jāpiezīmē, ka visumā Krievijas impērijas aizsardzības sistēmas sagatavošana karam bija noritējusi, cīnoties teorijai ar praksi. Viss Krievijas kara resors nedarbojās tik ātri, cik to varēja vēlēties, tādēļ kara sākumā M. Barklaja de Tolli 1810. gada stratēģiskā programma nebija pilnībā realizēta un bija piedzīvojusi modifikācijas starptautisko un valsts iekšējo faktoru rezultātā. Uz Rīgas aizsardzības perspektīvi vislielāko ietekmi varēja atstāt nocietinātās nometnes neizveidošana Jēkabpils apkārtnē un Daugavpils cietokšņa nepabeigtība.

---

³¹¹ Жамов В. Отечественная война 1812 г. – С. 11

2. nodaļa

Rīga Krievijas karaspēka atkāpšanās laikā (1812. gada jūnijs – augusts)

2.1. Viļņas operācija (1812. gada 12. (24.) – 16. (28.) jūnijs)

Vispārējā situācija

Historiogrāfijā par „Viļņas operāciju” sauc LA darbību pirmajās četrās 1812. gada kara dienās, kurās Napoleons Viļņas apkārtnē vēlējās sastapties ar Krievijas karaspēka 1. rietumu armiju un sakaut to³¹². Šādu plānu Napoleons bija izstrādājis 1812. gada pavasarī, kad, pretēji viņa izlūkdienestu ziņojumiem, Krievija neiebruka Varšavas hercogistē³¹³. LA galvenais uzdevums bija kara sākumā apiet pretinieka galveno spēku labo flangu un piespiest tos pieņemt kauju netālu no Viļņas, neatstājot Krievijai laika sakoncentrēt karaspēku un atkāpties līdz Daugavai. Šis plāns saskanēja ar XIX gs. sākuma tradicionālu karu vešanas metodi – darboties ar vairākās daļās sadalītu karaspēku koncentriskās ofensīvas operācijās³¹⁴. Galvenais Napoleona plāna risks bija Krievijas karaspēka atkāpšanās iespēja, kura bija jānovērš ar maksimāli ātra manevra un skaitliskā pārsvara izmantošanas palīdzību³¹⁵. Salīdzinoši nelielai aktivitātei pret Krievijas 2. rietumu armiju bija jānodrošina tās atrašanās pēc iespējas tuvāk valsts robežai un tās nespēja savienoties ar 1. armiju pirms izšķirošās sadursmes. Pēc 1. armijas sakaušanas LA pagrieztos pret 2. armiju un sakautu to.

Napoleons sadalīja savu karaspēku trijās grupās:

- 1) kreisā flanga grupai viņa paša vadībā (3 kājnieku, 2 kavalērijas korpusi un Impērijas gvarde, kopā 220 000 cilvēku) bija paredzēts no Kauņas virzīties uz Viļņu pret Krievijas 1. rietumu armiju;

---

³¹² Виленская операция // Отечественная война 1812 года. Энциклопедия. – С. 119; *Бонналь [Г.]* Виленская операция. – С. 18 – 19, С. 33; *Безотосный В. М.* Разведка и планы сторон в 1812 году. – С. 79; *Saint-Cyr G.* Mémoires pour servir a l’histoire militaire sous le directoire, le consulat et l’empire. T. III. – p. 53, p. 241; *Bernhardi T.* Denkwürdigkeiten. Bd. 1. – S. 278; *Chabanier J.* La Grande Armée en Lituanie et en Courlande // Revue historique de l’armée – 1973 – № 2 – p. 30

³¹³ *Seydlitz A.* Tagebuch des Königlich Preußisches Armeekorps. Bd. 1. – S. 52 – 53, S. 56 – 57

³¹⁴ *Schmidt E. H.* Zur Genesis des konzentrischen Operierens mit getrennten Heeresteilen im Zeitalter des ausgehenden Ancien Régime, der Französischen Revolution und Napoleon // Ausgewählte Operationen und ihre militärhistorischen Grundlagen. (hg. Ottmar H. M., Ostertag H.). – Herford, Bonn: Verlag E. S. Mittler & Sohn GmbH, 1993. – S. 54; *Дельбрюк Г.* История военного искусства. Т. 4. – СПб: Наука, 2001. – С. 312

³¹⁵ *Saint-Cyr G.* Mémoires pour servir a l’histoire militaire sous le directoire, le consulat et l’empire. T. III. – p. 246

- 2) centrālā grupa Itālijas vicekaraļa ģenerāļa Eižēna Boharnē vadībā (2 kājnieku un 1 kavalērijas korpuss, kopā 80 000 cilvēku), kuru bija plānots virzīt starp abām Krievijas armijām, lai pēc vajadzības varētu izmantot šos spēkus izšķirošā sadursmē visdrīzāk pie Viļņas;
- 3) labā flanga grupai Vestfālenes karaļa ģenerāļa Žeroma Bonaparta vadībā (3 kājnieku un 1 kavalērijas korpuss, kopā 80 000 cilvēku) lēnām bija jāvirzās pret Krievijas 2. armiju (karaspēku izvietojumu uz kara sākumu sk. pielikumā Nr. 3)³¹⁶.

Atsevišķi no minētajām grupām Napoleons atstāja 1812. gada jūnijā saformēto 10. korpusu LA kreisajā flangā (32 500 cilvēku, 80 artilērijas ieroču) maršala E. Makdonalda un Austrijas palīgkorpusu (35 000 cilvēku) feldmaršalleitnanta Kārļa Filipa Švarcenberga vadībā LA labajā flangā³¹⁷. Historiogrāfijā kopumā atzīts, ka abu šo flangu korpusu galvenā funkcija bija Krievijas karaspēka šķelšana un tā vienību savienošanās kavēšana³¹⁸.

Attiecīgi arī Krievijas karaspēks bija sadalīts vairākās daļās. Liela tā daļa vairākus mēnešus pirms kara jau atradās pozīcijās, kurās sagaidīja 1812. gada 12. (24.) jūniju:

- 1) rietumu armija M. Barklaja de Tolli vadībā (seši kājnieku un trīs kavalērijas korpusi, kopumā ap 120 000 karavīru) bija izvietota starp Šauļiem un Sloņimu;
- 2) rietumu armija ģenerāļa Pētera Bagrationa vadībā (divi kājnieku un viens kavalērijas korpuss, ap 45 000 cilvēku) atradās Grodņas, Belostokas un Vilkavišķu apkārtnē;
- 3) novērošanas armija ģenerāļa Aleksandra Tormasova vadībā (piecas kājnieku un divas kavalērijas divīzijas, ap 46 000 cilvēku) atradās Volīnijā³¹⁹.

Krievijas kara plāna stratēģiskā koncepcija bija veidojusies kopš 1810. gada sākuma (sk. 1. nodaļu). Šajā laikā Krievijas karaspēka vadība bija atteikusies no idejas par ofensīvu un, rēķinoties ar pretinieka skaitlisko pārsvaru, izšķīrusies par labu defensīvai. 1812. gada kara pētnieki ir saskārušies ar problēmu, kas saistīta tieši ar Krievijas stratēģisko plānu. Tā kā šāds plāns kā dokuments arhīvu materiālos nav atrasts, historiogrāfijā vēl joprojām pastāv diskusijas par tā esamību³²⁰. Tam par pamatu kalpo atsevišķos avotos un XIX gs.

³¹⁶ Kopumā visos korpusos kopā 392 bataljoni, 347 eksadroni, 98 311 zirgi, 984 artilērijas ieroči, neskaitot parkus (*Madelin L. Histoire du consulat et de l'Empire. T. XII. La catastrophe de Russie. – p. 47.*)

³¹⁷ GStA PK, VI. HA NI Albrecht D. L., Nr. 20, Bl. 34, Bl. 50; Correspondance de Napoléon Ier. T. XXIII – № 18673 – 18674, № 18787

³¹⁸ *Clausewitz C. Hinterlassene Werke über Krieg und Kriegführung. Bd. 7. – S. 49; Curtis C. The War of the Two Emperors: The Duel between Napoleon and Alexander: Russia, 1812. – p. 125; Бонналь [Г.] Виленская операция. – С. 50*

³¹⁹ Īsi pirms kara sākuma tika noslēgts Bukarestes miera līgums starp Krieviju un Osmaņu impēriju. Pret turkiem karojušo Moldāvijas (vēlāk Donavas) armiju admirāļa Pāvela Čičagova vadībā veidoja 57 500 karavīri. 1812. gada jūlijā tās lielākā daļa tiks virzīta uz Volīniju, lai savienotos ar Tormasova spēkiem.

³²⁰ *Предвоенные планы российского командования // Отечественная война 1812 года. Энциклопедия. – С. 587*

historiogrāfijā izvirzītais viedoklis par spontānu kara vešanu no krievu puses 1812. gada kara sākuma posmā³²¹. Šim viedoklim oponenti 1812. gada kara vēstures pētnieks V. Bezotosnijs, kurš Krievijas Valsts Kara arhīvā atklājis liecības par plāna pastāvēšanu³²². Viņš pieļauj, ka tas saturējis vispārējus norādījumus karaspēka daļu komandieriem bez konkrētiem uzdevumiem un skaidriem formulējumiem. Krievu korpusu komandieriem sniegtās instrukcijas atklāj karaspēka virspavēlniecības izvēlētos cīņas principus:

- 1) atkāpšanās pārspēka priekšā;
- 2) izvairīšanās no izšķirošām kaujām.

Tā kā LA izvietojums ļāva secināt, ka uzbrukums tiks virzīts pret Krievijas 1. rietumu armiju, tad 2. armijai bija paredzēta iespēja darboties pretinieka flangā. Ar šādu pamatieceri Krievijas karaspēka vadība gaidīja Napoleona uzbrukumu.

Naktī uz 12. (24.) jūniju LA kreisā flanga grupa pārcēlās pār Nemunu pie Panemunes un devās Kauņas virzienā, lai tālāk pagrieztos uz Viļņu. Centrālā grupa pārcēlās pār Nemunu 16. (28.) jūnijā, bet LA labā flanga grupa – 17. (29.) jūnijā. Pēdējā iegāja Grodņā, praktiski nenonākot saskarē ar Krievijas 2. armiju, kura bija uzsākusi atkāpšanos. Arī Krievijas 1. armijas korpusi pēc informācijas pienākšanas par LA iebrukumu 13. (25.) jūnijā sakoncentrējās Viļņas apkārtnē un 16. (28.) jūnijā sāka atkāpšanos uz Švenčoņiem. Karaspēka daļām bija pavēlēts pēc iespējas izvest sev līdzī transporta līdzekļus, pārtiku, lopus un citus resursus, kā arī vākt laivas un citus peldlīdzekļus gar Daugavu uz Drisu un Dzisnu. Visiem 1. armijas labā flanga korpusiem, kuri atradās vistuvāk pretiniekam, bija uzdots neiesaistīties izšķirošās kaujās, pretinieka priekšā lēni atkāpties, uzzinot viņa lielumu un virzienus, un uzturot nepārtrauktus sakarus ar blakus esošajiem korpusiem, lai nepieļautu sevis apiešanu un atdalīšanu no citiem spēkiem³²³. Šādas Krievijas karaspēka rīcības rezultātā, praktiski nenonākot saskarē ar Krievijas karaspēku, LA kreisās flanga grupa 16. (28.) jūnijā iegāja Viļņā.

Kara sākums starp Krieviju un Franciju izraisīja arī starptautisku reakciju. Tūlīt pēc kara sākuma 13. (25.) jūnijā Krievija paziņoja Zviedrijai par „*casus foederis*”³²⁴ iestāšanos. Atbildot uz to, Zviedrijas kronprincis Kārlis Johans vēstulē Aleskandram I ierosināja izvairīties no lielām kaujām ar Napoleona karaspēku un manevrējot gaidīt viņa

³²¹ Из записок Вистицкого // Харкевич В. 1812 год в дневниках, записках и воспоминаниях современников. Вып. 1. – С. 182; Был-ли у нас план военных действий в 1812 году. Письмо генерала Бутурлина к генералу Жомини // Военный Сборник. – 1902. – № 2. – С. 220

³²² Безотосный В. М. Разведка и планы сторон в 1812 году. – С. 94, С. 108

³²³ Отечественная война 1812 года. Т. XVII. – С. 267 – 268

³²⁴ „Causus foederis” – juridisks termins, kas apzīmē situāciju, kurā nepieciešams izpildīt starpvalstu līgumu nosacījumus.

klūdīšanas³²⁵. Saskaņā ar savstarpējo līgumu Krievija nodeva Zviedrijas rīcībā sava karaspēka korpusu Somijā (ap 21 000 cilvēku), lai veiktu operācijas pretinieka aizmugurē³²⁶. Arī Zviedrijas korpusi koncentrējās valsts dienvidos, tomēr plāna īstenošanu atlika finansiālu apsvērumu dēļ. Krievija un Zviedrija bija cerējušas uz Lielbritānijas subsīdiju atbalstu ekspedīcijas realizēšanā, tomēr britu parlaments neuzskatīja par iespējamu piešķirt nepieciešamos līdzekļus³²⁷. Neskatoties uz to, ka Zviedrija un Krievija nerealizēja plānu par uzbrukumu LA aizmugurē, Napoleonam bija jārēķinās ar zināmiem draudiem no Baltijas jūras un jāatstāj pietiekoši daudz karaspēka Baltijas jūras piekrastē. Kā būs redzams tālākajā izklāstā, šie apstākļi atstās tiešu iespaidu uz LA 10. korpusa darbību un ietekmēs kara situāciju pie Rīgas.

Krievijas karaspēka labais flangs

Kamēr LA kreisā flanga grupa veica pārceļšanos pār Nemunu, 10. korpusa komandierim bija pavēlēts sagatavot Tilzītē 6 000 centneru³²⁸ labības un 150 000 racionu maizes kravu, lai tūlīt pēc kara sākuma to varētu transportēt pa Nemunu un izmantot LA vajadzībām³²⁹. Vēlāk pārtikai pievienojās arī zirgi, transporta līdzekļi, krievu izpostīto dzirnavu remonts, lai varētu atjaunot graudu malšanu, kas arī bija kļuvusi par problēmu³³⁰. Pēc LA ieiešanas Kauņā un Krievijas 1. rietumu armijas izvietojuma apzināšanas Napoleons 13. (25.) jūnijā deva konkrētus norādījumus sava karaspēka kreisā flanga nodrošināšanai:

- 1) E. Makdonaldam viņš pavēlēja ar LA 10. korpusu (sīkāku sastāvu sk. pielikumā Nr. 4) virzīties uz Raseņiem;
- 2) maršalam Nikolā Udino, kurš komandēja LA 2. korpusu un darbojās kreisā flanga grupā, uzdeva no Kauņas doties uz Kēdaiņiem³³¹.

Abiem minētajiem korpusiem sadarbojoties bija jāsedz Nemuna, lai par to droši varētu pārvadāt kara materiālus, un jāatstumj no tās tuvuma un jāsakauj Krievijas karaspēka 1. korpus³³². Sākotnēji gan LA vadība uzskatīja, ka P. Vitgenšteina rīcībā nav vairāk par

³²⁵ Россия и Швеция. Документы и материалы: 1809 – 1818. – С. 160

³²⁶ Рогинский В. В. Швеция и Россия. Союз 1812 года. – С. 120

³²⁷ Muir R. Britain and the Defeat of Napoleon, 1807 – 1815. – New Haven, London: Yale University Press, 1996. – p. 185

³²⁸ XIX gs. sākumā Framncijā centners bija vienāds ar 48,951 kg.

³²⁹ Constantini. Le Maréchal Macdonald ... // Revue historique de l'armée – 1971 – № 2 – p. 59

³³⁰ Thiers L.-A. Histoire du Consulat et de l'Empire. T. 14. – p. 38

³³¹ Correspondance de Napoléon Ier. T. XXIII – № 18823, № 18858, № 18864; Fabry G. Campagne de Russie (1812). T. 1. – p. 10, p. 26; Ibid. T. 4. – p. 720

³³² Chabanier J. La Grande Armée en Lituanie et en Courlande // Revue historique de l'armée – 1973 – № 2 – p. 43; Боннель [Г.] Виленская операция. – С. 45, С. 50; Kamēr Napoleona spēki atradās Viļņas guberņas teritorijā, pārtikas un munīcijas rezervju pārvadāšanai pa Nemunu Napoleons piešķīra svarīgu nozīmi, tādēļ pirms tālākas virzīšanās bija pilnībā jānovērš pretinieku iespēju traucēt satiksmi.

15 000 cilvēku (patiesībā ap 23 000) un ka viņš visdrīzāk dosies no Kēdaiņiem uz Ukmerģi³³³. Lai gan P. Vitgenšteina spēki bija tik zemu novērtēti un iepriekš paredzēta to atkāpšanās, E. Makdonalds savām vienībām pavēlēja pārvietoties uzmanīgi un pārspēka priekšā atkāpties³³⁴.

Napoleonam pieejamā informācija daļēji bija pareiza. Vitgenšteina vienības 1812. gada 12. (24.) jūnijā tiešām atradās Kēdaiņos un Raseiņos, tādēļ viņš pirmais no saviem priekšposteņiem uzzināja, ka pretinieks pārgājis robežu pie Kauņas un Jurbakas³³⁵. Tajā pašā dienā krievu 1. korpusa, vadoties pēc iepriekš dotajiem kara ministra rīkojumiem, devās uz Panevėžu, atstājot Ukmerģē spēcīgu arjergardu³³⁶. Baltijas ģenerālgubernatoram I. Esenam pakļautās I. Veļjaminova vienības bija izvietotas tā, lai segtu ceļus no Viļņas guberņas uz Rīgu, un neatradās tiešā Krievijas pierobežā, tādēļ informāciju par kara sākumu I. Esens saņēma no 1. rietumu armijas labajā flangā izvietotā 1. korpusa komandiera P. Vitgenšteina. Viņš uzturēja pastāvīgu komunikāciju ar I. Esenu, saskaņodams ar viņu savu darbību³³⁷.

Tobrīd P. Vitgenšteinam pieejamā informācija par pretinieku bija visai pretrunīga, tādēļ viņš pavēlēja savam arjergardam iesaistīties sadursmē ar mērķi noskaidrot pretinieka spēku lielumu. Sadursme notika 16. (28.) jūnijā Ukmerģes tuvumā. Tās rezultātā P. Vitgenšteins uzzināja, ka pret viņu virzās maršala N. Udino komandētais LA 2. korpusa, kurš bija atdalījies no LA galvenās masas pie Kauņas.

14. (26.) jūnijā I. Esens Rīgā saņēma P. Vitgenšteina sūtītu vēstuli, kurā 1. korpusa komandieris informēja Baltijas ģenerālgubernatoru par LA uzbrukumu Krievijai. Nekavējoties I. Esens pavēlēja Dobelē, Jelgavā un Bauskā izvietotajām vienībām ar patruļu palīdzību atklāt pretinieku un iegūt par to maksimāli daudz informācijas. 15. (27.) jūnijā I. Esens nodeva I. Veļjaminovam viņa pakļauto vienību dispozīciju. Komandieris par korpusa galvenajiem uzdevumiem uzskatīja:

- 1) kavēt lielu pretinieka vienību virzīšanos uz Rīgu;
- 2) izrādīt pretošanos nelielām pretinieka vienībām;
- 3) nepieļaut korpusa atkāpšanās ceļa uz Rīgu nogriešanu³³⁸.

³³³ Correspondance de Napoléon Ier. T. XXIII – № 18878; *Fabry G.* Campagne de Russie (1812). T. 1. – p. 24

³³⁴ *Fabry G.* Campagne de Russie (1812). T. 4. – p. 732

³³⁵ Записки А. И. Антоновскаго // *Харкевич В.* 1812 год в дневниках, записках и воспоминаниях современников. Вып. 3. – С. 8

³³⁶ LVVA, 1. f., 12. apr., 607. l., 89. lp.

³³⁷ Visu kara gaitu Krievijas karaspēka 1. korpusa darbības ietekmēja karadarbību pie Rīgas, tāpat kā I. Esena vienību sadursmes ar LA 10. korpusu atstāja savu iespaidu uz 1. korpusa panākumiem. Šo apstākļu dēļ, nav iespējams atklāt notikumu attīstību Daugavas aizsardzības līnijā, kontekstuāli neaplūkojot abu korpusu mijiedarbību.

³³⁸ LVVA, 1. f., 12. apr., 618. l., 21. lp.

I. Veljaminova korpusam bija jāizvietoja tā, lai tas segtu visus nozīmīgākos ceļus uz Rīgu un lai atsevišķas tā daļas varētu ātri sakoncentrēties un izdevīgās vietās pretoties. Kad izlūki atklātu nelielas pretinieka vienības, I. Veljaminovam bija jāpastiprina attiecīgais postenis, jāizveido pārspēks un jāuzbrūk. Kā redzams no šīs dispozīcijas, tās pamatprincipi saskan ar M. Barklaja de Tolli pavēlēm 1. rietumu armijas korpusiem un norāda uz vienotas atkāpšanās koncepcijas pastāvēšanu.

Jau pirms kara Krievijas karaspēka virspavēlniecībai bija pienākusi informācija par Prūsijas palīgkorpusa koncentrēšanos Tilzīte apkārtnē. Neilgi pirms kara sākuma Napoleons prūšu spēkus iekļāva LA 10. korpusa sastāvā³³⁹. Prūsijā to traktēja kā Francijas – Prūsijas līguma neievērošanu un kā Napoleona neuzticības pret prūšiem pierādījumu³⁴⁰. LA 10. korpusu komandēja maršals E. Makdonalds, un tajā ietilpa kopumā 19 bataljoni, 24 eskadroni un 54 artilērijas ieroči (patiesībā 36 bataljoni, 16 eskadroni un 80 artilērijas ieroči)³⁴¹. Bez šiem prūšu spēkiem, kurus komandēja ģenerālis Jūlijs Graverts³⁴², korpusā bija iekļauta arī divīzijas ģenerāļa Čārlza Granžāna 7. divīzija, kura pirms kara pildīja Dancigas garnizona funkcijas. Krievijas karaspēka virspavēlniecība uzskatīja par iespējamu, ka šis korpusa pāries Nemunu pie Taurāģes. Informatori bija novērojuši strīdus un atsevišķus kautiņus starp franču un prūšu karavīriem. Viens no prūšu virsniekiem bija izteicies, ka Napoleons viņiem neuzticoties, tādēļ bija iedevis prūšiem franču komandieri un uzraugošu divīziju³⁴³. Par korpusa komandieri viens no informatoriem ziņoja:

„Tarentas hercogs, maršals Makdonalds, ir 44 gadus vecs stalts un skaists vīrietis. Viņa laicīgā izglītība ir pati pilnība, un viņš visnotaļ atgādina galminieku. Viņa runa atklāj viņā

---

³³⁹ Seydlitz A. Tagebuch des Königlich Preußisches Armeekorps. Bd. 1. – S. 81

³⁴⁰ Prūsijas ierēdņu savstarpējā sarakste arī norāda uz to, ka līgums un Prūsijas stāvoklis kopumā daļā sabiedrības netika vērtēts pozitīvi un ka Napoleona aktivitātes, īpaši ar līgumu nesaskaņotā Prūsijas cietokšņu pārņemšana un franču garnizonu izvietošana tajos, liecināja par viņa neuzticību Prūsijai (GStA PK, I. HA, Rep. 89, Nr. 32302, Bl. 14, ebenda, VI. HA NI Albrecht D. L., Nr. 18, Bl. 2, Bl. 14, Bl. 31 – 32, ebenda, Nr. 19, Bl. 16, Bl. 66, Bl. 68, ebenda, Nr. 20, Bl. 3).

³⁴¹ Отечественная война 1812 года. Т. XIII. – С. 77

³⁴² J. Graverta iecelšanu par Prūsijas palīgkorpusa komandieri bija lūdzis Napoleons (*Droysen J. G. Das Leben des Feldmarschalls Grafen York von Wartenburg*. Bd. 1. – S. 328); Klauzevics uzskata, ka tas bija dēļ Graverta vecuma, vecelības un rakstura vājuma (*Clausewitz C. Hinterlassene Werke über Krieg und Kriegführung*. Bd. 7. – S. 215).

³⁴³ Pa negatīvu nostāju Prūsijas virsnieku un karavīru vidū pret Prūsijas – Francijas līgumu liecina arī citi materiāli: *Droysen J. G. Das Leben des Feldmarschalls Grafen York von Wartenburg*. Bd. 1. – S. 338, S. 347 – 348; *Kriegsgeschichtliche Einzelschriften*. – S. 447 – 448; arī Krievijas vēsturnieks K. Vojenskis pieļauj, ka Napoleons ne pilnībā paļāvās uz Prūsijas uzticību līgumam un tieši tāpēc nav iesaistījis prūšu vienības galvenajos LA grupējumos, bet sūtījis darboties flangā (*Военский К. Предисловие // Военский К. Акты ... Т. 2. Балтийская окраина в 1812 году*. – С. XXVI).

*dziļas zināšanas, bet liekas pārāk bezdarbīgs un mīl daudz gulēt, ko man apstiprināja prūšu virsnieki, sakot, ka Kēnigsbergā viņš gulējis līdz pulksten 10 rītā ...*³⁴⁴

Dati par LA 10. korpusu, īpaši par prūšu un franču nesaskaņām, bija pieejama arī I. Esenam. Viņš rēķinājās ar to, ka pretinieka korpusā ir vismaz 20 000 karavīru, bet precīzākas ziņas kara sākumā viņam nebija pieejamas. Tikai laika gaitā, iepazīstoties ar I. Veljamina vienību stāvokli, I. Esens pilnībā apjauta, cik problemātiska var izvērsties operatīvās informācijas iegūšana un 15. (27.) jūnija pavēles izpilde kopumā. Doties inspicēt I. Veljamina priekšpostenus I. Esenu pamudināja ziņojums par to priekšlaicīgu atkāpšanos, neieraugot pretinieku. Inspekcijas laikā ģenerālgubernators konstatēja dienestam nederīgu zirgu klātbūtni vienībās, dažās pat tik lielu, ka kavalērija nebija spējīga izpildīt savus pienākumus³⁴⁵. Lai labotu situāciju, I. Esens pavēlēja apmācīt kavalēristiem jaunus zirgus, bet tas nevarēja uzlabot kavalērijas stāvokli īsā laikā.

Zirgu trūkums nemazināja vajadzību pēc operatīvās informācijas, tādēļ I. Esens pavēlēja I. Veljaminovam neļaut saviem funkcionējošiem priekšposteņiem atkāpties, pirms tie nav savākuši ticamu informāciju par pretinieka kustību un tā skaitu, „*nepaļaujoties uz žīdu un iedzīvotāju sniegtajām ziņām*”³⁴⁶. Lai racionāli izmantotu esošos resursus, I. Esens rosināja koncentrēt visvairāk uzmanības uz Šauļu – Jelgavas ceļa, jo tas bija taisnākais ceļš no Tilzītes uz Rīgu, un biežāk komunicēt ar blakus izvietotajiem posteņiem, lai neļautu sev nogriezt atkāpšanās ceļu uz Rīgu³⁴⁷.

Izlūkošanas darbības Viļņas guberņā apgrūtināja ne tikai zirgu stāvoklis kavalērijas vienībās, bet arī vietējo iedzīvotāju naidīgums un uzbrukumi nelielām Krievijas karaspēka patruļām un labības transportiem³⁴⁸. Līdz I. Esenam bija nonākusi informācija, ka šie t. s. „*poļu dumpinieki*” pretinieka vienībām atklāj ceļu tīklu un krievu priekšposteņu izvietojumu. Lai nepieļautu šādu precedentu izplatīšanos citās guberņās, ģenerālgubernators veica preventīvus pasākumus miera un kārtības saglabāšanai Vidzemē³⁴⁹. Turienes muižnieki bija brīdinājuši ģenerālgubernatoru par iespējamām zemnieku nemieriem pēc

³⁴⁴ Отечественная война 1812 года. Т. XIII. – С. 80; Jāatzīmē, ka ilgā gulēšana var būt saistāma ar E. Makdonalda veselības stāvokli, 1812. gada kara sākumā viņš nebija pilnībā atseveļojies no Spānijā iepriekšējos gados iegūtām slimībām.

³⁴⁵ LVVA, 1. f., 12. apr., 612. l., 18. lp; Turpat, 609. l., 21. lp.

³⁴⁶ LVVA, 1. f., 12. apr., 609. l., 4. lp; turpat, 607. l., 130. lp.

³⁴⁷ LVVA, 1. f., 12. apr., 609. l., 3. lp., 25. lp.

³⁴⁸ LVVA, 1. f., 12. apr., 607. l., 75. lp., 141. lp., 166. lp., Записки А. И. Антоновского // Харкевич В. 1812 год в дневниках, записках и воспоминаниях современников. Вып. 3. – С. 39

³⁴⁹ Отечественная война 1812 года. Т. XVI. – С. 263; LVVA, 1. f., 12. apr., 607. l., 209. lp; Turpat, 609. l., 84. lp.

pretinieka ienākšanas Krievijā, tādēļ I. Esens uzskatīja par nepieciešamu iekšējās sardzes vienību izvietojumu vairākās Vidzemes pilsētās.

Vienlaicīgi ar 15. (27.) jūnija dispozīciju I. Esens uzticēja I. Veļjaminovam noslēgt jau vairākus mēnešus ilgušo Kurzemes guberņas evakuāciju³⁵⁰. Vienību komandieriem uzdeva organizēt lopu un zirgu izvešanu uz Rīgu. Tāpat kā 1. rietumu armijas vienībās Rīgas korpusa³⁵¹ karavīriem bija pavēlēts, atkāpjoties no savām pozīcijām, bojāt iedzīvotāju transporta līdzekļus, īpašu uzmanību pievērst riteņu laušanai, pēc iespējas bojāt ceļus, pārceltuves, jaukt tiltus un darīt visu iespējamo, lai kavētu pretinieka kustību³⁵². Kara pirmajās dienās komandieris nosūtīja uz Jelgavas ceļu 100 strādnieku grupu garnizona inženiera vadībā nodarboties ar ceļa bojāšanas darbiem. Tāpat viņš komandēja pionieru virsniekus no Rīgas pie Kurzemes civilā gubernatora Fjodora Zīversa ar uzdevumu iepazīstināt arī vietējās amatpersonas ar tiltu, pārceltuvju un ceļu bojāšanas tehniku³⁵³.

Evakuācijas izpilde ne vienmēr noritēja bez starpgadījumiem un izsauca vietējo iedzīvotāju neapmierinātību. F. Zīverss regulāri sūdzējās I. Esenam par karavīru rīcību. Pēc iebildumu izskatīšanas I. Esenam nācās atzīt vairāku karavīru „pārcentību”. Tā rezultātā I. Esens aizliedza veikt rekvizīcijas no iedzīvotājiem bez saskaņošanas ar civilajām iestādēm³⁵⁴. No vienas puses šis rīkojums daļēji ierobežoja karavīru patvaļu, no otras – kavēja izpildīt iepriekšējo pavēli par maksimālu guberņas „attīrīšanu” no pretiniekam noderīgām lietām.

Kara pirmajās dienās I. Esens bez aktīvās armijas komandēšanas nodarbojās arī ar Rīgas cietokšņa sagatavošanu iespējamam uzbrukumam. Tāpat kā Kurzemes guberņas evakuācija, šis pasākums prasīja iespējami ātru izpildi, jo pretinieka atrašanās pie Tīlziņas norādīja uz viņa interesēm Baltijas guberņās. Rīgas gadījumā cietokšņa sagatavošanas karadarbībai noslēguma posms sakrita ar I. Esena kā nesen iecelta komandiera iepazīšanos ar viņam uzticēto pozīciju stāvokli.

Galvenie priekšnoteikumi Rīgas nodrošināšanai pret uzbrukumumu pēc P. Trusona izstrādātā aizsardzības plāna (sk. 1. nod.) bija nocietinājumu pabeigšana un karavīru apmācīšana. Lai intensificētu nocietināšanas darbus, I. Esens iesaistīja tajos vairākus tūkstošus karavīru. Lai nodrošinātos pret triecienu uzbrukumumu, ap Kobronskansts un Daugavas

³⁵⁰ LVVA, 1. f., 12. apr., 608. l., 9. lp., turpat, 609. l., 33. lp.

³⁵¹ Rīgas korpusam nav oficiāls nosaukums, bet avotos tiek lietots, lai apzīmētu Rīgas garnizonu un I. Veļjaminova vienības apvienojumu.

³⁵² Отечественная война 1812 года. Т. XIII. – С. 151

³⁵³ LVVA, 749. f., 6. apr., 632. l., 12. lp; Turpat, 1. f., 12. apr., 609. l., 17. lp.

³⁵⁴ LVVA, 1. f., 12. apr., 609. l., 47. lp; Turpat, 613. l., 4. – 14. lp.

salu nocietinājumiem viņi veidoja vairākas palisāžu rindas, saskaņā ar Trusona plānu komunikācijas uzlabošanai būvēja tiltu no galvenā cietokšņa uz Zaķusalu un no Zaķusalas uz Mūkusalu³⁵⁵. Saskaņoti ar cietokšņa aizsardzības vajadzībām turpinājās arī jau gadu ilgusī cietokšņa artilērijas un karaspēka darbībai traucējošo ēku vērtēšana un nojaukšana³⁵⁶. I. Esens bija aprēķinājis, ka pastāvošajā darba režīmā neatliekamākie darbi tiktu pabeigti līdz jūnija beigām. Līdz tam pretinieka aizkavēšana bija Rīgas drošības aktuālākais jautājums, kuru I. Esenam nenācās risināt, pateicoties salīdzinoši lēnai LA 10. korpusa virzībai Viļņas guberņā. Pēc Nemunas pāriešanas korpuss vairākas dienas vēl uzkavējās Prūsijas teritorijā un 16. (28.) jūnijā pārgāja Krievijas robežu pie Taurāģes un Jurbakas³⁵⁷. E. Makdonalds izsūtīja nelielas izlūku vienības Raseiņu un Telšu virzienā, bet ar to viņa aktivitātes aprobežojās³⁵⁸.

Salīdzinoši ar nocietinājumiem daudz mazāk problēmu I. Esenam sagādāja artilērija. Kara sākumā tā bija izvietota Rīgas un tās apkārtnes nocietinājumos atbilstoši 1811. gadā Kara ministrijas noteiktajām prasībām (sk. 1. nod.). Pilsēta neizjuta ne artilērijas ieroču, ne munīcijas, ne artilērijas aprīkojuma trūkumu. Papildus jau esošajai artilērijai uz jaunuzceltajiem nocietinājumiem izvietoja no Ventspils ar kuģiem uz Rīgu ievestos 20 lielgabalus un četras mortīras³⁵⁹.

I. Esenam pieejamie cilvēkresursi ļāva secināt, ka „... *apstākļi spiež mani vadīt ar ierobežotiem līdzekļiem*”³⁶⁰. Šis apgalvojums izrietēja ne tikai no iepriekš aprakstītā kavalērijas stāvokļa, bet arī no tā, ka I. Esena rīcībā bija maz augstāko virsnieku. I. Veljaminovs viņam bija pilnīgi svešs un iepriekš atbrīvots no dienesta par „*vāju*” pulka komandēšanu. Analizējot Rīgas aizsardzības dokumentus, I. Esens pamanīja, cik liela nozīme tajos veltīta lielgaballaivu darbībai Daugavā, tomēr kara sākumā Rīgā atradās tikai sešas lielgaballaivas. Lai gan ģenerālgubernatoram bija solīta papildspēku pienākšana no Sveaborgas, tomēr nebija zināms, kad tas notiks³⁶¹. Lai nodrošinātu savu vienību darbību, I. Esens lūdza Aleksandram I nosūtīt uz Rīgu vēl kādu ģenerāli un lauka artilēriju, kuras viņa vienībām nebija un bez kuras viņš nevarēja stāties pretī LA 10. korpusam³⁶². I. Esens uzskatīja, ka tad ar 8 000 līdz 10 000 karavīriem viņš varēs veiksmīgi aizturēt pretinieku 15

³⁵⁵ Turpat, 749. f., 6. apr., 632. l., 94. lp., 507. lp., 829. lp; Turpat, 1. f., 12. apr., 609. l., 64. lp.

³⁵⁶ LVVA, 749. f., 6. apr., 632. l., 33. lp.

³⁵⁷ Seydlitz A. Tagebuch des Königlich Preußisches Armeekorps. Bd. 1. – S. 156

³⁵⁸ Kriegsgeschichtliche Einzelschriften. – S. 453

³⁵⁹ LVVA, 1. f., 12. apr., 607. l., 101. lp., 836. lp.

³⁶⁰ Turpat, 608. l., 12. lp.

³⁶¹ Военский К. Акты ... Т. 2. Балитийская окраина в 1812 году. – С. 472

³⁶² Отечественная война 1812 года. Т. XIII. – С. 192

km pirms Rīgas. Imperators daļēji ņēma vērā I. Esena lūgumu un no 1. korpusa nosūtīja uz Bausku 5. artilērijas brigādes 10. vieglo rotu un majoru Ivanu Seļivanovu ar Donas kazaku pulku, kuram, tāpat kā artilērijai, bija jāpievienojas I. Veļjaminova komandai³⁶³.

Baltijas ģenerālgubernators izmantoja dažādus sev pieejamos līdzekļus militārajā dienestā nodarbināto skaita palielināšanai Rīgā. Lai kompensētu artilēristu trūkumu, pilsētas kaņepju kulstītāju un liģeru amatu locekļi tika iesaistīti artilērijas dienestā un apmācīti darbībai ar ieročiem, bet no Igaunijas guberņas cietokšņiem Esens pieprasīja nosūtīt uz Rīgu noteiktu skaitu atbilstošu karavīru, pretī nosūtot „*nederīgos*”³⁶⁴. No brīvprātīgi pieteiktiem iedzīvotājiem cietokšņa komandantūra veidoja naktis sardzes vienības, kuras patrulēja pilsētā un bija paredzētas galvenokārt kārtības nodrošināšanai³⁶⁵. Sardzes pienākumu nodrošināšana ar iedzīvotāju patruļām atbrīvoja aktīvo karaspēku vienības no šī dienesta, un karavīrus vairāk varēja izmantot citu pienākumu veikšanai.

Lielgaballaivu nepietiekošo skaitu kompensēja Krievijai negaidītās britu karakuģu komandieru aktivitātes. Tikko bija apstiprināts kara sākuma fakts, I. Esens sazinājās ar britu fregates kapteini Džordžu Aklomu, kurš kopš 11. (23.) jūnija atradās Daugavgrīvas reidā un par kura ierašanos ģenerālgubernatoram bija ziņots³⁶⁶. Līdz oficiālai savienības sagrūšanai ar Franciju I. Esens bija vairījies no kontaktiem ar britiem, lai nekompromitētu sevi. No Dž. Akloma viņš saņēma admirāļa T. Martina vēstuli. Tā vēstīja, ka Baltijas jūrā atrodas T. Martina komandēta britu flotes eskadra, kura ir gatava līdzdarboties karā pret „*kopīgo ienaidnieku*”³⁶⁷. T. Martins piedāvāja veikt artilērijas vai karaspēka pārvadājumus, ja tādi būtu nepieciešami, vai atstāt pie Rīgas savus virsniekus, lai tie konsultētu krievus lielgaballaivu darbību vai cietokšņa aizsardzības jautājumos³⁶⁸. Uz šādu piedāvājumu I. Esens atsaucās labprāt un rakstiski izskaidroja T. Martinam lielgaballaivu izbūves nepieciešamību, lūdzot britu admirālim ierasties Rīgā, lai līdzdarbotos tās īstenošanā.

³⁶³ LVVA, 1. f., 12. apr., 609. l., 4. lp.

³⁶⁴ Turpat, 1382. f. Amatu un ķemerejas tiesa, 2. apr., 457. l., 13. lp; Turpat, 1. f., 12. apr., 609. l., 54. lp.

³⁶⁵ Turpat, 3. f., 5. apr., 1469. l., 5. lp.

³⁶⁶ Tūlīt pēc ierašanās Rīgā I. Esens ziņoja kara ministram: braucot caur Šauļiem, viņš satīcis kādu angļu tirgotāju, kurš viņu informējis par britu kuģu atrašanos netālu no Klaipēdas; viens no kuģu kapteiņiem bija licis tirgotājam informēt Rīgā esošo Krievijas karaspēka komandieri, ka nekavējoties pēc kara starp Krieviju un Franciju sākuma britu flote bija gatava palīdzēt Krievijai jebkādā tai iespējamā veidā (Отечественная война 1812 года. Т. XIII. – С. 55).

³⁶⁷ Faktiski jau vairākas nedēļas britu kuģi neizrādīja pretestību sastaptajiem krievu kuģiem Baltijas jūrā un kapteiņiem bija pavēlēts tūlīt pēc informācijas saņemšanas par karadarbības sākšanu starp Krieviju un Franciju piedāvāt krieviem jebkādu palīdzību (*Hamilton R. V. Letters and Pappers of Admiral of the Fleet Sir Thos. Byam Martin. Vol. 2. – p 187*).

³⁶⁸ LVVA, 1. f., 12. apr., 612. l., 16. – 17. lp., *Военский К. Акты ... Т. 2. Балтийская окраина в 1812 году. – С. 466*

Papildus visiem iepriekšminētajiem jautājumiem I. Esenu nodarbināja saslimušo karavīru izvietojanas problēma. Karadarbība vēl nebija sākusies, bet slimo skaits Rīgas hospitālī bija pietiekoši liels, jo uzņēma Rīgas un 1. korpusa karavīrus. Ģenerālgubernators paredzēja lielāku karavīru pieplūdumu pēc aktīvas karadarbības sākšanās, tādēļ vēlējās sakārtot šo jautājumu pirms situācijas pasliktināšanās³⁶⁹. Viņš sarakstījās ar kara ministru par iespēju pārvest ilgi ārstējamus karavīrus no Rīgas kara hospitāļa uz citām iestādēm valsts iekšienē. 1812. gada kara mēneši parādīs šo I. Esena rūpju pamatotību, jo slimo un ievainoto karavīru transports uz Igaunijas guberņu kļuvis par vienu no pastāvīgām Rīgas kara gubernatora rūpēm.

Kopumā Viļņas operācijas laikā Rīga karadarbības zonā nenonāca. Tās jaunieceltā vadība ģenerālleitnanta I. Esena personā spēja iepazīties ar sev uzticētā aizsardzības sektora stāvokli un apzināt galvenās aizsardzības problēmas.

2.2. Vitebskas manevrs (1812. gada 16. (28.) jūnijs – 16. (28.) jūlijs)

Vispārējā situācija

16. (28.) jūnijā LA kreisā flanga grupa Napoleona vadībā iegāja Viļņā³⁷⁰. Tā kā tai nebija izdevies panākt un sakaut 1. rietumu armiju Krievijas robežas tuvumā, tad bija jānosaka tālākās karadarbības virziens. Pēc franču vēsturnieka A. Bonnāla domām tieši LA kreisā flanga izvietojums noteica Viļņas operācijas neizdošanos, jo Krievijas karaspēks varēja brīvi atkāpties valsts iekšienē un neviena LA daļa neaizkavēja ne 1., ne 2. armiju³⁷¹. 17. (29.) jūnijā Napoleons izsūtīja no Viļņas divus kājnieku un divus kavalērijas korpusus sekot Krievijas 1. armijai. Papildus Napoleons atdalīja no saviem spēkiem apvienoto korpusu ar 45 000 karavīriem maršala Luī Nikolā Davū vadībā flanga manevra veikšanai pret P. Bagrationu un sūtīja to uz Minsku. Grodņā esošajam Žeromam Francijas imperators uzdeva sekot Krievijas 2. armijai. Savukārt E. Boharnē vadītā LA centrālā grupa izvietojās nedaudz uz dienvidiem no Viļņas, turpinot veidot rezervi starp abām LA flanga grupām (karaspēku virzību no Viļņas sk. pielikumā Nr. 5).

Atlikusī LA kreisā flanga grupa palika Viļņā, lai atpūstos un sakārtotos. Būtisku problēmu visai LA radīja tās galvenais vilcējspēks – zirgi. Atšķirībā no Krievijas armijas, kura atkāpās lēni un bieži naktīs, LA dienas gaišajā daļā mēģināja to panākt forsētā ātrumā,

³⁶⁹ LVVA, 1. f., 12. apr., 609. l., 10. lp.

³⁷⁰ Tobrīd Viļņā dzīvoja ap 25 000 cilvēku (*Thiers L.-A. Histoire du Consulat et de l'Empire*. T. 14. – p. 27).

³⁷¹ *Бонналь [Г.] Виленская операция*. – С. 50

tādēļ zirgi pastiprināti cieta no karstuma, ūdens un furāžas trūkuma. Tuvāk pie galvenajiem ceļiem esošo pārtiku un furāžu bija izmantojuši krievi, bet frančiem nācās iet tālāk un nogurt vairāk. Pirmajās kara dienās notikušie negaisi un straujas temperatūras svārstības izraisīja vairāku tūkstošu zirgu zaudējumu LA³⁷². Bija skaidrs, ka iepriekšējos tempos kavalērijas vienības nevar pārvietoties. Historiogrāfijā par vienu no galvenajiem Viļņas operācijas neizdošanās iemesliem tiek uzskatīti apgādes traucējumi uzbrukuma laikā³⁷³. Napoleona pirmskara plāns balstījās uz ātruma izmantošanu savā labā, tādēļ kavalērijas un kājnieku vienības pārvietojās forsētos tempos (120 km 5 dienās) un tādējādi attālinājās no saviem apgādes punktiem³⁷⁴. Izsalkušos karavīrus un zirgus virsnieki bija spiesti apgādāt „no zemes”. Līdzšinējo Napoleona karu laikā tā bija ierasta prakse, tomēr to pavadīja vairākas negatīvas sekas. Kā atzīmējuši 1812. gada kara dalībnieki, furažēšana³⁷⁵ ne tikai izputināja apkārtni, bet arī bija par iemeslu nekārtībām un disciplīnas zudumam³⁷⁶. Lai novērstu apgādes problēmas un sastādītu precīzākas ceļu kartes, Napoleons uz kavējās Viļņā 18 dienas. Viņš pārstrukturēja LA apgādi, izveidojot pārtikas noliktavas Kauņā, Grodņā un Viļņā, lai varētu virzīties tālāk, balstoties uz Lietuvas teritoriju³⁷⁷. Paralēli viņš organizēja Lietuvas teritorijas pārvaldi. Neskatoties uz to, ka poļi cerēja uz franču ieņemto Krievijas rietumu zemju pievienošanu Varšavas hercogistei, Napoleons organizēja Lietuvu kā autonomu lielkņazisti, kurā iekļāva Viļņas, Grodņas un Minskas guberņas un Bjalistokas apgabalu³⁷⁸.

---

³⁷² Seydlitz A. Tagebuch des Königlich Preußisches Armeekorps. Bd. 1. – S. 129 – 130; Kopumā no Kauņas līdz Viļņai LA zaudēja 8 000 zirgu, kuru liķi laicīgi netika apraksti un sāka bojāties (*Madelin L. Histoire du consulat et de l'Empire. T. XII. La catastrophe de Russie. – p. 127; Thiers L.-A. Histoire du Consulat et de l'Empire. T. 14. – p. 47*)

³⁷³ *Ségur Ph. P. Histoire de Napoléon et de la Grande Armée pendant l'année 1812. T. I. – p. 142; Chambray [G.] Histoire de l'expédition de Russie. T. 1. – p. 103 – 105; Madelin L. Histoire du consulat et de l'Empire. T. XII. La catastrophe de Russie. – p. 116, p. 127; Попов А. И. Великая армия в России. Погоня за миражом. – С. 54, С. 58*

³⁷⁴ 1812. gada kara dalībnieks maršals Sensirs atzīmējis savās atmiņās, ka pārāk bieži izmantoti forsēti marši nesa sev līdzīgu karaspēka destrukciju (*Saint-Cyr G. Mémoires pour servir a l'histoire militaire sous le directoire, le consulat et l'empire. T. III. – p. 251*).

³⁷⁵ XIX gs. sākumā ar vārdu „*фуражировка*“ apzīmēja ne tikai lopbarības vākšanu zirgiem, bet arī pārtikas meklējumus karaspēka vajadzībām.

³⁷⁶ *Волконский С. Г. Записки. – С. 105; Mit Graf Palens Reiterei gegen Napoleon. Denkwürdigkeiten des russischen Generals Eduard von Löwenstern (1790 – 1837) [Hg. G. Wrangel]. – S. 25; Ségur Ph. P. Histoire de Napoléon et de la Grande Armée pendant l'année 1812. T. I. – p. 158 – 162; Seydlitz A. Tagebuch des Königlich Preußisches Armeekorps. Bd. 1. – S. 132 – 133; Бутенко В. А. Военные силы Наполеона // Отечественная война и русское общество. Т. III. – С. 48 – 49*

³⁷⁷ *Thiers L.-A. Histoire du Consulat et de l'Empire. T. 14. – p. 93*

³⁷⁸ *Записки Бенкендорфа // Харкевич В. 1812 год в дневниках, записках и воспоминаниях современников. Вып. 2. – С. 62; Военский К. Акты, документы и материалы для поллитической и бытовой истории 1812 года. Т. 1. – С. 31 – 43, С. 63 – 65, С. 133 – 137; Chambray [G.] Histoire de l'expédition de Russie. T. 1. – p. 61; Chabanier J. La Grande Armée en Lituanie et en Courlande // Revue historique de l'armée – 1973 – № 2 – p. 31*

Tajā pašā laikā Napoleons izstrādāja jaunu karadarbības plānu, kura realizāciju historiogrāfijā mēdz dēvēt par Vitebskas manevru³⁷⁹. Kā iepriekš minēts, pēc ieiešanas Viļņā Napoleons bija nosūtījis spēcīgu korpusu Minskas virzienā. Tā galvenais mērķis bija, sadarbojoties ar Žeromu, iznīcināt Krievijas 2. armiju. Savukārt Vitebskas manevrs paredzēja tālāko LA kreisā flanga virzību pret Krievijas 1. armiju. Papildus M. Barklaju de Tolli vajājošajai karaspēka grupai Napoleons izsūtīja vēl vienu vienību 1. armijas kreisā flanga apiešanai caur Glubokoje. Napoleons cerēja nogriezt M. Barklajam de Tolli atkāpšanās ceļu uz Vitebsku un piespiest pieņemt kauju vai atkāpties uz Pleskavu. Šādu apsvērumu vadīts, Napoleons pavēlēja N. Udino iziet līdz Salakām, bet E. Makdonaldam – pietuvoties Jēkabpilij, lai vajadzības gadījumā izmantotu šos spēkus pret Krievijas karaspēka pamatmasu. Savukārt Eižēna Bogarnē vadīto centrālo grupu Napoleons nolēma sadalīt. Viena tā daļa pievienojās LA kreisā flanga grupai.

Kamēr Napoleons uzturējās Viļņā, Krievijas 1. armija atkāpās Drisas nometnes virzienā, to sasniedzot 27. jūnijā (9. jūlijā). Marša laikā M. Barklaja de Tolli arjergards vairākas reizes cīnījās ar Napoleona izsūtītām LA vienībām. Pēc informācijas par LA 10. un 2. korpusa virzīšanos kara ministrs bija drošs, ka 1. armijai nedraud apiešana no labā flanga. Par apdraudētu M. Barklajs de Tolli uzskatīja 1. armijas kreiso flangu, tādēļ ierosināja Aleksandram I uz to pārmest P. Vitgenšteina korpusu³⁸⁰. To neizdevās īstenot, jo jūnija beigās M. Barklaja de Tolli plānus būtiski mainīja ziņojumu saņemšana no 2. armijas (karaspēku izvietojumu Krievijas 1. armijai esot Drisas nometnē sk. pielikumā Nr. 6).

18. (30.) jūnijā P. Bagrations bija saņēmis Aleksandra I norādījumus virzīties uz savienošanos ar 1. armiju. Imperators bija izmainījis 2. armijas atkāpšanās maršrutu un noteicis to uz Viļejku. Izpildot manevru, P. Bagrations atsedza ceļu uz Minsku. To bija izmantojis Napoleons, nosūtot turp L. Davū, kura korpusss sasniedza Minsku 26. jūnijā (8. jūlijā). P. Bagrationa komandētajai 2. armijai bija izdevies izvairīties no L. Davū un Žeroma Bonaparta, atkāpjoties uz D. Tā rezultātā attālums starp abām Krievijas armijām bija palielinājies līdz 250 km. Šādos apstākļos Drisas nometnē Aleksandrs I sasauca kara padomi, kura 1. (13.) jūlijā nolēma pamest nometni, jo neuzskatīja to par pietiekami labu pozīciju pretinieka pārspēka sagaidīšanai³⁸¹. Kopš tā brīža par 1. armijas galveno mērķi

³⁷⁹ Витебский маневр // Отечественная война 1812 года. Энциклопедия. – С. 127

³⁸⁰ Отечественная война 1812 года. Т. XIII. – С. 203, С. 303

³⁸¹ Записки Щербинина // Харкевич В. 1812 год в дневниках, записках и воспоминаниях современников. Вып. 1. – С. 3; Записки Бенкендорфа // Там же. Вып. 2. – С. 65 – 66; Письмо графа К. А. Толя // Там же. – С. 229; Lehmann M. (Hg). Tagebuch und Briefwechsel des Oberstlieutnants v. Tiedemann aus dem Jahre 1812. – S. 143

virspavēlniecība izvirzīja savienošanos ar 2. armiju, un 2. (14.) jūlijā M. Barklajs de Tolli uzsāka atkāpšanos uz Polocku. Pirms tam viņš noteica Pēterburgas segšanai 1. P. Vitgenšteina korpusu, kuru atdalīja no 1. armijas un atstāja darboties patstāvīgi. No Polockas 1. armija 8. (20.) jūlijā devās uz Vitebsku, kur bija paredzēta savienošanās ar 2. armiju.

9. (21.) jūlijā LA karaspēka daļas sasniedza Polocku. Tās ieņemšanu Napoleons uzskatīja par būtisku panākumu, kurš apdraudēja ne tikai krievu armiju, bet arī Pēterburgu³⁸². Uzzinājis par M. Barklaja de Tolli virzību uz Vitebsku, Napoleons nolēma apiet krievu 1. armijas kreiso flangu caur Bešenkovičiem un nogriezt tai ceļu uz Vitebsku. Lai gan šis plāns nerealizējās un M. Barklajs de Tolli 11. (23.) jūlijā iegāja Vitebskā, viņš bija spiests nosūtīt Bešenkoviču virzienā kājnieku korpusu un vairākus kavalērijas pulkus (karaspēku izvietojumu šajā laikā sk. pielikumā Nr. 7). Tie vairākās sadursmēs aizkavēja LA avangarda virzīšanos uz Vitebsku un Napoleonam radīja priekšstatu par M. Barklaja de Tolli gatavību izšķirošās kaujas pieņemšanai.

Situāciju mainīja 15. (27.) jūlijā Barklaja saņemtā Bagrationa vēstule. 2. armijas komandieris informēja M. Barklaju de Tolli par L. Davū korpusa ieiešanu Mogiļevā un P. Bagrationa atkāpšanos Smoļenskas virzienā³⁸³. Saņemtā informācija mudināja M. Barklaju de Tolli atkāpties uz Smoļensku. Kara ministrs uzskatīja, ka izveidojušajos apstākļos no kaujas pie Vitebskas ar Napoleona galvenajiem spēkiem vairs nebija gūstams vēlamais labums un nebija iespējama drīza krievu 1. un 2. armijas savienošanās. Mogiļevā esošais L. Davū varēja pagriezt savas vienības uz Smoļensku un nogriezt abām armijām savienošanās ceļu³⁸⁴.

Kopumā Krievijas karaspēka saskaņotu darbību LA Vitebskas manevra laikā apgrūtināja vairāki apstākļi. Pirmkārt, tā bija fiksēta karadarbības plāna neesamība³⁸⁵. Pēc Drisas nometnes atstāšanas Krievijas karaspēka virspavēlniecība bija atteikusies no sava pirmskara plāna realizācijas. Otrkārt, Krievijas karaspēka vispārējo darbību kavēja oficiāli apstiprināta virspavēlnieka trūkums. Līdz jūlija sākumam Aleksandrs I atradās pie 1. armijas un faktiski pildīja virspavēlnieka funkcijas. Pamatot 1. armiju Polockā, Aleksandrs I neiecēla citu virspavēlnieku. Pēc likuma katrs armijas komandieris kara laikā bija autonoms un pakļauts tikai imperatoram, kas izraisīja savstarpēji nekoordinētu armiju darbību, jo M. Barklajam de

³⁸² Correspondance de Napoléon Ier. T. XXIV – № 18910

³⁸³ Žeroma Bonaparta vadītās LA labā flanga grupas lēnā virzīšanās pakal P. Bagrationam nodrošināja Krievijas 2. armijai iespēju izbēgt no aplenkuma.

³⁸⁴ Отечественная война 1812 года. Т. XIV. – С. 136; Там же. Т. XVII. – С. 150

³⁸⁵ Там же. Т. XIV. – С. 106

Tolli un P. Bagrationam bija atšķirīgi priekšstati par 1. un 2. armijas uzdevumiem³⁸⁶. Viedokļu sadursme visskaidrāk izpaudīsies LA Smoļenskas manevra laikā.

Krievijas karaspēka labais flangs

Napoleona ieišana Viļņā un atkāpšanās no pirmskara plāna realizēšanas sākotnēji neietekmēja LA kreiso flangu. Karaspēka apgādes problēmu risināšanas dēļ Napoleons ieturēja stratēģisko pauzi, kuras laikā LA 2. un 10. korpuss saņēma jaunas pavēles un darbojās saskaņā ar tām. Attiecīgie Napoleona rīkojumi vēl nebija saistītas ar Vitebskas manevru, bet ar esošās situācijas nostabilizēšanu.

16. (28.) jūnijā LA 10. korpuss bija sakoncentrējies pie Tauraģes un Jurbakas, kur divīziju komandieri saņēma E. Makdonalda pavēli virzīties uz Raseiņiem, neiesaistīties nopietnās sadursmēs ar pretinieku un marša laikā kārtīgi segt savus flangus³⁸⁷. Lai gan pēc divām dienām korpuss sasniedza Raseiņus, tas tikai daļēji izpildīja Napoleona 13. (25.) jūnija pavēli. Pārvietošanās nebija notikusi pietiekoši ātri, un nebija izdevies nodibināt komunikāciju ar N. Udino³⁸⁸. Šo apstākļu galvenais iemesls bija Makdonalda rīcībā esošās sliktās kartes, kuras neprecīzi attēloja gan virzienus, gan attālumus, gan upju izvietojumu.

Izvietojies Raseiņos, E. Makdonalds īsā laikā saņēma Napoleona 18. (30.) jūnija un 20. jūnija (2. jūlija) pavēles, kas noteica tālāku LA 10. korpusa virzību uz Panevėžu, Šauļiem un Telšiem, 7. divīziju, visu korpusa kavalēriju un artilēriju, kā arī pusi prūšu kājnieku koncentrējot Panevėžā (LA 10. korpusa darbības karti sk. pielikumā Nr. 8)³⁸⁹. Šādu lielāko spēku pārvietošanu pa labi izsauca Napoleona uztraukums par N. Udino kreiso flangu, jo tobrīd vēl nebija zināms, vai Krievijas 1. armija atkāpsies uz Daugavpili vai Drisu. Tomēr Napoleons neaprobežoja LA 10. korpusa uzdevumus tikai ar N. Udino flanga segšanu. Papildus tam imperators noteica, ka:

- 1) tālāk korpuss varētu tikt virzīts uz Jelgavu, par ko bija jāizplata informācija arī tuvākajā apkārtnē;
- 2) Makdonaldam jāatdala no sava korpusa pietiekami spēki, lai tie varētu atvairīt pretinieka uzbrukumu Klaipēdai (britu un zviedru desanta draudu izraisīts rīkojums);

³⁸⁶ ПИСЗ. Т. XXXII - № 24975; Clausewitz C. Hinterlassene Werke über Krieg und Kriegführung. Bd. 7. – S. 108 – 109

³⁸⁷ Fabry G. Campagne de Russie (1812). T. 1. – p. 43 – 44; Seydlitz A. Tagebuch des Königlich Preußisches Armeekorps. Bd. 1. – S. 166

³⁸⁸ Fabry G. Campagne de Russie (1812). T. 4. – p. 741

³⁸⁹ Correspondance de Napoléon Ier. T. XXIII – № 18878; Ibid. T. XXIV – № 18887; Fabry G. Campagne de Russie (1812). T. 1. – p. 76, p. 103

- 3) nepieciešams savākt 2 000 transporta līdzekļus starp Klaipēdu un Jelgavu un tikpat – starp Tilti un Rīgu, lai būtu iespējams pārvest aplenkuma artilēriju³⁹⁰.

Jāatzīmē gan, ka tālāku LA 10. un 2. korpusa virzību no Raseiņiem un Kēdaiņiem Napoleons noteica tikai tad, kad bija pilnībā pārliecinājies par navigācijas drošību uz Nemunas, kura turpināja būt abu LA kreisā flanga korpusu prioritāte³⁹¹.

Saskaņā ar šiem Napoleona rīkojumiem 22. jūnijā (4. jūlijā) E. Makdonalds no LA 10. korpusa atdalīja trīs vienības un virzīja tās uz Panevėžu, Šauļiem un Telšiem, lai izlūkotu apkārtni, atklātu pretinieku un novērstu iedzīvotāju bruņotas sacelšanās iespējas, kamēr pats komandieris vēl palika Raseiņos³⁹². Izpildot pavēli, Šauļus un Panevėžu LA 10. korpusa sasniedza 24. jūnijā (6. jūlijā), Telšus – nākamajā dienā. Šeit var atzīmēt, ka prūšu materiālos sastopama bieža E. Makdonalda rīcības kritika. Arī šajā gadījumā, analizējot LA 10. korpusa pārvietošanos Viļņas guberņā, viņi maršalam pārmeta pārāk ilgu uzturēšanos Raseiņos un pārāk lēnu virzīšanos uz priekšu. Prūši uzskatīja, ka ātrs maršs uz Rīgu būtu ļāvis ieņemt cietoksni³⁹³. Lai izprastu E. Makdonalda lēmumus, jāņem vērā, ka kopš kara sākuma LA 10. korpusa praktiski nebija saskāries ar pretinieku, līdz ar to nezināja neko par tā izvietojumu, spēkiem vai plāniem³⁹⁴. Bija tikai neskaidras norādes par pretinieka atrašanos Jonišķos un iespējamu P. Vitgenšteina atkāpšanos uz Bausku. Ziņoja pat par I. Esena ierašanos Rīgā ar rezerves armiju, bet nekas nebija zināms par tās izvietojumu un lielumu. Nepilnīgo datu dēļ maršals jutās vairāk apdraudēts (lai gan tikai šķietami) savā kreisajā flangā un daudz labprātāk būtu pastiprinājis savas pozīcijas Šauļos, nevis mainījis komunikāciju līniju³⁹⁵, un devies uz Panevėžu. Tomēr Napoleona pavēle bija nepārprotama, un E. Makdonalds deva rīkojumus Č. Granžāna divīzijas novirzīšanai uz Panevėžu un komunikāciju meklējumiem starp Panevėžu, Ukmerģi, Jēkabpili, Daugavpili, Jelgavu un Bausku³⁹⁶.

E. Makdonalda un N. Udino lēnās tuvošanās dēļ jūnija otrajā pusē Krievijas karaspēka Rīgas korpusa un P. Vitgenšteina vadītais 1. korpusa reti nonāca saskarē ar pretinieku. Pēc

---

³⁹⁰ Artilērijas parka pārvešanai, saskaņā ar Napoleona rīkojumu, E. Makdonalds pavēlēja savākt 2 000 transporta līdzekļu posmam no Klaipēdas līdz Jelgavai un tikpat posmam no Tilti līdz Šauļiem; ik pa ~20 km 150 – 200 transporta līdzekļu, lai visu pārvestu 15 dienās (*Constantini. Le Maréchal Macdonald ... // Revue historique de l'armée – 1971 – № 2 – p. 60*).

³⁹¹ *Fabry G. Campagne de Russie (1812). T. 1. – p. 180*

³⁹² *Ibid. – p. 201, p. 271; Seydlitz A. Tagebuch des Königlich Preußisches Armeekorps. Bd. 1. – S. 169*

³⁹³ *Kriegsgeschichtliche Einzelschriften. – S. 457*

³⁹⁴ *Seydlitz A. Tagebuch des Königlich Preußisches Armeekorps. Bd. 1. – S. 167 – 168*

³⁹⁵ Komunikāciju līnijas – ceļi, kuri savieno karaspēku ar tā apgādes un papildinājuma bāzēm un kuri ir apgrūtināti ar speciālām noliktavām, hospitāļiem, pasta stacijām u. tml. (*Погов А. И. Великая армия в России. Погоня за миражм. – С. 20*).

³⁹⁶ *Fabry G. Campagne de Russie (1812). T. 1. – p. 303, p. 305; Ibid. T. 4. – p. 755*

I. Esena 15. (27.) jūnija dispozīcijas saņemšanas I. Veljamina komandētās vienības sakoncentrējās Jelgavā, bet atsevišķi bataljoni izvietojās Dobelē, Bauskā un Ķekavā³⁹⁷. Par kopējo atkāpšanās virzienu tiem noteica Jelgavas – Olaines ceļu. Informācija par pretinieku vēl joprojām bija diezgan skopa. Ģenerālmajora I. Veljamina izsūtītās patruļas bija novērojušas, kā 19. jūnijā (1. jūlijā) LA 10. korpuss bija sasniedzis Raseņus, kur lielākā tā daļa palika 10 dienas. Pretinieka kustība bija manīta arī Telšu apkārtnē, tādēļ Rīgas korpusa vadība secināja, ka E. Makdonalds virzās vairāk pa labi, nost no Baltijas jūras piekrastes³⁹⁸. Ziņas no Viļņas guberņas teritorijas Rīgā pienāca diezgan pretrunīgas. Bija zināms, ka Klaipēdā un Tiltzītē pretinieks veido nocietinājumus. Klīda baumas par Viļņas guberņas iedzīvotāju izrādīto pretimnākšanu LA spēkiem, par atklātām runām Polijas atjaunošanas jautājumā un par to, ka dāņu spēki varētu iebrukt Kurzemē, palīdzot Napoleona karaspēkam.

Lai gan LA 10. korpuss neizrādīja apņemšanos nekavējoties uzbrukt Rīgai, pretinieka virzība norādīja uz viņa interesēm Baltijas guberņu teritorijā. E. Makdonalds atradās uz Taurāģes – Rīgas ceļa dažu maršu attālumā no cietokšņa, tādēļ 17. (29.) jūnijā, atbilstoši komandantu instrukcijai, I. Esens Rīgā izsludināja karastāvokli. Civilā vara pilsētā un tās atslēgas tika nodotas komandantam I. Emmem³⁹⁹. Militārā pārvalde izplatīja oficiālu paziņojumu, kurā aicināja iedzīvotājus atstāt pilsētu un pārcelties uz drošāku vietu valsts iekšienē. No cietokšņa nekavējoties sāka izvest viegli uzliesmojošus materiālus un noteica stingrus ugunsdrošības pasākumus dzīvojamo māju īpašniekiem⁴⁰⁰. Policijai uzdeva pastiprināti kontrolēt kārtību (novērot aizdomīgas personas, ebrejus un kļaidoņus) un pārraudzīt ugunsdrošības noteikumu ievērošanu. Pilsētā arestēja cilvēkus, kuri publiskās vietās izplatīja „*nepareizas pasakas*” un izteica „*bezkaunīgas piezīmes*” par kara notikumiem⁴⁰¹.

Karadarbības attīstība un uzsāktās oficiālās miera sarunas starp Krieviju un Lielbritāniju veicināja tālāku britu un krievu sadarbību Rīgas aizsardzības jautājumos. 23. jūnijā (5. jūlijā) pie Daugavgrīvas cietokšņa ieradās britu karakuģi⁴⁰². Kontradmirālis T. Martins atsaucās uz I. Esena aicinājumu palīdzēt apbruņot Daugavas segšanai nepieciešamās lielgaballaivas, atveda sev līdzī iespējami daudz galdnieku un citu strādnieku, kuri tūlīt pēc ierašanās sāka

³⁹⁷ LVVA, 1. f., 12. apr., 609. l., 36. lp.

³⁹⁸ Отечественная война 1812 года. Т. XIII. – С. 228

³⁹⁹ РГВИА, Ф. 1973, Оп. 1, Д. 39, Л. 3; LVVA, 3. f., 5. apr., 1456. l., 52. lp; Turpat, 749. f., 6. apr., 631. l., 850. lp., 859. lp., 862. lp.

⁴⁰⁰ Михайловский-Данилевский [А.] Описание Отечественной войны 1812 года. Ч. I. – С. 437

⁴⁰¹ LVVA, 749. f., 6. apr., 631. l., 885. lp; Turpat, 632. l., 74. lp., 121. lp.

⁴⁰² Hamilton R. V. Letters and Papers of Admiral of the Fleet Sir Thos. Byam Martin. Vol. 2. – p. 170; Военский К. Акты ... Т. 2. Балтийская окраина в 1812 году. – С. 469

piedalīties lielgaballaivu būvniecībā⁴⁰³. Viņu sadarbība gan nenoritēja bez starpgadījumiem. Vairākus gadus pastāvējušais karastāvoklis starp abām valstīm, britu kuģu veiktie uzbrukumi krievu kuģiem Baltijas jūrā un pastāvīgie draudi Baltijas jūras piekrastei bija radījuši vietējos jūras spēku virsniekos nepatiku pret britiem. Valsts politiskā kursa izmaiņām nesekoja nekavējoša personīgās attieksmes maiņa, par ko liecina vairākkārtēji I. Esena aizrādījumi Rīgas ostas komandierim viceadmirālim N. Šešukovam un Daugavgrīvas komandantam ģenerālmajoram Stepanam Konanovičam⁴⁰⁴. I. Esens kā sauszemes spēku virnieks vieglāk piemērojās jaunajiem apstākļiem un mēģināja pārliecināt savus dienesta biedrus vairs neuzskatīt britus par ienaidniekiem un nekavēt viņu darbības. Ģenerālgubernatora samierināšanas centieni neguva viennozīmīgus panākumus, par ko liecina J. Tīdemaņa ieraksts dienasgrāmatā 26. jūnijā (8. jūlijā). Tajā norādīts uz N. Šešukova nespēju noslēpt savu nepatiku pret britu admirāli. Saspīlējums starp abu zemju jūras spēku virsniekiem pārauga konfliktos, tikko radās nesaskaņas kuģošanas un konfiscēto kuģu piederības jautājumos, jo tie bija saistīti ar agrākās karadarbības sekām⁴⁰⁵.

Jūras spēku virsnieku ķildu dēļ par galveno britu aktivitāšu koordinatoru pie Rīgas kļuva I. Esens. Abu valstu jūrnieki un strādnieki Rīgā īsā laikā uzbūvēja un apbruņoja vairākas lielgaballaivas un bombardierlaivas⁴⁰⁶. Lai segtu to darbību Daugavā, T. Martins ierosināja Ķīpsalā izveidot bateriju četriem artilērijas ieročiem, ko ģenerālgubernators lika realizēt tuvākajā laikā⁴⁰⁷. I. Esens uzskatīja lielgaballaivas par būtisku Rīgas aizsardzības nodrošinājuma sastāvdaļu, jo ar to palīdzību varēja novērot Daugavas un Lielupes krastus. Galvenais laivu uzdevums aplenkuma apstākļos būtu uzturēt komunikācijas starp Daugavgrīvu un Rīgu, kā arī traucēt pretinieka aplenkuma darbus, apšaudot tos no Daugavas. Aplenkuma gadījumā T. Martins bija gatavs pievienot Rīgas aizsardzībai visus savas eskadras nelielos kuģus. To nozīme lika I. Esenam augsti vērtēt arī britu ieguldījumu Rīgas aizsardzībā, ko palielināja britu karakuģu spēja uzturēt sakarus pa jūru starp Rīgu un

---

⁴⁰³ Papildus tam T. Martins bija sazinājies ar Liepājas ierēdņiem un piedāvājis viņiem palīdzību labības izvešanā no pilsētas, lai tā nenonāktu pretinieka rokās vai netiktu iznīcināta. Tā kā nebija laika atgādāt tukšus tirdzniecības kuģus, britu karakuģi paņēma uz borta maksimāli iespējami daudz labības un nogādāja uz Daugavgrīvu (*Hamilton R. V. Letters and Pappers of Admiral of the Fleet Sir Thos. Byam Martin. Vol. 2. – p.195 – 196*).

⁴⁰⁴ LVVA, 1. f., 12. apr., 609. l., 34. lp.

⁴⁰⁵ *Lehmann M. (Hg). Tagebuch und Briefwechsel des Oberstlieutnants v. Tiedemann aus dem Jahre 1812. – S. 127; LVVA, 1. f., 12. apr., 607. l., 285. lp; Hamilton R. V. Letters and Pappers of Admiral of the Fleet Sir Thos. Byam Martin. Vol. 2. – p. 217, p. 227*

⁴⁰⁶ Par bombardierlaivām XIX gs. sākumā sauca airu flotes kuģus, kuru bruņojumā ietilpa haubices un /vai morfīras un kuri bija paredzēti piekrastes un pretinieka kuģu apšaudei.

⁴⁰⁷ LVVA, 1. f., 12. apr., 608. l., 21. lp., Turpat, 614. l., 1. lp.

ār pasauli sauszemes ceļu blokādes laikā⁴⁰⁸. Britu kuģi gar Baltijas jūras piekrasti centās arī maksimāli traucēt LA pārtikas un munīcijas pārvadājumus, kā arī ievāca informāciju par notiekošo pretinieka kontrolētajā teritorijā⁴⁰⁹.

Britu aktivitāšu vērtību paaugstināja arī kompetentu kadru klātbūtne. Lai gan pie Rīgas jau kara sākumā atradās sešas lielgaballaivas, to apkalpes nebija pilnībā nokomplektētas, un Rīgā izvietotās kājnieku vienības nebija apmācītas veikt kopīgas militāras operācijas ar lielgaballaivām. Līdz ar to vajadzības gadījumā airu kuģu potenciāls nevarētu tikt pilnībā izmantots. Britu ierašanās radikāli mainīja šo situāciju. Viņu virsnieki un jūrnieki nokomplektēja komandas gan vecajām, gan jaunajām laivām⁴¹⁰. Turklāt briti apmācīja daļu Daugavgrīvā un Rīgā izvietoto kājnieku darboties uz lielgaballaivām un saskaņoti ar tām⁴¹¹.

Sadarbības iespējas starp Krievijas un Lielbritānijas karaspēkiem aprobežojās tikai ar Daugavas aizsardzību. T. Martins ar I. Esenu apsprieda jautājumu par britu iespējām darboties pie Prūsijas krastiem, bet līdz šo plānu realizācijai pagāja vairāki mēneši⁴¹². Ātrāku risinājumu guva tirdzniecības atjaunošanas problēmas. Tā kā pastāvēja britu pieprasījums pēc Baltijas kokmateriāliem un labības, tāpat kā pastāvēja Rīgas tirgotāju piedāvājums, tad neilgi pēc britu kuģu ierašanās pirmie tirdzniecības kuģi devās ceļā uz Lielbritāniju. T. Martins visiem iespējamiem līdzekļiem gribēja intensificēt tirdznieciskās aktivitātes, tāpat kā I. Esens – tās atbalstīt. Abu virsnieku iniciatīva stimulēja faktisku tirdzniecisko sakaru atjaunošanos vēl pirms oficiāla miera noslēgšanas starp Krieviju un Lielbritāniju.

Līdzšinējo lēno notikumu attīstību Viļņas gubernā I. Esens pamatoja ar pretinieka vēlēšanos sagaidīt izšķirošu kauju citos karadarbības sektoros. Tā noteiktu arī tālāko cīņas gaita pie Rīgas. Savukārt J. Tīdemanis par galveno vaininieku uzskatīja sagādes jautājumu⁴¹³. Rīgas korpusam pretinieka lēnums bija ievērojams ieguvums. I. Esens uzskatīja, ka izlēmīga pretinieka rīcība ātri novestu pie Rīgas ielenkšanas no sauszemes, jo

⁴⁰⁸ Turpat, 609. l., 84. lp., 110. lp.

⁴⁰⁹ *Hamilton R. V. Letters and Pappers of Admiral of the Fleet Sir Thos. Byam Martin. Vol. 2. – p. 206*

⁴¹⁰ Admirāļa T. Martina kuģa žurnālā fiksēts, ka uz Rīgu darboties uz lielgaballaivām nosūtīti divi leitnanti, trīs apakšvirsnieki, viens jūras virsnieks, seržants, kaprālis, deviņi jūras kājnieki un 90 matroži, kuriem vēlāk pievienojās vēl 24 matroži (*Hamilton R. V. Letters and Pappers of Admiral of the Fleet Sir Thos. Byam Martin. Vol. 2. 170*)

⁴¹¹ LVVA, 1. f., 12. apr., 607. l., 135. lp.

⁴¹² Отечественная война 1812 года. Т. XIII. – С. 297; *Hamilton R. V. Letters and Pappers of Admiral of the Fleet Sir Thos. Byam Martin. Vol. 2. – p. 213*

⁴¹³ LVVA, 1. f., 12. apr., 608. l., 21. lp; Turpat, 614. l., 10. lp., Отечественная война 1812 года. Т. XIII. – С. 370

garnizona, īpaši kavalērijas kvantitāte un kvalitāte neļautu viņam to būtiski aizkavēt⁴¹⁴. Nocietinājumi pie Rīgas tikai jūnija beigās bija gatavi pretinieka triecienuzbrukuma atvairīšanai, bet aplenkuma briesmas mazināja lielgaballaivu apbruņošanas darbi sadarbībā ar britiem⁴¹⁵. Sabiedroto atrašanās Daugavgrīvā un komunikāciju uzturēšanas nozīme pa ūdensceļiem aktualizēja Daugavgrīvas cietokšņa aizsardzības nodrošinājumu pret pretinieka uzbrukumu. Rīgas korpusa vadība nolēma pastiprināt priekšposteņus uz Slokas un Kalnciema ceļiem, kā arī palielināt to vienību skaitu, kuras uzturēja sakarus starp Rīgu un Daugavgrīvu⁴¹⁶. Rēķinoties ar Daugavgrīvas komandanta ievērojamo vecumu, 25. jūnijā (7. jūlijā) I. Esens nozīmēja inženieru pulkvedi K. Klemensu par S. Konanoviča palīgu un uzticēja viņam Daugavgrīvas cietokšņa aizsardzības tālāko plānošanu⁴¹⁷.

Pretinieka lēnā tuvošanās deva I. Esenam vēl kādu priekšrocību, proti, viņam paredzētie vairāku jūras pulku un 4. un 25. kājnieku divīzijas rezerves bataljoni no dažādiem Krievijas apgabaliem tuvojās Rīgai. Radās cerība, ka tie paspēs ierasties pirms pretinieka pienākšanas⁴¹⁸. Lai risinātu virsnieku kadru trūkuma problēmu, no jūnija beigām I. Esens sāka pakāpeniski atbrīvot par nelieliem pārkāpumiem arestētus virsniekus un apakšvirsniekus, lai viņi atgrieztos ierindā un „*ļautu ar priekšzīmīgu rīcību izpirkt agrākos nodarījumus*”⁴¹⁹.

Līdzīgi kā pie Rīgas jūnija otrajā pusē arī „kaimiņos” lielas sadursmes nenotika. Pēc kaujas pie Ukmerģes starp LA 2. korpusu un krievu 1. korpusa avangardu 16. (28.) jūnijā P. Vitgenšteins pārvietoja savas vienības tuvāk Daugavai, lai nostātos starp Daugavpili un Druju un segtu Drisas nometni, kurp devās Krievijas 1. armija⁴²⁰. Vairākas dienas pretinieks P. Vitgenšteinu aktīvi neizsekoja. 29. jūnijā (11. jūlijā) krievu 1. korpuss pārgāja uz Daugavas labo krastu, izvietojās Drisas nometnes labajā flangā un atstāja kreisajā krastā spēcīgas kavalērijas vienības novērot Daugavas krastu līdz Daugavpilij⁴²¹. 1. korpuss šajā laikā atradās 691 virsnieks un 24 094 apakšvirsnieki un ierindnieki ar 108 artilērijas ieročiem.

---

⁴¹⁴ Līdzīgu viedokli pauda arī admirālis T. Martins, piezīmējot, ka nav redzējis tūlīgākus un mazāk tiem uzticēto pienākumu veikšanai piemērotus karavīrus (*Hamilton R. V. Letters and Pappers of Admiral of the Fleet Sir Thos. Byam Martin. Vol. 2. – p. 230, p.241*).

⁴¹⁵ LVVA, 1. f., 12. apr., 604. l., 3. lp.

⁴¹⁶ Turpat, 607. l., 171. lp; Turpat, 614. l., 1. lp; Turpat, 611. l., 2. lp.

⁴¹⁷ Turpat, 609. l., 62. lp; Turpat, 611. l., 1. lp.

⁴¹⁸ Turpat, 607. l., 184. – 185. lp.

⁴¹⁹ Turpat, 609. l., 74. lp., 77. lp., 87. lp., 113. lp.

⁴²⁰ *Михайловский-Данилевский [А.] Описание Отечественной войны 1812 года. Ч. I. – С. 189*

⁴²¹ LVVA, 1. f., 12. apr., 607. l., 152. lp., *Отечественная война 1812 года. Т. XV. – С. 9; Там же. Т. XVII. – С. 126*

Karadarbības tuvošanās Daugavai aktualizēja Daugavpils aizsardzības jautājumu, jo tā bija tuvākā vieta, kur varēja ērti šķērsot Daugavu, lai apietu Drisas nometni pa labo flangu vai gar Daugavu dotos uz Rīgu. Krievijas 1. armijai tuvojoties Drisai, tās štābs uz Daugavpili nosūtīja flīģeladjutantu S. Volkonski ar uzdevumu novērtēt cietokšņa stāvokli un pārliecināties par iespējām aizstāvēt tilta nocietinājumus kreisajā krastā⁴²². Daugavpils komandantam ģenerālmajoram Gavrilam Ulanovam bija pavēlēts koncentrēt uzmanību uz iespējama triecienuzbrukuma atvairīšanu⁴²³. Par Daugavpils aizsardzības iespējām Krievijas karaspēka vadībā pastāvēja atšķirīgi uzskati. Ja Aleksandrs I uzskatīja, ka galvenais ir glābt cietoksnī izvietoto artilēriju un pārtiku, to evakuējot pirms pretinieka pienākšanas, tad P. Vitgenšteins atzina šo pusgatavo cietoksni par svarīgu Daugavas aizsardzības sastāvdaļu un izdevīgu vietu pretinieka aizkavēšanai⁴²⁴. 1. korpusa komandieris bija pārliecināts, ka pretinieks pat pēc Daugavpils ieņemšanas nespētu izmantot cietoksni pret krieviem, ieskaitot smago artilēriju, kuras pārvešana līdz Rīgai vai Drisas nometnei būtu pārlietu problemātiska.

Jūnija otrajā pusē I. Veljamina vienības piedzīvoja nelielas sadursmes ar prūšu divīzijas avangardu pie Šauļiem un Jonišķiem⁴²⁵. Abās vietās krievi pretinieka pārspēka priekšā atkāpās, turpinot segt uz Rīgu vedošo ceļu. Pēc LA 10. korpusa aktivitātes attiecīgajā virzienā I. Esens secināja, ka pretinieka tālākais mērķis varētu būt Jelgava⁴²⁶. Pretinieka ienākšanas draudi Kurzemes guberņā aktualizēja Rīgas korpusa dienesta izpildes kvalitātes jautājumu. Kamēr pretinieks atradās Viļņas guberņas D daļā, I. Esens neuzskatīja par nozīmīgu problēmu neviennozīmīgas informācijas pienākšanu no priekšposteņiem, jo starp Rīgas korpusa spēkiem un LA 10. korpusu saglabājās ievērojams attālums, un tikai nelielas I. Veljamina patruļas nonāca tiešā saskarē ar pretinieku. Jūnija otrajā pusē un īpaši beigās situācija mainījās. Krievijas 1. armijas un P. Vitgenšteina 1. korpusa atkāpšanās, kā arī nelielās Veljamina vienību sadursmes liecināja par pretinieka tuvošanos Daugavai. Attāluma sarūkšana starp LA 10. korpusu un Rīgas korpusu nenozīmīgi palielināja I. Esena informētību par E. Makdonalda korpusa izvietojumu un kustībām, kas korpusa vadību satrauca aizvien vairāk. Par pastāvīgu I. Esena ziņojumu un vēstuļu sastāvdaļu kļuva sev uzticēto vienību kritika. Imperatoram viņš rakstīja: „*Man pakļautā kavalērija slikti dien*

⁴²² Волконский С. Г. Записки. – С. 194

⁴²³ Daugavpilī tobrīd atradās 10 rezerves bataljoni un 1 huzāru pulks (Отечественная война 1812 года. Т. XVII. – С. 120, С. 271).

⁴²⁴ Отечественная война 1812 года. Т. XIII. – С. 295

⁴²⁵ LVVA, 1. f., 12. apg., 604. l., 1. lp.

⁴²⁶ Турпат, 607. l., 159. l., Турпат, 609. l., 69. lp; Отечественная война 1812 года. Т. XIII. – С. 308

*tādēļ, ka rezerves eskadronu virsnieki, izņemot dažu eskadronu komandierus, tāpat kā apakšvirsnieki, ierindnieki un zirgi ir pulkos izbrāķētie*⁴²⁷.

Par Rīgas korpusa vienību uzvedību priekšposteņos saglabājušās liecības, kuras norāda uz vairākām nepilnībām. Kā rakstīja J. Tīdemanis, cietokšņa priekšā esošo vienību uzdevums bija visiem līdzekļiem kavēt pretinieka tuvošanos cietokšnim, lai pēc iespējas ilgāk aizkavētu nocietinājumu ielenkšanu⁴²⁸. Rīgas gadījumā tas bija vēl būtiskāk, jo cietokšņa nostiprināšana un pārtikas evakuācija no tuvākās apkārtnes nebija pabeigta. J. Tīdemanis uzsvēra, ka kara sākumā svarīgi izmantot divas priekšrocības:

- 1) pretinieka nezināšanu par Krievijas karaspēka lielumu savā priekšā;
- 2) pretinieka nezināšanu par to, cik nopietni tiek plānots aizsargāt Kurzemi.

Neskatoties uz šiem argumentiem, Kurzemes un Viļņas guberņās izvietotās krievu karaspēka vienības savu funkciju veica nepilnīgi un nereti atkāpās, tikko saņēma ziņas par pretinieka tuvošanos, nepārliecinoties par ziņu patiesumu, pretinieka skaitu un kustībām. Ļoti iespējams, ka karavīri nebija pietiekami pieredzējuši. 1812. gada laikabiedri konstatējuši, ka nepieredzējuši priekšposteņos izvietoti karavīri nemācēja pienācīgi izlūkot pretinieku un bieži lieki satrauca cilvēkus un zirgus⁴²⁹.

Mēdz teikt, ka priekšposteņi ir:

- 1) karaspēka seja, ar kuru pretinieki viens otram draud, kamēr starp pašām armijām ir bezdibenis;
- 2) karaspēka acis⁴³⁰.

Turpinot alegoriju, jāsecina, ka Rīgai šī seja bija bāla un neizteiksmīga, bet acis – tuvredzīgas. XIX gs. sākuma militārie teorētiķi un praktiķi bija nonākuši pie secinājuma, ka priekšposteņu dienestam virsnieki un vienības ir jāapmāca pirms kara, lai tās zinātu, kā rīkoties dažādās situācijās un kā par tām pienācīgi ziņot vadībai⁴³¹. Rīgas garnizonā tam nebija pieticis laika un trūka arī pieredzes.

Pastāvēja ne tikai neprofesionalitātes problēmas. Gar Kalnciema – Rīgas ceļu dzīvojošie zemnieki pilsētai vairākkārt iesniedza sūdzības par kazaku patvaļu pret zemniekiem un viņu īpašumu⁴³². No sūdzībām secināms, ka kazaki, pildot dienesta pienākumus, nereti atradušies

⁴²⁷ LVVA, 1. f., 12. apr., 604. l., 2. lp.

⁴²⁸ Turpat, 614. l., 6. lp.

⁴²⁹ Mit Graf Palens Reiterei gegen Napoleon. – S. 7

⁴³⁰ *Ségur Ph. P.* Histoire de Napoléon et de la Grande Armée pendant l'année 1812. T. II. – p. 133; Mémoires du Général Baron de Marbot. – p. 55

⁴³¹ Zwei Citular-Schreiben von General York als Inspecteur der leichten Truppen // *Droysen J. G.* Das Leben des Feldmarschalls Grafen York von Wartenburg. Bd. 1. – S. 509 – 510

⁴³² LVVA, 749. f., 6. apr., 632. l., 72. lp.

reibuma stāvoklī. Vairākkārtējas I. Esena pavēles nebēgt no pretinieka, bet iegūt ticamu informāciju par to arī norāda uz zināmu priekšposteņu dienesta izpildītāju nekompetenci. Kādā no savām vēstulēm I. Esens atzina, ka viņam pakļautie ulāni praktiski nav izmantojami priekšposteņu dienestam⁴³³. Arī J. Tīdemanis dienasgrāmatā fiksējis vairākas priekšposteņu neizdarības un nekvalitatīvi sastādītus priekšposteņu komandieru ziņojumus⁴³⁴. I. Esenu neapmierināja arī viņam atsūtītā Donas kazaku pulka komandiera Grodņas huzāru apakšpulkveža Turska rīcība. Esens uzskatīja, ka Turskis lēni un neizdarīgi izpilda pavēles un ka kazaki nelabprāt ļauj sevi komandēt ne „savam” virsniekam, tādēļ ģenerālgubernators panāca Turska atstādināšanu un majora I. Seļivanova iecelšanu viņa vietā⁴³⁵.

Rīgas korpusa vadība izjuta informācijas trūkumu par pretinieka izvietojumu un pārvietošanos, kā cēlonis bija priekšposteņu dienesta izpildes nepilnības. Lai tās kompensētu, izlūkošanas funkcijas pie Daugavas daļēji pildīja vietējie mežziņi, kuriem bija uzdots organizēt upes krasta novērošanu noteiktās distancēs⁴³⁶. Vidzemes guberņas policijas instancēm I. Esens pavēlēja pārraudzīt uz Daugavas esošos braslus starp Rīgu un Daugavpili un nekavējoties informēt ģenerālgubernatoru par pretinieka parādīšanos⁴³⁷.

I. Esens uzskatīja, ka karavīru neizdarībās un patvaļā vismaz daļēji vainojams komandieris, tādēļ nodeva I. Veļjaminova vienības komandu tikko aktīvā virsnieka statusu atjaunojošajam ģenerālleitnantam F. Levisam of Menāram, kurš ieradās Jelgavā 25. jūnijā (7. jūlijā). Pats I. Veļjaminovs ar šo I. Esena lēmumu nebija apmierināts, tāpat kā ar atsaukšanu uz Rīgu apmācīt rekrūtus⁴³⁸. Praktiski tūlīt pēc I. Veļjaminova vienību pārņemšanas F. Levis of Menārs saņēma informāciju, ka spēcīgas pretinieka vienības parādījušās pie Šauļiem un Palangas un ka LA 10. korpuss trijās kolonnās virzās pa dažādiem ceļiem, bet ziņas nebija pārbaudītas un drošas⁴³⁹. Atsevišķi dezertieri bija pavēstījuši, ka E. Makdonalds dosies uz Rīgu un solījis to ieņemt četrās nedēļās.

Relatīvi nogaidošo situāciju Krievijas karaspēka labajā flangā mainīja Napoleona izstrādātā Vitebskas manevra plāna realizēšana un Krievijas karaspēka virspavēlniecības lēmums pamest Drisas nometni. Tiklīdz Napoleons bija parakstījis pavēles savai labā flanga grupai par Krievijas 2. armijas vajāšanu un no kreisā flanga grupas atdalījis spēcīgu vienību

⁴³³ Turpat, 1. f., 12. apr., 609. l., 56. – 57. lp., 139. lp.

⁴³⁴ *Lehmann Max (Hg)*. Tagebuch und Briefwechsel des Oberstlieutnants v. Tiedemann aus dem Jahre 1812. – S. 127

⁴³⁵ LVVA, 1. f., 12. apr., 609. l., 72. lp., 94. lp.

⁴³⁶ Turpat, 4. f., 14. apr., 1055. l., 31. lp.

⁴³⁷ Turpat, 1. f., 12. apr., 608. l., 14. lp.

⁴³⁸ Turat, 607. l., 167. lp., Turpat, 609. l., 80. lp., *Lehmann M. (Hg)*. Tagebuch und Briefwechsel des Oberstlieutnants v. Tiedemann aus dem Jahre 1812. – S. 128

⁴³⁹ Отечественная война 1812 года. Т. XIII. – С. 296, LVVA, 1. f., 12. apr., 609. l., 54. lp.

Krievijas 1. armijas flanga apiešanai caur Glubokoje, viņš sastādīja arī jaunus norādījumus E. Makdonaldam un N. Udino. Napoleons tobrīd cerēja iesaistīt Barklaju de Tolli izšķirošā sadursmē, un bija svarīgi, lai ne Rīgas, ne P. Vitgenšteina korpuss nevarētu atnākt palīgā krievu 1. armijai. Francijas imperators uzticēja LA 10. un 2. korpusam piesaistīt šo krievu korpusu uzmanību.

Napoleona 27. jūnija (9. jūlija) instrukciju E. Makdonalds saņēma nākamajā dienā pēc tās uzrakstīšanas⁴⁴⁰. Tā paredzēja LA 10. korpusa virzību uz Jaunjelgavas un Jēkabpils apkārtni, lai segtu LA 2. korpusa flangu. Nebija zināms, cik lielus spēkus krievi atkāpšanās laikā gatavojas sakoncentrēt pie Daugavpils. E. Makdonalda virzība pievērstu šī cietokšņa garnizona uzmanību, un pēdējais būtu spiests atdalīt daļu karaspēka darbībai pret LA 10. korpusu. Turpretī, ja izrādītos, ka pretinieks atstājis Daugavpili, E. Makdonalds varētu ērti šķērsot Daugavu pie Jaunjelgavas vai Jēkabpils un doties bloķēt Rīgu no abiem Daugavas krastiem⁴⁴¹. Šādā gadījumā maršalam bija atļauts uz Tilzīti virzīt Kēnigsbergā izvietoto artilērijas parku, kurš pakļāvās LA 10. korpusa inženieru komandierim divīzijas ģenerālim Žakam Kampredonam. Lai varētu tālāk attīstīt uzbrukumu Rīgai, Napoleons pavēlēja E. Makdonaldam izkļaidēt krievu vienības pie Bauskas un sūtīt vienu karaspēka kolonnu ieņemt Jelgavu, ja maršals to uzskatītu par nepieciešamu. E. Makdonaldam bija jākontrolē arī Baltijas jūras piekraste starp Palangu un Liepāju.

Par galvenajiem LA 10. korpusa „mērķiem” Napoleons izvirzīja:

- 1) Nemunas segšanu;
- 2) Rīgas garnizona piesaistīšanu;
- 3) tikko iespējams – Daugavas šķērsošanu starp Rīgu un Daugavpili;
- 4) Kurzemes ieņemšanu un tās resursu izmantošanu;
- 5) Rīgas bloķēšanu un, artilērijas parkam ierodoties, arī aplenkšanu.

Pēc Napoleona domām Rīgas ieņemšana dotu iespēju LA karavīriem ērti izvietoties. Tālākās karadarbības plānošanā Rīga veidotu atbalsta punktu pie Daugavas, kuru varētu izmantot kara materiālu pārvadāšanai. Šīs upes kā satiksmes artērijas vērtību paaugstināja britu atrašanās Baltijas jūrā, kas padarīja neiespējamus pārvadājumus atklātos ūdeņos.

---

⁴⁴⁰ Correspondance de Napoléon Ier. T. XXIV – № 18936, № 18994; *Chabanier J.* La Grande Armée en Lituanie et en Courlande // *Revue historique de l'armée* – 1973 – № 2 – p. 43; *Kriegsgeschichtliche Einzelschriften.* – S. 458, S. 478

⁴⁴¹ Tobrī LA vadībai bija pieejama informācija, ka Rīgas garnizonu veido 30 dažādu pulku rezerves bataljoni, katrā pa 200 – 300 karavīriem, kuru lielākā daļa esot pēdējā gada rekrūši (*Fabry G.* Campagne de Russie (1812). T. 1. – p. 332)

Saskaņā ar Napoleona instrukciju 28. jūnijā (10. jūlijā) LA 10. korpusa komandieris deva pavēli Raseņos esošajām korpusa daļām doties uz Panevėžu⁴⁴². No turienes 4. (16.) jūlijā E. Makdonalds:

- 1) izsūtīja Č. Granžānu ar 7. divīziju uz Pasvali un J. Gravertu ar spēcīgu prūšu vienību Bauskas virzienā, jo komandierim ziņoja, ka tur sakoncentrējušies 5 000 krievu kājnieku un 400 kavalēristu;
- 2) nosūtīja J. Jorku Klaipēdas virzienā ar vairākiem kājnieku bataljoniem un 2 dragūnu eskadroniem (tiem pievienotos iepriekš Tilzītē atstātās vienības), kopumā ap 7 000 karavīriem, novērot Baltijas jūras piekrasti un tās nostiprināšanas darbus, kā arī ieņemt Liepāju un Ventspili;
- 3) pavēlēja Šauļos izvietotajam prūšu ģenerālmajoram Fridriham Kleistam ar 4 kājnieku bataljoniem un 4 kavalērijas eskadroniem virzīties uz Jonišķiem⁴⁴³.

Minētās LA 10. korpusa kustības izsauca pretreakciju Rīgas korpusā. Pretinieka novirzīšanās no Šauļu uz Panevėžas ceļu izraisīja krievu vienību pozīciju pastiprināšanu Bauskā, Ķekavā un Iecavā⁴⁴⁴. 1. (13.) jūlijā Rīgā tika saņemtas ziņas par nakts uzbrukumu nelielam krievu dragūnu postenim Skaistkalnē un pretinieka virzību uz Jaunjelgavu, tādēļ situācijas noskaidrošanai I. Esens turp sūtīja kavalēristu vienību no Ķekavas, pārstrukturēja priekšposteņu ķēdi. Viņš izvietoja spēcīgu vienību Baldonē, lai nodrošinātu pretinieka aizkavēšanu, ja tas izdomātu virzīties tuvāk Rīgai⁴⁴⁵. Kad no Daugavpils pienāca informācija par pretinieka koncentrēšanos pie šī cietokšņa, Rīgas korpusa kavalērijas vienība izvietojās Daugavas labajā krastā iepretim Doles salai, lai novērotu Rīgas – Daugavpils ceļu⁴⁴⁶. Daugavpils cietokšņa priekšposteni bija pamanījuši pretinieku Daugavas kreisajā krastā. Saņemtie gūstekņi liecināja par drīzu LA 2. korpusa, kopumā 24 000 karavīru, tuvošanos Daugavpilij⁴⁴⁷. Šīs ziņas aktualizēja visu Daugavas līnijas aizsardzību. Daugavpilī izvietoto spēku komandieri neparedzēja ilgas cietokšņa noturēšanas iespējas, ņemot vērā nocietinājumu, artilērijas un garnizona stāvokli⁴⁴⁸. Jāatzīmē, ka N. Udino tuvošanos Daugavpilij bija izraisījusi Napoleona pavēles saņemšana, tomēr pretēji tai maršals nebija apstājies pie Salakām. 1. (13.) jūlijā LA 2. korpusa daļas (~ 4 000 cilvēku) ielenca

⁴⁴² *Fabry G.* Campagne de Russie (1812). T. 1. – p. 484

⁴⁴³ *Ibid.* – p. 557, p. 587; *Ibid.* T. 4. – p. 761, p. 774; *Seydlitz A.* Tagebuch des Königlich Preußisches Armeekorps. Bd. 1. – S. 186

⁴⁴⁴ LVVA, 1. f., 12. apr., 609. l., 75. lp.

⁴⁴⁵ Turpat, 614. l., 12. lp., *Lehmann M. (Hg).* Tagebuch und Briefwechsel des Oberstlieutnants v. Tiedemann aus dem Jahre 1812. – S. 130

⁴⁴⁶ LVVA, 1. f., 12. apr., 614. l., 5. lp., 15. lp.

⁴⁴⁷ Отечественная война 1812 года. Т. XIV. – С. 8

⁴⁴⁸ Там же. – С. 11; Там же. Т. XVII. – С. 133

Daugavpils cietokšņa kreisā krasta nocietinājumus un mēģināja ieņemt tos triecienā, tomēr nesekmīgi⁴⁴⁹. Par tik pārdrošu rīcību, neizpētot pretinieka izvietojumu un radot apdraudējumu sev, Napoleons vēlāk izteica N. Udino pārmetumus⁴⁵⁰.

Vēl krasāku situācijas maiņu gan kopējā Krievijas aizsardzības plāna īstenošanā, gan sava karaspēka labajā flangā izraisīja virspavēlniecības lēmums pamest Drisas nometni. Tobrīd pretinieks krievu 1. armijas labajā flangā kopumā bija mazaktīvs, bet vienlaicīgi mēģināja iespieties starp 1. un 2. armiju⁴⁵¹. Šī iemesla dēļ 1. armija uzsāka atkāpšanās manevru Polockas virzienā. 4. (16.) jūlijā M. Barklajs de Tolli pavēlēja P. Vitgenšteinam ar 1. korpusu darboties atsevišķi no 1. armijas Sebežas, Pleskavas un Novgorodas apkārtnē, kā arī pret to LA korpusu, kurš mēģinātu šķērsot Daugavu Daugavpils apkārtnē. 1. korpusa galvenais uzdevums bija noturēt pretinieku, ja iespējams, to sakaujot, lai tādā veidā vismaz aizkavētu Rīgas aplenkšanu⁴⁵². Kara dalībnieks apakšpulkvedis K. Klauzevics atzīst, ka tik liela korpusa atdalīšana no 1. armijas vājināja pēdējo un radīja vēl lielāku LA skaitlisko pārsvaru pār M. Barklaju de Tolli, tomēr Pēterburgas segšana bija pietiekami būtisks iemesls, lai tā rīkotos⁴⁵³. Pastāvot tik būtiskam LA pārspēkam, bija iespējams, ka Napoleons attīsta uzbrukumu vienlaicīgi gan pret Krievijas armijas galvenajiem spēkiem, gan pret Pēterburgu.

Saņēmis M. Barklaja de Tolli pavēli, P. Vitgenšteins norīkoja savas vienības pastiprināti novērot Daugavas krasta līniju starp Daugavpili un Druju, bet tobrīd pretinieks necentās pāriet upi un atkāpās no Daugavpils. Neskatoties uz to, Krievijas karaspēka virspavēlniecība pavēlēja Daugavpils garnizonam veikt kreisā krasta nocietinājumu artilērijas evakuāciju, cietoksnī esošo ēku dedzināšanu un tilta pār Daugavu iznīcināšanu. Daugavpils garnizons gaidīja pretinieka tuvošanos Daugavai, lai pēc tās sāktu atkāpšanos Pleskavas virzienā. Tomēr pretinieks uz Daugavpili nevirzījās, jo N. Udino bija aizsūtīts uz Drisas nometni nojaukt turienes nocietinājumus⁴⁵⁴.

Abu karojošo pušu jūnija beigu un jūlija sākuma lēmumi bija pietuvinājuši karadarbību tieši Daugavai. Tā kā Krievijas karaspēka virspavēlniecība bija atteikusies no sava

---

⁴⁴⁹ Бутурлин Д. История нашего императора Наполеона на Россию в 1812-м году. Ч. 1. – С. 154 – 155; франču vēsturnieks Ž. Šambrē par vienu no neizdošanās iemesliem min faktu, ka tobrīd francūži bija pārliecināti, ka Daugavpils ir gatava atvairīt ne tikai uzbrukumu, bet arī izturēt aplenkumu (*Chambray [G.]. Histoire de l'expédition de Russie. T. 1. – p. 76*). LA 2. korpusa pulkvedis Žans Marbo uzskatīja, ka trieciens neizdevās, jo N. Udino to nebija pietiekoši labi noorganizējis un sākotnēji lika uzbrukt cietoksnim ar kavalērijas vienībām (*Mémoires du Général Baron de Marbot. – p. 69*)

⁴⁵⁰ Fabry G. Campagne de Russie (1812). T. 1. – p. 485; Correspondance de Napoléon Ier. T. XXIV – № 18966

⁴⁵¹ Отечественная война 1812 года. Т. XIV. – С. 39, С. 50

⁴⁵² Там же. – С. 22; Там же. Т. XVII. – С. 134, С. 140

⁴⁵³ Clausewitz C. Hinterlassene Werke über Krieg und Kriegführung. Bd. 7. – S. 99

⁴⁵⁴ Correspondance de Napoléon Ier. T. XXIV – № 29020

pirmskara plāna, tad mainījās situācija karaspēka labajā flangā. 1. un 2. armijai virzoties dziļāk valsts iekšienē, Rīgas un 1. korpuss bija atstāti segt Daugavu posmā no Rīgas līdz Drisai. Faktiski tās bija vienīgās Krievijas karaspēka daļas, kuras aizšķērsoja LA ceļu uz Krievijas galvaspilsētu Pēterburgu. Savukārt LA 2. un 10. korpusam bija dotas pavēles ieņemt pozīcijas pie Daugavas. Līdz ar to abu virspavēlniecību lēmumiem bija tuvākā laikā jāizraisa Krievijas karaspēka un LA sadursmes Daugavas lejtecē.

Pirmais jaunās situācijas sekas izjuta Rīgas korpuss. 6. (18.) jūlija vakarā I. Esens saņēma ziņu no Bauskā izvietotās vienības komandiera – Poļu ulānu pulka apakšpulkveža Karla Kuņicka, ka pretinieks atrodas 4 km no Bauskas⁴⁵⁵. K. Kuņickis bija iesaistījies nelielā apšaudē, bet pretinieka pārspēka priekšā atkāpies Iecavas virzienā, kur atradās viņam pakļauta kājnieku vienība. I. Esens pieļāva, ka šo uzbrukumu bija izraisījušas pretinieka vēlēšanās izzināt krievu spēkus šajā virzienā, tādēļ viņš pieņēma lēmumu sūtīt F. Levisu of Menārs atgūt Bausku un padzīt pretinieku no turienes⁴⁵⁶.

Patiesībā 6. (18.) jūlijā Bausku pa dažādiem ceļiem sasniedza prūšu divīzijas pamatmasa un viena no 7. divīzijas brigādēm, par ko Rīgas korpusa vadība nebija informēta. Maršals E. Makdonalds tobrīd atradās Skaistkalnē. Šeit E. Makdonalds saņēma Napoleona 4. (16.) jūlija pavēli, kura lielos vilcienos atkārtoja 27. jūnija (9. jūlija) instrukcijas⁴⁵⁷. Papildus Napoleons vēlējās, lai E. Makdonalds 8 000 – 9 000 karavīru vienību novirza Daugavpils novērošanai un tās garnizona uzmanības piesaistīšanai, lai novērstu tā uzmanību no N. Udino, kurš atradās 3 maršus pa labi no Daugavpils. Kopumā par galvenajiem LA 10. korpusa darbības virzieniem Napoleons atzina Daugavpili un Rīgu. Imperators ieteica atrast ērtu pārceļšanās vietu pār Daugavu starp abiem cietokšņiem, lai varētu reaģēt uz notikumu tālāku attīstību un doties uz vienu vai otru pusi. Par būtiskāku Napoleons tobrīd uzskatīja Daugavpils virzienu, lai LA neveiksmes gadījumā kreisā flanga korpusi varētu atbalstīt imperatoru.

E. Makdonalds nolēma kopā ar LA 7. divīziju doties Jēkabpils un Daugavpils virzienā, lai izpildītu Napoleona pavēli par šī cietokšņa novērošanu. Prūsijas divīzijai E. Makdonalds uzticēja segt LA 7. divīzijas kustību un nobloķēt Rīgas cietoksni no dienvidu puses⁴⁵⁸. Lai to īstenotu, prūšu spēkiem trijās kolonnās bija jāvirzās tālāk Kurzemes guberņā. Attiecīgi komandieris sadalīja prūšu spēkus vairākās daļās:

---

⁴⁵⁵ LVVA, 1. f., 12. apr., 604. l., 3. – 4. lp.

⁴⁵⁶ Turpat, 609. l., 91. lp.

⁴⁵⁷ Correspondance de Napoléon Ier. T. XXIV – № 18965; Kriegsgeschichtliche Einzelschriften. – S. 478

⁴⁵⁸ Fabry G. Campagne de Russie (1812). T. 1. – p. 614; Kriegsgeschichtliche Einzelschriften. – S. 461

- 1) F. Kleists ar trim bataljoniem, diviem eskadroniem un vienu jātnieku artilērijas bateriju – uz Jaunjelgavas ceļa;
- 2) J. Graverts ar četriem ar pusi bataljoniem, četriem eskadroniem, pusotru jātnieku artilērijas bateriju un pusotru artilērijas bateriju – uz Iecavas ceļa (vienības tuvošanos Iecavai sk. pielikumā Nr. 9);
- 3) pulkvedis Eižēns Raumers ar četriem bataljoniem, četriem eskadroniem un pusi no artilērijas baterijas – uz Jelgavas ceļa⁴⁵⁹.

Nezinot to, cik spēcīgs pretinieks atrodas Bauskā, 6. (18.) jūlijā Jelgavā esošais F. Levis of Menārs devās Iecavas virzienā, lai izpildītu I. Esena pavēli atgūt Bausku. F. Levisa of Menāra rīcībā tobrīd bija 11 kājnieku bataljoni, četri dragūnu, divi huzāru un viens ulānu eskadrons, viens kazaku pulks un astoņi artilērijas ieroči⁴⁶⁰. Avotos un historiogrāfijā pastāv ļoti atšķirīgi viedokļi par to, cik tad īsti karavīru bija F. Levisa of Mēnāra komandā šajā dienā. Pats viņš apgalvo, ka to nebija vairāk par 2 000 cilvēku⁴⁶¹. Prūšu materiālos atrasts pagaidām lielākais norādītais skaitlis – 6 020. Iespējams, tas radies, jo prūši uzskatīja, ka kaujā tieši iesaistītajos krievu bataljonos karavīru skaits atbilst štatiem. Pastāvot nepilnam karavīru komplektam bataljonos, precīzu karavīru skaitu nav iespējams noteikt tikai pēc F. Levisam of Menāram pakļauto karaspēka daļu daudzuma. Tā kā katrā bataljonā nebija vairāk par 300 cilvēkiem, tad arī kājnieku kopskaits varēja sasniegt 2 000. Arī J. Tīdemanis norādījis nepilnus 2 000 cilvēku⁴⁶². Pat ja tie ir tikai kājnieki, grūti iedomāties, ka kavalēristu un artilēristu skaits krievu vienībā varētu pārsniegt 1 000.

6. (18.) jūlijā F. Levisa of Menāra komandētie spēki sasniedza Iecavu. 7. (19.) jūlijā komandieris Bauskas virzienā nosūtīja kazaku vienību, kura pusceļā starp Iecavu un Bausku sastapa J. Graverta izsūtītu izlūku grupu⁴⁶³. Pēc nelielas sadursmes pretinieki atkapās katrs savā virzienā. Pēc kazaku atgriešanās Iecavā F. Levis of Menārs sakārtoja savus karavīrus kaujai un gaidīja prūšu uzbrukumu. Kad J. Graverts no gūstā saņemtiem kazakiem uzzināja, ka krievi izvietojušies pozīcijās pie Iecavas, viņš tiešām nolēma tiem uzbrukt. Lai nodrošinātu sev skaitliskā pārsvara priekšrocības un uzbruktu frontāli un flangā, J. Graverts

⁴⁵⁹ *Fabry G. Campagne de Russie (1812). T. 4. – p. 781*

⁴⁶⁰ Отечественная война 1812 года. Т. XVI. – С. 281, *Военский К. Предисловие // Военский К. Акты ... Т. 2. Балтийская окраина в 1812 году. – С. X*

⁴⁶¹ Aus dem Tagebuch des Gen:leutn. Fr. von Löwis of Menar // *Bienemann Fr. 1812. Baltische Erinnerungsblätter. – S. 47*

⁴⁶² LVVA, 1. f. , 12. apr., 614. l., 35. lp. Pēc J. Graverta ziņojuma E. Makdonaldam kaujā piedalījās 4., 20., 23., 24., 34. jēgeru pulku rezerves bataljoni, Kaporas, Rēveles un Volīnijas kājnieku pulku rezerves bataljoni; divi eskadroni Grodņas huzāru, divi – poļu ulānu, pa vienam no Kazaņas, Rīgas, Jamburas un Ņežinskas dragūnu pulkiem un viens pulks kazaku (*Fabry G. Campagne de Russie (1812). T. 1. – p. 644*).

⁴⁶³ *Seydlitz A. Tagebuch des Königlich Preußisches Armeekorps. Bd. 1. – S. 193*

nosūtīja ziņu F. Kleistam, lai tas arī dodas uz Iecavu un uzbrūk krievu pozīcijai⁴⁶⁴. Ģenerālmajors F. Kleists tobrīd atradās ceļā uz Skaistkalni un praktiski vienlaicīgi saņēma pavēli no J. Graverta doties viņam palīgā uz Iecavu un E. Makdonalda pavēli doties uz Jaunjelgavu 7. divīzijas atbalstīšanai. F. Kleists izšķīrās par labu sava tiešā komandiera atbalstīšanai. J. Graverts gaidīja viņa ierašanos, tādēļ kauja sākās tikai 7. (19.) jūlija vakarpusē un beidzās pēc tumsas iestāšanās. Prūši sakoncentrēja pie Iecavas vairāk nekā 6 000 kājnieku, 780 kavalēristu un 32 artilērijas ieročus un uzbruka F. Levisa of Menāra vienībai no divām pusēm, lai gan J. Graverts ziņojumā E. Makdonaldam norāda pretinieka pārspēku kājniekos un kavalērijā⁴⁶⁵. Pēc vairāku stundu pretošanās F. Levis of Menārs nolēma atkāpties no Iecavas, lai izbēgtu no savu flangu apiešanas un ceļa uz Rīgu zaudēšanas (Iecavas kaujas plānu sk. pielikumā Nr. 10). Tajā pašā laikā pavēli par atkāpšanos no Jelgavas uz Rīgu saņēma arī kaujā neiesaistītās Krievijas karaspēka vienības.

Prūši kaujā zaudēja ap 100 cilvēku, krieviem bija ap 300 kritušo un tikpat sagūstīto⁴⁶⁶. Prūšu pirmā uzvara pār Rīgas korpusu nodrošināja E. Makdonaldam vairākas priekšrocības. Pirmkārt, LA 10. korpusa kontrolē nonāca ceļu mezgls starp Rīgu – Bausku un Jelgavu – Jaunjelgavu. Otrkārt, Rīgas korpusa atkāpšanās līdz Rīgai novērsa draudus LA 7. divīzijas kreisajam flangam. Neskatoties uz panākumiem, J. Graverts izpelnījās pārmetumu no E. Makdonalda, ka nebija nekavējoties devies uz Rīgu. Maršals salīdzināja J. Graverta darbību ar kāpura pārvietošanos, t. i., viņš vispirms pievelk pakalgalu un tikai pēc tam bīda galvu uz priekšu⁴⁶⁷. Savukārt prūši kritizēja E. Makdonaldu par palīdzības nesniegšanu. Jāatzīmē gan, ka maršals bija saņēmis jaunus Napoleona rīkojumus un bija spiests pievērst vairāk uzmanības LA kopējām darbībām un atstāt pret Rīgu tikai prūšu divīziju.

Iecavas kaujas rezultāti būtiski mainīja arī I. Esena korpusa stāvokli. Praktiski visi krievu spēki atkāpās uz Rīgu. Tie nebija pietiekoši spēcīgi, lai ar militārām operācijām atklātā kaujas laukā aizkavētu LA tuvošanos Daugavai⁴⁶⁸. Kauja izkļiedēja I. Esena cerības,

---

⁴⁶⁴ *Fabry G.* Campagne de Russie (1812). T. 1. – p. 642; *Kriegsgeschichtliche Einzelschriften.* – S. 466

⁴⁶⁵ *Kriegsgeschichtliche Einzelschriften.* – S. 470; *Seydlitz A.* Tagebuch des Königlich Preußisches Armeekorps. Bd. 1. – S. 199

⁴⁶⁶ XIX gs. kauju iznākumos liela uzmanība tiek pievērsta sagūstīto skaitam, jo pēc tā sprieda par panākumiem, kamēr kritušo skaits liecināja par uzvarēto sīkstumu kaujas laukā (*Ségur Ph. P.* Histoire de Napoléon et de la Grande Armée pendant l'année 1812. T. I. – p. 401 – 402).

⁴⁶⁷ *Droysen J. G.* Das Leben des Feldmarschalls Grafen York von Wartenburg. Bd. 1. – S. 358

⁴⁶⁸ Admirālis T. Martins ziņojumā flotes vadībai atzīmējis, ka kaujas laikā, pēc viņa domām, F. Levisa of Menāra kavalērija nav bijusi pietiekami izkļiedēta vai darbojusies nolaidīgi, jo nav ievērojusi pretinieka kustības krievu flangā (*Hamilton R. V.* Letters and Papers of Admiral of the Fleet Sir Thos. Byam Martin. Vol. 2. – p. 229); to atzīmējis arī V. Žamovs, analizējot Iecavas kaujas gaitu (*Жамов В.* Отечественная война 1812 г. – С. 53).

ka prūši, būdami spiesti karot Napoleona pusē, cīnīsies ar krieviem nelabprāt⁴⁶⁹. 8. un 9. (20. un 21.) jūlijā Baltijas ģenerālgubernators saņēma informāciju par pretinieka mēģinājumiem vairākās vietās šķērsot Daugavu. Lai gan I. Esena izsūtītās kājnieku vienības ar artilēriju un pa Daugavu uz augšu devušās lielgaballaivas spieda pretiniekam atgriezties Daugavas kreisajā krastā, ģenerālgubernators neuzskatīja to par ilglaicīgu panākumu⁴⁷⁰. Viņš bija pārliecināts, ka tuvākajās dienās pār upi pārcelsies lielākā daļa E. Makdonalda korpusa un Rīga tiks ielenkta. No gūstekņiem un dezertieriem Rīgas korpusa vadība bija informēta par aplenkuma artilērijas trūkumu LA 10. korpusā, bet prūši apgalvoja, ka to būšot iespējams piegādāt no Daugavpils⁴⁷¹.

Tā kā I. Esens nevarēja garantēt komunikāciju saglabāšanos ar Pleskavu un Pēterburgu, tad viņš ziņoja uz abām šīm pilsētām, bet jūras lietu ministram admirālim Ivanam de Traversē lūdza piešķirt trīs transporta kuģus sakaru uzturēšanai pa jūru un slimnieku pārvešanai uz Igaunijas guberņu⁴⁷². Pleskavas civilais gubernators, apzinoties, ka starp Rīgu un Pleskavu praktiski nav Krievijas karaspēka, sāka pilsētas administratīvo iestāžu evakuāciju un pārtikas rezervju izvešanu un iznīcināšanu. Pēterburgā Ministru komiteja apsvēra jautājumu, ar kādiem spēkiem varētu apturēt pretinieku⁴⁷³. Tā kā nebija sīkāk zināms, cik daudz LA spēku ir pārcēlušies pāri Daugavai, kādi aizsardzības pasākumi ir realizēti pie Rīgas un vai pretinieks tuvojas Pēterburgai, tad Krievijas Ministru komiteja pieņēma lēmumu par nepieciešamību noskaidrot aktuālo stāvokli un ierosināt Aleksandram I organizēt spēkus galvaspilsētas aizsargāšanai. Tā rezultātā Aleksandrs I 15. (27.) jūlijā iecēla ģenerāli M. Kutuzovu par komandieri korpusam, kas bija jāveido galvaspilsētas segšanai⁴⁷⁴. Kara ministrija apzināja Igaunijas guberņas cietokšņu stāvokli, un izrādījās, ka ne Ārensburga, ne Pērnavā nav gatavas aizstāvēties⁴⁷⁵.

Kara ministra p. i. ģenerālis Aleksejs Gorčakovs nekavējoties rakstīja I. Esenam, ka uzskata par neiespējamu LA 10. korpusa sadalīšanos, daļu no tā atstājot aplenkt Rīgu, bet daļu sūtīt tālāk uz Pēterburgu. Pat ja korpusu veidotu 45 000 cilvēku, tā sadalīšana neļautu pilnvērtīgi darboties ne pret Rīgu, ne Pēterburgu. Savukārt Rīgas aplenkšanai būtu jāaptur korpus vismaz uz mēnesi, un tas nekādi nevarētu līdzdarboties ar citiem LA spēkiem. Atstāt

⁴⁶⁹ LVVA, 1. f., 12. apr., 609. l., 94. lp., Отечественная война 1812 года. Т. XIV. – С. 75; *Военский К. Акты ...* Т. 2. Балтийская окраина в 1812 году. – С. 531

⁴⁷⁰ Pār Daugavu pārcēlušies vienība bija sūtīta pārtikas resursu sagādes uzdevumā.

⁴⁷¹ LVVA, 1. f., 12. apr., 604. l., 5. lp.

⁴⁷² Турпат, 609. l., 78. lp.

⁴⁷³ М. И. Кутузов. Сборник документов. Т. 4. Ч. 1. – С. 3 – 4

⁴⁷⁴ *Михайловский-Данилевский [А.] Описание Отечественной войны 1812 года.* Ч. I. – С. 279

⁴⁷⁵ LVVA, 1. f., 12. apr., 607. l., 305. lp.

Rīgu un tās garnizonu savā aizmugurē un iet nekavējoties uz Pēterburgu E. Makdonalds nevarēja, „*lai cik arī nekaunīgs viņš nebūtu*”⁴⁷⁶. Šie apsvērumi ļāva A. Gorčakovam secināt, ka E. Makdonalda pāriešana pār Daugavu nav nekas vairāk kā demonstrācija un I. Esenam jādarbojas pēc kara ministra iepriekš dotiem rīkojumiem, saskaņojot tos ar reālajiem apstākļiem. Var piezīmēt, ka arī Zviedrijas kroņprincis Kārlis Johans šajā laikā rakstīja Aleksandram I, ka, atbilstoši nocietinot un uzticot to drosmīgam ģenerālim, Rīga varētu aizkavēt diezgan ievērojamus LA spēkus (pat līdz 50 000 karavīru)⁴⁷⁷.

Aplenkuma draudu palielināšanās spieda I. Esenu atrisināt problēmu ar cietokšņa darbību kavējošām priekšpilsētām⁴⁷⁸. Komandants izziņoja Maskavas un Pēterburgas priekšpilsētas daļēju iznīcināšanu tūlīt pēc atbilstošas pavēles saņemšanas. I. Emme, sadarbojoties ar policiju un P. Trusonu, organizēja dedzināšanas sagatavošanas darbu. 10. (22.) jūlijā I. Esens pavēlēja P. Trusonam noteikt, cik liela platība jāatbrīvo ap cietoksni, un uzticēt kādam inženieru virsniekam iezīmēt šo joslu dabā ar nožogojumu. 11. (23.) jūlija vakarā policija saņēma ģenerālgubernatora pavēli uzsākt dedzināšanas darbus. Tā kā pēc ugunsgrēka tika sacelta ažiotaža ap šo notikumu, tad gan oficiālo avotu, gan atmiņu vēstījumi par 11. (23.) jūlija nakts notikumiem ir pretrunīgi. Visas dedzināšanā iesaistītās personas un instances mēģināja atrast vainīgo citur⁴⁷⁹. Ugunsgrēka laikā atsevišķi cilvēki priekšpilsētās nodarbojās arī ar ļaunprātīgu dedzināšanu, kas apgrūtina atbildīgo instanču darbības novērtējumu. Dažus no viņiem policija noķēra un vēlāk Kara tiesa viņus tiesāja⁴⁸⁰. I. Emmes un policijas šefa Antona Krīdenera atskaites norāda, ka pierādījumi par cilvēku sadegšanu nav atrasti⁴⁸¹. Amatpersonu nostāja bija viennozīmīga: pilsētā klīst nepamatotas baumas, bet, ja kāds tomēr ir cietis ugunsgrēkā, tad tas varēja būt tikai kāds zaglis, kurš mēģinājis apzagt degošās ēkas. I. Emme atzīmēja, ka pirms dedzināšanas bija devis rīkojumu policijai apziņot iedzīvotājus par nepieciešamību pamest savus mitekļus, bet pats bija informējis par to pilsētas vadību. Ja iedzīvotāji nebija ņēmuši vērā šos iebildumus, tad tā bija tikai viņu pašu vaina.

Ir skaidrs, ka priekšpilsētas daļas iznīcināšanu noteica vairāki normatīvie akti un cietokšņa drošības apsvērumi, tomēr tās izpildījums un ugunsgrēka sekas izraisīja vispārēju sabiedrības nosodījumu, kas atstāja savu iespaidu arī uz virspavēlniecības viedokli par I.

⁴⁷⁶ Отечественная война 1812 года. Т. XIV. – С. 110

⁴⁷⁷ Россия и Швеция. Документы и материалы: 1809 – 1818. – С. 168

⁴⁷⁸ Tikko tika saņemta informācija, ka pretinieks atgriezies kreisajā Daugavas krastā, I. Essens atcēla pavēli dedzināt Maskavas un Pēterburgas priekšpilsētas daļas.

⁴⁷⁹ LVVA, 1. f., 12. apr., 609. l., 175. lp.

⁴⁸⁰ Turpat, 615. l., 5. – 6. lp.

⁴⁸¹ Turpat, 619. l., 1. lp.

Esenū. Pats ģenerālgubernators uzskatīja, ka dedzināšana bija nepieciešams aizsardzības pastiprināšanas līdzeklis, kura dēļ viņš bija iemantojis cilvēku nosodījumu⁴⁸².

Negatīvās nostājas pret I. Esenu tradīciju veicinājušas I. Emmes XIX gs. 30. gados sarakstītās piezīmes, kurās viņš skaidri norāda uz kārtības trūkumu dedzināšanas laikā⁴⁸³. Ir saskatāms I. Emmes mēģinājums novelt atbildību uz ģenerālgubernatoru. Saistībā ar iedzīvotāju apziņošanu par gaidāmo dedzināšanu komandants rakstīja: „... *es nevaru to ne apstiprināt, ne noliegt, jo pēc sava dienesta stāvokļa, nodarbēm un pienākumiem es sekoju un vēroju citā virzienā un centos nesarežģīt situāciju*”⁴⁸⁴. Šis apgalvojums pilnībā neatbilst reālajam stāvoklim, jo komandanta pienākumos ietilpa rūpes par cietokšņa drošību, tai skaitā arī par priekšpilsētu iznīcināšanu, ko apstiprina viņa sarakste ar Rīgas maģistrātu un ģenerālgubernatoru, pie tam I. Emmem bija pakļauta pilsētas policija, kura bija tieši iesaistīta dedzināšanā. Lai pamatotu Maskavas un Pēterburgas priekšpilsētu dedzināšanas aplamību, I. Emme izmanto argumentu, ka nocietinājumi un grāvji bija pietiekoši spēcīgs šķērslis⁴⁸⁵. Inženieru virsnieku sarakste par attiecīgajiem jautājumiem un fortifikācijas pamatprincipi liecina, ka priekšpilsētas daļēji bija jānoposta tieši tādēļ, lai nekavētu Rīgas nocietinājumiem būt par pietiekošu šķērslī, un ka nocietinājumu un grāvju esamība nevis novērsa vajadzību iznīcināt priekšpilsētas, bet radīja to.

I. Emme savās piezīmēs ne tikai uzveļ I. Esenam atbildību par priekšpilsētu dedzināšanu, bet rada kopumā negatīvu priekšstatu par ģenerālgubernatoru kā virsnieku:

„Kas attiecas uz ģenerāļa Esena morālajām vērtībām, viņa uzticību, tiešumu un godīgumu, kuri vienmēr viņu vadīja, tad no šī viedokļa viņš ir nevainojams. Bet diemžēl, blakus visām savām labajām īpašībām, pateicoties savam skarbajam un pārāk uzliesmojošajam raksturam, viņš dažreiz sevi nostādīja sarežģītā situācijā, kas skāra gan viņu pašu, gan viņam uzticēto administrāciju, jo viņš pārāk lielu nozīmi piešķīra un viegli pakļāvās citu cilvēku padomiem. Bez viņam piemītošās neizlēmības viņa rīkojumus bieži un nevietā bija jūtama bijāšana, dažreiz pat kaut kādas paniskas bailes, kuras, starp citu, neradās no glēvuma (viņam bija iespēja vairākkārt pierādīt pretējo), bet tikai no atbildības nastas radītām bailēm. Šis apstāklis, neskatoties uz visiem viņa labajiem nodomiem, kaitēja viņa godam. Tas spieda viņu bieži zaudēt galvu un atcelt pirms stundas dotos rīkojumus; viņš gandrīz nekad nebija pārliecināts par to atbilstību attiecīgajam momentam.”⁴⁸⁶

⁴⁸² Турпат, 609. l., 221. лр.

⁴⁸³ Записка Ридскаго коменданта, генерал-лейтенанта И. Ф. Эмме, о блокаде Риги в 1812 году. – С. 59

⁴⁸⁴ Там же. – С. 61

⁴⁸⁵ Там же. – С. 62

⁴⁸⁶ Там же. – С. 59

I. Emme norāda, ka visu veidu karaspēka trūkums radīja kritisku situāciju pie Rīgas. I. Esenam nonākot šādā situācijā, viņa neizlēmība kavēja izšķirties par apstākļiem atbilstošu rīcību. Šāds krasi negatīvs I. Emmes tiešā komandiera raksturojums prasa zināmus paskaidrojumus, bez kuriem var rasties izkropļots priekšstats par I. Esenu un viņa darbību. 1812. gadā I. Esens bija vienlaicīgi civilais un militārais Baltijas guberņu vadītājs, kuram bija jāpārvalda viņa jurisdikcijai pakļautā teritorija no administratīvā viedokļa, kas pārsvarā bija tendēta uz militārā resora apgādes nodrošināšanu. Vienlaicīgi viņš komandēja Baltijas guberņu teritorijā izvietoto karaspēku un bija atbildīgs par Daugavas aizsardzības līnijas noturēšanu un Rīgas cietokšņa aizsardzību. Iepriekš minētās funkcijas prasīja pietiekoši daudz laika un pūļu. Pienākumu izpildi kavēja gan tas, ka I. Esens nesen bija stājies amatā un tikai sāka iepazīt vietējos apstākļus un cilvēkus, kā arī tas, ka viņš pastāvīgi bija vāji informēts par notikumiem citos karadarbības sektoros un par viņa tiešā pretinieka aktivitātēm. Tā rezultātā Rīgas cietokšņa tiešās militārās administrēšanas funkcijas, vadoties pēc jaunajiem Cietokšņu noteikumiem, I. Esens pilnībā vēlējās atstāt I. Emmes ziņā. Komandants no savas puses neuzskatīja, ka ir tiesīgs patstāvīgi lemt par atsevišķiem jautājumiem. Šādas uzskatu atšķirības noveda pie abu virsnieku nesaskaņām. Jūnija un jūlija sākuma I. Esena oficiālajā sarakstē sastopami regulāri aizrādījumi I. Emmem un citām amatpersonām par komandanta kompetences jautājumu nonākšanu līdz ģenerālgubernatoram⁴⁸⁷. 16. (28.) jūlijā I. Esens kārtējo reizi atgādināja Emmem par viņa pienākumiem cietokšņa komandanta amatā un jau tieši norādīja, ka „*lieka sarakstīšanās ir nepatīkama un dienestam kaitīga*”⁴⁸⁸. Par virsnieku savstarpējo attiecību niansēm norāda piezīmēs aprakstītais I. Emmes izlūkgājiens Jelgavas virzienā īsi pirms priekšpilsētu dedzināšanas ar nolūku pārliecināties, vai tiešām pretinieks gatavojas pārcelties pār Daugavu, kā tās ticis ziņots I. Esenam. Ģenerālgubernatora sarakste norāda, ka tobrīd dati liecināja par pretinieka pārcelšanos pāri Daugavai pie Jēkabpils. I. Emmes meklējumi Jelgavas virzienā parāda, ka I. Esens neuzticēja šo informāciju I. Emmem un ka komendantam nebija priekšstats par LA 10. korpusa izvietojumu. Lai kļiedētu I. Emmes radīto I. Esena tēlu, var minēt, ka par ģenerālgubernatoru kā par virsnieku pozitīvi atsaucās britu flotes virsnieki. Admirālis T. Martins raksturoja savai vadībai I. Esenu kā drosmīgu un aktīvu virsnieku ar tiešu un komunikablu raksturu, bet britu lielgaballaivu pie Rīgas

⁴⁸⁷ LVVA, 1. f., 12. apr., 609. l., 16. lp., 18. lp., 30. lp., 60. lp., 66. lp.

⁴⁸⁸ Turpat, 119. lp.

komandieris kapteinis Henrijs Stjuarts atzīmēja, ka I. Esens ir savās militārajās spējās daudz pārāks par saviem apakšniekiem⁴⁸⁹.

Ne J. Tīdemaņa, ne F. Levisa of Menāra, ne T. Martina personīgajā sarakstē nav fiksēts konflikts starp I. Esenu un I. Emmi. Iespējams, ka tas aprobežojies ar savstarpēju nepatiku un nav pāraudzis atklātā sadursmē. Tikpat pieļaujams, ka 1812. gada dalībnieki gribējuši saglabāt zināmu diskrētumu, jo arī par citiem zināmiem konfliktiem privātā sarakstē un atmiņās mēdz būt maz informācijas. Vēl fragmentārāk abu virsnieku nesaskaņu atspoguļojums sastopams oficiālā sarakstē. Pastāvot šādam avotu stāvoklim, nav iespējams precīzi noteikt, cik lielu iespaidu ģenerālgubernatora un komandanta nesaskaņas atstāja uz viņu savstarpējo sadarbību un kāda bija to ietekme uz Rīgas aizsardzības nodrošinājumu. Viennozīmīgi var apgalvot, ka Rīgas sabiedrības nosodījums atstāja pietiekoši negatīvu iespaidu uz I. Esena reputāciju 1812. gadā, lai iespaidotu viņa turpmāko darbību Rīgas aizsardzībā. Par to tiks runāts tālākajā izklāstā. Savukārt I. Emmes piezīmes atstāja paliekošas sekas uz I. Esena tēla veidošanos XIX un XX gs. sākuma vēstures materiālos. Šajā laikā oficiālie arhīvi plašai interesentu publikai nebija pieejami, bet I. Emmes ir piezīmes publicētas vairākas reizes krievu un vācu valodā. No tām I. Esena kā nenosvērta virsnieka un 1812. gada ugunsgrēka vaininieka tēls pārceļoja uz vēsturisko publicistiku⁴⁹⁰. Tendenci uz I. Esena rīcības negatīvu novērtējumu nemainīja arī atsevišķu vēsturnieku mēģinājumi izanalizēt ģenerālgubernatora darbību priekšpilsētu dedzināšanas jautājumos⁴⁹¹. Līdz ar to var apgalvot, ka Rīgas priekšpilsētu dedzināšana teorētiski uzlaboja Rīgas cietokšņa aizsardzības iespējas. Ēku rindas, kuras varēja kavēt artilērijas darbību un pretinieka novērošanu, bija iznīcinātas. Nocietinājumu tuvumā vairs neatradās būves, aiz kurām slēpjoties pretinieks varētu nemanāmi pietuvoties cietoksnim un kuru aizsegā varētu ierīkot smagās artilērijas baterijas Rīgas bombardēšanai. Tā kā LA 10. korpuss 1812. gadā tā arī neaplenca Rīgu, dedzināšanas laikā iegūtās priekšrocības nevarēja izmantot un arī novērtēt. Salīdzinoši Rīgas iedzīvotāju zaudētās mājas un iedzīve bija redzamākas un aktuālākas ugunsgrēka sekas daudz lielākam cilvēku skaitam nekā Rīgas artilērijas ieroču darbības rādiuss. Tā rezultātā Rīgas priekšpilsētu dedzināšana ne tik daudz sekmēja I. Esena

⁴⁸⁹ *Hamilton R. V.* Letters and Pappers of Admiral of the Fleet Sir Thos. Byam Martin. Vol. 2. – p. 200, p. 294

⁴⁹⁰ *Eckardt J.* Die Franzosen in Kurland // Baltische Monatschrift. Bd. 11. – Riga, 1865. – S. 8 – 9; *Eckardt J.* York und Paulucci. Aktenstücke und Beiträge zur Geschichte der Convention von Tauroggen (18./30. Dec. 1812). – Leipzig: Veit & Comp., 1865. – S. 26 – 30

⁴⁹¹ *Gutzeit W.* Versuch einer Rechtfertigung des Kriegs-Gouverneurs von Riga General-Lieutenant v. Essen 1. – S. 551 – 564; *Mettig C.* Geschichte der Stadt Riga. – R.: Jonck & Poliewsky, 1897. – S. 433 – 435

iespējas aizsargāt cietoksni (kas bija dedzināšanas galvenais iemesls), cik sabojāja viņa virsnieka reputāciju un tālākajos mēnešos iespaidoja militārās operācijas pie Rīgas.

Pretēji Rīgā pastāvošajām bažām par aplenkumu, prūšu divīzija apstājās uz Jelgavas ceļa 10 km no Rīgas, bet uz Bauskas – ap 20 km no Rīgas⁴⁹². Nākamajās dienās LA 10. korpuss virzību uz Rīgu neturpināja, bet iegāja Ķekavā, Slokā un Piņķu muižā, tādējādi izvietojoties puslokā ap Rīgu ar galvenajiem spēkiem Olainē, nogaidot Rīgas korpusa reakciju uz šīm kustībām un izpētīt apkārtni⁴⁹³. Rīgā ieradušies civiliedzīvotāji informēja I. Esenu par to, ka Jelgavā pienākusi smagā artilērija. Šīs ziņas nostiprināja Rīgas korpusa vadībā pārliecību par drīzu LA 10. korpusa uzbrukumu Rīgai. Neviennozīmīgi dati I. Esenam bija pieejami par Kurzemes jauno politisko pārvaldi, kura balstījās uz jau gubernā iedibinātiem vietējiem pārvaldes orgāniem⁴⁹⁴. Tāpat kā Lietuvas teritorijā, Kurzemē radās Francijas ierēdņu vadīts autonomas politisks veidojums, kurš nekādā veidā nebija saistīts ar agrāko Poliju un kalpoja par resursu bāzi tālākām LA operācijām⁴⁹⁵. No Jēkabpils ieradušies poļu dezertieri un Daugavpils komandants G. Ulanovs ziņoja I. Esenam, ka LA 7. divīzija ar E. Makdonaldu priekšgalā 9. (21.) jūlijā iegājusi Jēkabpilī. Šīs divīzijas uzdevums, pēc dezertieru vārdiem, bija pāriet Daugavu un ieņemt Rīgu. Jēkabpilī viss bija sagatavots tilta uzcelšanai, bet pārceļšanās nenotika. Baltijas ģenerālgubernators to skaidroja ar Makdonalda vēlēšanos tuvoties N. Udino korpusam un uzbrukt P. Vitgenšteinam. Šādā gadījumā I. Esens piedāvāja 1. korpusa komandierim atkāpties uz Rīgu⁴⁹⁶.

Daļa I. Esenam pieejamo ziņu bija samērā precīzas. Pēc Napoleona 4. (16.) jūlija norādījumiem E. Makdonalds no Skaistkalnes bija nosūtījis LA 7. divīzijas ģenerāļa Etjēna Rikāra 1. brigādi uz Jaunjelgavu, lai uzturētu sakarus ar prūšiem. Pārējā divīzija E. Makdonalda vadībā bija devusies uz Jēkabpili⁴⁹⁷. Tās maršu būtiski kavēja krievu izpostītie ceļi un nojauktie tilti, tādēļ Jēkabpilī divīzija nonāca nogurusi. Pēc iekārtošanās pilsētā E. Makdonalds deva vairākus rīkojumus, lai īstenotu Napoleona pēdējo pavēli:

- 1) 11. (23.) jūlijā uz Ilūksti virzīja avangardu brigādes ģenerāļa Mihaela Radzivila vadībā situācijas izpētei Daugavpilī un Daugavas krasta apsekošanai;

⁴⁹² РГВИА, Ф. 846, Оп. 16, Д. 3516, Л. 8; LVVA, 1. f., 12. apr., 608. l., 26. lp; Turpat, 607. l., 275. lp.

⁴⁹³ *Fabry G.* Campagne de Russie (1812). T. 2. – p. 68, p. 122; *Kriegsgeschichtliche Einzelschriften.* – S. 475

⁴⁹⁴ LVVA, 1. f., 12. apr., 604. l., 6. lp; Turpat, 5757. f., 2. apr., 13. l., 4. lp., 15. lp.

⁴⁹⁵ *Военский К.* Акты ... Т. 2. Балитийская окраина в 1812 году. – С. 11 – 23; Kurzemes pārvaldes apskatu sk.: *Chabanier J.* La Grande Armée en Lituanie et en Courlande // *Revue historique de l'armée* – 1973 – № 2 – p. 44 – 45

⁴⁹⁶ РГВИА, Ф. 846, Оп. 16, Д. 3516, Л. 80б

⁴⁹⁷ *Fabry G.* Campagne de Russie (1812). T. 2. – p. 117

- 2) Jēkabpilī izvietotām vienībām uzticēja vākt ūdens transportlīdzekļus, lai varētu īstenot pārceļšanos pār Daugavu;
- 3) J. Gravertam uzdeva ieņemt pozīciju pēc viņa ieskatiem ar mērķi piesaistīt Rīgas korpusu, tādējādi neļaujot tam iet palīgā citiem krievu korpusiem;
- 4) J. Gravertam plašo pozīciju noturēšanai pie Rīgas atļāva atsaukt daļu no J. Jorkam pakļautajiem bataljoniem⁴⁹⁸.

Pēdējo no minētajiem rīkojumiem bija izraisījuši J. Graverta ziņojumi par viņam pakļauto spēku neizdevīgo izvietojumu. Jau tobrīd prūšu divīzijas komandieris atzina savu vienību izvietojumu Ķekavā par bīstamu, jo Rīgas garnizona lielgaballaivas kuģoja pa Daugavu, kura nepasargāja arī no kājnieku uzbrukumiem, jo Doles salas tuvumā bija vairāki brasli. Turklāt no Doles salas varēja ērti pārredzēt visu prūšu vienības izvietojumu⁴⁹⁹. Neskatoties uz šiem argumentiem, E. Makdonalds uzskatīja Ķekavu par svarīgu pozīciju, jo tā sedza Daugavu un veidoja vienotu LA 10. korpusa ķēdi gar to. Tā kā LA 7. divīzija tobrīd nevarēja apvienoties ar J. Gravertu, neatlika nekas cits kā vājināt Baltijas jūras krasta novērotāju vienību. Tas kļuva iespējams pēc maršala Kloda Viktora komandētā LA 9. korpusa ierašanās Tilzītē, kur bija norīkots nepieciešamības gadījumā sniegt atbalstu E. Makdonaldam⁵⁰⁰.

Jāatzīmē, ka par sava korpusa neizdevīgo izvietojumu E. Makdonalds 12. (24.) jūlijā informēja arī LA ģenerālštāba priekšnieku. Viņš ziņoja, ka 4 000 cilvēki izdalīti Baltijas jūras krasta novērošanai un ka dažādi posteņi un eskorti samazinājuši 7. divīzijas karavīru skaitu līdz 8 000. Tai trūka kavalērijas, kuras skaitu būtiski samazināja arī slimības un daudzie norīkojumi posteņos. Maršals uzskatīja, ka šādos apstākļos korpus nevarēs darboties veiksmīgi ne pret Rīgu, ne Daugavpili, īpaši ja apstiprinātos baumas par britu palīdzību Rīgai⁵⁰¹. Maršals sūdzējās par personāla un līdzekļu trūkumu tiltu būvei, nepilnīgo informāciju par Rīgā un Daugavpilī izvietotajiem krievu spēkiem. Tikai pēc Rīgas garnizona uzvedības E. Makdonalds sprieda, ka tas nav bīstams un ka tam vajag uzspiest savu darbības stilu⁵⁰². Tā nodrošināšanai E. Makdonalds lūdza sūtīt papildspēkus, kurus nesaņēma. Franču vēsturnieks L. Tjērs uzskata, ka šī lūguma pamatojums nav saistīts tikai ar LA 10. korpusa

⁴⁹⁸ Ibid. – p. 175

⁴⁹⁹ Ibid. – p. 182, p. 258; *Seydlitz A.* Tagebuch des Königlich Preußisches Armeekorps. Bd. 1. – S. 206, Bd. 2. – S. 34

⁵⁰⁰ LA 9. korpusa sastāvu veidoja 23 000 kājnieku un 2 000 kavalēristu, 1812. gada augusta laikā visa tā artilērija un bagāža tika sakoncentrēta Tilzītē (*Fabry G.* Campagne de 1812. Documents relatifs à l'aile gauche, 20 août-4 décembre, IIe, VIe, IXe corps. – p. 3)

⁵⁰¹ *Fabry G.* Campagne de Russie (1812). T. 2. – p. 179, p. 303; *Constantini.* Le Maréchal Macdonald ... // *Revue historique de l'armée* – 1971. – № 2 – p. 66

⁵⁰² *Fabry G.* Campagne de Russie (1812). T. 2. – p. 153, p. 177

ieņemtās teritorijas plašumu, bet arī ar to, ka maršals nevēlējās savu spēku apvienošanu ar LA 2. korpusu, kas novestu pie viņa pakļaušanas N. Udino⁵⁰³. 1812. gada kara vēstures historiogrāfijā sastopama tendence 1812. gada jūlija franču neveiksmēs pret P. Vitgenšteinu vainot E. Makdonaldu⁵⁰⁴. Tomēr jāņem vērā fakts, ka viņam tobrīd nebija pieejami precīzi dati par Rīgas cietokšņa un korpusa stāvokli. LA 10. korpusa tikai iepazīnās ar apkārtni, jo karšu trūkuma dēļ E. Makdonaldam nebija zināms ceļu tīkls, upju straumes un to šķērsošanas iespējas. Starp LA 2. un 10. korpusu saglabājās ap 100 km liels attālums, kas apgrūtināja darbību saskaņošanu.

LA 10. korpusa izvietojumā tiešā Daugavas tuvumā ne tikai izmainīja Rīgas korpusa stāvokli, bet, radot potenciālus draudus Pēterburgai, ietekmēja arī Krievijas karaspēka 1. korpusa darbību. Pēc tā atdalīšanas no krievu 1. armijas P. Vitgenšteins bija izvietojies starp Daugavpili un Drisu, lai gaidītu pretinieka tālāko rīcību. Aktīva priekšposteņu darbība nodrošināja komandieri ar informāciju par LA 2. korpusa izvietojumu pie Drujas un vienību vispārējo stāvokli⁵⁰⁵. N. Udino aktivitāte liecināja par viņa vēlēšanos šķērsot Daugavu, ar ko viņš varētu apdraudēt Sebežas un Polockas virzienus⁵⁰⁶. E. Makdonalda parādīšanās pie Jēkabpils radīja P. Vitgenšteinam papildus apdraudējumu 1. korpusa labajā flangā (1. korpusa izvietojumu sk. pielikumā Nr. 11). To vēl vairāk palielināja 13. (25.) jūlijā saktā LA 7. divīzijas pārceļšanās pār Daugavu pie Jēkabpils. Tā kā Daugavpils nocietinājumi labajā krastā nevarēja būtiski kavēt pretinieku, cietokšņa garnizons 15. (27.) jūlijā pameta savas pozīcijas un atkāpās Rēzeknes virzienā⁵⁰⁷. Tā rezultātā līdz Ilūkstei virzītā LA 7. divīzijas M. Radzivila brigāde ar nelielu prūšu kavalērijas vienību 19. jūlijā (31. jūlijā) bija iegājuši Daugavpils cietoksnī bez kaujas. Nākamajās dienās Daugavpils apkārtnē sakoncentrējās arī citas divīzijas daļas⁵⁰⁸.

---

⁵⁰³ Thiers L.-A. Histoire du Consulat et de l'Empire. T. 14. – p. 181 – 182

⁵⁰⁴ Kriegsgeschichtliche Einzelschriften. – S. 479, Chambray [G.]. Histoire de l'expédition de Russie. T. 1. – p. 121 – 122; Богданович М. И. История Отечественной войны 1812 года по достоверным источникам. Т. 1. – С. 367; Михайловский-Данилевский [А.] Описание Отечественной войны 1812 года. Ч. I. – С. 406; Okouneff N. Considérations sur les grandes opérations de la campagne de 1812, en Russie. – Bruxelles: J.-B. Petit, 1842. – p. 26

⁵⁰⁵ Отечественная война 1812 года. Т. XIV. – С. 96, С. 99

⁵⁰⁶ 16. (28.) jūlijā N. Udino tiešām bija saņēmis Napoleona pavēli virzīties uz Sebežu, lai spiestu P. Vitgenšteinu atvilkt savus spēkus no Drisas un Drujas apkārtnes. Tā rezultātā N. Udino varētu aizšķērsots P. Vitgenšteina atkāpšanās ceļš uz Pleskavu un Pēterburgu, iespējams, sadarbojoties ar Daugavpili ieņēmušo E. Makdonaldu (Correspondance de Napoléon Ier. T. XXIV – № 19004).

⁵⁰⁷ Отечественная война 1812 года. Т. XIV. – С. 124, С. 138

⁵⁰⁸ Seydlitz A. Tagebuch des Königlich Preußisches Armeekorps. Bd. 1. – S. 137; Fabry G. Campagne de Russie (1812). T. 2. – p. 382; E. Makdonalds savās atmiņās atzīmējis, ka tikai ieejot Daugavpilī viņš ieraudzījis, ka cietoksnis eksistē tikai uz papīra, ka tajā nebija nevienas veselās ēkas un ka zemes uzbērumi bija pilnībā iznīcināti (Souvenirs du Maréchal Macdonald, duc de Tarente. – p. 180). Gatavojoties nopietnam Daugavpils aplenkumam, Napoleons 1812. gada 24. martā bija pavēlējis sākt Magdeburgas artilērijas parka

Krievijas karaspēka 1. korpusa situācija kļuva kritiska, jo viņu no abām pusēm apdraudēja pretinieks. Kad P. Vitgenšteins no sagūstīta franču virsnieka uzzināja, ka N. Udino pavēlēts uzbrukt Krievijas 1. korpusam, viņš:

- 1) devās uz Kļasticiem, lai tur panāktu N. Udino pirms E. Makdonalda pienākšanas vai vismaz izrautos līdz Sebežai;
- 2) nosūtīja Krustpils virzienā daļu sava korpusa ģenerālmajora Alekseja Hamena vadībā aizkavēt E. Makdonalda ierašanos, sedzot ceļu caur Rēzekni uz Ludzu⁵⁰⁹.

18. un 19. (30. un 31.) jūlijā P. Vitgenšteins pie Kļasticiem sastapās ar N. Udino spēkiem un guva uzvaru pār tiem ar smagiem zaudējumiem franču pusē (līdz 10 000 kritušo, gūstekņu, savainoto un bez vēsts pazudušo)⁵¹⁰. 1. korpusa komandieris cerēja, ka varēs atspiest pretinieku līdz pat Polockai un tad pagriezties pret E. Makdonaldu. Sekmīgas operācijas norises gadījumā pretinieks būtu spiests atkāpties no Rīgas apkārtnes⁵¹¹. P. Vitgenšteina plāns realizējās tikai daļēji. N. Udino tiešām turpināja atkāpšanos līdz Polockai. Savukārt kauju ar E. Makdonaldu par neiespējamu padarīja LA 10. korpusa stāvoklis. Pēc ieiešanas Daugavpilī tās bijušā garnizona vajāšanai pa Rēzeknes ceļu bija nosūtīta tikai neliela vienība, bet pārējie 7. divīzijas spēki tai nesevoja un uzbrukt P. Vitgenšteina negatavojās⁵¹².

Krievijas 1. korpusa darbība uz Sebežas ceļa 18. un 19. (30. un 31.) jūlijā novērsa Vidzemes un Pleskavas guberņas zaudēšanas draudus, kā arī neļāva realizēties Napoleona plānam par LA kreisā flanga virzīšanu uz Pēterburgu. LA 2. un 10. korpusa iespējamie kopīgie mērķi, kuru realizāciju bija aizkavējis P. Vitgenšteins, izsauca Aleksandra I rīkojumu ģenerālim M. Kutuzovam ar viņa jaunizveidoto korpusu izvietoties pie Narvas, daļu spēku izvietojot pie Lugas⁵¹³. Tiem bija jāveido rezerve I. Esena un P. Vitgenšteina korpusiem. Citi spēki virziena segšanai Krievijas karaspēka virspavēlniecībai nebija pieejami.

(100 ieroči) un visa tā aprīkojuma transportēšanu uz Varšavas hercogisti, kur tai bija jānonāk maija pirmajā dekādē (*Margueron L. J. Campagne de Russie, 1810 – 1812. T. IV. – p. 505*). Pēc ieiešanas Daugavpilī, E. Makdonalds nekavējoties aizsūtīja atpakaļ uz Magdeburgu daļu šī parka.

⁵⁰⁹ Отечественная война 1812 года. Т. XIV. – С. 138, С. 153; Записки А. И. Антоновского // *Харкевич В. 1812 год в дневниках, записках и воспоминаниях современников. Вып. 3. – С. 56; Отечественная война 1812 года. Т. XIV. – С. 160 – 161*

⁵¹⁰ *Бутурлин Д. История нашествия императора Наполеона на Россию в 1812-м году. Ч. 1. – С. 345*

⁵¹¹ Отечественная война 1812 года. Т. XIV. – С. 178

⁵¹² *Fabry G. Campagne de Russie (1812). Т. 3. – p. 252 – 253*

⁵¹³ М. И. Кутузов. Сборник документов. Т. 4. Ч. 1. – С. 49; Kutuzovu iecēla par visu Pēterburgā, Kronštātē un Somijā izvietoto sauszemes un jūras spēku daļu komandieri.

2.3. Smoļenskas manevrs (1812. gada 16. (28.) jūlijs – 6. (18.) augusts)

Vispārējais stāvoklis

16. (28.) jūlijā Napoleons bija iegājis Vitebskā⁵¹⁴. Viņa plāns panākt, apiet un sakaut Krievijas 1. armiju, pirms tā sasniedz Vitebsku, nebija realizējies. LA labā flanga grupa un L. Davū komandētais korpuss nebija aizkavējis Krievijas 2. armiju, kura atkāpās uz Smoļensku, lai savienotos ar M. Barklaju de Tolli. Napoleons pirms ieiešanas Vitebskā bija tik drošs par M. Barklaja de Tolli gatavību pieņemt kauju, ka pēc pēdējās atkāpšanās LA uz dažām dienām pazaudēja saskari ar 1. krievu armiju, kuru atkal atjaunoja 18. (30.) jūlijā uz Vitebskas – Smoļenskas ceļa. Tomēr Napoleons neatsāka M. Barklaja de Tolli vajāšanu nekavējoties, jo LA bija nepieciešams atpūsties un sakārtoties⁵¹⁵. Kamēr Napoleonam tieši pakļautie spēki palika Vitebskā ar avangardu Rudņā līdz 23. jūlijam (4. augustam), LA labā flanga grupa un L. Davū izvietojās Oršā un Mogiļevā (karaspēku izvietojumu sk. pielikumā Nr. 12).

Izstiepusies operāciju līnija un nepieciešamība aizvien vairāk spēkus atstāt aizmugures sakārtošanai (hospitāļu un pārtikas noliktavu ierīkošanai, aizsardzības pozīciju izveidošanai) radīja LA vadībā pirmās šaubas par kara turpināšanas lietderību⁵¹⁶. 1812. gada jūlija beigās un augusta sākumā LA stratēģiskā situācija bija būtiski mainījusies. Atrazdamies Vitebskā, Napoleons uzzināja par Krievijas, Lielbritānijas un Zviedrijas savstarpējiem līgumiem. Neoficiālas un Zviedrijas kronprinča Kārļa Johana organizētas miera sarunas starp krievu un britu diplomātiem bija sāktas jau 1812. gada aprīlī⁵¹⁷. Krievijas interesēs bija iegūt Lielbritānijas finansiālo atbalstu kara vešanai pret Franciju, kā arī britu kara flotes atbalstu jūrā. Britu valdība tobrīd nebija gatava izpildīt Krievijas prasības, jo ievērojamus materiālos un cilvēciskos resursus ieguldīja karā Spānijā. Kara sākums 1812. gada vasarā mudināja krievu diplomātus aktīvāk meklēt kompromisu ar britiem. Abas valstis parakstīja miera līgumu 6. (18.) jūlijā Zviedrijas pilsētā Ērebrū. Līgums ietvēra piecus pantus. No tiem 1. un 2. atjaunoja mieru, draudzīgas attiecības un tirdzniecību starp abām valstīm. 3. pants garantēja atbalstu trešās valsts uzbrukuma gadījumā. 4. pants paredzēja visu politisko un

⁵¹⁴ Vitebsku tobrīd apdzīvoja ap 25 000 cilvēku (*Thiers L.-A.* Histoire du Consulat et de l'Empire. T. 14. – p. 449).

⁵¹⁵ *Chambray [G.]*. Histoire de l'expédition de Russie. T. 1. – p. 102; *Ségur Ph. P.* Histoire de Napoléon et de la Grande Armée pendant l'année 1812. T. I. – p. 202 – 203

⁵¹⁶ *Ségur Ph. P.* Histoire de Napoléon et de la Grande Armée pendant l'année 1812. T. I. – p. 205; *Безотосный В. М.* Разведка и планы сторон в 1812 году. – С. 115; *Madelin L.* Histoire du consulat et de l'Empire. T. XII. La catastrophe de Russie. – p. 154; *Thiers L.-A.* Histoire du Consulat et de l'Empire. T. 14. – p. 170 – 171

⁵¹⁷ *Рогинский В. В.* Швеция и Россия. Союз 1812 года. – С. 98

tirdzniecisko strīdu noregulēšanu tuvākajā laikā. 5. pants noteica līguma ratifikācijas termiņus. Vienlaicīgi ar šī miera ratifikāciju diplomāti parakstīja Lielbritānijas – Zviedrijas miera līgumu, ar to liekot pamatus Lielbritānijas – Krievijas – Zviedrijas savienībai un jaunas koalīcijas veidošanai pret Franciju⁵¹⁸. Napoleons lieliski apzinājās, ka šāda jūras valstu savienība palielināja LA aizmugures nedrošību.

Starptautiskās situācijas izmaiņas negatīvās sekas pastiprināja abu LA flangu neveiksmes. Atrodoties Vitebskā, Napoleons saņēma ziņas par N. Udino smago sakāvi pie Kļasticiem un par LA 2. un 10. korpusa apstāšanos Daugavas kreisajā krastā. Kopā ar eventuāliem britu un zviedru desanta draudiem Napoleona karaspēka kreisā flanga stāvoklis apdraudēja LA galveno komunikāciju līniju. Tas spieda Napoleonu sūtīt pie N. Udino tobrīd Bešenkovičos izvietoto LA 6. korpusu maršala L. Sensira vadībā, jo Napoleona interesēs bija uzturēt ofensīvu Pēterburgas virzienā⁵¹⁹. Situācijas nopietnību pilnībā atklāja ziņas arī par LA labā flanga grupas 7. korpusa sakāvi pie Kobrinas 15. (27.) jūlijā kaujā pret Krievijas 3. novērošanas armijas daļām. Pēc kaujas zaudēšanas LA 7. korpuss bija atkāpies uz Sloņimu un savienojies ar Austrijas palīgkorpusu. Apkopojot informāciju par vispārējo LA stāvokli, Napoleons saskārās ar atsevišķu maršalu nevēlēšanos turpināt karu pret krieviem. Franču vēsturnieks F. Segūrs apraksta to kā brīdi, kad imperatoram bija jāizšķiras starp cerībām uzvarēt izšķirošā kaujā un izredzēm būt iesaistītam nepierasti garā un asiņainā aizsardzības karā⁵²⁰.

Uz tālākiem Napoleona lēmumiem un izšķiršanos par militāro operāciju turpināšanu galveno iespaidu atstāja Krievijas 1. un 2. armijas mēģinājums pāriet pretuzbrukumā. LA netraucēts, M. Barklajs de Tolli 20. – 22. jūlijā (1. – 3. augustā) Smoļenskā bija savienojis savus spēkus ar P. Bagrationa armiju. Tur sanāca kara padome, lai lemtu par tālāko Krievijas karaspēka rīcību un noteiktu jaunu operāciju plānu⁵²¹. M. Barklajs de Tolli ierosināja atstāt P. Bagrationu segt Maskavas ceļu, kamēr 1. armija sadarbotos ar P. Vitgenšteinu un apdraudētu LA kreiso flangu. Savukārt P. Bagrations iestājās par kopīgu karaspēka uzbrukumu Napoleonam. Padome pieņēma lēmumu par visu krievu spēku virzīšanu uz Vitebsku. 26. jūlijā (7. augustā) Rudņas virzienā devās apvienoto krievu spēku avangards,

⁵¹⁸ Эребульский мир // Отечественная война 1812 года. Энциклопедия. – С. 816

⁵¹⁹ Correspondance de Napoléon Ier. T. XXIV – № 19039; Chambray [G.]. Histoire de l'expédition de Russie. T. 1. – p. 128

⁵²⁰ Ségur Ph. P. Histoire de Napoléon... – p. 236

⁵²¹ Переписка императора Александра и Бапкляя-де-Толли в Отечественную войну после оставления государем армии [сост. В. Харкевич] // Военный Сборник. – 1903. – № 11. – С. 253; Безотосный В. М. Разведка и планы сторон в 1812 году. – С. 116

bet ģenerālmajors Dmitrijs Ņeverovskis – Krasnijas virzienā segt galveno spēku kreiso flangu⁵²².

Tikmēr Napoleons bija izpētījis situāciju un pieņēmis lēmumu par abu krievu armiju kreisā flanga apiešanu, kuru historiogrāfijā mēdz dēvēt par Smoļenskas manevru⁵²³. Tas paredzēja LA galveno spēku sakoncentrēšanu uz Oršas – Smoļenskas ceļa Krievijas karaspēka kreisajā flangā un ātru virzīšanos uz Smoļensku, lai ieņemtu pilsētu, nogrieztu krieviem atkāpšanās ceļu un sakautu viņus uz Smoļenskas – Vitebskas ceļa, mainot LA operāciju līniju no Vitebskas uz Minsku. LA īstenoja šo manevru 1. un 2. (13. un 14.) augustā, bet pie Krasnijas sastapa D. Ņeverovska vienību, kura aizturēja frančus. Tādējādi Krievijas karaspēks ieguva laiku, lai atvirzītos atpakaļ uz Smoļensku. 4. un 5. (16. un 17.) augustā LA sakoncentrējās pie Smoļenskas un uzbruka pilsētai, kamēr Krievijas karaspēks uzsāka atkāpšanos no tās Maskavas virzienā. 6. (18.) augustā Napoleons iegāja krievu pamestajā Smoļenskā. Viņa ieguvums bija izpostīta pilsēta un vairāk nekā 10 000 karavīru zaudējums Krievijas karaspēkā (arī LA zaudējumi nebija mazāki), tomēr savu plānu Napoleons nebija īstenojis. Viņam pakļautā armija bija zaudējusi trešo daļu no sava sākotnējā sastāva. Tā iemesls nebija tikai kaujas un izdalītās vienības dažādu uzdevumu veikšanai, bet arī pastāvīgā pārslodze, nakšņošana zem klajas debess, apgādes problēmas, hospitāļu trūkums u. c.⁵²⁴

Krievijas karaspēka labais flangs

Kamēr Napoleons izvietojās Vitebskā, LA 10. un 2. korpuss viņa kreisajā flangā apstājās pozīcijās pie Daugavas. Pēc Iecavas un Kļasticu kaujām situācija Krievijas karaspēka labajā flangā bija līdzsvarojusies, un LA 10. korpusa spēki (tobrīd ap 24 000 cīnīties spējīgo karavīru) nostiprinājās Daugavas kreisajā krastā:

- 1) Prūsijas divīzijas lielākā daļa Olaines apkārtnē ar labo flangu Plakanciemā un kreiso – Cenas tīreļa dienvidu malā;
- 2) Prūsijas divīzijas avangards majora Volmāra Klauzevica vadībā Olaines ciemā ar priekšposteni Krebsa krogā;
- 3) viens kājnieku bataljons un divi huzāru eskadroni ar pulkvedi Vilhelmu Žannerē priekšgalā Slokā Prūsijas divīzijas izvietojuma kreisā flanga segšanai un Babītes ezeram abās pusēs esošo ceļu uz Rīgu novērošanai;

⁵²² Nākamajā dienā Krievijas karaspēka štābā pienāca informācija par LA koncentrēšanos krievu labajā flangā; lai gan šīs ziņas izrādījās nepatiesas, Krievijas karaspēka virzība pret LA galvenajiem spēkiem tika aizkavēta.

⁵²³ Смоленский маневр Великой Армии // Отечественная война 1812 года. Энциклопедия. – С. 660;

Ségur Ph. P. Histoire de Napoléon et de la Grande Armée pendant l'année 1812. T. I. – p. 237

⁵²⁴ Clausewitz C. Hinterlassene Werke über Krieg und Kriegführung. Bd. 7. – S. 59, S. 95

- 4) pulkvedis Heinrihs Horns ar trim kājnieku bataljoniem, diviem huzāru eskadroniem un nelielu jātnieku artilērijas vienību Ķekavā sedza divīzijas labo flangu (Prūsijas divīzijas izvietojuma pie Rīgas karti sk. pielikumā Nr. 13);
- 5) no J. Jorkam pakļautajiem prūšiem atdalīja divus kājnieku bataljonus un izvietoja Skrundā, lai veidotu rezervi pārējām vienībām un rūpētos par dažādu transportu konvojēšanu⁵²⁵.

Neskaitot nelielu sadursmi starp krievu vienību un Žannerē priekšposteņiem, prūšu divīzija gaidīja Napoleona sadursmi ar Krievijas armijas galvenajiem spēkiem. Tobrīd J. Graverts cerēja, ka pēc LA 7. divīzijas pārceļšanās uz Daugavas labo krastu daļa no tās tiks sūtīta pret Rīgu un ka tas piespiedīs Rīgas garnizonu atvilkt lielgaballaivas no Doles salas apkārtnes⁵²⁶.

Savukārt LA 7. divīzija palika iepriekšējās pozīcijās. Saņēmis ziņas par iespējamo kauju pie Vitebskas, Makdonalds sākotnēji gribēja nogaidīt tās iznākumu un jaunas Napoleona pavēles⁵²⁷. Pēc N. Udino atkāpšanās uz Polocku E. Makdonalds bija sakoncentrējis Č. Granžāna divīziju Jēkabpilī un Daugavpils cietoksnī, izvietojot spēcīgus posteņus krasta novērošanai un atstājot Jaunjelgavā tikai 20 huzārus sakaru uzturēšanai ar prūšiem, kuru tuvākās pozīcijas atradās ap 50 km attālumā. Daugavpilī izvietotajiem spēkiem E. Makdonalds bija pavēlējis iznīcināt turienes nocietinājumus, lai pretinieks tos vairs nevarētu izmantot⁵²⁸. Pretēji J. Gravertam maršals tobrīd uzskatīja par lietderīgu prūšu nostiprināšanos Ķekavā un tuvošanos Č. Granžānam. Tādā gadījumā visi 10. korpusa spēki atrastos tuvāk pārējām LA daļām un varētu ar tām sadarboties līdz brīdim, kad būtu iespējams sākt Rīgas aplenkšanu. Šos apsvērumus E. Makdonalds izklāstīja J. Gravertam kā ierosinājumu, nevis pavēli, un prūšu komandieris izlēma tam nesekot. To gan nevar skaidrot ar ietiepību vai nevēlēšanos paklausīt komandējošajam virsniekam. Prūšu ģenerālis uzskatīja par būtisku atrasties uz Rīgas – Jelgavas ceļa. Savukārt Ķekavas apkārtni viņš atzina par nepiemērotu lielu vienību izvietošanai⁵²⁹.

Kad prūši bija izvietojušies ap Rīgu un neizrādīja gatavību nekavējoties uzbrukt cietoksnim, arī Rīgas korpuss pieskaņojās jaunajiem apstākļiem. Lai gan cietoksnis bija

⁵²⁵ Kriegsgeschichtliche Einzelschriften. – S. 480

⁵²⁶ *Fabry G.* Campagne de Russie (1812). T. 3. – p. 86

⁵²⁷ *Ibid.* – p. 126

⁵²⁸ *Ibid.* – p. 184; atsevišķi vēsturnieki Daugavpils nocietinājumu iznīcināšanu uzskatīja par nelietderīgu, jo tur varēja nocietināties un izveidot magazīnu, kas sekmētu tālāko karadarbību (*Chambray [G.]*. Histoire de l'expédition de Russie. T. 1. – p. 118; *Steger Fr.* Der Feldzug von 1812. – Braunschweig: Oehme & Müller, 1845. – S. 80).

⁵²⁹ *Fabry G.* Campagne de Russie (1812). T. 3. – p. 401

ielenkts no D puses, sakari ar Pēterburgu un karaspēka vadību nebija pārtraukti. Lai novērotu pretinieka kustības, I. Esens izveidoja priekšposteņu tīklu. Pakāpeniski jūlija gaitā Rīgā palielinājās militāro vienību skaits, jo ieradās jūras spēku 1. un 3. pulka rezerves bataljoni, Tulas un Tenginas pulku rezerves bataljoni, 25. un 26. jēgeru pulka rekrūšu bataljoni⁵³⁰. Tāpat kā citi Rīgā izvietotie spēki, arī jaunpienākušie bija atsevišķu pulku bataljoni, daļa no tiem – tikko saformēti. Kopumā I. Esens situāciju Rīgā aprakstīja šādi: „... *manis komandētais karaspēks ir visai neuzticams, tā patiesumu pierāda pats rezerves bataljonu pamats, kas veidots no vārguļiem vai no sliktas uzvedības cilvēkiem; visi rekrūšu bataljoni* [veidoti – A. Č.] *no pēdējā rekrūšu ņemšanā iesauktajiem, tikai ar 30 vecajiem karavīriem, un nav kas tos apmāca: viņus komandē štāba kapteiņi, pie tam lielākoties tie* [bataljoni – A. Č.] *veidoti no somiem, latviešiem un poļiem, ar kuriem priekšnieki pat izskaidroties nevar.*”⁵³¹

I. Esens uzskatīja, ka ar tādiem karavīriem grūti cīnīties pret pieredzējušiem un sīvu pretestību izrādošiem prūšiem. Viņš varēja šīs vienības apmācīt, sadalīt tās pa nocietinājumiem aplenkuma gadījumam, iesaistīt nocietināšanas darbos, priekšposteņu, konvoja vai sardzes dienesta izpildē, bet viņš neuzdrīkstējās aktīvi darboties pret pretinieku un nespēja aizsargāt Vidzemes guberņu no marodieriem. Kā atbildi uz savām sūdzībām I. Esens no karaspēka vadības saņēma vēl vairākus tikko saformētus kājniņu rekrūšu bataljonus. Ģenerālgubernators ironizēja, ka karavīrus tajos varot atpazīt tikai pēc drēbēm⁵³². Ar laiku šī ironija ieguva reālas aprises, jo lielā rekrūšu skaita dēļ arsenālā sāka trūkt atsevišķu apbruņojuma komplektā paredzēto daļu, un karavīri pie Rīgas dienēja bez tām⁵³³.

Pakāpeniska karaspēka palielināšanās Rīgā jūlija pirmajā pusē praktiski neietekmēja notikumus cietokšņa apkārtnē. Pēc Rīgas priekšpilsētu nodedzināšanas J. Graverts izteica I. Esenam piedāvājumu nodot cietoksni bez kaujas⁵³⁴. Prūšu ģenerālis apgalvoja, ka Krievijas karaspēka atkāpšanās uz Vitebsku izraisīs drīzu Rīgas cietokšņa aplenkšanu. J. Graverts apelēja pie I. Esena veselā saprāta un humānisma. Viņš ierosināja pasargāt Rīgas iedzīvotājus no bombardēšanas posta un „varonīgās vienības” no bezjēdzīgiem zaudējumiem, jo cietokšņa vājuma dēļ tā liktenis bija izlemts. 17. (29.) jūlijā I. Esens

⁵³⁰ LVVA, 1. f., 12. apr., 607. l., 204. lp; Отечественная война 1812 года. Т. XIV. – С. 76

⁵³¹ Отечественная война 1812 года. Т. XVI. – С. 265; LVVA, 1. f., 12. apr., 609. l., 103. lp.

⁵³² Отечественная война 1812 года. Т. XIV. – С. 125

⁵³³ LVVA, 1. f., 12. apr., 607. l., 376. lp.

⁵³⁴ Wrangel G. Aus der Korrespondenz des General Magnus von Essen // Zeitschrift für Osteuropäische Geschichte. Bd. III. (1913.) – S. 398 – 400; Kriegsgeschichtliche Einzelschriften. – S. 485

noraidīja šo piedāvājumu, nekavējās prūšu ģenerāļa vēstulē pamanīt „*francisku stilu*” un viņa pašā sazīmēt „*despotiskas varas orgānu*”⁵³⁵.

Militārā situācija pie Rīgas jūlija vidū ļāva I. Esenam atteikties no padošanās priekšlikuma. Gan vienai, gan otrai karojošajai pusei bija skaidrs, ka prūšu divīzijas spēki ir nepietiekoši, lai realizētu veiksmīgu triecienuzbrukumu. LA 7. divīzijas daļa pie Jēkabpils bija šķērsojusi Daugavu un pie Krustpils izvietojusi tikai nelielu posteni, bet uz Rīgu nevirzījās. I. Esens tādēļ secināja, ka LA 10. korpusa apvienots uzbrukums cietoksnim tobrīd nebija ielānots⁵³⁶. Savukārt formāla aplenkuma un bombardēšanas uzsākšanu kavēja aplenkuma artilērijas trūkums. Kā izteicās P. Vitgenšteins, bez tās prūšiem pie Rīgas nebija ko darīt⁵³⁷. Ieilgušu un neplānotu aizkavēšanos LA 10. korpusa darbībā kopumā izraisīja vairāki faktori:

- 1) Kļasticu kauja 18. – 19. (30. – 31.) jūlijā;
- 2) pēc Napoleona ieiešanas Vitebskā iestājusies pauze kara norisēs;
- 3) jaunu vadības pavēļu nesaņemšana;
- 4) artilērijas parka lēnā tuvošanās Kurzemei⁵³⁸.

Kamēr E. Makdonalds gaidīja artilērijas parku, Napoleons aizvien tālāk iegāja Krievijā, atstājot LA 10. korpusa komandieri, viņa paša vārdiem izsakoties, „*gaidās un neizlēmībā*”⁵³⁹. No LA ģenerālštāba un Viļņas pienāca tikai informatīva rakstura vēstis par notikumiem citos karadarbības sektoros un par artilērijas parka un visas tā apkalpes ierašanos Tilzītē⁵⁴⁰.

Jūlija otrajā pusē prūši sāka izjust savu neizdevīgo pozīciju sekas. Slokas – Olaines – Ķekavas izvietojums bija izveidots, gaidot korpusa tālāko virzīšanos uz Rīgu, un nebija piemērots ilgstošai izmantošanai. J. Graverts vērtēja prūšu divīzijas izvietojumu kā neērtu,

⁵³⁵ LVVA, 1. f., 12. apr., 608. l., 25. lp.

⁵³⁶ РГВИА, Ф. 846, Оп. 16, Д. 3516, Л. 15

⁵³⁷ Отечественная война 1812 года. Т. XIV. –С. 153

⁵³⁸ Šis artilērijas parks bija saformēts Dancīgā, to veidoja astoņas artilērijas rotas ar 130 ieročiem. 1812. gada maija sākumā tas bija pametis Dancigu, lai dotos uz Kēnigsbergu, kur ieradās jūnija beigās. 27. jūnijā (9. jūlijā) parks tika pakļauts E. Makdonaldam un 30. jūnijā (12. jūlijā) sākās tā iekraušana kuģos, lai turpinātu ceļu uz Klaipēdu, Tilzīti un Jurbaku, kuras sasniedza jūlijā pēdējās dienās. 1 (13.) augustā visas rotas bija noceltas no kuģiem un pa trim zemes ceļiem (caur Telšiem, Šauļiem un Panevėžu) tika sūtītas uz Rundāli. To pirmais konvojs ieradās 18 (30.) augustā. 29. jūlijā (10. septembrī) viss parks bija izvietots pie Rundāles, kopā ar aptuveni 1 500 artilēristiem. (*Margueron L. J. Campagne de Russie, 1810 – 1812. T. IV. – p. 505; Chambray [G.] Histoire de l'expédition de Russie. T. 1. – p. 400; Fabry G. Campagne de Russie (1812). T. 4. – p. 792, p. 800 – 803; 1812. Der Feldzug in Kurland nach den Tagebüchern und Briefen des Leutnants Julius v. Hartwich damals im Leib-Grenadier-Regiment jetztigen Leib-Grenadier-Regiment König Friedrich Wilhelm III (zusammengeschstellt von Schoeler R.). – Berlin: R. Eisenschmidt, 1910. – S. 63).*

⁵³⁹ Souvenirs du Maréchal Macdonald, duc de Tarente. – p. 181

⁵⁴⁰ *Fabry G. Campagne de Russie (1812). T. 2. – p. 363; Correspondance de Napoléon Ier. T. XXIV – № 19031*

pārāk izstieptu un ofensīvu darbību traucējošu⁵⁴¹. Pretinieks ērti varēja apiet divīzijas flangus, kuriem komandieris nevarētu savlaicīgi nosūtīt papildspēkus. Problemātiskāku situāciju padarīja viennozīmīgs E. Makdonalda rīkojums uzturēt vienību Ķekavā, jo maršals to uzskatīja par izdevīgu vietu tālāko operāciju attīstīšanai un sakaru uzturēšanai⁵⁴². Lai nostiprinātu savas pozīcijas un segtu atkāpšanās ceļu no Olaines, J. Graverts bija pavēlējis uzbūvēt nocietinājumus pie Blukas kroga un Silgraužiem, t. i., vietās, kur Iecavas upe šķērsoja Rīgas – Jelgavas ceļus attiecīgi 1 000 vīriem ar 12 artilērijas ieročiem un 400 vīriem ar sešiem artilērijas ieročiem. Divīzijas vadība apsprieda arī savu flangu pozīciju nedrošību, bet risinājumu neatrada⁵⁴³. Kopumā prūšu divīzijas vadībai bija pieejama diezgan neprecīza informācija par Rīgu un tās korpusu. Daugavgrīvas cietoksni tā vērtēja kā „*pussabrukušu*”. Tā aizsardzību veidojot 50 veci artilērijas ieroči, 1 invalīdu un 1 rekrūšu bataljons. Rīgas priekšpilsētu dedzināšanā esot bojā gājuši 400 cilvēki. Jūlija beigās pienāca informācija par Somijas korpusa papildspēku ierašanos Rīgā. Lai gan nepatiesa, tā aktualizēja prūšu virsnieku rūpes par savu pozīciju drošību. J. Graverts pavēlēja Slokas un Ķekavas vienību komandieriem uzbrukuma gadījumā atkāpties, kamēr Olaines apkārtnē komandieris bija gatavs izrādīt pretošanos.

Iestājusies stratēģiskā pauze Rīgas korpusam bija daudz vērtīgāks ieguvums nekā prūšiem vairāku iemeslu dēļ. Savu iespēju robežās I. Esens organizēja nelielus uzbrukumus pretinieka priekšpostenim Slokas un Ķekavas virzienos ar mērķi izpētīt to lielumu un saņemt gūstekņus, lai noskaidrotu prūšu izvietojumus un tuvākos plānus. Operāciju realizēšana atklāja Rīgas korpusa vadībai iepriekš aprakstīto pretinieka flangu pozīciju vājumu, tomēr I. Esens un F. Leviss of Menārs kavējās tām uzbrukt, rēķinoties ar E. Makdonalda iespēju atnākt prūšiem palīgā⁵⁴⁴. Papildus iespējai izpētīt pretinieka izvietojumu Rīgas korpusa jūlija otrajā pusē ieguva vēl kādu būtisku priekšrocību. Rīgā sāka ierasties lielgaballaivu papildspēki no Sveaborgas. Līdz tam sešas krievu un četras britu izgatavotās lielgaballaivas bija izvietotas starp Rīgu un Doles salu, lai sargātu Daugavas krastus no pretinieka un traucētu tam šķērsot upi⁵⁴⁵. Pēc 67 lielgaballaivu (uz katras ap 60

⁵⁴¹ *Fabry G. Campagne de Russie (1812). T. 3. – p. 186*

⁵⁴² *Kriegsgeschichtliche Einzelschriften. – S. 484*

⁵⁴³ *Fabry G. Campagne de Russie (1812). T. 2. – p. 288; Ibid. T. 3. – p. 87; Kriegsgeschichtliche Einzelschriften. – S. 483*

⁵⁴⁴ *LVVA, 1. f., 12. apr., 609. l., 111. lp; Turpat, 607. l., 315. lp.; Lehmann Max (Hg). Tagebuch und Briefwechsel des Oberstlieutnants v. Tiedemann aus dem Jahre 1812. – S.132; Отечественная война 1812 года. Т. XIV. – С. 176*

⁵⁴⁵ *Военский К. Акты ... Т. 2. Балитийская окраина в 1812 году. – С. 474*

cilvēku apkalpe) pienākšanas šīs funkcijas varēja būtiski paplašināt ne tikai Daugavā, bet arī Lielupē:

- 1) kapteinis Ivans Kazancevs ar 19 laivām izvietojās pie Doles salas, ar 10 laivu rezervi pie Zaķusalas;
- 2) kapteinis Ivans Suļmeņevs ar 20 laivām – starp Rīgu un Daugavgrīvu, 10 laivas atstājot rezervē pie Daugavgrīvas cietokšņa;
- 3) kapteinis Igors Razvozovs ar 18 laivām – Lielupes lejtecē starp Daugavgrīvu un Vārnu krogu⁵⁴⁶.

Visiem lielgaballaivu vienību kapteiņiem bija pavēlēts kavēt pretinieka pārceļšanos pār upēm un iespēju robežās tam kaitēt. Lielgaballaivu ierašanās pie Rīgas bija būtisks ieguvums Rīgas korpusam. Ne velti I. Esens uzskatīja tās par labāko līdzekli Rīgas aizsardzībai⁵⁴⁷. Tāpat britu admirālis T. Martins atzina lielgaballaivu ierašanos par ievērojamu ieguvumu Rīgai, tomēr atzīmēja to pārlieku lielo daudzumu⁵⁴⁸. Arī vēsturnieks K. Vojenskis uzskata, ka pati par sevi lielgaballaivu darbība 1812. gadā bija nenozīmīga, tomēr Rīgas aizsardzībā tā nospēlēja būtisku lomu ne tik daudz karojot, cik psiholoģiski ietekmējot pretinieku⁵⁴⁹. Prūšu darbībām traucējošās laivas stimulēja LA 10. korpusa vadības neizlēmību un tādējādi sekmēja pretinieka noturēšanu Kurzemē. Papildus šiem K. Vojenska secinājumiem iespējams konstatēt vēl vairākas lielgaballaivu darbības sekas:

- 1) trūkstot kavalērijai, lielgaballaivu apkalpe veica izlūkošanas funkcijas Daugavas un Lielupes krastos;
- 2) tās samazināja pretinieka iespējas pārceļties pāri Daugavai izlūkošanas, furažēšanas un tālāka uzbrukuma attīstīšanas nolūkos;
- 3) tās palielināja Krievijas karaspēka vienību mobilitāti;
- 4) militārajās operācijās gar upēm pretiniekam bija jāreķinās ar faktu, ka lielgaballaivas var aiziet viņa flangos.

Pēc airu flotes vienības ierašanās no Sveaborgas britu admirālis T. Martins uzskatīja par lieku tālāku savas eskadras uzskavēšanos pie Rīgas un sāka plānot tālākās tās darbības⁵⁵⁰. I. Esens gan lūdza atstāt pie Rīgas uz lielgaballaivām nodarbinātos britu matrožus.

⁵⁴⁶ LVVA, 1. f., 12. apr., 609. l., 134. lp., *Военский К. Акты ...* Т. 2. Балитийская окраина в 1812 году. – С. 475 – 476

⁵⁴⁷ LVVA, 1. f., 12. apr., 609. l., 159. lp.

⁵⁴⁸ *Hamilton R. V. Letters and Pappers of Admiral of the Fleet Sir Thos. Byam Martin. Vol. 2.* – p. 239

⁵⁴⁹ *Военский К. Предисловие // Военский К. Акты ...* Т. 2. Балитийская окраина в 1812 году. – С. LI

⁵⁵⁰ *Hamilton R. V. Letters and Pappers of Admiral of the Fleet Sir Thos. Byam Martin. Vol. 2.* – p. 239

Kompromu panāca, T. Martinam atsaucot uz saviem kuģiem tos 60 jūrniekus, kuri dienēja uz sešām krievu lielgaballaivām, bet pārējos atstājot uz britu sagatavotajām laivām⁵⁵¹.

Papildspēku ierašanās deva I. Esenam nepieciešamo stimulu, lai izšķirtos par lielākas militāras operācijas organizēšanu pret prūšiem, nekā tas bija darīts līdz tam. Plānojot uzbrukumu, par Rīgas korpusa priekšrocībām tā vadība uzskatīja skaitlisko pārsvaru, flotili un pretinieka neizdevīgo izvietojumu, respektīvi, tā spēku sadrumstalotību un savstarpējo sakaru apgrūtinājumu⁵⁵². Tam pretī prūši varēja likt spēcīgāku kavalēriju un artilēriju, lielākas vienību manevrētspējas un augstāku virsnieku kvalifikāciju. Savienojot ieceres ar iespējām, Rīgas korpusa vadība nolēma 24. jūlijā (5. augustā) veidot kombinētu sauszemes spēku un lielgaballaivu uzbrukumu no Daugavgrīvas pret prūšu pozīcijām Slokā, paredzot, ka pretinieks no tām atkāpsies Kalnciema virzienā bez iesaistīšanās kaujā⁵⁵³. Izskatot iespēju, ka prūši varētu atkāpties arī no Jelgavas, krievu vienībām šādā gadījumā bija pavēlēts virzīties pa Lielupes krastu līdz Kurzemes galvaspilsētai un ieņemt to. Operācijas laikā bija ieplānots arī bombardēt Jelgavu no lielgaballaivām, ja izrādītos, ka pilsēta zvērējusi uzticību Napoleonam. Tāpat I. Esens cerēja ar uzbrukumu izraisīt prūšu atkāpšanos pie E. Makdonalda uz Jēkabpili gadījumā, ja viņi vēlētos atrast ieganstu nekarot ar krieviem.

24. jūlijā (5. augustā) 13 lielgaballaivas devās pa Lielupi Slokas virzienā, sadarbojoties ar divām kājnieku kolonnām. Viena no tām (trīs bataljoni un daži eskadroni) J. Tīdemaņa vadībā virzījās pa Lielupes kreiso krastu, bet otra (trīs bataljoni, divi eskadroni, 100 kazaki un seši artilērijas ieroči) ar F. Levisu of Menāru priekšgalā – pa labo. J. Tīdemaņa vienība atspieda pretinieku no Slokas, un tas atkāpās Kalnciema virzienā, kā tas bija paredzēts krievu dispozīcijā. F. Levisa of Menāra kolonna Lielupes labajā krastā sastapa lielāku pretestību. Šeit prūšu vienība atkāpās tikai tad, kad to aizmuguri sāka apdraudēt lielgaballaivu virzīšanās pa Lielupi⁵⁵⁴. Vienlaicīgi uz Jelgavas ceļa prūšu priekšpostējiem uzbruka Rīgas korpusa trīs bataljoni un 300 kavalēristi, kuri pēc nelielas apšaudes atkāpās atpakaļ uz Rīgu.

Nākamajā dienā J. Graverts nosūtīja Slokas vienībai papildspēkus. Divi prūšu kājnieku bataljoni un jātnieku artilērijas pusbaterija F. Kleista vadībā sapulcējās pie Lielupes un

⁵⁵¹ 1812. gada augusta vidū admirāļa T. Martina eskadra devās prom no Rīgas, lai sadarbībā ar Krievijas karafloti veiktu demonstrācijas un diversiju pie Dancigas cietokšņa, radot satraukumu LA aizmugurē (*Hamilton R. V. Letters and Papers of Admiral of the Fleet Sir Thos. Byam Martin. Vol. 2. – p. 275*).

⁵⁵² LVVA, 1. f., 12. apr., 618. l., 1. lp.

⁵⁵³ Turpat, 616. l., 18. lp.

⁵⁵⁴ *Fabry G. Campagne de Russie (1812). T. 3. – p. 256; Kriegsgeschichtliche Einzelschriften. – S. 487*

Iecavas satekas, lai neļautu krieviem attīstīt uzbrukumu Jelgavas vai Olaines virzienā⁵⁵⁵. Pēc vairākām sadursmēm pie Valgundes prūšiem izdevās atspiest krievus līdz Klīves muižai. Šeit F. Kleists gar upi izvietoja artilēriju un kājniekus, lai koncentrētu uguni pret lielgaballaivām, bet viņam neizdevās nogremdēt nevienu no tām, lai gan starp apkalpes locekļiem bija daudz ievainoto un ievērojami cieta laivu takelāža.

Saskaņā ar I. Esena rīkojumu 27. jūlijā (8. augustā) krievu spēki atgriezās Rīgā. Korpusa stāvoklis nedeļa iespēju noturēties atkarotajā teritorijā⁵⁵⁶. Par operācijas pret Sloku niecīgo ieguvumu iemeslu J. Tīdemanis uzskatīja F. Levisa of Menāra kolonnas lēno virzīšanos. J. Tīdemanis saskatīja zaudētu iespēju ielenkt uz Rīgas – Kalnciema ceļa izvietoto prūšu vienību, sadarbojoties lielgaballaivām un abām krievu kolonnām⁵⁵⁷. No Slokas 24. jūlijā (5. augustā) tiešām bija izsūtīta lielgaballaivu grupa ar desanta spēkiem, kuriem bija jāaizkavē pretinieka atkāpšanās pa Rīgas – Kalnciema ceļu. Kad pēc ilgas gaidīšanas pretinieks netuvojās, lielgaballaivas bija atkāpušās atpakaļ uz Sloku, un vakarā prūšiem nekas netraucēja veikt manevru Kalnciema virzienā. Nav iespējams viennozīmīgi apgalvot, ka ielenkšanas nerealizēšanā vainojams F. Levis of Menārs vai kāda cita konkrēta persona. Nesaskaņotu sauszemes spēku un lielgaballaivu rīcību izraisīja savstarpēju sakaru grūtības, kuras nebija pilnībā novēršamas. Negatīvu vērtējumu militāro operāciju pētnieku vidū izpelnījusies ne tik daudz F. Levisa of Menāra 24. jūlija (5. augusta) darbība, cik viņa tālākā virzība līdz Valgundei. Prūšu materiālos minēts, ka tikai lielgaballaivu klātbūtne Lielupē un pašreizējā krievu jēģeru darbība ļāvusi F. Levisa of Menāra vienībai izvairīties no smagas sakāves⁵⁵⁸.

Kaujas pie Slokas „zaudēto iespēju” analīze norāda laiku, kad avotos ir fiksējama konfliktsituācija starp vadošajiem virsniekiem. J. Tīdemaņa dienasgrāmatā attiecībā uz Slokas kaujas laiku sastopams vispārinošs komentārs: „*Aizvien vairāk izskatās, ka ģenerālis Levis ir drosmīgs vīrs, bet nav spējīgs paskatīties uz lietām no augstāka stratēģiskā vai taktiskā viedokļa*”⁵⁵⁹. Šāds secinājums nebija glaimojošs piecos karos karojušam virsniekam, kurš bija ieguvis 4. šķiras Sv. Jura ordeni par drosmi un izcēlies vairākās operācijās. Ļoti iespējams, ka savus uzskatus par F. Levisa of Menāra spējām J. Tīdemanis

⁵⁵⁵ Kriegsgeschichtliche Einzelschriften. – S. 489; Kleista ziņojums par operācijas norisi: *Seydlitz A.* Tagebuch des Königlich Preußisches Armeekorps. Bd. 1. – S. 216 – 221

⁵⁵⁶ LVVA, 1. f., 12. apr., 607. l., 330. lp.

⁵⁵⁷ *Lehmann Max (Hg).* Tagebuch und Briefwechsel des Oberstlieutnants v. Tiedemann aus dem Jahre 1812. – S.135

⁵⁵⁸ Kriegsgeschichtliche Einzelschriften. – S. 491

⁵⁵⁹ *Lehmann Max (Hg).* Tagebuch und Briefwechsel des Oberstlieutnants v. Tiedemann aus dem Jahre 1812. – S.133

nepauda publiski, bet tie bija nojaušami no viņa regulāri iesniegtajiem iebildumiem un ieteikumiem par Rīgas korpusa darbībām, jo bieži apstrīdēja F. Levisa of Menāra lēmumus. Šī konflikta tālākā eskalācija būs redzama augusta operāciju laikā, tomēr jau saistībā ar uzbrukumu Slokai nav iespējams izslēgt vadošo komandieru strīda ietekmi uz kaujas gaitu. To neizslēdz arī prūšu materiāli⁵⁶⁰.

Atšķirībā no J. Tīdemaņa, kurš bieži saskatīja zaudētas iespējas un izcēla nepilnības, I. Esens bija tendēts saskatīt 24. jūlija (5. augusta) operācijas pozitīvo ietekmi uz vispārējo LA 10. korpusa stāvokli. Tuvākajās dienās Rīgā tika saņemta ziņa, ka pretinieka vienības no Jēkabpils apkārtnes pārvietojas uz Jelgavu (tās gan bija tikai nelielas daļas). I. Esens uzskatīja, ka pretinieka skaita samazināšanās pie Jēkabpils:

- 1) mazināja LA 7. divīzijas un 2. korpusa apvienošanās draudus un to kopīgu darbību pret P. Vitgenšteinu;
- 2) varēja samazināt laupīšanu skaitu Vidzemes guberņas Daugavas labā krasta pagastos⁵⁶¹.

I. Esens uzskatīja, ka kauja nesusi arī pozitīvu ietekmi uz cietokšņa stāvokli, jo pirms tās pretinieks no saviem priekšposteņiem kreisajā flangā varēja apgrūtināt sakarus starp Rīgu un Daugavgrīvu⁵⁶². Krievi bija parādījuši, ka viņi neļaus pretiniekam brīvi operēt gar cietokšņiem un ka ir apņēmības pilni noturēties savās pozīcijās. Neapšaubāmi, ka šādu I. Esena pozitīvismu izraisīja vēlēšanās izcelt viņa komandēto vienību sasniegumus un uzspodrināt savu reputāciju Krievijas karaspēka vadības acīs pēc kaitējuma, kuru tai bija nodarījis priekšpilsētu ugunsgrēks.

I. Esena sevis slavēšana nenozīmē, ka viņa secinājumi par 24. jūlija (5. augusta) kaujas pie Slokas iespaidu uz LA 10. korpusa stāvokli būtu pilnībā nepatiesi. Prūšu virsnieki uzskatīja, ka, krieviem nonākot prūšu aizmugurē, kauja varēja izraisīt nepatīkamākas sekas⁵⁶³. Operācija nebija nodarījusi lielus zaudējumus nevienai no pusēm. Kritušo un ievainoto skaits prūšiem nepārsniedza 100, bet krieviem – 140. Kauja neatstāja paliekošas sekas uz prūšu un krievu vienību telpisko izvietojumu. Pēc krievu atkāpšanās Sloku atkal ieņēma prūši un atjaunoja posteņus pie Babītes ezera. Divīzijas vadība nolēma turpmāk šo pozīciju neaizsargāt un, tuvojoties krieviem, no tās atkāpties Kalnciema virzienā bez iesaistīšanās nopietnā kaujā⁵⁶⁴. Jauns un spēcīgs prūšu postenis izvietojās pie Cenu muižas,

⁵⁶⁰ Kriegsgeschichtliche Einzelschriften. – S. 488

⁵⁶¹ LVVA, 1. f., 12. apr., 609. l., 161. lp.

⁵⁶² Турпат, 150. lp; Отечественная война 1812 года. Т. XVI. – С. 264

⁵⁶³ Droysen J. G. Das Leben des Feldmarschalls Grafen York von Wartenburg. Bd. 1. – S. 361, S. 365

⁵⁶⁴ Fabry G. Campagne de Russie (1812). Т. 3. – p. 308, p. 607

lai nepieciešamības gadījumā varētu segt Jelgavu vai Olaini⁵⁶⁵. Komandieris pavēlēja prūšu vienībām Liepājā un Skrundā pievienoties pārējai divīzijai. 27. divīzijas virsnieki sāka plānot, ar kādiem līdzekļiem varētu kavēt lielgaballaivu virzīšanos pa Lielupi.

Viens no galvenajiem iemesliem, kādēļ Rīgas korpuss nespēja izrādīt ievērojamāku pretošanos un tā virsnieki neuzdrošinājās veikt riskantas operācijas, varētu būt vienību sastāva atšķirības starp pretiniekiem. Prūsijas korpusa baltajona sastāvā ietilpa 758 cilvēki, no kuriem 20 bija virsnieki, 60 apakšvirsnieki un 664 ierindas karavīri, bet eskadronā – 168 cilvēki, no kuriem 6 virsnieki, 15 apakšvirsnieki un 144 ierindas karavīri⁵⁶⁶. Prūsijas korpusu veidojošās karaspēka daļas bija atlasīti no spēcīgākajām visā armijā⁵⁶⁷. Pēc Tilzītes miera līguma parakstīšanas Prūsijai sava karaspēka apmēri bija jāsamazina tik ievērojami (no 250 000 uz 42 000 karavīru), ka tas vairs nebija spējīgs aizsargāt valsti no iebrukuma. Tā rezultātā augsti stāvošas militārpersonas atzina par nepieciešamu palikušās vienības pastiprināti apmācīt (īpaši šaušanā), tāpat kā pievērst papildus uzmanību virsnieku izglītošanai⁵⁶⁸. Lai kaut kā saglabātu cīnīties spējīgu karaspēku, Prūsija turēja aktīvajam dienestam piemērotus karavīrus garnizonos un depo zem veterānu, žandarmu, invalīdu un pat pilsoņu gvardes vienību nosaukuma⁵⁶⁹.

Krievijas karaspēka bataljonā pēc štata bija paredzēti 738 cilvēki, no kuriem 18 bija virsnieki, 40 apakšvirsnieki un 660 ierindas karavīri, atlikušie 20 pildīja muzikantu pienākumus⁵⁷⁰. Rezerves bataljoniem bija noņemtas grenadieru rotas, kuras darbojās aktīvajā karaspēkā. Līdz ar to Rīgas korpusa rezerves bataljonos bija mazāk par 500 karavīriem. Daļai bija maz vai nebija nekādas pieredzes kaujaslaukā. Laika gaitā viņu skaitu papildināja uz rekrūšu rēķina, iekļaujot viņus bataljonos kā virskomplekta karavīrus. Līdz ar to Rīgas korpusa bataljoni jau pēc virsnieku un karavīru skaitliskā sastāva vien bija vājāki, tāpat kā zemāks bija viņu sagatavotības līmenis darbībai kaujaslaukā. Tā kāds 1812. gada kara dalībnieks savā dienasgrāmatā atzīmējis, ka krievu vienības ļoti daudz šāva, bet ļoti reti trāpīja⁵⁷¹. Virsnieku trūkums Rīgas korpūsā izpaudās ne tikai bataljonu līmenī. Tradicionāli armijas korpusu veidoja vairāki pulki, kuru sastāvā bija pēc štata sarakstiem noteikts štāba

⁵⁶⁵ Seydlitz A. Tagebuch des Königlich Preußisches Armeekorps. Bd. 1. – S. 212 – 213

⁵⁶⁶ GStA PK, VI. HA NI Albrecht D. L., Nr. 19, Bl. 39

⁵⁶⁷ Ebenda, Nr. 17, Bl. 31 – 33

⁵⁶⁸ Droysen J. G. Das Leben des Feldmarschalls Grafen York von Wartenburg. Bd. 1. – S. 231, S. 234; Schmidt O. Prussian regular infantryman 1808 – 1815. – Oxford: Osprey, 2003. – p. 4, p. 20

⁵⁶⁹ GStA PK, VI. HA NI Albrecht D. L., Nr. 18, Bl. 15, Bl. 45 – 48

⁵⁷⁰ Богданович М. И. История Отечественной войны 1812 года по достоверным источникам. Т.1. – С. 55

⁵⁷¹ 1812. Der Feldzug in Kurland nach den Tagebüchern und Briefen des Leutnants Julius v. Hartwich. – S. 57

un augstāko virsnieku skaits. Rīgā atradās tikai atsevišķi bataljoni, kuru apvienojumu sauca par korpusu, bet tam nebija piekomandēti papildus virsnieki.

Prūšu karaspēka mobilitāti uzlaboja arī jātnieku artilērija, kuras priekšrocības salīdzinot ar kājnieku artilēriju, bija pierādījuši iepriekšējie kari un kuras attīstībā Prūsija bija ieguldījusi ievērojamus līdzekļus⁵⁷². Tā kā visa jātnieku artilērijas apkalpe bija nodrošināta ar zirgiem, tā varēja ātrāk un drošāk reaģēt uz notikumiem kaujaslaukā, sadarbojoties gan ar kājniekiem, gan kavalēriju. Rīgas korpusa rīcībā bija viena vieglā artilērijas rota ar 12 ieročiem, kuri ne skaitliskā, ne mobilitātes ziņā nespēja stāties pretī prūšu artilērijai.

Pretinieku eskadronu štatu sastāvu atšķirības nebija tik lielas, tomēr kopumā LA 10. korpusam bija gandrīz trīs reizes vairāk kavalēristu nekā Rīgas korpusam, kurā lielu daļu veidoja kazaki⁵⁷³. Pastāvot šādām spēku atšķirībām, prūšu majors A. Zeidlics uzskatīja, ka ar tik nepieredzējušiem kājniekiem un bez pietiekama kavalērijas atbalsta arī tie „izbrukumi”, kurus veica Esens, bija pādroši no viņa puses⁵⁷⁴.

Kad E. Makdonalds uzzināja par krievu uzbrukumu Slokai, viņš saņēma arī Napoleona 20. jūlija (1. augusta) vēstuli, kā arī ziņas par N. Udino stāvokli un P. Vitgenšteina atrašanos starp LA 2. korpusu un 7. divīziju. Imperatora vēstulē nebija doti jauni norādījumi. Savukārt N. Udino pieejamie dati liecināja, ka 7. divīziju varētu apdraudēt Krievijas 1. korpus. Šīs aizdomas apstiprināja E. Makdonaldam 27. jūlijā (8. augustā) pienākusī informācija par P. Vitgenšteina vienību virzību uz Druju. Tas spieda pastiprināti novērot Daugavpils un Drujas apkārtnes ceļus un sūtīt divus bataljonus un 150 kavalēristus uz D no Daugavpils segt divīzijas izvietošanu⁵⁷⁵. Bija jāņem vērā arī J. Graverta norādes par papildspēku pievienošanu Rīgas korpusam. Šādos apstākļos E. Makdonalds neuzskatīja par iespējamu ar LA 7. divīziju darboties Daugavas labajā krastā un uztraucās par prūšu aizmuguri. Par šiem apsvērumiem korpusa komandieris informēja LA ģenerālštābu, lai saņemtu atļauju virzīties pie prūšiem un gaidīt izdevīgu brīdi Rīgas aplenkšanai⁵⁷⁶. Tikmēr maršals ieteica J. Gravertam aprobežoties ar Slokas novērošanu ar nelieliem posteņiem un koncentrēt pārējās vienības vienkopus ap Olaini un Ķekavu, tomēr viņš neuzskatīja par iespējamu

---

⁵⁷² *Scharnhorst G.* Private und dienstliche Schriften (hg. J. Kunisch). Bd. 2. – Köln, Weimar, Wien: Böhlau, 2003. – S. 331 – 333

⁵⁷³ Neregulāro kavalēriju kaujās izmantoja pātsvarā darbībai flangos, pretinieka izsekošanai atkāpšanās laikā u. tml., bet pret regulāro kavalēriju, kura darbojas ierindā, to izmantoja reti.

⁵⁷⁴ *Seydlitz A.* Tagebuch des Königlich Preußisches Armeekorps. Bd. 2. – S. 33

⁵⁷⁵ *Fabry G.* Campagne de Russie (1812). T. 3. – p. 468; P. Vitgenšteina vienības no Drujas tika atsauktas dažas dienas vēlāk, kad pēc M. Barklaja de Tolli pavēles saņemšanas 1. korpus devās uzbrukumā Polockas virzienā.

⁵⁷⁶ *Fabry G.* Campagne de Russie (1812). T. 3. – p. 394

atvilkt visus spēkus no Baltijas jūras piekrastes, kā to bija ierosinājis J. Graverts, jo bija nepieciešams segt artilērijas parka ierašanos⁵⁷⁷.

Jūlija pašās beigās gan LA 10. korpuss, gan Rīgas korpuss piedzīvoja kvantitatīvas izmaiņas, kuras nebija saistītas ar krievu uzbrukumu Slokai. Jūlija laikā prūšu ģenerālis J. Jorks bija vairākkārt ziņojis E. Makdonaldam par savas pozīcijas bezjēdzību⁵⁷⁸. Viņam pakļautā vienība nebija nekādi nodarbināta, tādēļ J. Jorks lūdza atļauju pievienoties J. Gravertam. E. Makdonalds bija informēts arī par 65-gadīgā J. Graverta veselības stāvokļa pasliktināšanos, tāpēc piekrita divīzijas apvienošanai⁵⁷⁹. Pēc Slokas operācijas noslēgšanās J. Jorka vienība ieradās Jelgavā. 1. (13.) augustā viņš pārņēma LA 27. divīzijas komandēšanu. Nākamajā dienā viņš nosūtīja I. Esenam vēstuli, kurā izteica Baltijas ģenerālgubernatoram savus cieņas apliecinājumus un paziņoja par vadības maiņu savā vienībā⁵⁸⁰.

Savukārt Rīgas korpussam piebiedrojās gan sauszemes, gan jūras spēku vienības. 31. jūlijā (12. augustā) Daugavgrīvā ieradās 30 lielgaballaivu un divu bombardierlaivu spēcīga vienība (apkalpi veidoja 2 524 cilvēki), kuru komandēja kontradmirālis A. Mellers⁵⁸¹. Sākotnēji laivas izvietojās Buļļupē un Daugavā starp Rīgu un Daugavgrīvu, bet I. Esens piedāvāja A. Melleram tuvāk iepazīties ar Rīgas apkārtni, lai izdevīgāk izmantotu airu flotiles priekšrocības⁵⁸². Ar lielgaballaivu vienību Rīgā ieradās 31. un 47. jēgeru pulku bataljoni. Daļu no karavīriem pirms iesaistīšanas dienestā bija nepieciešams apmācīt šaušanā.

Pēc N. Udino atkāpšanās uz Polocku un E. Makdonalda – uz Jēkabpili, P. Vitgenšteina korpuss jūlija beigās izvietojās pie Drisas, atstājot saimniecības daļu Sebežā, ar kavalērijas posteņiem novērodams Polocku un ar agrāko Daugavpils garnizonu – LA 7. divīzijas vienības⁵⁸³. No saņemtajiem gūstekņiem krievu komandieris uzzināja, ka Daugavpilī pretinieka karavīri posta Daugavas kreisā krasta nocietinājumus. P. Vitgenšteins bija plānojis negaidīti uzbrukt Daugavpilij, bet 30. jūlijā (11. augustā) saņēma:

⁵⁷⁷ Ibid. – p. 469, p. 539, p. 605; Ibid. T. 5. – p. 37

⁵⁷⁸ Ibid. T. 2. – p. 288

⁵⁷⁹ Ibid. T. 5. – p. 38 – 39, p. 270

⁵⁸⁰ Kriegsgeschichtliche Einzelschriften. – S. 493; *Wrangel G.* Aus der Korrespondenz des General Magnus von Essen. – S. 400 – 401

⁵⁸¹ *Военский К.* Акты ... Т. 2. Балитийская окраина в 1812 году. – С. 479; LVVA, 1. f., 12. apr., 607. l., 362. – 363. lp.

⁵⁸² LVVA, 1. f., 12. apr., 609. l., 168. lp; Pie Rīgas 1812. gada laikā uzturējās vairāk kā 100 lielgaballaivas no aptuveni 500 Baltijas jūras airu flotes (гребной флот) korējā kuģu skaita.

⁵⁸³ Отечественная война 1812 года. Т. XVI. – С. 237

- 1) ziņas no dezertieriem, ka N. Udino korpuss no galvenās armijas pastiprināts ar bavāriešu⁵⁸⁴ spēkiem;
- 2) 23. jūlijā (4. augustā) rakstītu M. Barklaja de Tolli vēstuli par 1. un 2. armijas savienošanos un iespējamu kauju tuvākajās dienās ar mudinājumu arī 1. korpusam darboties aktīvi⁵⁸⁵.

Izpildot norādījumus, 30. jūlijā (11. augustā) 1. korpuss (tobrīd ap 17 000 karavīru) devās uzbrukumā Polockas virzienā un sastapa pretinieku pie pilsētas, jo arī N. Udino un L. Sensirs bija saņēmuši rīkojumu uzbrukt P. Vitgenšteinam⁵⁸⁶. Krievijas 1. korpusa vienības guva uzvaru un sekoja N. Udino komandētajiem spēkiem, kuri atkāpās uz Polocku. 4. (16.) augustā LA 2. un 6. korpuss sakoncentrējās Polockā, bet nākamajā dienā pie tās pienāca P. Vitgenšteins ar nodomu padzīt LA spēkus no Daugavas labā krasta. Kaujas turpinājās 5. un 6. (17. un 18.) augustā, bet P. Vitgenšteinam neizdevās atspiest pretinieku. Krievijas 1. korpuss zaudēja ap 5 000 karavīru, bet LA 2. un 6. korpuss – ap 4 000. 9. (21.) augustā P. Vitgenšteins atvilka 1. korpusa spēkus no Polockas un izvietojās netālu no tās, sedzot ceļus uz Veļikije Lukijem un Pleskavu⁵⁸⁷. Neskatoties uz rezultātiem, Napoleons uztvēra kauju pie Polockas par ievērojamu panākumu un piešķīra L. Sensiram maršala pakāpi, jo franču atkāpšanās no Polockas būtu ievērojami pasliktinājusi LA 2. un 6. korpusa pozīcijas, apdraudētu LA 10. korpusu un apgrūtinātu kreisā flanga sakarus ar LA galvenajiem spēkiem.

Jūlija laikā gan Rīgas, gan Krievijas 1. korpuss bija iesaistīts vairākās sadursmēs ar pretinieku, tādēļ strauji aizpildījās Rīgas hospitāļa brīvās vietas⁵⁸⁸. I. Esens jau bija paredzējis šādu iespēju, tādēļ daļa slimo un ievainoto karavīru ar kuģiem tika transportēta uz Igaunijas guberņas hospitāļiem. Neskatoties uz to, jūlijā Rīgas hospitālī vienlaicīgi uzturējās ap 2 000 cilvēku. Lai sekmētu ātrāku karavīru atveseļošanos, Esens ierosināja Kara ministrijai uzlabot telpu stāvokli, samazinot tajās mitruma rašanās iespējas un uzlabojot ventilāciju. Jūlijā Kara ministrijas Komisariāta departaments iedalīja remontam

⁵⁸⁴ LA 6. korpuss sastāvēja no Bavārijas karalistes karaspēka 1. un 2. korpusa, kas bija piešķirti Napoleonam kā palīgspēki cīņai pret Krieviju; ierodoties Polockā, korpusā bija 12 000 cīnīties spējīgu karavīru, pārējie 13 500 atradās dažādās komandās, garnizonos vai hospitāļos slimi; kopumā korpusu bija novājinājusi smaga dizentērija (*Saint-Cyr G. Mémoires pour servir a l'histoire militaire sous le directoire, le consulat et l'empire. T. III. – p. 62.*)

⁵⁸⁵ Отечественная война 1812 года. Т. XVII. – С. 161

⁵⁸⁶ Correspondance de Napoléon Ier. Т. XXIV – № 19089; *Saint-Cyr G. Mémoires pour servir a l'histoire militaire sous le directoire, le consulat et l'empire. T. III. – p. 59 – 60*

⁵⁸⁷ Отечественная война 1812 года. Т. XVI. – С. 238; Там же. Т. XVII. – С. 283; *Fabry G. Campagne de Russie (1812). T. 5. – p. 812*

⁵⁸⁸ LVVA, 1. f., 12. apr., 607. l., 517. lp; Krievijas 1. korpusa saslimušie un savainotie karavīri tika sūtīti uz Rīgu vai Pleskavu.

nepieciešamos līdzekļus⁵⁸⁹. Papildus tam I. Esens pavēlēja pilsētā dažādās telpās izveidot hospitāļa „īslaicīgas filiāles”. Tas radīja papildus vietas slimnieku izvietošanai un papildus problēmas ārstiem, kuriem bija jāpārvietojas no vienas vietas uz citu, lai apskatītu un aprūpētu pacientus. Sirgstošo karavīru daudzuma un izvietojuma decentralizācijas dēļ Rīga sāka izjust arī medicīniskā personāla trūkumu. Šo jautājumu I. Esens risināja divējādi, t. i., slimo apkopšanai no karaspēka vienībām uz hospitāli sūtīja karavīrus, bet profesionālas aprūpes nodrošināšanai piesaistīja speciālistus no Tartu universitātes Medicīnas fakultātes mācībspēkiem un studentiem. Lai nebūtu jātransportē un jāizvieto Rīgā Daugavgrīvas garnizona slimnieki, I. Esens nolēma veidot pagaidu hospitāli 500 cilvēkiem šajā piejūras cietoksnī. Nodoma īstenošanu kavēja atbilstošu ēku trūkums, tomēr ar laiku jautājums tika atrisināts⁵⁹⁰.

2.4. Maskavas manevrs (1812. gada 6. (18.) augusts – 3. (15.) septembris)

Vispārējais stāvoklis

1812. gada 6. (18.) augustā Napoleons bija iegājis Smoļenskā, kurā no 2 250 ēkām pēc kaujas pāri bija palikušas ne vairāk par 350, bet no 15 000 iedzīvotājiem pilsētu nebija pametis aptuveni tūkstotis (kopējo karaspēku izvietojumu pirms un pēc Smoļenskas kaujas sk. pielikumā Nr. 14)⁵⁹¹. Kārtējo reizi Napoleona mēģinājums apiet Krievijas karaspēka flangu nebija izdevies. Avoti un historiogrāfija liecina, ka Smoļenskā Napoleonu un viņa maršalus pārņēma visnopietnākās šaubas par kampaņas turpināšanas lietderību⁵⁹². Vairākus mēnešus 600 km garumā viņš bija vajājis Krievijas karaspēku, sakāvis to vairākās sadursmēs un ieņēmis vairākas Krievijas rietumu guberņas, bet Napoleona uzvaras un panākumi nebija pietiekoši nozīmīgi, lai piespiestu Aleksandru I slēgt mieru. LA flangu stāvoklis veidoja pastāvīgu apdraudējumu sakariem un spieda piesaistīt to segšanai ievērojamus spēkus. LA bija zaudējusi ievērojamu skaitu karavīru un zirgu. Daudzos korpusos no kara sākuma personālsastāva augusta vidū bija palikusi aptuveni puse.

⁵⁸⁹ LVVA, 1. f., 12. apr., 607. l., 222. lp.

⁵⁹⁰ Turpat, 321. lp.

⁵⁹¹ *Троцкий Н.* 1812. Великий год России. – С. 115

⁵⁹² *Chambray [G.]*. Histoire de l'expédition de Russie. T. 1. – p. 241; *Ségur Ph. P.* Histoire de Napoléon et de la Grande Armée pendant l'année 1812. T. I. – p. 282; *Безотосный В. М.* Разведка и планы сторон в 1812 году. – С. 121; *Seydlitz A.* Tagebuch des Königlich Preußisches Armeekorps. Bd. 1. – S. 148; *Madelin L.* Histoire du consulat et de l'Empire. T. XII. La catastrophe de Russie. – p. 169; *Thiers L.-A.* Histoire du Consulat et de l'Empire. T. 14. – p. 245 – 247

Napoleons un viņa maršali nebija pārliecināti, vai tālākā karadarbība varēja nodrošināt izšķirošus panākumus. Viņi izvirzīja neskaitāmus argumentus par labu kara apturēšanai Smoļenskā. Galveno no tiem jau kara sākumā bija iezīmējis pats Napoleons, uzrunā LA nosaucot karu ar Krieviju par 2. Polijas kampaņu⁵⁹³. Tādējādi bija radīts iespaids, ka karš ir virzīts uz agrāko Polijas teritoriju atgūšanu⁵⁹⁴. 1812. gada kara dalībnieks E. Laboms atzīst, ka daļa virsnieku par Napoleona mērķi, uzsākot karu, uzskatīja apstāšanos Smoļenskā, Rīgas ieņemšanu un nostiprināšanos agrākās Polijas zemēs. Šādu virsnieku pārliecību konstatējuši arī citi vēsturnieki⁵⁹⁵. Pastāvot šādam uzstādījumam, ieejot Smoļenskā, kara mērķis bija sasniegts, bet, no otras puses, Krievijas karaspēks nebija ne sakauts, ne sašķelts.

E. Laboms uzskata, ka, ja 1812. gadā Napoleons būtu apstājies minētajās robežās un noorganizējis Polijas pārvaldi, tad 1813. gadā Krievija būtu spiesta slēgt mieru⁵⁹⁶. Pretējā gadījumā LA, balstoties uz jaunapgūto teritoriju, varētu sekmīgi apdraudēt Pēterburgu vai Maskavu. Arī citi vēsturnieki apraksta šāda noskaņojuma pastāvēšanu armijā. Respektīvi, Napoleonam būtu bijis izdevīgi aprobežoties ar Krievijas poļu provinču ieņemšanu un tālāk nodarboties ar to reorganizāciju, kā arī ieņemt Rīgu un Bobrujsku, nevis doties dziļāk Krievijā⁵⁹⁷. Vēsturnieks Ž. Šambrē min argumentus par labu šai versijai:

- 1) Napoleona priekšrocība bija skaitliskais pārsvars, kuru viņš lēnām zaudēja;
- 2) LA nebija veidota apjomīgas teritoriju ieņemšanas realizācijai⁵⁹⁸.

Visas šīs iespējas un to sekas apzinājās Napoleons 1812. gada augustā, bet viņš rēķinājās arī ar Krievijas karaspēka iespēju pāriet pretuzbrukumā, ar LA apgādes problēmām ziemošanas laikā svešā zemē un ar savu flangu un sakaru nedrošību⁵⁹⁹. Kā alternatīvu viņš izvēlējās piedāvāt miera sarunas, bet atbilde no Aleksandra I nesevoja.

Pēkšņi 12. (24.) augusta vakarā Napoleons pavēlēja LA korpusiem doties Maskavas virzienā. Viņš bija izšķīries par labu kara turpināšanai. No vienas puses Napoleonu cerēja,

---

⁵⁹³ GStA PK, VI. HA NI Albrecht D. L., Nr. 20, Bl. 52

⁵⁹⁴ Seydlitz A. Tagebuch des Königlich Preußisches Armeekorps. Bd. 1. – S. 96; Chambray [G.]. Histoire de l'expédition de Russie. T. 1. – p. 31 – 32; Ségur Ph. P. Histoire de Napoléon et de la Grande Armée pendant l'année 1812. T. I. – p. 131; Джигелегова А. К. Вторжение. План Наполеона // Отечественная война и русское общество. Т. III. – С. 145 – 146

⁵⁹⁵ Лавуц Э. История XIX века. Т. 2. Ч. 2. – С. 40; Madelin L. Histoire du consulat et de l'Empire. T. XII. La catastrophe de Russie. – p. 119

⁵⁹⁶ Labaume E. Relation circonstanciée de la campagne de Russie en 1812. – p. 110

⁵⁹⁷ Chambray [G.]. Histoire de l'expédition de Russie. T. 1. – p. 254; Бутурлин Д. История нашествия императора Наполеона на Россию в 1812-м году. Ч. 1. – С. 234 – 235

⁵⁹⁸ Pret šo versiju stingri iestājis K. Klauzevics, kurš uzskata, ka tā nenodrošinātu uzvaru, bet nostādītu LA aizsardzības pozīcijās pret aizvien spēkus papildinošo Krievijas karaspēku (Clausewitz C. Hinterlassene Werke über Krieg und Kriegführung. Bd. 7. – S. 243-244).

⁵⁹⁹ Saint-Cyr G. Mémoires pour servir à l'histoire militaire sous le directoire, le consulat et l'empire. T. III. – p. 237

ka Krievijas karaspēks neatkāpsies no Maskavas bez kaujas un ka viņam vēl ir iespēja to sakaut. No otras puses, Smoļenskā Napoleons nonāca pie secinājuma, ka piespiest Aleksandru I slēgt mieru var ne tikai ar viņa karaspēka iznīcināšanu, no kuras krievi tik veiksmīgi izvairījās, bet arī ar Maskavas ieņemšanu⁶⁰⁰. Galvenās bažas kara turpināšanas gadījumā radīja LA sakari un flangi. Napoleons paļāvās uz to, ka šīs problēmas atrisinās viņa uzvara pār Krievijas armijas galvenajiem spēkiem. Turklāt šajā laikā flangu korpusi bija nostabilizējuši savas pozīcijas un radīja drošības šķietamību⁶⁰¹. Viņš skaidroja saviem kritiski noskaņotajiem maršaliem, ka nepieciešams:

- 1) aplenkt Rīgu, lai piesaistītu krievu uzmanību Daugavas lejtecei;
- 2) pastiprināt L. Sensira spēkus ar K. Viktora korpusu, lai atstumtu P. Vitgenšteinu⁶⁰².

Franču vēsturnieks Ž. Šambrē apšaubā minēto Napoleona plānu pārdomātību. Viņš uzskata, ka tie jau savos pamatos bija nereāli, jo Rīgu ieņemt 1812. gadā vairs nevarēja paspēt, un Napoleonam to vajadzēja zināt⁶⁰³.

Kamēr Napoleons Smoļenskā domāja, Krievijas karaspēkā notika būtiskas pārmaiņas. Pēc Smoļenskas atstāšanas tas virzījās pa Maskavas ceļu uz Dorogobužu. Lai gan pastāvēja uzskats, ka no Smoļenskas līdz Maskavai nav spēcīgu pozīciju, kurās varētu sagaidīt pretinieku, M. Barklajs de Tolli cerēja pāriet pretuzbrukumā. 1. un 2. armija to nevarēja izdarīt nekavējoties, jo pēc Vitebskas un Mogiļevas pamešanas vairs nedarbojās uz Daugavas – Dņepras aizsardzības līnijas, kur atradās galvenās rezervju bāzes. Bija nepieciešams sagatavot jaunajam karaspēka izvietojumam pieskaņotas provianta bāzes un valsts iekšienē saformēt rezerves vienības. To racionāli izdarīt varēja, tikai nosakot jaunu karaspēka darbības plānu. Kamēr to izstrādāja, M. Barklajs de Tolli uzskatīja, ka aktīvāk jādarbojas flangiem, t. i., Krievijas 3. armijai jāuzbrūk LA labajam flangam, bet Kurzemes un Vidzemes piekrastē jāizsēdina desants, kas atspiestu pretinieka kreiso flangu⁶⁰⁴.

M. Barklaja de Tolli iecerēm bija lemts piepildīties, bet vairs ne viņa vadībā. Atkāpšanās bez karošanas izraisīja Krievijas sabiedrībā un armijā aizvien lielāku neizpratni un neapmierinātību⁶⁰⁵. Pēc Smoļenskas atstāšanas stāvoklis kļuva kritisks, jo līdz tam karaspēks bija atkāpies no „poļu guberņām”, bet Smoļenska bija ne tikai „īstās Krievijas” guberņas

⁶⁰⁰ *Chambray [G.]*. Histoire de l'expédition de Russie. T. 1. – p. 262

⁶⁰¹ *Thiers L.-A.* Histoire du Consulat et de l'Empire. T. 14. – p. 266

⁶⁰² *Ségur Ph. P.* Histoire de Napoléon et de la Grande Armée pendant l'année 1812. T. I. – p. 313

⁶⁰³ *Chambray [G.]*. Histoire de l'expédition de Russie. T. 1. – p. 264

⁶⁰⁴ Переписка императора Александра и Бапкляя-де-Толли ... // Военный Сборник. – 1903. – № 11. – С. 257

⁶⁰⁵ Замечания А. С. Шишкова на проект манифеста о причинах и начале войны 1812 года // *Харкевич В.* 1812 год в дневниках, записках и воспоминаниях современников. Вып. 2. – С. 42 – 43; Записки Бенкендорфа // Там же. – С. 85; *Bernhardi T.* Denkwürdigkeiten. Bd. 2. – S. 1 – 2

centrs, bet arī viens no Krievijas varenības simboliem⁶⁰⁶. Pret M. Barklaju de Tolli apvienojās gandrīz visi krievu izcelsmes ģenerāļi ar P. Bagrationu priekšgalā, savukārt „ārzemniekus” ap sevi pulcēja 1. armijas komandieris⁶⁰⁷.

Kad Pēterburgā kļuva skaidrs, ka bez vienotas vadības 1. un 2. armija vairs nespēs darboties, 8. (20.) augustā 67 gadus vecais ģenerālis M. Kutuzovs tika iecelts par Krievijas karaspēka virspavēlnieku⁶⁰⁸. Lai atstātu sev iespējas manipulēt ar personībām nākotnē, Aleksandrs I neiecēla viņu pats, bet izveidoja komisiju, kura starp vairākiem kandidātiem izvēlējās populārāko un „nopelniem bagātāko”. Sākotnēji gan tas neko neizmainīja 1. un 2. armijas darbībā, jo M. Kutuzovam bija jāiepazīstas ar karaspēka vispārējo stāvokli un izvietojumu. 17. (29.) augustā viņš pievienojās Krievijas karaspēkam, kurš atradās Carevozaيميščē. Atkāpšanos no Dorogobužas bija izraisījuši vairāki apstākļi:

- 1) bija pamanīta pretinieka kustība Krievijas karaspēka kreisajā flangā;
- 2) abu armiju komandieri neatzina pozīciju pie Dorogobužas par pietiekoši izdevīgu pretinieka sagaidīšanai.

Kutuzovs 18. (30.) augustā pavēlēja turpināt atkāpšanos Maskavas virzienā. Tā virspavēlnieks cerēja sagaidīt papildspēkus, kurus Kara ministrija formēja Krievijas iekšienē, jo tie varēja praktiski izlīdzināt spēku samērus starp pretiniekiem. Krievijas karaspēks turpināja atkāpšanos līdz Borodinas ciemam, aptuveni 110 km pirms Maskavas. Tālāk atkāpties nebija iespējams, jo gan imperators, gan armija gaidīja no virspavēlnieka izšķirošo kauju. Pozīcija pie Borodinas ciema bija piemērota kaujas pieņemšanai. Lai to nostiprinātu, 24. augustā (5. septembrī) M. Kutuzovs pavēlēja veidot vairākas nocietinājumu grupas, kurām jau tajā pašā dienā uzbruka LA avangards. Izšķirošā kauja norisinājās 26. augustā (7. septembrī). M. Kutuzovs sakoncentrēja kaujas laukā 150 000 cilvēku (no tiem 28 000 zemessargu), bet Napoleona rīcībā bija 133 500 cīnīties spējīgo karavīru⁶⁰⁹. Aptuveni 10 stundas ilgušas cīņas laikā Napoleona armija atspieda krievus par kilometru, bet tālāk tie nebija atkāpušies⁶¹⁰. LA bija zaudējusi kritušajos un ievainotajos ap 35 000 cilvēku, Krievijas karaspēks – ap 45 000. Gan Napoleons, gan M. Kutuzovs pasludināja sevi par uzvarētāju Borodinas (Maskavas) kaujā. Nākamajā dienā, izpētījis situāciju un aprēķinājis zaudējumus, M. Kutuzovs tomēr nolēma atkāpties uz Maskavu. Nonācis tās pievārtē, 1.

⁶⁰⁶ *Троицкий Н.* 1812. Великий год России. – С. 120

⁶⁰⁷ Plašāk par ģenerāļu opozīciju: *Bernhardi T.* Denkwürdigkeiten. Bd. 1. – S. 303 – 305, S. 329 – 331;

Безотосный В. М. Борьба генеральских группировок в русской армии эпохи 1812 года // Эпоха 1812 года. Исследования. Источники. Историография. – М.: ГИМ, 2002. – С. 16 – 22

⁶⁰⁸ М. И. Кутузов. Сборник документов. Т. 4. Ч. 1. – С. 71 – 73

⁶⁰⁹ *Chambray [G.]*. Histoire de l'expédition de Russie. Т. 2. – p. 33

⁶¹⁰ *Thiers L.-A.* Histoire du Consulat et de l'Empire. Т. 14. – p. 353

(13.) septembrī viņš sasauca kara padomi, lai lemtu par iespējam aizsargāt galvaspilsētu. Ģenerāļi izlēma pamest Maskavu un saglabāt karaspēku⁶¹¹. Maskava līdz tam bija viena no lielākām karaspēka bāzēm. Lielāko daļu tajā savākto pārtikas un šaujampulvera rezervju karaspēka vadība pavēlēja iznīcināt.

3. (15.) septembrī Napoleons iegāja praktiski tukšā Maskavā. No 275 000 iedzīvotājiem savas mājas nepameta tikai 6 000. Lielākā daļa iestāžu un tirdzniecības vietu bija evakuēta. LA iegāja Maskavā priecīgā noskaņojumā. Francijas imperators uzskatīja, ka šeit viņam izdosies atpūtināt LA un uzsākt miera sarunas ar Aleksandru I.

Krievijas karaspēka labais flangs

Rīgas korpusa aktivitāte 1812. gada jūlija otrajā pusē, Polockas kauja augusta sākumā un Napoleona lēmums turpināt karadarbību pēc Smoļenskas ieņemšanas izraisīja būtiskas spēku samēru korekcijas Krievijas karaspēka labajā flangā.

Pēc kaujas pie Slokas un J. Jorka vienības pievienošanās LA 27. divīzijai tajā bija 16 800 cīnītis spējīgu karavīru⁶¹². Viņu izvietojums augusta sākumā bija sekojošs:

- 1) ap 6 700 kājnieku un kavalēristu bija izvietoti Olaines apkārtnē;
- 2) Jelgavā un Cenas muižā kopā atradās ap 4 000 prūšu;
- 3) Ķekavas apkārtni novēroja 2 800 karavīru;
- 4) pie Slokas bija izvietoti 870 cilvēki.

Pārējās prūšu vienības bija izkaisītas Baltijas jūras piekrastes pilsētās un uzturēja sakarus starp tām un Prūsijas divīzijas štābu. LA 7. divīzijas izvietojums bija piedzīvojis korekcijas saistībā ar Rīgas korpusa uzbrukumu Slokai un vadošo virsnieku raizēm par sakaru drošību starp abām korpusa daļām. E. Makdonalds 4. (16.) augustā bija nosūtījis ģenerāli E. Rikāru ar diviem kājnieku bataljoniem un 200 huzāriem (kopumā ap 2 000 cilvēku) uz Jēkabpili un Jaunjelgavu, lai viņš uzturētu sakarus ar prūšiem un varētu atbalstīt tos. Pārējā LA 7. divīzija bija sakoncentrēta lielākoties Daugavpilī, tomēr E. Makdonalds uzskatīja, ka korpusu vajadzētu apvienot Rīgas tuvumā. Artilērijas parks jau bija ceļā uz Bausku, tādēļ LA 10. korpusa pienākums bija to nosegt un sagatavoties aplenkuma uzsākšanai⁶¹³. E. Makdonalds nevarēja papildīt savas ieceres, jo saņēma pavēli palikt Daugavpilī⁶¹⁴. To izraisīja Napoleona cerība uz izšķirošo kauju pie Smoļenskas.

---

⁶¹¹ М. И. Кутузов. Сборник документов. Т. 4. Ч. 1. – С. 220

⁶¹² Kriegsgeschichtliche Einzelschriften. – S. 494

⁶¹³ Fabry G. Campagne de Russie (1812). Т. 5. – p. 425

⁶¹⁴ Ibid. – p. 467

Rīgas korpusā pēc papildspēku pienākšanas bija ap 15 000 karavīru, no tiem 700 kavalēristu⁶¹⁵. Lielākā daļa bija izvietota Rīgā, bet Daugavgrīvas garnizonu veidoja ap 3 000 karavīru⁶¹⁶. Priekšposteņu izvietojums pēc Slokas kaujas netika koriģēts. Tā kā krievi bija pietiekoši izpētījuši prūšu posteņu izvietojumu un lielumu, tad mēdza organizēt nelielus uzbrukumus un apšaudes.

P. Vitgenšteina komandētais 1. korpusa pēc Polockas kaujas izvietojās pie Drisas upes⁶¹⁷. Atsevišķu vienību komandieris nosūtīja novērot LA 7. divīzijas kustības. Jūlija un augusta notikumi bija radījuši 1. korpusā jūtamu karavīru trūkumu, tādēļ P. Vitgenšteins vairākas reizes lūdza Kara ministriju nosūtīt viņam papildspēkus, jo:

- 1) nebija zināmi E. Makdonalda tālākie plāni;
- 2) ar 1. korpusā esošajiem spēkiem nebija iespējams izdzīt pretinieku no Polockas, kur tas bija nostiprinājies⁶¹⁸.

Lai gan 1. korpusa nevarēja uzsākt lielas operācijas, tomēr tā kavalērijas vienības darbojās pretinieka kontrolētajā teritorijā, uzbruka nelielām pretinieku patruļām un iznīcināja viņa izveidotās noliktavas un traucēja apgādi⁶¹⁹. Polockā noturējušies LA spēki, tāpat kā P. Vitgenšteins, pēc kaujas necentās aktīvi uzbrukt pretiniekam, jo tiem bija nepieciešams atkopties no sadursmēm, kurās bija ievainoti ne tikai abi korpusu komandieri, bet arī liels skaits citu augstāko virsnieku. Ja LA 2. korpusa sastāvā vēl bija 19 495 cilvēku, tad 6. korpusa bija sarucis līdz 9 525 cīnītājiem spējīgajiem⁶²⁰. N. Udino šajā laikā saņēma Napoleona pārmetumu par nespēju atspiest P. Vitgenšteinu un vainoja viņu par to, ka E. Makdonalds ir spiests apturēt virzību pret Rīgu⁶²¹.

Relatīvais miers Krievijas karaspēka labajā flangā neturpinājās ilgi. Augusta sākumā pie Jēkabpils krievu patruļas sagūstīja LA 10. korpusa ziņnesi. No iegūtajiem dokumentiem Rīgas korpusa vadība uzzināja par:

- 1) aplenkuma artilērijas atrašanos ceļā uz Bausku;
- 2) maršala K. Viktora komandētā LA 9. korpusa ierašanos pie Kauņas un tā iespējamu virzīšanu tuvāk citām LA daļām⁶²².

⁶¹⁵ LVVA, 1. f., 12. apr., 616. l., 20. lp.

⁶¹⁶ Turpat, 607. l., 380. lp.

⁶¹⁷ Бутурлин Д. История нашествия императора Наполеона на Россию в 1812-м году. Ч. 1. – С. 371

⁶¹⁸ Отечественная война 1812 года. Т. XVI. – С. 28, С. 30

⁶¹⁹ Записки А. И. Антоновского // Харкевич В. 1812 год в дневниках, записках и воспоминаниях современников. Вып. 3. – С. 138

⁶²⁰ Saint-Cyr G. Mémoires pour servir a l'histoire militaire sous le directoire, le consulat et l'empire. Т. III. – р. 105

⁶²¹ Correspondance de Napoléon Ier. Т. XXIV – № 19100

⁶²² РГВИА, Ф. 846, Оп. 16, Д. 3516, Л. 21

I. Esens pieļāva, ka papildspēki varētu tikt virzīti uz Rīgu, lai piedalītos Rīgas aplenkšanā. Savas aizdomas ģenerālgubernators steidzās paziņot Kara ministrijai un P. Vitgenšteinam, jo bija skaidrs, ka Rīgas aplenkšana apdraudētu krievu 1. korpusa flangu. Pēterburgā šī informācija tika uztverta ar bažām. Rīgas zaudējums atstātu ne tikai militāru, bet arī morālu un politisku iespaidu uz tālāko kara gaitu, jo tās krišanas rezultātā tiktu zaudēta visa Baltijas piekraste un kontakti ar sabiedrotajiem⁶²³. Kad Rīga būtu ieņemta, K. Viktors, E. Makdonalds un L. Sensirs varētu darboties pret P. Vitgenšteinu, kurš nespētu viens nosegt Pēterburgu. Radušies draudi aktualizēja jautājumu par krievu – zviedru desanta izsēdināšanu Baltijas jūras piekrastē, kas pozitīvi atsauktos uz Rīgas un 1. korpusa stāvokli un dotu iespēju atspiest LA kreiso flangu no Daugavas⁶²⁴. Lai gan augusta sākumā Aleksandrs I bija devies uz Zviedriju sarunu risināšanai, Krievijas karaspēka labajam flangam bija nepieciešama tūlītēja palīdzība.

Kamēr Pēterburgā lēma par papildspēku sūtīšanas iespējām uz karaspēka labo flangu un par jaunā virspavēlnieka iecelšanu, I. Esens nolēma rīkoties nekavējoties un saplānot uzbrukumu pret prūšiem⁶²⁵. Kaujas sagatavošanas gaitā saasinājās nesaskaņas starp F. Levisu of Menāru un J. Tīdemani, kuram bija uzdots sastādīt uzbrukuma plānu. 4. (16.) augustā I. Esens aprobēja galveno dispozīciju, bet pēc dažām dienām J. Tīdemanis uzzināja, ka F. Levisam of Menāram dispozīcija nav patikusi un viņš sūdzējies par to I. Esenam⁶²⁶. Tā rezultātā ģenerālgubernators iepriekšējo plānu atcēla, jo tas bija „*rakstīts ārzemju stilā*” un nesaprotams izpildītājiem, lai gan „*diezgan pamatots*”⁶²⁷. J. Tīdemanis gan uzskatīja, ka vaina nav dispozīcijā, bet F. Levisa of Menāra antipātijās pret bijušo Prūsijas virsnieku⁶²⁸. Jaunas dispozīcijas un vienību komandieru instrukciju sastādīšanu I. Esens uzticēja F. Levisam of Menāram. Ģenerālgubernatora izvēli par labu pēdējam var pamatot ne tikai ar „*ārzemnieka*” dispozīciju rakstīšanas stila sarežģītību, kura līdz tam nevienu nebija traucējusi, bet arī ar faktu, ka I. Esens bija dienējis kopā ar F. Levisu of Menāru jau agrāk un personīgi viņu pazina daudz ilgāk nekā J. Tīdemani.

Gan vecā, gan jaunā dispozīcija paredzēja uzbrukumu prūšu pozīcijām visos virzienos, ar galveno akcentu uz Ķekavu. Būtiskākā atšķirība bija tā, ka J. Tīdemanis bija plānojis

⁶²³ Отечественная война 1812 года. Т. XVI. – С. 24, С. 56

⁶²⁴ Correspondance inédite de l'empereur Alexandre et de Bernadotte pendant l'année 1812. – p. 25; Отечественная война 1812 года. Т. XVI. – С. 27; С. 47

⁶²⁵ LVVA, 1. f., 12. apr., 604. l., 7. lp.

⁶²⁶ Lehmann M. (Hg). Tagebuch und Briefwechsel des Oberstlieutnants v. Tiedemann aus dem Jahre 1812. – S.137

⁶²⁷ LVVA, 1. f., 12. apr., 609. l., 178. lp.

⁶²⁸ Lehmann M. (Hg). Tagebuch und Briefwechsel des Oberstlieutnants v. Tiedemann aus dem Jahre 1812. – S.142

ielengt abas prūšu flangu vienības un pilnīgi tās sakaut, kamēr F. Leviss of Menārs paredzēja frontālu uzbrukumu ar diversiju pāri Doles salai Ķekavas pozīcijas flangā. Respektīvi, J. Tīdemaņa dispozīcija bija ambiciozāka un veiksmes gadījumā nestu ievērojamu ieguvumu, kamēr F. Levisa of Menāra plāna mērķi bija pieticīgāki un izpildījums vienkāršāks un mazāk riskants.

10. (22.) augusta rītā Rīgas korpuss devās uzbrukumā trijos virzienos:

- 1) F. Leviss of Menārs vadīja uzbrukumu Ķekavas virzienā, kopumā viņam bija pakļauti ap 3 000 karavīru, no kuriem puse 47. jēgeru pulka šefa pulkveža Filipa Ekelna vadībā nakts aizsegā no Daugavas labā krasta pārcēlās uz Doles salu, bet atlikusī daļa ar F. Levisu of Menāru virzījās gar Daugavas kreiso krastu uz Ķekavu;
- 2) I. Veļjaminovs ar dažiem bataljoniem devās Olaines virzienā, bet viņa galvenais uzdevums bija pievērst sev prūšu uzmanību, nevis attīstīt nopietnu uzbrukumu;
- 3) K. Klemenss vadīja uzbrukumu pret Sloku ar 1 000 karavīriem un lielgaballaivu vienību, kura virzījās pa Lielupi un jūras krastu, lai varētu aizšķērsot pretiniekam atkāpšanās ceļu⁶²⁹.

Naktī uz 10. (22.) augustu F. Levisa of Menāra vienība aizvirzījās līdz Titurgas dzirnavām un uzsāka apšaudi ar prūšu priekšposteņiem (Rīgas korpusa daļu uzbrukumu Ķekavai sk. pielikumā Nr. 15). Tajā pašā laikā F. Ekelns no Doles salas, pretinieka nepamanīts, uzbruka Ķekavas pozīcijas labajam flangam. Tā kā kauja prūšu virsleitnanta H. Horna vienības kreisajā flangā aizsākās lēnām, viņš sakoncentrēja savu uzmanību uz labo un atspieda F. Ekelnu, kurš nolēma atkāpties. Tikko viņš bija pieņēmis šo lēmumu, kauja H. Horna vienības kreisajā flangā saasinājās, un F. Ekelns pagrieza savus karavīrus pret prūšiem atkārtoti. Krievu panākumi sāka apdraudēt prūšu vienības atkāpšanās ceļu no Ķekavas, tādēļ H. Horns pavēlēja saviem karavīriem atkāpties. Savlaicīga manevra neizpildīšana, kuru prūšu materiāli skaidro ar karavīru pārlieko aizraušanos kaujā, noveda pie atkāpšanās ceļa zaudēšanas⁶³⁰. Ar ievērojamiem zaudējumiem prūšiem izdevās izrauties no aplenkuma un atkāpties Plakanciema virzienā. Veiksmīgi sakoncentrēta prūšu artilērijas uguns aizkavēja sakautās vienības vajāšanu. H. Horns kaujā zaudēja ap 780, bet krievi – ap 300 cilvēku, ieskaitot nāvīgi ievainoto J. Tīdemani⁶³¹. Prūši ievērojama karavīru skaita

⁶²⁹ LVVA, 1. f., 12. apr., 618. l., 6. lp.

⁶³⁰ Kriegsgeschichtliche Einzelschriften. – S. 500; Horna ziņojums Gravertam par 10. (22.) augusta kauju: Seydlitz A. Tagebuch des Königlich Preußisches Armeekorps. Bd. 2. – S. 33 – 41

⁶³¹ LVVA, 1. f., 12. apr., 604. l., 8. lp; J. Tīdemanis bija vienīgais kvartiermeistaru daļas virsnieks Rīgā, un pēc viņa nāves I. Esens lūdza atsūtīt viņam štāba virsnieku, kurš varētu pārņemt J. Tīdemaņa pienākumus; septembrī tika nolemts sūtīt no Pēterburgas uz Rīgu apakšpulkvedi K. Klauzevicu (РГВИА, Ф. 29, Оп. 1/153^a,

zaudējumu „pierakstīja” ne tikai aizkavētai atkāpšanās pavēles izpildei, bet arī E. Makdonalda pavēlei aizstāvēt diezgan neizdevīgo pozīciju⁶³².

Citos virzienos uzbrukumiem nebija tik tālejošas sekas. Kuģošana nelabvēlīgs vājš aizkavēja lielgaballaivu virzību pa Lielupi, bet jūrā tās pat nemēģināja iziet. Līdz ar to uzbrukums Slokas virzienā zaudēja savu spēku. Prūšu priekšposteņi laicīgi ievēroja pretinieka virzīšanos pa Rīgas – Kalnciema ceļu, un Žannerē atkāpās Jelgavas virzienā bez iesaistīšanās kaujā, kā to paredzēja J. Jorka instrukcijas. Tā kā nelielās apšaudēs iesaistījās tikai priekšposteņi, tad zaudējumi abās pusēs bija niecīgi. Olaines virzienā operējošās I. Veljamina vienības bija sadūrušās ar negaidīti sīvu prūšu priekšposteņu un tiem palīgā izsūtīto vienību pretestību, kuras priekšā bija atkāpušās. I. Veljamins šajā sadursmē zaudēja kopumā ap 360 karavīriem, kamēr prūšu zaudējumi nepārsniedza 100 cilvēkus⁶³³.

Dažu dienu laikā pēc kaujas Rīgas korpuss atkāpās savās iepriekšējās pozīcijās, un Prūsijas vienības varēja atgriezties Slokā un Ķekavā. I. Esens neuzskatīja par iespējamu noturēties ieņemtajās vietās, jo viņam pietrūktu spēku iespējama prūšu atbildes uzbrukuma atvairīšanai. 10. (22.) augusta kauja neatstāja būtisku ietekmi uz Rīgas korpusa izvietojumu, bet tā nesa morālu gandarījumu un parādīja prūšiem, ka krievi neaprobežosies tikai ar Rīgas nocietinājumu aizsargāšanu. Pēc kaujas krievu priekšposteņu karavīri kļuva drošāki un biežāk traucēja pretinieku nekā agrāk.

Viens no jūtāmākajiem 10. (22.) augusta kaujas ieguvumiem bija pāri par 600 sagūstītu prūšu karavīru. Viņi pavēstīja I. Esenam par iespējamu uzbrukumu Daugavgrīvas cietoksnim ar mērķi pārtraukt Rīgas sakarus ar jūru. Tas mudināja ģenerālgubernatoru apsvērt iespēju nomainīt Daugavgrīvas komandantu, jo ģenerālmajors S. Kononovičs nespēja pienācīgi pildīt savus pienākumus vecuma un veselības problēmu dēļ⁶³⁴. Šis jautājums jau bija skatīts 1812. gada jūnija otrajā pusē, bet līdz galam atrisinājās. I. Esens par piemērotu kandidatūru uzskatīja atvaļināto ģenerālleitnantu Johanu Brīzemanu fon Nettingu, kurš jau 20. augustā (1. septembrī) pārņēma Daugavgrīvas cietokšņa komandēšanu, bet oficiāli viņu apstiprināja tikai 17. (29.) septembrī⁶³⁵.

Св. 5, Д. 490, Л. 1 – 3); viņa nosūtīšanu aizkavējās par vairākām nedēļām, jo pavēle tika nozaudēta štāba dokumentos, pēc kā K. Klauzevics pats palūdza sevi nozīmēt pie Vācu leģiona formēšanas (*Clausewitz C. Hinterlassene Werke über Krieg und Kriegführung. Bd. 7. – S.188*).

⁶³² Kriegsgeschichtliche Einzelschriften. – S. 504

⁶³³ LVVA, 1. f., 12. apr., 607. l., 433. lp; Prūšu majora Klauzevica relācija par kauju: *Seydlitz A. Tagebuch des Königlich Preußisches Armeekorps. Bd. 2. – S. 42 – 45*

⁶³⁴ LVVA, 1. f., 12. apr., 604. l., 11. lp.

⁶³⁵ Turpat, 609. l., 199. lp., РГВИА, Ф. 29, Оп. 1/153^a, Св. 11, Д. 1035, Л. 70 – 71

Papildus izdevībai no gūstekņiem iegūt informāciju viņi deva I. Esenam iemeslu uzturēt kontaktu ar J. Jorku. Prūsijas divīzijas komandieris izrādīja interesi par gūstekņu aprūpi Rīgā, bet I. Esens piedāvāja uzsākt sarunas par gūstekņu apmaiņu. Tās beidzās bez rezultātiem, jo I. Esens nevēlējās iesaistīties diskusijās. Var pieļaut, ka viņa aicinājums uz sarunām bija tikai iegants savstarpējās sarakstes uzturēšanai⁶³⁶. Augusta sākumā līdzīgu izdevību piedāvāja ģenerāļa neapmierinātība ar to, ka no Rīgas korpusa kā parlamentārieši ierodas Prūsijas dienestu pametušie virsnieki. J. Jorks lūdza I. Esenu šādus cilvēkus pie prūšu priekšposteņiem vairs nesūtīt. J. Jorka sašutums izpaudās izteismīgās frāzēs:

„Ja šiem kungiem tik ļoti trūkst īstena takta, lai justu necienīgo lomu, kuru viņi tā pārņem, tad es tomēr esmu pārliecināts, ka Jūsu Ekselences vērtīgumam tā nevar palikt nepamanīta un ir pilnīgā pretrunā ar vispārzināmiem pienākuma un goda pamatprincipiem”⁶³⁷.

I. Esens nekavējoties sniedza pretiniekam atbildi, bet viņa interese nebija saistīta tikai ar nepieciešamību atbildēt uz ienākušo vēstuli. Kā iepriekš minēts, lieku saraksti ģenerālgubernators uzskatīja par kaitīgu. Šoreiz viņš saskatīja iespēju reflektēt par Prūsijas nostāšanos pret agrāko sabiedroto Krieviju, cerot ar to atstāt iespaidu uz Jorka rīcību kaujaslaukā. Saskaņā ar savu ieceri Esens atbildēja:

„... ja prūšu korpusam ir atļauts vēlēties ar uguni un zobenu aizsargāt franču valdnieka lietu, ielaužoties mūsu zemē, tad tomēr atsevišķiem indivīdiem ir atļauts pasludināt sevi tā pretinieka pusē, par kura taisno lietu jābūt pārliecinātam pat ļaunumam un egoismam. Jūsu Ekselence ļoti labi zina, ka šefam nav vajadzības iedziļināties savu padoto viedokļos un principos, kamēr viņam ir iemesli būt apmierinātam ar viņu centību dienestā un talantiem. Morāle ir vārds, kuru pašreizējā tā saucamajā apgaismības laikmetā izrunā biežāk nekā jebkad, bet kuru praktiski pielieto cik iespējams reti”⁶³⁸.

Ar šādiem izteikumiem I. Esens centās iespaidot J. Jorka nostāju kara jautājumā. Pats par sevi saprotams, ka, lai sasniegtu mērķi, nepietika ar vienu vēstuli vien, un sarakstīšanās turpinājās, tikko radās izdevība, piedāvājot J. Jorkam pat arestēt E. Makdonaldu⁶³⁹. Grūti gan noteikt, cik lielu iespaidu tā atstāja uz Prūsijas spēku komandieri un vai iespaidoja J. Jorka vēlāko lēmumu pasludināt prūšu spēku neitralitāti kara noslēguma posmā.

⁶³⁶ Napoleons bija aizliedzis savām vienībām uzturēt kontaktus ar pretinieku, savukārt no Berlīnes J. Jorks bija saņēmis rīkojumus atļaut tajās ielaisties (*Droysen J. G. Das Leben des Feldmarschalls Grafen York von Wartenburg. Bd. 1. – S. 370*).

⁶³⁷ *Wrangel G. Aus der Korrespondenz des General Magnus von Essen. – S. 401*

⁶³⁸ LVVA, 1. f., 12. apr., 608. l., 30. lp.

⁶³⁹ *Seydlitz A. Tagebuch des Königlich Preußisches Armeekorps. Bd. 2. – S. 180*

Prūši pēc 10. (22.) augusta kaujas pilnībā apzinājās Ķekavas pozīcijas vājumu un Rīgas – Iecavas ceļa nedrošību. Tas ne tikai apdraudēja LA 27. divīzijas labo flangu, bet arī smago artilēriju, kura nelielās partijās kopā ar franču artilēristu rotām sāka ierasties pie Rundāles pils⁶⁴⁰. Tā segšanai kaujas operāciju laikā E. Makdonalds prasīja Tilzītē izvietotā LA 9. korpusa līdzdalību, bet atklājās, ka reālu draudu apstākļos K. Viktors nepaspētu laikā ierasties Bauskas apkārtnē⁶⁴¹. Pēc kaujas J. Jorks pieņēma lēmumu izvietot Ķekavā tikai spēcīgu priekšposteni, bet H. Horna vienības lielāko daļu atstāt pie Muitas punkta uz Rīgas – Bauskas ceļa un Plakanciemā, to papildinot ar diviem bataljoniem no Olaines⁶⁴². Lielupes krastā vairākās vietās J. Jorks pavēlēja izvietot artilērijas baterijas pretinieka kustības aizkavēšanai. Jaunjelgavā izvietotā LA 7. divīzijas vienība saņēma pavēli turpmāk pretinieka uzbrukuma gadījumā atbalstīt prūšu daļas⁶⁴³. Kaujas operācijas pie Rīgas radīja šaubas par to, vai pastāvīgus, lai gan nelielus, zaudējumus cietuši prūšu divīzija vairs bija spējīga nosegt artilērijas parku. K. Viktors šajos apstākļos piedāvāja pārvietot tuvāk Rīgai LA 9. korpusu, bet tā vietā saņēma pavēli pāriet uz Kauņu⁶⁴⁴.

Pēc Ķekavas kaujas 10. (22.) augustā Krievijas karaspēka labajā flangā militārajā plāksnē iestājās relatīvs miera periods. I. Esens un P. Vitgenšteins bija informēti par M. Kutuzova iecelšanu virspavēlnieka godā, gaidīja izšķirošus notikumus galvenajā karadarbības virzienā un jaunus rīkojumus attiecībā uz viņu korpusiem⁶⁴⁵. P. Vitgenšteins bija saņēmis vairākus A. Gorčakova un M. Barklaja de Tolli solījumus rūpēties par 1. korpusa sastāva papildināšanu, tādēļ varēja plānot tālākus karadarbības attīstības variantus⁶⁴⁶. P. Vitgenšteins uzskatīja, ka pēc viņam uzticētā korpusa nostiprināšanas tas varētu pilnībā padzīt LA 2. un 6. korpusu no Daugavas labā krasta, jo tie bija smagi cietuši iepriekšējās sadursmēs. Ja 1. korpusss sasniegtu šo mērķi, tālāk tas varētu darboties pret LA 10. korpusu un neitralizēt Rīgas aplenkuma draudus. Tā kā pastāvēja regulāri sakari starp I. Esenu un P. Vitgenšteinu, 1. korpusa komandieris zināja par smagās artilērijas piegādāšanu E. Makdonaldam un rēķinājās ar pieaugošiem draudiem zaudēt Rīgas cietoksni, kas savukārt

---

⁶⁴⁰ Artilērijas ierašanos bija aizkavējuši nelabvēlīgi vēji un augusta sākumā izplatījušās baumas par krievu desanta uzbrukumu LA aizmugurei, jo visi pārvadājumi drošības nolūkos tika apturēti (*Fabry G. Campagne de Russie* (1812). T. 5. – p. 162).

⁶⁴¹ *Fabry G. Campagne de 1812. Documents relatifs à l'aile gauche*, 20 août-4 décembre, IIe, VIe, IXe corps. – p. 4

⁶⁴² J. Jorka instrukcijas Hornam: *Seydlitz A. Tagebuch des Königlich Preußisches Armeekorps*. Bd. 2. – S. 53 – 54, S. 57 – 58

⁶⁴³ *Seydlitz A. Tagebuch des Königlich Preußisches Armeekorps*. Bd. 2. – S. 75

⁶⁴⁴ *Fabry G. Campagne de 1812. Documents relatifs à l'aile gauche*, 20 août-4 décembre, IIe, VIe, IXe corps. – p. 5 – 6

⁶⁴⁵ *Отечественная война 1812 года*. Т. XVI. – С. 51; Т. XVII. – С. 179, С. 181

⁶⁴⁶ Там же. – С. 57

ievērojami pasliktinātu viņa 1. korpusa stāvokli⁶⁴⁷. No augusta vidus P. Vitgenšteins pakāpeniski sāka saņemt viņam solītās vienības⁶⁴⁸. Kavalērijas trūkumu nedaudz kompensēja kazaku pulka atsūtīšana no 1. armijas. Neskatoties uz vienību pienākšanu, augusta otrajā pusē nesekoja pavēle par korpusa aktivitātes palielināšanu. M. Kutuzovs nosūtīja priekšrakstu P. Vitgenšteinam turpināt Pleskavas ceļa aizsardzību un gaidīt jaunus rīkojumus⁶⁴⁹.

1. korpusa spēku papildināšana rada savas atsauksmes arī Rīgā. Kara ministrija izskatīja iespēju atdalīt P. Vitgenšteinam kādu no I. Esenam pakļautajām vienībām, jo tajās bija daudz 1. korpusa pulku rezerves bataljonu. Baltijas ģenerālgubernators uzskatīja, ka karavīru atdalīšana nav iespējama, nenodarot būtisku kaitējumu Rīgas aizsardzības spējām. Šis pamatojums sakņojās I. Esena pārliecībā, ka viņa vienību darbība pret prūšiem nedod iespēju E. Makdonaldam savienoties ar N. Udino un darboties pret P. Vitgenšteinu, kas arī ir galvenais 1. korpusa rezerves bataljonu nopelns⁶⁵⁰.

Karavīru aizplūšanu no sava korpusa I. Esens nevarēja pieļaut ne tikai tāpēc, ka viņa darbība traucēja LA 7. divīzijai sadarboties ar Polockā izvietotiem korpusiem. E. Makdonalda rosība starp Jaunjelgavu un Jēkabpili pastāvīgi saasināja uzmanību uz šo spēku iespēju pāriet Daugavu un pavērsties pret Rīgu. Krievu kavalērijas patruļas un mežziņi novēroja LA 7. divīzijas karavīru darbu pie plostu izbūves, izejmateriālu vākšanas tiltu būvei, nocietinājumu veidošanas un iedzīvotāju laivu konfiskācijas⁶⁵¹. Visas šīs darbības liecināja par LA 7. divīzijas komandiera ieceri ar ievērojamiem spēkiem šķērsot Daugavu un darboties tās labajā krastā. Tas lika I. Esenam pievērst aizvien lielāku uzmanību Jaunjelgavas un Jēkabpils apkārtnes novērošanai⁶⁵².

Kopējās aizsardzības situācijas un aplenkuma draudu ietekmē augusta laikā I. Esens pavēlēja novērtēt un nojaukt lielu skaitu ēku ap Rīgas nocietinājumiem uz Daugavas salām un Pārdaugavā, kā arī pabeigt atsevišķu aizsardzības būvju celtniecību, lai cietoksnis būtu maksimāli sagatavots pretinieka atvairīšanai⁶⁵³.

Jaunas cerības uz aizsardzības spēku pieaugumu Rīgas korpusa vadībai deva civilās administrācijas pārstāvju iniciatīva augusta otrajā pusē. Atsaucoties uz Aleksandra I 6. (18.)

⁶⁴⁷ Там же. Т. XVII. – С. 287; М. И. Кутузов. Сборник документов. Т. 4. Ч. 1. – С. 169

⁶⁴⁸ Отечественная война 1812 года. Т. XVII. – С. 186; 20. augustā (1. septembrī) pie P. Vitgenšteina nosūtīti 8 bataljoni, papildus vēl vēlāk vairākas rekrūšu partijas.

⁶⁴⁹ М. И. Кутузов. Сборник документов. Т. 4. Ч. 1. – С. 81 – 82

⁶⁵⁰ LVVA, 1. f., 12. apr., 609. l., 205. lp.

⁶⁵¹ Turpat, 617. l., 22. lp., 26. lp; Turpat, 604. l., 10. – 12. lp; Turpat, 5757. f., 2. apr., 54. l., 36. lp.

⁶⁵² Turpat, 1. f., 12. apr., 604. l., 14. lp.

⁶⁵³ Turpat, 749. f., 6. apr., 632. l., 192. lp., 194. lp., 272. lp; Turpat, 1. f., 2. apr., 1605. l., 1. – 5. lp; Turpat, 749. f., 6. apr., 632. l., 228. lp., 244. lp.

jūlija manifestu par zemessardzes sasaukšanu, bijušais Kurzemes civilais gubernators F. Zīverss ierosināja Vidzemes landtāgam formēt militāru vienību no vietējiem zemniekiem⁶⁵⁴. Avotos un historiogrāfijā tā sastopama ar nosaukumu Vidzemes zemessardze vai Vidzemes kazaku pulks⁶⁵⁵. 6. (18.) jūlija manifests ne tikai neattiecās uz Baltijas guberņām, bet arī neparedzēja konkrētus zemessardzes formēšanas principus, tādēļ Vidzemes muižniecība pret F. Zīversa uzsaukumu izturējās rezervēti. Iespējams, ka tā, tāpat kā Igaunijas guberņas muižniecība, nevēlējās atdot savus zemniekus ārpuskārtas militārajam dienestam, bet I. Esens vēl pirms landtāga lēmuma bija paziņojis Aleksandram I par šo iespēju un iecēlis F. Zīversu par jaunformējamās vienības šefu. Vidzemes landtāgam neatlika cita izvēle, kā 7. (19.) augustā pieņemt lēmumu par:

- 1) zemessardzes veidošanu ar normu viens cilvēks no 100 revīzijas dvēselēm (kopā 2 261 cilvēks);
- 2) vienības sastāvu: puse kājnieku un puse viegli bruņotu kavalēristu;
- 3) īslaicīga formējuma statusa piešķiršanu Vidzemes zemessardzei, kura pēc kara bija jāizformē;
- 4) vienības nodrošināšanu ar zirgiem un koka kātiem pīķu izgatavošanai.

Aprakstītās idejas realitātē ieguva pilnībā citu izteiksmi. Zemessardzes formēšana norisinājās lēnām un sagādāja iniciatoriem neskaitāmas problēmas. Konkrētu vienības formēšanas principu trūkums un muižnieku rezignētā attieksme izraisīja virkni pārratumu F. Zīversa un landtāga starpā. Tā rezultātā latviešu un igauņu zemessardze nekad nekļuva par funkcionējošu militāru vienību⁶⁵⁶. Izveidošanās gadījumā tā varēja būt noderīga laupīšanas ierobežošanai Vidzemes guberņā, izlūkošanas darbiem un negaidītiem uzbrukumiem nelielām pretinieka vienībām, tādēļ par tās veidošanu bija pozitīvi izteicies I. Esens. Tā vietā, lai vismaz kaut kādā mēra izpildītu šīs noderīgās funkcijas, zemessargi militārajās norisēs pie Rīgas praktiski neiesaistījās, jo viņi nebija pienācīgi apģērbti, apbruņoti un apmācīti. Promocijas darbā Vidzemes zemessardzes formēšana, pārformēšana par kazaku pulku un darbība netiks sīkāk aplūkota, jo neatstāja nekādu ietekmi uz karadarbību pie Rīgas 1812. gada laikā. Var tikai piebilst, ka ļoti neliela daļa no zemessargiem izveidoja cīnīties spējīgu vienību, kas piedalījās karadarbībā. Tas bija neliels skaits cilvēku, par kuriem saglabājušies ļoti fragmentāri avotu materiāli. Lielāko daļu no

⁶⁵⁴ *Военский К.* Акты ... Т. 2. Балитийская окраина в 1812 году. – С. 261

⁶⁵⁵ Sk. plašāk *Таннберг Т.* Лифляндское ополчение в 1812 г. // Эпоха 1812 года. Исследования. Источники. Историография. VI. – С. 155 – 185

⁶⁵⁶ Projekta „izgāšanās” jau 1812. gadā un vēlāk arī historiogrāfijā radīja diskusijas un vaininieku meklējumus (*Военский К.* Акты ... Т. 2. Балитийская окраина в 1812 году. – С. 263 – 267, С. 271 – 281)

2 000 zemessargiem iesaistīja nocietināšanas darbos pie Rīgas⁶⁵⁷. Atbilstoša apgērba trūkuma dēļ rudens mēnešos daudzi no viņiem saslima, nonāca hospitālī un arī nomira. Organizētības trūkums ne tikai sagrāva I. Esena cerības pēc Rīgas korpusa spēku papildināšanas uz zemessardzes rēķina, bet arī bezjēdzīgi izdzēsa neveiksmīgajā projektā iesaistīto zemnieku dzīvības.

* * *

Rīgas nozīme 1812. gada pirmajos mēnešos lielā mērā izrietēja no tai paredzētajiem uzdevumiem pirmskara plānā un tā, cik lielā mērā tā traucēja izpildīt pretinieka plānus. Napoleona mērķis bija īss karš un ātra uzvara, tādēļ viņa nodomu kavēšana bija krievu galvenais uzdevums. Kara sākumā Krievijas armijas flangos izvietotie korpusi nodrošināja LA šķelšanas tendenci. Tā aizsākās ar N. Udino korpusa nosūtīšanu pret P. Vitgenšteinu, un tālākā kara gaitā kļuva izteiktāka. Izmantojot pārspēku, Napoleons bija iecerējis šķelt Krievijas karaspēku, neļaut tam apvienoties un sakaut to pa daļām, tomēr kara gaitā šis plāns ieguva atgriezenisku efektu. Krievijas karaspēka izkaisītais izvietojums noveda arī pie LA sašķelšanās un aizvien lielāku karaspēka daļu sūtīšanu uz flangiem. Tas pakāpeniski samazināja viņa galvenā trieciena spēku.

Krievijas karaspēka virspavēlniecības lēmums pamest Drisas nometni mainīja stratēģisko situāciju Krievijas karaspēka labajā flangā. M. Barklaja de Tolli armijas aizvirzīšanās uz Polocku un Vitebsku attālināja galveno karadarbību no Daugavas lejteces. Napoleona pavēle E. Makdonaldam šķērsot Daugavu un aplenkt Rīgu 1812. gada jūnija beigās pievirzīja LA 2. un 10. korpusu pie Daugavas, apdraudot vienlaicīgi Vidzemes, Vitebskas un Pleskavas guberņas. I. Esena un P. Vitgenšeteina korpusi bija praktiski vienīgie krievu spēki, kuri sedza Pēterburgas virzienu.

Rīgas korpusa sakāve Iecavas kaujā 7. (19.) jūlijā noveda pie Kurzemes guberņas okupācijas, tādējādi Rīgas korpuss neizpildīja vienu no saviem uzdevumiem – aizkavēt pretinieku Kurzemes guberņā. Neveiksmi nevar attiecināt tikai uz I. Esenam pieejamo sadrumstaloto informāciju par pretinieku. Rīgas korpuss pēc savas būtības nebija sagatavots darbībai atklātā kaujaslaukā. Gan karavīru, gan vienību līmenī lielākajai Rīgas korpusa daļai trūka iemaņu darboties saskaņoti – kājniekiem ar kājniekiem, kājniekiem ar artilēriju,

---

⁶⁵⁷ LVVA, 5757. f., 1. apr., 55. l., 7. lp.

kājniekiem ar kavalēriju. Pretī šiem spēkiem stājās Prūsijas karaspēks, kurš kopš 1807. gada bija reformēts, labi apmācīts un kompakts.

Šajā Daugavas aizsardzības līnijai kritiskajā brīdī Rīgas un 1. korpuss nostrādāja kā savstarpējs spēku līdzsvarotājs. No vienas puses, Rīgas korpuss un cietoksnis E. Makdonalda kreisajā flangā neļāva apvienot LA 10. korpusa spēkus ar N. Udino un darboties pret P. Vitgenšteinu. Napoleona pavēle E. Makdonaldam virzīties uz Jēkabpili un Rīgu sašķēla korpusu un neitralizēja triecienuzbrukuma draudus Rīgai. Ar prūšu divīzijas spēkiem pietika, lai atspiestu krievus no Kurzemes guberņas, bet to nepietika, lai būtiski apdraudētu pašu cietoksni. Aplenkuma darbu sākšana nebija iespējama, jo trūka smagās artilērijas. Augustā, kad tā tika piegādāta, E. Makdonalda korpuss faktiski vairs nebija spējīgs veikt Rīgas aplenkumu, jo karavīru skaitu bija samazinājušas kaujas un dažādu komandu atdalīšana. No otras puses, P. Vitgenšteina korpuss un Daugavpils garnizons piesaistīja sev ne tikai LA 2., bet arī daļu 10. korpusa. Krievu panākumi šajā apkārtnē izraisīja LA apstāšanos pie Daugavas uz vairākiem mēnešiem.

Pretinieka kavēšanās deva laiku Rīgas korpusa vadībai pārorientēties no plānotā uzbrukuma atvairīšanas cietoksnim pēc P. Trouzona uz darbību atklātā laukā. Runājot par to, ko Rīgas korpuss varēja izdarīt, jāpiekrīt prūšu vēsturniekam T. Bernhardi, ka karā „*reti notiek viss, kas varēja notikt*”⁶⁵⁸. Ar laika distanci daudz vieglāk atklāt zaudētās iespējas. I. Esena lēmumi parāda, ka viņš izvēlējās mazākā riska principu un neizgāja uz pārgalvīgām operācijām, saglabājot pozīciju un karavīrus. Kādā J. Tiedemaņa vēstulē atrodams komentārs, kurš spilgti raksturo jūlija un augusta Rīgas korpusa darbību: „... *pretinieks ir par vāju, lai kaut ko pret mums uzsāktu, un mēs esam pārāk sliktās domās par sevi un pārāk labās - par pretinieku, lai izcīnītu pret viņu nopietnas cīņas*”⁶⁵⁹. Respektu pret prūšu vienībām izsauca ne tikai relatīvi lielais rekrūšu skaits Rīgas garnizona daļās, bet arī kavalērijas nepietiekamība. 150 km garā aizsardzības joslā gar Daugavu ar 1 000 kavalēristiem I. Esens operāciju laikā nevarēja būt drošs par saviem flangiem. Tā rezultātā viņš apmierinājās ar nelieliem izbrukumiem, nelieliem panākumiem un ātri atgriezās cietoksnī. Lai gan atklātā kaujas laukā I. Esena korpuss nesekmīgi darbojās pret prūšiem, tomēr tas apturēja un vairākus mēnešus pie sevis saistīja 30 000 karavīrus. Var uzskatīt, ka šajā laikā vislielākā mērā izpaudās 1. nodaļā apskatītais Rīgas cietokšņa relatīvais spēks, jo ievērojami resursi bija iesaistīti LA 10. korpusa apgādē un artilērijas parka piegādē.

---

⁶⁵⁸ Bernhardi T. Denkwürdigkeiten. Bd. 1. – S. 391

⁶⁵⁹ Lehmann M. (Hg). Tagebuch und Briefwechsel des Oberstlieutnants v. Tiedemann aus dem Jahre 1812. – S. 144

Kopumā LA kreisais flangs sev uzticētos uzdevumus neīstenoja. LA 10. korpus neaplenca Rīgu, bet LA 2. un 6. korpus nesakāva P. Vitgenšteinu un nopietni neapdraudēja Pēterburgu. Turpretī Krievijas karaspēka labais flangs savus uzdevumus realizēja. Pēterburga bija nosepta, pretinieks nespēja attīstīt savu darbību Daugavas labajā krastā un bija cietis atsevišķas sakāves. Ievērojamāku panākumu gūšanu kavēja Rīgas korpusa vispārējais stāvoklis un Krievijas karaspēka 1. korpusa zaudējumi jūlija un augusta sākuma kaujās. Lai atspiestu LA kreiso flangu no Daugavas, šajā sektorā bija nepieciešama papildspēku piesaiste. Tieši Vitebskas un Smoļenskas manevru laikā krievi bija visbūtiskāk noturēties Daugavas lejtecē Rīgas un 1. korpusa aizsargājamajos sektoros. Ieņemot un nostiprinot Rīgu, Daugavpili un Vitebsku, Napoleons atvirzītu krievus no savas komunikāciju līnijas, izveidotu spēcīgu aizsardzības līniju, kura turpinātos gar Berezinu, Dņepru un noslēgtos Bobrujskā. Šajās pozīcijās LA būtu apgādāta un ieguvusi jaunu placdarmu operāciju turpināšanai tajā pašā vai 1813. gadā. Kamēr minētā līnija nebija ieņemta, Napoleons par drošāku miera garantu uzskatīja Krievijas karaspēka sakaušanu un sekoja tam kā galvenajam savam mērķim.

Protams, LA 10. un 2. korpusa apstāšanos pie Daugavas izraisīja vesela apstākļu virkne, tomēr tās rezultāts ir neapstrīdams – Rīga un Daugava palika Krievijas kontrolē, nobremzējot tālākos LA panākumus šajā sektorā un atstājot Krievijas karaspēka rīcībā visu operāciju bāzi uz Z no Daugavas. Kamēr LA galvenā masa aizvirzījās līdz pat Maskavai, pāri par 1 000 km Krievijas iekšienē, tās flangi palika netālu no Krievijas R robežas. Napoleons šādu situāciju pieļāva tikai tādēļ, ka nepārtraukti cerēja uz drīzu kara izbeigšanos un flangu problēmu izzušanu⁶⁶⁰. Turklāt relatīvi nemainīgā situācija LA kreisajā flangā jūlija un augusta mēnesī radīja Napoleonam ilūziju, ka tur viss ir kārtībā⁶⁶¹. Francijas imperators gribēja ieturēt sev ierasto karošanas stilu, neskatoties uz telpas un apstākļu atšķirībām. Radās tā bīstamība flangos, ar kuru atkāpšanās posmā viņam nepārtraukti nāksies rēķināties.

---

⁶⁶⁰ Ségur Ph. P. Histoire de Napoléon et de la Grande Armée pendant l'année 1812. T. I. – p. 27

⁶⁶¹ Madelin L. Histoire du consulat et de l'Empire. T. XII. La catastrophe de Russie. – p. 173 – 174

3. nodaļa

Rīga Lielās Armijas atkāpšanās periodā (1812. gada septembris – decembris)

3.1. 1812. gada septembris – „pamiera” mēnesis

Vispārējais stāvoklis

Septembra pirmajās dienās LA pakāpeniski izvietojās Maskavā un tās pievārtē. Praktiski vienlaicīgi pilsētā uzliesmoja vairāki ugunsgrēki⁶⁶². Tie turpinājās līdz 8. (20.) septembrim un iznīcināja $\frac{3}{4}$ pilsētas⁶⁶³. Tas nelabvēlīgi atsaucās uz LA stāvokli, jo karavīriem trūka dzīvesvietas un pārtikas. Strauji palielinājās marodierisma gadījumu skaits un lielā daļā vienību „sašķobījās” disciplīna⁶⁶⁴. Napoleona pavēles ierobežot laupīšanu nedeļa gaidīto rezultātu. Savukārt furažieru centienus sagādāt pārtiku ārpus Maskavas aizvien vairāk apgrūtināja krievu zemessardzes un kazaku vienības. Tas kļuva iespējams, jo Krievijas 1. un 2. armijas no 2. (14.) septembra līdz 21. septembrim (3. oktobrim) veica Tarutinas manevru 80 km uz DR no Maskavas, izvietojās uz vecā Kalugas ceļa nocietinātā nometnē pie Naras upes, sakārtojās un atpūtās. Pakāpeniski pienākošās rekrūšu, zemessardzes un partizānu daļas M. Kutuzovs izvietoja uz galvenajiem ceļiem, bloķējot tos.

Šajā situācijā Napoleons 21. septembrī (3. oktobrī) sūtīja savus pārstāvjus pie M. Kutuzova ar miera sarunu sākšanas priekšlikumu un cerību saņemt caurlaidi diplomātu braucienam uz Pēterburgu pie Aleksandra I⁶⁶⁵. Krievijas karaspēka štābs noraidīja visus piedāvājumus, bet laika vilcināšanas nolūkos M. Kutuzovs apsolīja informēt Aleksandru I par visiem Francijas imperatora priekšlikumiem. Atbildes gaidīšana bija veltīga. Napoleona mēģinājumi sazināties ar Aleksandru I, izmantojot Maskavā sastaptos civilos ierēdņus, arī nedeļa gaidītos rezultātus. Krievijas karaspēka atkāpšanās no Maskavas bija aktivizējusi

⁶⁶² Sākotnēji ugunsgrēkus izdevās lokalizēt, bet naktī uz 4. (16.) septembri sacēlies vējš sekmēja uguns izplatīšanos, un tā pārņēma lielāko daļu pilsētas. Liesmu dzēšana un mantu glābšana no mājām mudināja LA kareivjus uz laupīšanām, kuras kļuva nekontrolējamas.

⁶⁶³ Московский пожар // Отечественная война 1812 года. Энциклопедия. – С. 483; no 9158 dzīvojamajiem namiem sadega 6532.

⁶⁶⁴ Катаев И. М. Переписка о мире между Наполеоном и Александром // Отечественная война и русское общество. Т. IV. – С. 173 – 174; Попов А. И. Великая армия в России. Погоня за миражом. – С. 312, С. 318

⁶⁶⁵ Михайловский-Данилевский [А.] Описание Отечественной войны 1812 года. Ч. III. – С. 83 – 84; Бутурлин Д. История нашествия императора Наполеона на Россию в 1812-м году. Ч. 2. – С. 10 – 11

Pēterburgas t. s. miera partiju – Aleksandram I pietuvinātu cilvēku grupu, kura centās pārliecināt imperatoru slēgt mieru ar Napoleonu. Tomēr Krievijas imperators neatbildēja uz Napoleona priekšlikumu⁶⁶⁶.

Atrazdamies Maskavā un cerēdams uz mieru, Napoleons uz brīdi aizmirs par Krievijas karaspēku un karu, tomēr karadarbības aktivitātes samazināšanās septembrī radīja tikai šķietamību par konflikta atslābumu. 1812. gada kara dalībnieks un vēlākais vēsturnieks F. Segūrs komentē to šādi: „*Un tā, karš bija visur, priekšā, mūsu flangos, aiz mums; armija novājinājās; pretinieks ar katru dienu kļuva uzņēmīgāks. Ar šo iekarojumu notika tā, kā noticis ar citiem: kas bija iegūts vienlaicīgi, to zaudēja pakāpeniski.*”⁶⁶⁷

Tobrīd LA vadība vēl nenojauta, kādā mērā pasliktinās tās karaspēka pozīcijas ne tikai Maskavā, bet arī plašākā kontekstā. Būtiskas pārmaiņas norisa LA flangos. Labajā flangā spēku samēru starp karojošajām pusēm mainīja krievu Donavas armija (43 600 karavīru). Pirms tam tā bija cīnījies pret turkiem, bet pēc Bukarestes miera noslēgšanas uzsākusi savu virzību uz R. Augusta beigās tā bija nodibinājusi sakarus ar 3. novērošanas armiju (ap 25 000 karavīru) un plānoja kopīgas operācijas pret Varšavas hercogisti sedzošajiem Austrijas un LA 7. korpusa spēkiem. 1812. gada septembra sākumā abas armijas apvienojās, kļūstot par 3. rietumu armiju. Par tās komandieri Aleksandrs I iecēla admirāli P. Čičagovu.

LA kreisā flanga stāvokli mainīja augusta vidū Abo notikušās sarunas par sadarbības iespējām starp Zviedrijas kroņprinci Kārli Johanu un Aleksandru I⁶⁶⁸. To laikā krievu puse centās pamudināt zviedrus uz aktīvu rīcību pret Napoleonu, piedāvāja Kārlim Johanam komandēt apvienoto korpusu un operēt ar to Baltijas jūras piekrastē. Lai gan šis piedāvājums tika noraidīts, Aleksandrs I pārliecinājās par Zviedrijas uzticību savienībai ar Krieviju. Sarunu laikā kroņprincis Kārlis Johans ieteica Aleksandram I izmantot visus līdzekļus Rīgas noturēšanai, uzskatot to par Krievijas karaspēka balstu tās labajā flangā un Pēterburgas sargātāju⁶⁶⁹. Desanta izsēdināšanas plānu atlikšana uz nenoteiktu laiku un zviedru labvēlība deva Aleksandram I iespēju izmantot Somijā izvietotos spēkus citos kara sektoros (arī pie Rīgas). Kārlis Johans uzskatīja, ka tieši pie Rīgas Krievijas karaspēkam nepieciešams noturēties, lai saglabātu pozīcijas savā labajā flangā un turētu pretinieku pienācīgā attālumā

---

⁶⁶⁶ Bernhardi T. Denkwürdigkeiten. Bd. 2. – S. 170; Thiers L.-A. Histoire du Consulat et de l'Empire. T. 14. – p. 438

⁶⁶⁷ Ségur Ph. P. Histoire de Napoléon et de la Grande Armée pendant l'année 1812. T. II. – p. 83

⁶⁶⁸ Рогинский В. В. Швеция и Россия. Союз 1812 года. – С. 127

⁶⁶⁹ Correspondance inédite de l'empereur Alexandre et de Bernadotte pendant l'année 1812. – p. 29

no Pēterburgas⁶⁷⁰. Gan avotos, gan historiogrāfijā tiek atzīts, ka Abo sarunu rezultātiem bija liela nozīme 1812. gada kara tālākos notikumos⁶⁷¹.

Zviedrija bija solījusi sagatavot savu karaspēku kopīgām operācijām ar krieviem tikai uz oktobra sākumu. Šī iemesla dēļ 18. (30.) augustā Aleksandrs I nosūtīja pavēli Somijas ģenerālgubernatoram ģenerālleitnantam Fadejam Šteinhelim par viņa komandēto spēku izmantošanu I. Esena korpusa pastiprināšanai pie Rīgas. Imperators uzdeva F. Šteinhelim:

- 1) izveidot korpusu no Somijas dragūnu pulka, Loščiļina kazaku pulka, septiņiem kājnieku un trim jēgeru pulkiem, vienas baterijas un divām vieglās artilērijas rotām, kopumā ap 15 000 cilvēku⁶⁷²;
- 2) ar šo korpusu doties uz Rīgu, cik tas ātri vien iespējams;
- 3) Rīgā ierasties pie I. Esena un abiem darboties saskaņoti⁶⁷³.

F. Šteinheļa korpusa sagatavošanas pavēle nebija vienīgais Aleksandra I organizētais pasākums karadarbības veicināšanai. Tāpat augusta beigās tika sagatavots t. s. Pēterburgas plāns, kura mērķis bija LA sakaušana Krievijas teritorijā. 8. (20.) septembrī M. Kutuzovs negaidot saņēma Aleksandra I vēstuli, kurai bija pievienotas „*dažas uzbrukuma operāciju plāna piezīmes*” A. Tormasova, P. Čičagova, P. Vitgenšteina un F. Šteinheļa spēkiem⁶⁷⁴. Imperators lūdza virspavēlnieku tās izskatīt. Ja M. Kutuzovs atzītu plānu par noderīgu, tā īstenošanai bija pievienoti attiecīgi priekšraksti karaspēka daļu komandieriem.

Pirms Pēterburgas plāna saņemšanas M. Kutuzovs bija sagatavojis citus rīkojumus. Viņš cerēja, ka Napoleons drīz atkāpsies no Maskavas un krievu armijai radīsies iespēja apdraudēt LA flangu⁶⁷⁵. 6. (18.) septembrī M. Kutuzovs bija nosūtījis pavēli P. Čičagovam savienoties ar 3. novērošanas armiju un doties uz Mogiļevu un Smoļenskas ceļu. Pēc šī manevra veikšanas abas armijas varētu sadarboties ar krievu galvenajiem spēkiem un apdraudēt LA aizmuguri⁶⁷⁶. Savukārt P. Vitgenšteinam bija jānoturas Daugavas līnijā un jābūt gatavam rīkoties aktīvi. M. Kutuzovs bija plānojis ar abiem šiem flangu spēkiem sākt LA ielenkšanas operāciju, tikko 1. un 2. armija būtu sagatavota uzbrukumam.

⁶⁷⁰ Россия и Швеция. Документы и материалы: 1809 – 1818. – С. 180

⁶⁷¹ Correspondance inédite de l'empereur Alexandre et de Bernadotte pendant l'année 1812. – p. 39; Записки Бенкендорфа // Харкевич В. 1812 год в дневниках, записках и воспоминаниях современников. Вып. 2. – С. 115; Chambray [G.]. Histoire de l'expédition de Russie. Т. 1. – p. 244; Михайловский-Данилевский [А.] Описание Отечественной войны 1812 года. Ч. II. – С. 194 – 195

⁶⁷² Sūtīšanai uz Rīgu no kājniekiem ņēma pulku pirmos bataljonus un pastiprināja tos ar cilvēkiem no pulku trešajiem bataljoniem.

⁶⁷³ РГВИА, Ф. 846, Оп. 16, Д. 3486, Л. 4-4об

⁶⁷⁴ М. И. Кутузов. Сборник документов. Т. 4. Ч. 1. – С. 194 - 195

⁶⁷⁵ Там же. – С. 352

⁶⁷⁶ Там же. – С. 244, С. 432

Pēterburgas plāna parādīšanās izjauca M. Kutuzova ieceres īstenošanu. Lai gan imperators formāli piedāvāja virspavēlniekam izvēli, faktiski viņam tādas nebija. Vēl pirms M. Kutuzova atbildes saņemšanas P. Vitgenšteinam un P. Čičagovam jau bija nosūtītas pavēles no Pēterburgas. Ar dažu dienu starpību abi minētie komandieri saņēma atšķirīgus rīkojumus no virspavēlnieka un Aleksandra I⁶⁷⁷.

Pēterburgas plāna mērķis bija darboties uz pretinieka karaspēka komunikāciju līniju:

- 1) ar P. Vitgenšteina un F. Šteinheļa spēkiem Viļņas un Minskas guberņā;
- 2) ar P. Čičagova un A. Tormasova spēkiem Minskas un Grodņas guberņā⁶⁷⁸.

Lai to īstenotu, P. Čičagovam bija paredzēts virzīties uz Minsku un pārtraukt Austrijas korpusa sakarus ar LA galvenajiem spēkiem. Tālāk viņš dotos uz Borisovu, kura pēc plāna bija jāsasniedz 15. (27.) oktobrī. Šeit P. Čičagova spēki nostiprinātos Berezinas krastos un bloķētu pretinieka kustības uz R. Savukārt P. Vitgenšteina spēki pēc Pēterburgas plāna uzbruktu Polockai. 1. korpusa uzdevums būtu, apejot flangus, atšķelt tur esošo korpusu atkāpšanās iespējas pie citām LA daļām, sakaut un atstumt tās uz Lietuvas teritoriju. Pēc tam P. Vitgenšteins nodibinātu sakarus ar P. Čičagovu Minskas guberņas Z daļā. Apvienotie P. Vitgenšteina un P. Čičagova spēki varētu pilnībā pārtraukt LA sakarus ar Eiropu un sakaut Napoleonu.

F. Šteinhelim tuvojoties Rīgai, F. Levisam of Menāram ar 20 000 karavīru spēcīgu vienību bija paredzēts virzīties uz Iecavu un Jaunjelgavu, lai gaidītu tālākās pavēles. Kamēr tās nebija pienākušas, F. Levisam bija jāpiesaista sev E. Makdonalda uzmanība un jāatvairā visi pretinieka centieni tuvoties Daugavai. F. Šteinhelim, ierodoties Rīgā, bija jādarbojas saskaņā ar apstākļiem. Ja E. Makdonalds apvienotu visus spēkus pret F. Levisu of Menāru, tad Somijas korpusam bija jāatbalsta Rīgas vienība. Galvenais F. Šteinheļa uzdevums tomēr bija pretinieka artilērijas parka iznīcināšana. Pēc tās īstenošanas F. Šteinhelis virzītos uz Lietuvas teritoriju caur Vidziem. Šeit ar viņa spēkiem sastaptos LA korpusi, kurus P. Vitgenšteins būtu atspiedis no Polockas. Ja F. Šteinhelis nespētu sakaut tos pilnībā, viņš tos vajātu līdz Nemunai. Pēc tam Somijas korpusi izvietotos Viļņā, segtu Rīgu un Nemunu pret prūšiem, vienlaicīgi kalpojot kā rezerve armijām, kuras savienosies pie Berezinas⁶⁷⁹.

Pēterburgas plāns atšķīrās no M. Kutuzova plāna ar to, ka galvaspilsētas plānā galvenais akcents bija likts uz P. Čičagova un P. Vitgenšteina darbību, turpretim 1. un 2. armijai nebija skaidri definētu uzdevumu. Pēterburgas plānam bija vēl viena specifiska

---

⁶⁷⁷ Там же. – С. 138; Отечественная война 1812 года. Т. XVII. – С. 66

⁶⁷⁸ М. И. Кутузов. Сборник документов. Т. 4. Ч. 1. – С. 463

⁶⁷⁹ Там же. – С. 469

iezīme. Lai nodrošinātu visu karaspēka daļu ciešu sadarbību, tas noteica datumus, kuros bija jāizpilda noteiktas plāna daļas. To kā Pēterburgas plāna trūkumu atzīmējis arī K. Klauzevics. Viņš uzskatīja, ka dispozīcijas bija pārāk precīzas un P. Vitgenšteina un F. Šteinheļa uzdevumu formulējums „*neparasti savārstīts*”⁶⁸⁰.

M. Kutuzovs apstiprināja Pēterburgas plāna realizēšanu, bet izvirzīja vienu nosacījumu. Viņš uzstāja uz noteikto plāna termiņu maiņu (pārceļot visu piecas dienas vēlāk), jo pavēļu nogādāšana līdz komandieriem prasīja laiku, un uzskatīja, ka stingra šo datumu ievērošana var ierobežot komandierus⁶⁸¹. Tālākā notikumu gaita apliecina M. Kutuzova iebildumu pamatotību. P. Vitgenšteins saņēma ziņu par jauno plānu jau 10. (22.) septembrī, bet gaidīja M. Kutuzova apstiprinājumu šī plāna ieviešanai dzīvē. Savukārt P. Čičagovs saņēma jauno plānu tikai 17. (29.) septembrī.

Krievijas karaspēka labais flangs

Rīga bija viena no pirmajām vietām, kura izjuta Krievijas karaspēku virspavēlniecības plānu ietekmi uz kaujaslauku. 1812. gada augusta beigās I. Esens saņēma ziņojumu no F. Šteinheļa par viņa korpusa daļas (ap 10 000 karavīru) ierašanos Tallinā un drīzu došanos uz Rīgu⁶⁸². Papildus F. Šteinhelis izteica lūgumu I. Esenam piešķirt līdzekļus pārtikas un furāžas sagatavošanai, jo Kara ministrija nebija laikā atsūtījusi naudu⁶⁸³. Tikai tobrīd Baltijas ģenerālgubernators saņēma no Pēterburgas ziņu par korpusa papildināšanu un par savienoto spēku galveno uzdevumu, par kuru bija izvirzīta pretinieka artilērijas sagrābšana un pretinieka atspiešana no Rīgas apkārtnes⁶⁸⁴. Šī informācija deva iespēju I. Esenam sākt plānot uzbrukumu, par kura perspektīvāko un svarīgāko virzienu viņš atzina Jelgavu un Bausku. Lai uzbrukumam piešķirtu lielāku nozīmi, I. Esens 31. augustā (12. septembrī) ierosināja P. Vitgenšteinam darboties Jēkabpils un Jaunjelgavas virzienos vai arī veikt demonstrācijas manevru no savām pozīcijām Daugavas virzienā⁶⁸⁵. Kā iepriekš minēts, Pēterburgas plāns paredzēja F. Levisa of Menāra un 20 000 karavīru izvirzīšanos pret LA 10. korpusu vēl pirms Somijas korpusa ierašanās. Šo dispozīcijas daļu I. Esens neizpildīja, jo

⁶⁸⁰ Clausewitz C. Hinterlassene Werke über Krieg und Kriegführung. Bd. 7. – S. 187, S. 195

⁶⁸¹ М. И. Кутузов. Сборник документов. Т. 4. Ч. 1. – С. 267

⁶⁸² Отечественная война 1812 года. Т. XVI. – С. 144; I. Esenam bija izsūtīta ziņa par F. Šteinheļa sūtīšanu jau augusta sākumā, bet kaut kādu iemeslu dēļ tā nerasniedza adresātu.

⁶⁸³ LVVA, 1. f., 12. apr., 607. l., 537. lp.

⁶⁸⁴ Сборник исторических материалов, извлеченных из архива первого отделения собственной Его Императорского Величества Канцелярии. Вып. I. – СПб: б.м.и, 1876. – С. 71

⁶⁸⁵ РГВИА, Ф. 846, Оп. 16, Д. 3516, Л. 49-49об

viņš varēja no Rīgas izsūtīt ne vairāk par pusi no prasītā. Šī iemesla dēļ ģenerālgubernators nolēma sagaidīt F. Šteinheli Rīgā⁶⁸⁶.

P. Vitgenšteins līdz tam bija ierobežojis savu darbību ar pretinieka novērošanu, viņa sakaru traucēšanu un nelielu furažieru vienību darbības kavēšanu. Viens no šādas taktikas iemesliem bija rudens iestāšanās, kad lielu karaspēku daļu, īpaši artilērijas sekmīgu pārvietošanu ne vienmēr varēja nodrošināt⁶⁸⁷. Minētās taktikas pielietošanā varēja izmantot arī mazāk pieredzējušus karavīrus, kuru 1. korpusā tobrīd bija diezgan daudz. Kad P. Vitgenšteins uzzināja par 1. korpusu papildināšanu ar gandrīz 19 000 karavīriem (lielāko daļu – no Pēterburgas un Novgorodas zemessardzes) un ar atsevišķām kavalērijas vienībām, viņam kļuva skaidrs, ka Pēterburga gaidīs no tā komandiera ofensīvas darbības⁶⁸⁸. Tāpat kā I. Esens, arī P. Vitgenšteins uzskatīja, ka, abiem sadarbojoties, vajadzētu atspiest pretinieku no Daugavas līnijas. Ja izdotos vienlaicīgi atbrīvot Rīgas apkārtni un Polocku, P. Vitgenšteins uzskatīja, ka kopīgiem spēkiem ar I. Esenu viņi varētu apdraudēt LA galveno spēku aizmuguri⁶⁸⁹.

Tobrīd pēc P. Vitgenšteinam un I. Esenam pieejamās informācijas L. Sensirs bija sakoncentrējis savus spēkus Polockā. Krievu realizētā t. s. mazā kara dēļ LA 2. un 6. korpusa spēki cieta no pārtikas un furāžas trūkuma⁶⁹⁰. To meklējumos karavīri devās tālāk par 40 km⁶⁹¹. Krievijas 1. korpusa vieglās kavalērijas darbība Vidzu apkārtnē traucēja ne tikai LA 2. un 6. korpusa apgādi, bet arī sakarus ar Viļņu⁶⁹². Šādos apstākļos L. Sensirs piedāvāja E. Makdonaldam kopīgiem spēkiem vērsties pret P. Vitgenšteinu, jo bija saņēmis pavēli no Napoleona atspiest pretinieku no Daugavas⁶⁹³. L. Sensirs uzskatīja, ka ar 12 000 karavīru no E. Makdonalda un tikpat no LA 6. korpusa varētu sekmīgi darboties pret P. Vitgenšteina labo flangu. LA 10. korpusa komandieris atbildēja, ka neuzskata par iespējamu atdalīt no saviem spēkiem tik daudz vīru un vienlaicīgi turpināt izpildīt visus viņam iepriekš uzdotos uzdevumus⁶⁹⁴. Tā vietā viņš bija gatavs piedāvāt tikai 5 000 vīru un secināja, ka tas

⁶⁸⁶ Бутурлин Д. История нашествия императора Наполеона на Россию в 1812-м году. Ч. 2. – С. 137

⁶⁸⁷ М. И. Кутузов. Сборник документов. Т. 4. Ч. 1. – С. 327

⁶⁸⁸ Там же. – С. 230; РГВИА, Ф. 846, Оп. 16, Д. 3511, Л. 5-5об; Отечественная война 1812 года. Т. XVIII. – С. 15

⁶⁸⁹ Отечественная война 1812 года. Т. XVIII. – С. 167; Записки А. И. Антоновского // Харкевич В. 1812 год в дневниках, записках и воспоминаниях современников. Вып. 3. – С. 143

⁶⁹⁰ Отечественная война 1812 года. Т. XVII. – С. 68

⁶⁹¹ Fabry G. Campagne de 1812. Documents relatifs à l'aile gauche, 20 août-4 décembre, IIe, VIe, IXe corps. – p. 55

⁶⁹² Ibid. – p. 55

⁶⁹³ Ibid. – p. 34; Correspondance de Napoléon Ier. Т. XXIV – № 19193

⁶⁹⁴ Saint-Cyr G. Mémoires pour servir à l'histoire militaire sous le directoire, le consulat et l'empire. Т. III. – p. 108; Maršala E. Makdonalda atbildes vēstule L. Sensiram: Saint-Cyr G. Mémoires pour servir à l'histoire militaire sous le directoire, le consulat et l'empire. Т. III. – p. 301

nav pietiekoši P. Vitgenšteina apdraudēšanai. E. Makdonalds piemetināja arī, ka viņa korpusu jau tā novājinājusi izstieptā fronte, kas dod priekšrocības Rīgas garnizonam. Tas, pēc maršala domām, nekavējoties uzbruktu, ja liela daļa LA 10. korpusa dotos pie L. Sensira. Šī E. Makdonalda atturēšanās no sadarbības ar L. Sensiru varētu būt par iemeslu atsevišķu laikabiedru un vēsturnieku uzskatam, ka, lai flanga darbotos veiksmīgi, tas bija jāpakļauj vienam komandierim, kurš būtu varējis sakaut P. Vitgenšteinu un pēc tam aplenktu Rīgu⁶⁹⁵.

Tā vietā E. Makdonalds sadalīja 7. divīziju. Daļu no tās viņš pārvietoja no Daugavpils apkārtnes tuvāk Viļņas guberņas robežai. Rīgā krievu virsnieki pieļāva, ka E. Makdonaldam varētu būt pavēlēts daļu spēku sūtīt pastiprināt LA labā flanga vienības⁶⁹⁶. Realitātē LA kreisā flanga uzdevumi bija nedaudz savādāki. Tobrīd Napoleonu uztrauca P. Vitgenšteina iespēja virzīties uz Maskavu, tādēļ viņš pavēlēja L. Sensiram aizkavēt krievus un nosegt LA⁶⁹⁷. Ja Krievijas 1. korpuss īstenotu manevru A virzienā, mainītos spēku līdzsvars visā Daugavas aizsardzības līnijā. Šādā gadījumā Napoleons pavēlēja E. Makdonaldam uzbrukt Rīgai. Savukārt maršalam K. Viktoram pēc ierašanās Kauņā 21. jūlijā (2. septembrī) bija dota pavēle tālāk doties caur Minsku uz Smoļensku, koncentrēt tur atpalikušās LA vienības, nodrošināt sakarus un veidot rezervi LA flangu korpusiem⁶⁹⁸.

Gaidot F. Šteinheļa atnākšanu un aktīvas karadarbības atsākšanos, izmaiņas piedzīvoja atsevišķi Rīgas drošības pasākumi. Tā I. Esens īpaši piekodināja I. Emmem uzraudzīt noskaņojumu pilsētnieku vidū un novērot ārzemniekus⁶⁹⁹. Daži cilvēki šo pavēļu rezultātā tika apcietināti. Lai pastiprināti novērotu Daugavas krastu, nepieļautu pretinieka pārceļšanos pāri upei un iegūtu vairāk informācijas par tā pārvietošanos, ģenerālgubernators sūtīja patruļās karavīrus no Vidzemē izvietotajām brīvprātīgo vienībām. Pasākums nedeļa gaidīto rezultātu, jo novērošanu veicošajiem karavīriem vēl nebija iedalīti šinēļi, tādēļ vairāku nedēļu patrolēšanas laikā gar Daugavu daudzi no viņiem saslima. Vienlaicīgi I. Esens izmainīja lielgaballaivu izvietojumu Daugavā. Rudens laikā upē varēja pazemināties ūdens līmenis un traucēt lielgaballaivu darbībām pie Doles salas, tādēļ to vietā šajā postenī

⁶⁹⁵ *Saint-Cyr G.* Mémoires pour servir a l'histoire militaire sous le directoire, le consulat et l'empire. T. III. – p. 111; *Seydlitz A.* Tagebuch des Königlich Preußisches Armeekorps. Bd. 2. – S. 26; *Жамов В.* Отечественная война 1812 г. – С. 138

⁶⁹⁶ Отечественная война 1812 года. Т. XVIII. – С. 77; Там же. – С. 167

⁶⁹⁷ *Chuquet A.* 1812. La Guerre de Russie, notes et documents. Serie 2. – p. 83

⁶⁹⁸ Correspondance de Napoléon Ier. T. XXIV – № 19146; *Fabry G.* Campagne de 1812. Documents relatifs à l'aile gauche, 20 août-4 décembre, IIe, VIe, IXe corps. – p. 8; Smoļenskā 9. korpuss ieradās 16. (28.) septembrī; tur K. Viktors organizēja nocietinājumu nostiprināšanu, dažādu materiālu transportēšanu, gūstekņu konvojēšanu un jaunu vienību formēšanu (*Fabry G.* Campagne de 1812. Documents relatifs à l'aile gauche, 20 août-4 décembre, IIe, VIe, IXe corps. – p. 86).

⁶⁹⁹ LVVA, 1. f., 12. apr., 608. l., 35. lp; Turpat, 607. l., 668. lp., 680. lp.

izvietojās nelielas, ar maza kalibra lielgabaliem bruņotas laivas⁷⁰⁰. Pašā Rīgas cietoksnī turpinājās nelieli nocietinājumu paplašināšanas darbi. Var piezīmēt, ka pilsētai pastāvīgi bija problēmas ar nostiprināšanā iesaistīto strādnieku darba apmaksu, un tā regulāri aizņēmas naudu no guberņas kases⁷⁰¹. Gatavojoties ziemai, inženieru komanda veica sagatavošanās darbus cietokšņa aizsardzības stāvokļa uzturēšanai, t. i., sagatavoja ledus ciršanai piemērotus rīkus, lai varētu attīrīt grāvjus. Pārtikas noliktavās atjaunoja nepieciešamo pārtikas rezervju daudzumu⁷⁰².

Kamēr Somijas korpuss tuvojās Rīgai, I. Esens saņēma pavēli, kura būtiski mainīja viņa attieksmi pret gaidāmo spēku apvienošanu. Kā redzams no iepriekš rakstītā, I. Esens (ar P. Vitgenšteins) nešaubījās, ka apvienoto korpusu komandēšana būs uzticēta ģenerālgubernatoram. Viņa pārliecība nebija balstīta ilūzijās par īpašu labvēlību no imperatora puses, bet gan XIX gs. sākumā Krievijas karaspēkā pieņemtos principos par komandējošā virsnieka noteikšanu. Pirmkārt, I. Esens bija iecelts par visu Vidzemē un Kurzemē esošo Krievijas karaspēka vienību komandieri, kas pakļāva viņam arī Somijas korpusu pēc tā ierašanās Rīgā⁷⁰³. Otrkārt, I. Esens bija saņēmis ģenerālleitnanta pakāpi 1799. gadā un viņam jau vairākkārt bija uzticēts komandēt korpusu. F. Šteinhelis saņēma to pašu pakāpi 1807. gadā, un viņam nebija uzticēts komandēt lielākus savienojumus par divīziju. Krievijas karaspēka virsnieki uzskatīja par goda jautājumu vecākuma principa ievērošanu savstarpējā pakļautībā. Ģenerālgubernators bija pārsteigts, 4. (16.) septembrī saņemot imperatora pavēli, kurā F. Šteinhelim tika uzticēta darbība kaujaslaukā⁷⁰⁴. I. Esens to uzskatīja par atklātu un nepamatotu nelabvēlības izrādīšanu. Viņš attaisnoja sevi, secinot, ka dienests cietoksnī nekad nav tik „spīdošs” kā aktīvajā armijā, bet tas nav mazāk grūts vai atbildīgs⁷⁰⁵. Nekavējoties I. Esens lūdza sevi atstādināt no dienesta. Augstāko virsnieku vidū šāda prakse – atkāpties personīga aizskāruma dēļ, īpaši ja nav ievēroti tradicionālās subordinācijas principi, – nebija ārkārtas gadījums⁷⁰⁶. Kamēr lūgums tika izskatīts, I. Esens turpināja pildīt Rīgas korpusa komandiera pienākumus, tomēr bija skaidrs, ka radusies situācija var nelabvēlīgi ietekmēt abu ģenerālleitnantu sadarbību.

---

⁷⁰⁰ Turpat, 607. l., 714. lp.

⁷⁰¹ Turpat, 749. f., 6. apr., 632. l., 508. lp., 561. lp.

⁷⁰² Turpat, 323. lp., LVVA, 1. f., 12. apr., 607. l., 723. lp.

⁷⁰³ ПСЗ. Т. XXXII - № 24975

⁷⁰⁴ Turpat, 1. f., 12. apr., 604. l., 16. lp.

⁷⁰⁵ Turpat, 609. lp. 221. lp.

⁷⁰⁶ *Безотосный В. М.* Армейский генералитет в правление императора Александра I // Эпоха 1812 года. Исследования. Источники. Историография. Часть III // Труды ГИМ. Вып. 142. – М.: ГИМ, 2004. – С. 46 – 47

Laikā no 8. (20.) līdz 10. (22.) septembrim Somijas korpuss ieradās Rīgā. Tās komandieris, Baltijas izcelsmes muižnieks, tobrīd 50 gadus vecs, bija piedalījies karos pret zviedriem un frančiem un kopš 1810. gada izpildīja Somijas ģenerālgubernatora pienākumus. Laikabiedri novērtēja F. Šteinheli kā izdarīgu militārās un administratīvās lietās⁷⁰⁷. Vētrā Baltijas jūrā daži korpusu transportējošie kuģi piedzīvoja avāriju, kuras rezultātā noslīka vai pazuda 179 Somijas dragūni un 110 kazaki. Rīgā ienākušo vienību sastāvs redzams Tabulā 3.1.

Tabula 3.1

Somijas korpusa sastāvs 1812. gada septembrī (pie Rīgas)⁷⁰⁸

Karaspēka veids	Pulks	Cilvēku skaits	
Kavalērija	Somijas dragūnu	226	
	Donas kazaku Loščilina	300	
	Kopā kavalērija	526	
Infantērija	6. divīzija	Azovas	614
		Ņizovas	1 193
		3. jēgeru	614
	21. divīzija	Ņevas	1 050
		Pētera	1 048
		Lietuvas	1 218
		Podolijas	1 314
		2. jēgeru	1 177
	Kopā infantērija	8 228	
Artilērija	Baterijas rotas Nr. 21 pusrota	112	
	Vieglā rota Nr. 11	161	
	Kopā artilērija	273	
Inženierspēki	1. pionieru pulka komanda	40	
	Kopā inženierspēki	40	
Kopā korpūsā		9 067	

Sākotnēji bija paredzēts, ka vēl vairākas vienības (kopā 3 214 cilvēku) pievienosies Somijas korpūsam. Līdz karadarbības sākumam to paspēja izdarīt 44. jēgeru pulka 1 290 karavīri. Ņemot vērā jau esošo vienību skaitu Rīgā un nodegušo priekšpilsētu daļu, radās problēmas ar Somijas korpūsas izvietošanu, īpaši ar piemērotu telpu atrašanu zirgiem⁷⁰⁹.

Savukārt Rīgas korpūsā šajā laikā saskaņā ar štatu sarakstu bija jābūt 714 virsniekiem, 26 755 apakšvirsniekiem un ierindniekiem un 1 284 ārrindniekiem. Patiesībā ierindā atradās

⁷⁰⁷ Волконский С. Г. Записки. – С. 114

⁷⁰⁸ РГВИА, Ф. 846, Оп. 16, Д. 3491, Л. 2

⁷⁰⁹ LVVA, 749. f., 6. apr., 632. l., 360. lp.

448 virsnieki, 18 720 ierindnieki un apakšvirsnieki, 1 405 ārrindnieki⁷¹⁰. Lielākā daļa no trūkstošā skaita bija izvietoti dažādās ārstniecības iestādēs. Iepriekš minētajā aprēķinā neiekļāvās 73 lielgaballaivu apkalpe un uz tām dienējošie jūras spēku karavīri, kuru skaits sasniedza 4 000. Dažu dienu laikā pēc imperatora pavēles saņemšanas I. Esens noteica, kādus spēkus novirzīt apvienošanai ar F. Šteinheli, bet kādi paliks pildīt dienestu Rīgas un Daugavgrīvas cietokšņos un to tuvumā (sk. Tabulā 3.2).

Tabula 3.2

Rīgas korpusa sastāvs uz 13. septembri (sīkāku sadalījumu sk. pielikumā Nr. 16)⁷¹¹

Karaspēka veids	Dodas uz savienošanos		Paliek	
	Virsnieki	Apakšvirsnieki un ierindnieki	Virsnieki	Apakšvirsnieki un ierindnieki
Infantērija	397	11 433	8	4 553
Kavalērija	20	816	11	174
Artilērija	6	163	32	668
Inženierspēki	2	60	1	79
Kopā	425	12 472	52	5 474

Pēc ierašanās Rīgā F. Šteinhelis iepazīnās ar Rīgas korpusa sastāvu un ievēroja vairākas iezīmes, kuras uzskatīja par traucēkļiem plānotās operācijas sekmīgai norisei. Viens no tiem bija rezerves bataljonu vājums. Somijas korpusa komandieris uzskatīja, ka tie savās iespējās atpalika no aktīvajiem bataljoniem⁷¹². Otra būtiska problēma bija zirgu trūkums, kas bija raksturīgs ne tikai garnizonam, bet arī atnākušajam korpusam. Tā kā F. Šteinheļa spēki bija paredzēti desantam, tad zirgu korpusam artilērijas un apgādes vajadzībām piegādātu zviedru sabiedrotie⁷¹³. Pēc korpusa novirzīšanas uz Rīgu tas tā arī palika daļēji bez zirgiem, kurus I. Esens mēģināja sagādāt no vietējiem iedzīvotājiem, tomēr jūtamas apgādes problēmas bija paredzamas jau pirms operācijas. Arī vētrā bija cietušas tieši Somijas korpusa jātnieku daļas, tādēļ F. Šteinhelis sagaidīja vispārēju kavalērijas trūkumu operācijas izpildes laikā, kas deva pretiniekam iespēju darboties krievu vienības flangos.

Uzbrukuma LA 10. korpusam (27. divīzijā tobrīd ierindā 451 virsnieks, 13 669 apakšvirsnieki un ierindnieki, pieejami 44 artilērijas ieroči⁷¹⁴) plānošanas procesā starp I. Esenu un F. Šteinheli radās nesaskaņas. Somijas korpusa komandieris tobrīd bija saņēmis

⁷¹⁰ Отечественная война 1812 года. Т. XVI. – С. 269

⁷¹¹ Там же. Т. XVII. – С. 358 – 359; LVVA, 1. f., 12. apr., 609. l., 232. lp.

⁷¹² Отечественная война 1812 года. Т. XVII. – С. 371

⁷¹³ РГВИА, Ф. 846, Оп. 16, Д. 3486, Л. 8

⁷¹⁴ Seydlitz A. Tagebuch des Königlich Preußisches Armeekorps. Bd. 2. – S. 76

instrukciju no Aleksandra I, tātad Pēterburgas plāna sastāvdaļu. Pēc tā F. Štenheļa un Rīgas garnizona spēkiem bija jāvirzās uz Jaunjelgavu, lai novērstu LA 10. korpusa uzmanību no P. Vitgenšteina. Tālāk Somijas korpuss virzītos uz Viļņu, lai sakautu L. Sensiru, kurš atkāptos no Polockas. Par vienu no Somijas korpusa uzdevumiem izvirzīja arī Rundālē izvietotā pretinieka artilērijas parka sagrābšanu. Vadoties pēc šiem uzstādījumiem, F. Šteinhelis arī ierosināja darboties. I. Esens vēlējās likt citu, vairāk politisku akcentu un ieņemt Jelgavu kā franču izveidotās Kurzemes pārvaldes administratīvo centru. Savukārt krievu vēsturnieks D. Buturļins pieļauj, ka I. Esenam bija pienākusi informācija par artilērijas parka pārvietošanu uz Jelgavu, ar ko pamatojama ģenerālgubernatora interese par šo pilsētu⁷¹⁵. Abiem virsniekiem nespējot panākt vienošanos, viņi nolēma realizēt vienlaicīgi abas ieceres un uzbrukt trijos virzienos:

- 1) lielgaballaivas kontradmirāļa A. Mellera vadībā sadarbībā ar J. Brīzema fon Nettinga vadītu Daugavgrīvas garnizona vienību (1 850 kājnieki, 80 kavalēristi un 4 artilērijas ieroči) bija nolemts virzīt uz Sloku, kur bija jāaizkavē pretinieka atkāpšanās, un tālāk uz Kalnciemu un Jelgavu, darbojoties pretinieka flangā un aizmugurē;
- 2) 21. divīzijas pulkveža Fjodora Rozena vadīta vienība (1 000 karavīru ar 6 artilērijas ieročiem) – caur Olaini uz Jelgavu;
- 3) Somijas korpuss sadarbībā ar F. Levisu of Menāru (kopā ap 18 000 kājnieku, 1 300 kavalēristu ar 23 artilērijas ieročiem) – Bauskas un Rundāles virzienā (sk. karti pielikumā Nr. 17)⁷¹⁶.

13. (25.) septembrī visi atbildīgie virsnieki iepazinās ar gaidāmā uzbrukuma dispozīciju, kurā F. Šteinheļa pavēles tika pielīdzinātas I. Esena pavēlēm⁷¹⁷. Nākamajā dienā operācija sākās ar labā flanga izvirzīšanos. Lielgaballaivas devās uz augšu pa Bolderājas upi un pārveda J. Brīzema fon Nettinga vienību no viena krasta uz otru, lai nākamajā dienā turpinātu virzīties uz Sloku⁷¹⁸. Tā kā turienes prūšu vienības komandieris F. Kleists jau iepriekš bija saņēmis pavēli uzbrukuma gadījumā atkāpties, krievi ar pretinieku praktiski nesaskārās. 16. (28.) septembrī lielgaballaivas devās no Slokas uz Kalnciemu.

Vienlaicīgi ar lielgaballaivu izvirzīšanu uz Sloku 14. (26.) septembra rītā F. Rozena vienība, kurai piebiedrojās arī I. Esens, virzījās uz Olaini, kamēr galvenie krievu spēki – uz

⁷¹⁵ *Бутурлин Д.* История нашего шествия императора Наполеона на Россию в 1812-м году. Ч. 2. – С. 139

⁷¹⁶ LVVA, 1. f., 12. ap., 616. l., 10. lp.

⁷¹⁷ Турпат, 609. l., 234. lp.

⁷¹⁸ *Военский К.* Акты ... Т. 2. Балитийская окраина в 1812 году. – С. 505

Ķekavu, kur sastapās ar H. Horna komandēto prūšu vienību⁷¹⁹. Tā kā J. Jorks bija informēts par F. Šteinheļa ierašanos Rīgā, viņš jau bija devis pavēli pastiprināti novērot pretinieku un tūlīt pēc uzbrukuma sākuma lika H. Hornam atkāpties Iecavas virzienā, kur virzījās arī pats ar galvenajiem prūšu spēkiem no Olaines un Jelgavas. 27. divīzijas komandieris informēja par notikušo E. Makdonaldu un Jaunjelgavā izvietotās LA 7. divīzijas 1. brigādes komandieri pulkvedi Kārli fon Hīnerbeinu, kurš bija iecelts E. Rikāra vietā⁷²⁰. Tikmēr H. Hornam ar koncentrētas artilērijas uguns palīdzību izdevās aizturēt krievu avangarda virzīšanos pusceļā starp Ķekavu un Iecavu.

15. (27.) septembrī Somijas korpuss turpināja uzbrukt Iecavas virzienā, kur atsākās sadursmes ar prūšiem, šoreiz ar ģenerālleitnanta Fridriha Massenbaha arjergardu, kuru veidoja gandrīz visa prūšu kavalērija (deviņi eskadroni) un divas jātnieku baterijas. Dienas otrajā pusē Somijas korpusam pievienojās F. Levisa of Menāra vadītā vienība, bet tumsa kavēja uzbrukuma tālāku attīstību⁷²¹. Šeit F. Šteinhelis uzzināja par J. Jorka spēku koncentrēšanos pie Bauskas, tādēļ viņš atcēla plānu virzīt visu krievu spēku kopējo uzbrukumu uz Jelgavu. 16. (28.) septembrī F. Šteinhelis turpināja uzbrukumu Bauskas virzienā. Šajā laikā pēc I. Esena lūguma no Somijas korpusa atdalījās 3 000 cilvēku spēcīga kājnieku vienība pulkveža F. Ekelna vadībā ar 150 dragūniem un 6 artilērijas ieročiem⁷²². Tā caur Garozu devās uz Jelgavu palīdzēt ieņemt pilsētu. Tikmēr F. Šteinhelis nolēma sadalīt savus spēkus, lai apietu Rundāles apkārtnē sakoncentrējušos prūšus. Ceļā uz Bausku viņš nosūtīja Azovas un Ņizovas pulku bataljonus ar 6 artilērijas ieročiem ģenerālmajora Aleksandra Bellegardes vadībā Grāvendāles virzienā. Jāatzīmē, ka visu dienu turpinājās spēcīgs lietus, kurš kavēja abu karojošo pušu kustības.

Kamēr 17. (29.) septembrī krievu papildinātā vienība un no Kalnciema nākušās lielgaballaivas ieņēma prūšu atstāto Jelgavu, J. Jorks nolēma uzbrukt A. Bellegardes kolonnai, kura virzījās uz Grāvendāli, bet K. Hīnerbeinu un V. Žannerē sūtīt pret F. Šteinheļa kolonnu pie Mežotnes⁷²³. Abos virzienos prūši sakāva F. Šteinheļa vienības, kuras bija spiestas uzsākt atkāpšanos. 18. (30.) septembrī Somijas korpuss pēc vairākām sadursmēm turpināja atkāpšanos līdz Olainei ar kreiso flangu Ķekavā⁷²⁴. Sākotnēji I. Esens cerēja, ka F. Šteinhelis spēs noturēties Olainē, ņemot vērā to, ka daļa Somijas korpusa bija ceļā uz Rīgu,

⁷¹⁹ LVVA, 1. f., 12. apr., 604. l., 18. lp.

⁷²⁰ Kriegsgeschichtliche Einzelschriften. – S. 512

⁷²¹ Отечественная война 1812 года. Т. XVII. – С. 259

⁷²² РГВИА, Ф. 846, Оп. 16, Д. 3491, Л. 5-6

⁷²³ Tobrīd Hīnerbeins ar 3 poļu bataljoniem, 2 prūšu eskadroniem un ½ poļu baterijas ieradies pie Ceraukstes.

⁷²⁴ LVVA, 1. f., 12. apr., 604. l., 20. lp; РГВИА, Ф. 846, Оп. 16, Д. 3491, Л. 60б

un to, ka bija gaidāms P. Vitgenšteina uzbrukums N. Udino. Nākamajās dienās I. Esena ieceres nerealizējās. Rīgas un Somijas korpusa vienības atkāpās uz Rīgu⁷²⁵. Jāatzīmē gan, ka atkāpšanās lēmumam bija savas pozitīvas sekas, jo, to realizējot, Somijas korpuss izvairījās no J. Jorka mēģinājuma aizšķērsot tam atkāpšanās ceļu uz Rīgu⁷²⁶. Prūsijas divīzijas komandiera J. Jorka adjutants A. Zeidlics fiksējis savā darbā interesantu versiju par I. Esena un F. Šteinheļa kopējo kaujas plānu, kuru viņam esot pavēstījis kāds krievu virsnieks. Operācijas pamatā bijusi vēlēšanās noturēt un nodarbināt prūšu spēku pamatmasu pie Iecavas upes, kamēr F. Šteinheļa vadītā kolonna ar savu pārspēku atstumtu H. Hornu un izietu uz nenosegtu artilērijas parku. Šī plāna izpildi pilnībā izjaukusi J. Jorka steidzīgā atkāpšanās⁷²⁷.

Uzbrukuma laikā krievi kopumā zaudēja ap 2 000 karavīru (kritušajos un bez vēsts pazudušajos), bet ap 600 nonāca gūstā. Prūši norāda daudz lielākus zaudējumus krievu pusei (2 000 kritušajos un 2 000 gūstekņos). Prūšu zaudējumus veidoja 42 virsnieki un 1 177 apakšvirsnieki un ierindnieki⁷²⁸. Lielākais krievu ieguvums bija Jelgavā atrastās Prūsijas vienību pārtikas rezerves, kažoku krājumi un aplenkumam gatavotie materiāli (8 000 nocietinājumu grozi un 60 000 fašīnas⁷²⁹). Krievi paspēja daļu no tiem izvest uz Rīgu, bet pārējo iznīcināja⁷³⁰. Operācijas uzdevumi nebija izpildīti. Pretinieks nebija atspiests no Rīgas apkārtnes, lai gan tam bija nodarīti zaudējumi un tas bija atkāpies no atsevišķām pozīcijām. Artilērijas parks bija palicis prūšu rokās.

Tūlīt pēc atkāpšanās uz Rīgu F. Šteinhelis lūdza M. Kutuzovam atļauju virzīties uz savienošanos ar P. Vitgenšteina spēkiem. Somijas korpusa komandieris uzskatīja to par apstākļiem atbilstošu, nevis imperatora atsūtītā plāna ievērošanu un došanos uz Lietuvu, atstājot pret P. Vitgenšteinu LA 10., 6. un 2. korpusu⁷³¹. F. Šteinhelis uzskatīja, ka L. Sensira padzišana no Polockas automātiski liktu E. Makdonaldu atkāpties no Kurzemes, jo LA 10. korpuss būtu apdraudēts no vairākām pusēm. Saņēmis M. Kutuzova atļauju, Somijas

⁷²⁵ Отечественная война 1812 года. Т. XVII. – С. 260

⁷²⁶ Seydlitz A. Tagebuch des Königlich Preußisches Armeekorps. Bd. 2. – S. 95 – 96

⁷²⁷ Ebenda. – S. 103

⁷²⁸ Kriegsgeschichtliche Einzelschriften. – S. 528

⁷²⁹ Nocietinājumu grozs (*fr. gabion, kr. мур*) – pīts cilindrisks grozs bez dibena, pildīts ar zemi, tika izmantots aizsega veidošanai no pretinieka lodēm un zemes uzbērumu nostiprināšanai; fašīna (*fr. fascine, kr. фашина*) – žagaru bunte, kuru izmantoja ceļu nostiprināšanai, piemēram, caur purviem, grāvju aizbēršanai uzbrukumos nocietinājumiem, aizsprostu veidošanai utt.

⁷³⁰ Pašu prūši iznīcināja siena noliktavu Bauskā.

⁷³¹ LVVA, 1. f., 12. apr., 609. l., 253. lp; РГВИА, Ф. 846, Оп. 16, Д. 3491, Л. 7

korpus 23. septembrī (5. oktobrī) devās gar Daugavu Polockas virzienā. Viņam piekomandētās Rīgas korpusa vienības atgriezās Rīgā un izvietojās iepriekšējos posteņos⁷³².

Historiogrāfijā par galveno septembra operācijas pie Rīgas neveiksmes iemeslu izvirzīts Prūsijas spēku izveidotais pārsvars pār F. Šteinheļa vienību un krievu spēku sadrumstalotība⁷³³. Aleksandrs I 1812. gadā to pārmeta F. Štenhelim kā operācijas komandierim⁷³⁴. Par citu iemeslu saglabājusies šāda anonīma kāda Somijas korpusa štāba virsnieka piezīme:

*„Grāfa Vitgenšteina piedāvājums grāfam Šteinhelim apvienoties ar viņa spēkiem un kopā ar viņu uzbrukt Polockai un pilnīga nespēja saskaņoties ar ģenerālleitnanta Esena I viedokli un pieņēmumiem spieda grāfu Šteinheli kopā ar viņam uzticēto karaspēku 19. [septembrī – A. Č.] atkāpties līdz Olainei un 20. līdz Rīgai.”*⁷³⁵

Šī piezīme, tāpat kā vairākas citas liecības, norāda uz I. Esena un F. Šteinheļa nespēju sadarboties. Lai nosegtu uz Ķekavu ejošā F. Šteinheļa un F. Levisa of Menāra flangu, operācijas sākumā bija nepieciešams daļu spēku virzīt pret Jelgavu, kur tobrīd atradās prūši. Atklāts paliek jautājums, kādēļ Jelgavu ieņēmušās krievu vienības netika virzītas tālāk. Interesanti atzīmēt, ka franču vēsturnieks Ž. Šambrē izvirza viedokli, ka tieši F. Šteinheļa kolonna pārvietojās ļoti lēni, zaudējot iespēju ieņemt Rundāli un iznīcināt tur esošās franču šaujampulvera rezerves (vairākas tonnas sprāgstvielu) un transporta līdzekļus, kā arī sabojāt artilērijas ieročus⁷³⁶. Tā vietā F. Šteinhelis deva laiku J. Jorkam savākt vienkopus prūšu spēkus. Visai operācijai kopumā raksturīgs relatīvs lēnums. Arī Slokā un Jelgavā krievi ieradās tikai tad, kad prūšu tur vairs nebija. Tam par iemeslu varēja kalpot vairāki faktori:

- 1) kavalērijas trūkums, kas traucēja savākt operatīvo informāciju un savlaicīgi reaģēt uz notikumiem karalaukā;
- 2) nelabvēlīgie laikapstākļi.

Papildus krievu spēku sašķelšanai operācijas laikā jāmin arī spēku neatbilstība operācijas ieceres lielumam⁷³⁷. Pēterburgas plānā bija paredzēts veikt operāciju pret LA 10. korpusu ar 20 000 Rīgas korpusa un 15 000 Somijas korpusa karavīriem, tātad kopā 35 000.

⁷³² LVVA, 1. f., 12. apr., 609. l., 248. lp.

⁷³³ Хелме Р. Э. Прибалтийский театр военных действий Отечественной войны 1812 года. – С. 18; Михайловский-Данилевский [А.] Описание Отечественной войны 1812 года. Ч. III. – С. 190 – 192; Бутурлин Д. История нашествия императора Наполеона на Россию в 1812-м году. Ч. 2. – С. 141; Жамов В. Отечественная война 1812 г. – С. 114 – 116

⁷³⁴ Богданович М. История Отечественной войны 1812 года по достоверным источникам. Т. 2. – С. 432 – 433

⁷³⁵ Отечественная война 1812 года. Т. XVII. – С. 261

⁷³⁶ Chambray [G.]. Histoire de l'expédition de Russie. Т. 1. – p. 406

⁷³⁷ Kriegsgeschichtliche Einzelschriften. – S. 510

Realitātē I. Esena un F. Šteinheļa rīcībā bija ne vairāk par 22 000 (no tiem ap 1 500 jātnieku). Salīdzinot ar izlēmīgo un ātro pretinieka reakciju, F. Šteinhelis operācijas laikā „taustījās kā pa tumsu”. J. Jorks paspēja sakoncentrēt savus spēkus pie Rundāles, sakārtot aizsardzībai artilērijas parku, izpētīt F. Šteinheļa kustības un saplānot uzbrukumu pretiniekam, kamēr krievu spēki paspēja tikai piedzīvot visa tā sekas.

Lai gan septembra sadursmes noslēdzās par labu prūšiem un tuvāko dienu laikā pēc Rīgas un F. Šteinheļa spēku atkāpšanās prūšu vienības atjaunoja savas iepriekšējās pozīcijas, E. Makdonalds ziņoja par notikumiem uz Viļņu Francijas ārlietu ministram H. Marē un prasīja tālākus rīkojumus⁷³⁸. Tikmēr viņš uzskatīja par nepieciešamu mainīt arī LA 7. divīzijas izvietojumu artilērijas parka drošības dēļ. Jaunjelgavā izvietotā K. Hīnerbeina brigāde palika pie J. Jorka. Pārējās LA 7. divīzijas daļas pārvietojās tuvāk J. Jorkam un septembra beigās izvietojās Staļģenē ar ģenerāļa Žilbēra Bašelū brigādi Iecavā. Daugavpilī un Jēkabpilī E. Makdonalds atstāja divus pulkus kājnieku, vienu eskadronu kavalērijas un divus artilērijas ieročus M. Radzivila vadībā. Šai vienībai bija atstātas tikai novērošanas funkcijas⁷³⁹. Tikko par šīm izvietojuma izmaiņām uzzināja P. Vitgenšteins, viņš pavēlēja savām vienībām aktīvi darboties pret poļu vienību. Tā rezultātā 24. septembrī (6. oktobrī) 600 – 700 krievu kavalēristu uzbruka M. Radzivila kreisā krasta priekšpostei pie Daugavpils⁷⁴⁰. 1. (13.) oktobrī M. Radzivila izlūki pamanīja 12 000 – 15 000 krievu karavīru virzīšanos no Rīgas gar Daugavu, bet nezināja, vai viņi dodas uzbrukt Daugavpilij vai pastiprināt P. Vitgenšteinu⁷⁴¹. Par pretinieka kustībām M. Radzivils informēja Makdonaldu, kurš paziņoja par to L. Sensiram, tomēr nekāda reakcija nesevoja, un F. Šteinhelis netraucēti virzījās pie P. Vitgenšteina. Atsevišķos vēsturnieku darbos jūtama tendence pasniegt neuzbrukšanu Somijas korpusam un tālākās LA kreisā flanga neveiksmes kā E. Makdonalda kļūdu⁷⁴².

---

⁷³⁸ *Saint-Cyr G.* Mémoires pour servir a l'histoire militaire sous le directoire, le consulat et l'empire. T. III. – p. 126

⁷³⁹ *Chuquet A.* 1812. La Guerre de Russie, notes et documents. Serie 1. – p. 120; *Kriegsgeschichtliche Einzelschriften.* – S. 529 – 530

⁷⁴⁰ *Fabry G.* Campagne de 1812. Documents relatifs à l'aile gauche, 20 août-4 décembre, IIe, VIe, IXe corps. – p. 72

⁷⁴¹ *Ibid.* – p. 75

⁷⁴² *Saint-Cyr G.* Mémoires pour servir a l'histoire militaire sous le directoire, le consulat et l'empire. T. III. – p. 183; *Ségur Ph. P.* Histoire de Napoléon et de la Grande Armée pendant l'année 1812. T. II. – p. 412; *Madelin L.* Histoire du consulat et de l'Empire. T. XII. La catastrophe de Russie. – p. 115

3.2. Atkāpšanās līdz Smoļenskai (1812. gada oktobris)

Vispārējais stāvoklis

Septembra otrajā pusē Napoleons sāka nojaust, ka Aleksandrs I neslēgs mieru un ka viņam jālemj, kurp virzīties tālāk. LA uzturēšanās Maskavā pēc ugunsgrēka bija palikusi ne tikai apgrūtināša, bet tā atstāja arī negatīvu iespaidu uz karavīru disciplinētību. Avotos un literatūrā apskatītas vairākas Napoleona un viņa maršalu 1812. gada septembra un oktobra mijā izskatītās darbības versijas:

- 1) turpināt uzbrukumu Pēterburgas virzienā;
- 2) atkāpties uz Daugavas – Dņepras līniju, izvietoties ieņemtajās pilsētās, pārstrukturēt un papildināt karaspēku, lai atjaunotu karadarbību 1813. gadā;
- 3) turpināt uzbrukumu M. Kutuzova spēkiem, lai izietu uz Kalugu⁷⁴³.

Kā pirmo Napoleons izskatīja iespēju apdraudēt Pēterburgu, cerot tā pamudināt Aleksandru I uz miera sarunām⁷⁴⁴. Izšķīroties par šādu rīcību, Napoleons paredzēja atstāt Maskavā spēcīgu arjergardu un ar galvenajiem LA spēkiem pagriezties uz Veļikije Lukiem un Novgorodu. Šeit viņš uzbruku P. Vitgenšteinam no aizmugures, sakautu to un apvienotos ar K. Viktora, L. Sensira un E. Makdonalda vadītajiem korpusiem, lai līdz ziemeļiem izvietotos Daugavas līnijā, ar kreiso flangu balstoties uz Rīgu un labo – uz Smoļensku. LA projektu nerealizēja, jo tas nepatika lielākai daļai Francijas maršalu, kuri norādīja uz LA stāvokļa neatbilstību ieceres grandiozitātei. Arī E. Makdonalds, kurš bija informēts par šo projektu, nosauca to par ilūziju⁷⁴⁵. Atsevišķi vēsturnieki izsaka šaubas arī par to, vai pašam Napoleonam šī iecere varēja kaut uz brīdi likties reāla. 1812. gada septembra beigu apstākļi, t. i., klimats, ceļu stāvoklis un pārtikas trūkums neļāva izpildīt manevru uz Pēterburgu, un Napoleonam tas esot bijis jāapzinās⁷⁴⁶.

Par perspektīvāku darbības virzienu tika atzīta LA novirzīšana uz D. Tādā gadījumā Napoleona galvenie spēki uzbruku Krievijas armijai, lai to atstumtu aiz Kalugas, ieņemtu šo pilsētu un, izmantojot tajā izvietotās pārtikas rezerves, caur Jeļņu dotos uz Smoļensku. Ja būtu iespējams, no Kalugas tiktu izsūtīta spēcīga vienība Tulas ieroču ražotnes iznīcināšanai.

⁷⁴³ Thiers L.-A. Histoire du Consulat et de l'Empire. T. 14. – p. 408 – 411

⁷⁴⁴ Labaume E. Relation circonstanciée de la campagne de Russie en 1812. – p. 239; Ségur Ph. P. Histoire de Napoléon et de la Grande Armée pendant l'année 1812. T. II. – p. 55; Безотосный В. М. Разведка и планы сторон в 1812 году. – С. 132

⁷⁴⁵ Souvenirs du Maréchal Macdonald, duc de Tarente. – p. 181

⁷⁴⁶ Ségur Ph. P. Histoire de Napoléon et de la Grande Armée pendant l'année 1812. T. II. – p. 142; Безотосный В. М. Разведка и планы сторон в 1812 году. – С. 133; Михайловский-Данилевский [А.] Описание Отечественной войны 1812 года. Ч. III. – С. 54

Šo projektu maršali pieņēma labvēlīgāk nekā Pēterburgas manevra ideja, tādēļ 1812. gada oktobra sākumā Napoleons deva pirmās pavēles tā īstenošanai⁷⁴⁷. Šo rīkojumu tīri ofensīvo raksturu un sākotnējo imperatora ieceri par spēcīgas LA vienības atstāšanu Maskavā franču vēsturnieks Ž. Šambrē skaidro ar Napoleona vēlēšanos „notušēt” atkāpšanos, vēl pastāvēt cerībām, ka Aleksandrs I sāks miera sarunas⁷⁴⁸. Savukārt avoti liecina, ka franču virsnieki bijuši pārliecināti par Napoleona iespēju apstāties līnijā Daugava – Dņepra, pārziemot un nākamajā gadā vērst savus spēkus pret Pēterburgu vai Kijevu⁷⁴⁹.

Neskatoties uz Napoleona lēmumu, aktīvu karadarbību pie Maskavas pirmie atsāka krievi. Kopš 21. septembra (3. oktobra) M. Kutuzovs bija izvietojies Tarutinas nometnē. Aleksandrs I izdarīja zināmu spiedienu uz M. Kutuzovu, kurš, pēc imperatora domām, pārāk ilgi ļāva Napoleonam uzkavēties Maskavā (karaspēku izvietojumu 1812. gada septembra un oktobra mijā sk. pielikumā Nr. 18)⁷⁵⁰. Pēterburgā uztraucās, ka LA varētu pagriezties uz Z un apdraudēt Krievijas galvaspilsētu. Tobrīd LA 25 000 karavīru spēcīgais avangards maršala Joahima Mjurā vadībā bija izvietojies uz vecā Kalugas ceļa 8 km attālumā no Tarutinas nometnes. Tas kļuva par M. Kutuzova 6. (18.) oktobra uzbrukuma objektu. Atkāpjoties Maskavas virzienā, franči zaudēja ap 3 000 karavīru, tomēr Krievijas karaspēks neizpildīja virspavēlnieka ieceri – aplenkt un iznīcināt LA avangardu – un pēc kaujas atkāpās uz Tarutinu.

Ziņas par Mjurā sakāvi palīdzēja Napoleonam izšķirties, un viņš pavēlēja gandrīz visai LA pamest Maskavu un doties Kalugas virzienā. Izejot no Maskavas, Napoleona rīcībā bija 107 000 karavīru un 569 artilērijas ieroči⁷⁵¹. Viņš virzīja savu karaspēku pa jauno Kalugas ceļu, lai apietu Tarutinas nometni un padarītu to par bezvērtīgu. Tikai tobrīd bija redzams patiesais LA stāvoklis. Cīnīties spējīgajiem un ieročus nesošajiem karavīriem sekoja aptuveni 40 000 liela cilvēku masa, kas bija apkrāvusies ar „trofejām”. Samazinoties kavalērijai, iegūt ziņas par pretinieka patiesajiem spēkiem un izvietojumu kļuva aizvien

---

⁷⁴⁷ Neliela daļa franču un krievu vēsturnieku aizstāv viedokli par Napoleona vēlēšanos uzbrukt M. Kutuzovam nevis ar nolūku atkāpties, bet ar plānu virzīties uz Ukrainu, bet lielākā daļa historiogrāfijas noraida šāda projekta pastāvēšanu, jo tā pamatošanai trūkst avotu bāzes (*Ségur Ph. P. Histoire de Napoléon et de la Grande Armée pendant l'année 1812. T. II – p. 119; plašāka Napoleona iespējas virzīties uz Ukrainu analīze: Безотосный В. М. Разведка и планы сторон в 1812 году. – С. 130 – 131; Троицкий Н. 1812. Великий год России. – С. 251 – 254).*

⁷⁴⁸ *Chambrey [G.]. Histoire de l'expédition de Russie. T. 1. – p. 392; Bernhardi T. Denkwürdigkeiten. Bd. 2. – S. 247*

⁷⁴⁹ *Labaume E. Relation circonstanciée de la campagne de Russie en 1812. – p. 303; Понов А. И. Великая армия в России. Погоня за миражом. – С. 249*

⁷⁵⁰ *Bernhardi T. Denkwürdigkeiten. Bd. 2. – S. 224*

⁷⁵¹ LA kavalērijā, izejot no Maskavas, bija 14 500 karavīru, no viņiem pilnībā cīnīties spējīgi bija 4 500 cilvēki.

grūtāk. Tuvojoties Malojaroslavecai, Napoleons pavēlēja maršalam K. Viktoram virzīties uz Jeļņu un tālāk Kalugas virzienā, lai savienotos ar LA⁷⁵².

7. (19.) oktobrī M. Kutuzovs uzzināja par LA virzīšanos pret viņu. Izpētījis situāciju, 11. (23.) oktobrī viņš pameta Trautinas noņemti un ar Krievijas karaspēku devās Malojaroslavecas virzienā. Viņa rīcībā tobrīd bija 71 100 kājnieku, 10 000 kavalēristu, 5 400 zemessargu un 622 artilērijas ieroči⁷⁵³. 12. (24.) oktobrī atsevišķas krievu un franču vienības uzsāka sadursmi pie Malojaroslavecas, kurai pakāpeniski pietuvojās aizvien jaunas pretinieku daļas⁷⁵⁴. Historiogrāfija atzīst šo kauju par būtisku stratēģisku momentu un lūzuma punktu karā⁷⁵⁵.

Krievijas karaspēks pēc kaujas izvietojās puslokā ap Malojaroslavecu, nosedzot ceļu uz Kalugu un nelielām kazaku vienībām uzbrūkot LA izvietojuma flangiem (karaspēku izvietojumu Malojaroslavecas kaujas laikā un tālāko notikumu attīstību sk. pielikumā Nr. 19). Savukārt Napoleons sasauca kara padomi, kura nolēma neiesaistīties vēl vienā sadursmē ar M. Kutuzovu, jo LA kavalērijas un artilērijas stāvoklis lika šaubīties par tās iznākumu. Tādējādi Napoleons atteicās no iecerēs virzīties līdz Kalugai un tad uz Smoļensku, jo no jaunā Krievijas karaspēka izvietojuma M. Kutuzovs šāda manevra laikā apdraudētu LA kreiso flangu. Napoleons nolēma virzīt LA caur Možaisku uz Smoļensku, kur cerēja apturēt savu atkāpšanos vai vismaz gribēja, lai citi domā, ka LA apstāsies⁷⁵⁶.

14. (26.) oktobrī LA pagriezās uz Z un sāka atkāpšanos. Neko par to nezinot, arī M. Kutuzovs atvilka savus spēkus, bet uz D, jo uztraucās par sava kreisā flanga apiešanu. Izveidojās neparasta situācija, kad abas karojošās puses „pagrieza viena otrai muguru”. Nākamajās dienās LA atkāpās uz Možaisku un Vjazmu, kuru ap 38 000 karavīru sasniedza 19. (31.) oktobrī. Krievijas karaspēks virzījās nedaudz uz D no LA atkāpšanās ceļa, paralēli tam⁷⁵⁷.

---

⁷⁵² Попов А. И. Великая армия в России. Погоня за миражом. – С. 255; jauno operāciju līniju Napoleons veidota caur Vjazmu un Juhnovu.

⁷⁵³ Михайловский-Данилевский [А.] Описание Отечественной войны 1812 года. Ч. III. – С. 309

⁷⁵⁴ Kauja ilga visu dienu un no katras karojošās puses tajā tika iesaistīti ap 24 000 karavīru, no kuriem katra puse zaudēja ap 7 000; pilsēta pārgāja no rokas rokā astoņas reizes (pēdējā pilsētā palika LA), kā rezultātā no Malojaroslavecas 2 000 mājām neskartas palika tikai 20.

⁷⁵⁵ Безотосный В. М. Разведка и планы сторон в 1812 году. – С. 135; Троицкий Н. 1812. Великий год России. – С. 260; Михайловский-Данилевский [А.] Описание Отечественной войны 1812 года. Ч. III. – С. 321; Кабанов А. К. Малоярославец и начало отступления // Отечественная война и русское общество. Т. IV. – С. 198; Thiers L.-A. Histoire du Consulat et de l'Empire. Т. 14. – p. 484

⁷⁵⁶ Ségur Ph. P. Histoire de Napoléon et de la Grande Armée pendant l'année 1812. Т. II – p. 129; Bernhardt T. Denkwürdigkeiten. Bd. 2. – S. 269, S. 303

⁷⁵⁷ Gan laikabiedri, gan historiogrāfija dēvē Krievijas armijas darbību šajā laikā par „*paralēlo izsekošanu*”, kas vairāk atbilst reālajai situācijai, nekā padomju historiogrāfijā lietotais apzīmējums „*pretuzbrukums*”; pastāv viedoklis, ka M. Kutuzovs apzināti atstāja LA „*zelta tiltu*” ārā no Krievijas (Ségur Ph. P. Histoire de Napoléon

Atrodies Vjazmā, 20. oktobrī (1. novembrī) Napoleons uzzināja par bīstamo situāciju LA flangos. P. Čičagova vadītā armija bija pilnībā atspiedusi LA labā flanga vienības no Volīnijas, tā atsedzot savu komunikāciju līniju. Savukārt P. Vitgenšteins bija izstūmis LA kreiso flangu no Polockas (sk. tālākā tekstā). Flangu stāvokļa dēļ Napoleons steidzās uz Smoļensku. Virzoties nedaudz uz D no LA, M. Kutuzovs sedza kara neskartās guberņas, pats izmantojot to resursus. Krievi sistemātiski izvairījās no lielām sadursmēm, bet uzbruka pretiniekam ar spēcīgu avangardu un nelielām mobilām vienībām. Šāda metode ļāva maksimāli saudzēt Krievijas karaspēku, ļaujot tā vietā laikapstākļiem pakāpeniski iznīcināt LA. Šeit var piebilst, ka sākot ar 15. (27.) oktobri karadarbības skartajā teritorijā kļuva aizvien aukstāks un, LA atrodies starp Vjazmu un Smoļensku, piesala, sāka snigt. LA aizvien vairāk cieta tieši no aukstuma un pārtikas trūkuma.

Krievijas karaspēka labais flangs

Atšķirībā no Krievijas armijas galvenās daļas, tās kreisais flangs 1812. gada oktobrī darbojās pēc Pēterburgas plāna, tomēr tas jau bija piedzīvojis realitātes ieviestas izmaiņas. Septembra vidū veiktā Somijas un Rīgas korpusu uzbrukuma laikā krieviem nebija izdevies sakaut LA 10. korpusu, tādēļ F. Šteinhelis bija spiests atteikties no plāna doties uz Viļņu. Tā vietā viņš pa labo Daugavas krastu devās Polockas virzienā, lai līdzdarbotos LA 2. un 6. korpusa sakaušanā. Kamēr Somijas korpuss veica manevru no Rīgas, I. Esenam bija uzticētas divas funkcijas:

- 1) F. Šteinheļa kustības segšana;
- 2) Somijas korpusa apgāde marša laikā.

Baltijas ģenerālgubernators atzina, ka visērtāk veikt F. Šteinheļa apgādi no Vidzemes guberņas. Rīgā viņš komplektēja 800 pajūgu grupu un strūgas pārtikas pārvešanai uz Somijas korpusu. Kā iepriekš minēts, šim korpusam trūka zirgu, tādēļ arī dzīvniekus artilērijas transportam daļēji sagādāja Vidzemes guberņā⁷⁵⁸. Savukārt šauteņu patronas un artilērijas šāviņus F. Šteinheļa vajadzībām gādāja Rīgas arsenāls⁷⁵⁹.

I. Esenam bija jārēķinās ar to, ka E. Makdonalds varēja uzzināt par papildspēku tuvošanos P. Vitgenšteinam un nostiprināt savas pozīcijas Daugavpilī, lai traucētu 1. un

---

et de la Grande Armée pendant l'année 1812. Т. II. – p. 131, p. 167; *Безотосный В. М.* Разведка и планы сторон в 1812 году. – С. 138; *Тарле Е. В.* Нашествие Наполеона на Россию. 1812 год. – С. 289, С. 335; *Записки Щербинина // Харкевич В.* 1812 год в дневниках, записках и воспоминаниях современников. Вып. 1. – С. 47; *Жилин П. А.* Контрнаступление Кутузова в 1812 году. – С. 170; «Золотой мост» // Отечественная война 1812 года. Энциклопедия. – С. 293; Параллельное преследование // Отечественная война 1812 года. Энциклопедия. – С. 546)

⁷⁵⁸ LVVA, 1. f., 12. apr., 608. l., 34. lp; Turpat, 609. l., 249. lp.

⁷⁵⁹ Turpat, 607. l., 666. lp., 808. lp.

Somijas korpusa savienošanos. Oktobra sākumā I. Esens pavēlēja saviem priekšposteņiem pastiprināti vērot pretinieka kustības un regulāri ziņot uz Rīgu par visām izmaiņām⁷⁶⁰. Turklāt I. Esens cerēja, ka LA 10. korpusa spēku koncentrēšanās pie Daugavpils varētu dot iespēju Rīgas korpusam atkal ieņemt Jelgavu⁷⁶¹.

I. Esena cerības nepiepildījās. Pēc septembra cīņām starp krievu un prūšu spēkiem E. Makdonalds bija nolēmis sakoncentrēt savus spēkus tieši pie Jelgavas. LA 10. korpusa bija kā iepriekš izvietojies Olainē, Kalnciemā un Slokā, bet ievērojami bija pieaudzis Iecavā un tās tuvumā izvietoto spēku daudzums (kopumā 12 bataljoni un 6 eskadroni). Viens no 7. divīzijas kājnieku bataljoniem kopā ar prūšu huzāru eskadronu bija nosūtīts uz Ilūsti kā atbalsts Daugavpils un Jēkabpils vienībām. Viens bataljons atgriezās Jaunjelgavā, un vairākas rotas izvietojās starp Jaunjelgavu un Jēkabpili⁷⁶². Visiem priekšposteņu komandieriem bija pavēlēts uzbrukuma gadījumā neizrādīt pretošanos un atkāpties pie citām vienībām, kā arī uzturēt ciešus sakarus vienam ar otru, lai laicīgi fiksētu pretinieka centienus apiet kādu no izvietojuma flangiem. 2. (14.) oktobrī E. Makdonalds saņēma Napoleona pavēli par artilērijas parka evakuāciju no Rundāles uz Klaipēdu un nodarbojās ar tās organizēšanu. Šādai pavēlei varēja būt divi iemesli:

- 1) Napoleons uzskatīja, ka Maskavā viņu gaida miers, tāpēc Rīgas ieņemšana viņam vairs nešķita aktuāla;
- 2) E. Makdonalds bija ziņojis, ka ar auksta laika iestāšanos parka uzturēšana var kļūt ļoti dārga un tā drošība – pastāvīgi apdraudēta⁷⁶³.

Vēl E. Makdonaldu nodarbināja korpusa sakoncentrēšanas dēļ pieaugušās apgādes problēmas⁷⁶⁴. Aizņemts ar šiem jautājumiem, maršals nereaģēja uz Somijas korpusa pārvietošanu pie P. Vitgenšteina un neaizkavēja to, tikai nosūtīja uz Ilūsti daļu Ž. Bašelū brigādes Daugavpils un Jēkabpils vienību atbalstam. Jāatzīmē gan, ka pats E. Makdonalds vainoja Prūsijas divīzijas komandieri J. Jorku par F. Šteinhelim doto iespēju piebiedroties krievu 1. korpusam. Maršals uzskatīja, ka tieši prūši izdevīgā brīdī nebija sakāvuši Somijas korpusu⁷⁶⁵. Tāpat E. Makdonalds noraidīja L. Sensira piedāvājumu nākt palīgā un uzbrukt F. Šteinhelim, jo tobrīd LA 10. korpusa komandieris par svarīgāku uzskatīja artilērijas parka

⁷⁶⁰ Turpat, 701. lp.

⁷⁶¹ Turpat, 604. l., 22. lp.

⁷⁶² Seydlitz A. Tagebuch des Königlich Preußisches Armeekorps. Bd. 2. – S. 144

⁷⁶³ Михайловский-Данилевский [A.] Описание Отечественной войны 1812 года. Ч. III. – С. 182

⁷⁶⁴ Chambray [G.]. Histoire de l'expédition de Russie. T. 1. – p. 404

⁷⁶⁵ Constantini. Le Maréchal Macdonald ... // Revue historique de l'armée – 1971 – № 2 – p. 69; Ségur Ph. P. Histoire de Napoléon et de la Grande Armée pendant l'année 1812. T. II. – p. 415; J. Jorks tālāku uzbrukumu neuzskatīja par iespējamu, jo prūšu vienības bija nogurušas, tām trūka munīcijas un pretiniekam bija pieejamas rezerves aizmugurē (Kriegsgeschichtliche Einzelschriften. – S. 524)

aizsargāšanu un nevēlējās pamest savas pozīcijas bez attiecīgas pavēles no armijas vadības⁷⁶⁶. Jāatzīmē, ka E. Makdonalds bija lūdzis iesaistīt viņa korpusu LA atkāpšanās segšanā, bet saņēma pavēli palikt savā vietā⁷⁶⁷. Iespējams, ka tobrīd, t. i., īsi pirms LA iziešanas no Maskavas, Napoleons vēl pilnībā nebija izšķīries par savu tālāko rīcību. Par Francijas imperatora vēlēšanos mainīt LA 10. korpusa stāvokli norāda tas, ka viņš šajā laikā lūdza Prūsijas karalim papildināt prūšu kontingentu pie Rīgas ar 1 000 kavalēristiem un 6 000 kājnieku, lai 7. divīzijai varētu uzdot ar Rīgas ielenkšanu nesaistītus uzdevumus⁷⁶⁸.

I. Esens bija informēts par oktobra sākumā paredzēto kopīgo F. Šteinheļa un P. Vitgenšteina operāciju pret LA 2. un 6. korpusu, tādēļ Baltijas gubernators uzskatīja par savu pienākumu 4. (16.) oktobrī sūtīt no Rīgas F. Levisu of Menāru ar 10 000 karavīru spēcīgu vienību Ķekavas virzienā, lai piesaistītu LA 10. korpusa uzmanību un neļautu tam doties Daugavpils virzienā un traucēt P. Vitgenšteinu⁷⁶⁹. Pie Ķekavas notika nelielas sadursmes, bet prūši atkāpās un koncentrēja spēkus pie Jelgavas un Iecavas, tādēļ zaudējumi abās pusēs bija niecīgi. Tajā pašā laikā I. Esens sūtīja Daugavgrīvas garnizona vienību sadarbībā ar 22 lielgaballaivām Slokas virzienā, bet tās nevarēja turpināt uzbrukumu tālāk par Valgundi, jo prūši bija aizšķērsojuši upi ar pāļiem un vairākās vietās izvietojusi artilērijas baterijas⁷⁷⁰. 6. (18.) oktobrī starp krievu un prūšu vienībām pie Valgundes notika neliela sadursme. J. Brīzema fon Nettinga komandētajiem kareivjiem palīgā ieradās 18 lielgaballaivas, kuras sedza Daugavgrīvas garnizona vienības atkāpšanos iepriekšējās pozīcijās⁷⁷¹. Visām šīm darbībām bija vairāk demonstratīvs raksturs, bet aktīvāk rīkoties I. Esenam kavēja artilērijas un kavalērijas trūkums, kā arī ziņas par pretinieka pārcelšanos pār Daugavu Krustpils apkārtnē, kas izrādījās nepatiesas. Prūsijas divīzijas komandiera J. Jorka adjutants A. Zeidlics notikušās sadursmes komentēja šādi:

*„Jebkurā gadījumā bija pienācis brīdis, kad Rīgas ietekmei bija jāizpaužas pilnā mērā un kad šī cietokšņa stratēģiskajam izvietojumam varēja būt izšķiroša ietekme attiecībā uz Vitgenšteina operācijām.”*⁷⁷²

A. Zeidlics uzskatīja, ka E. Makdonaldam vajadzēja ar lielu korpusa daļu pāriet Daugavu un veikt kaut vai nelielu cietokšņa bombardēšanu, lai neļautu Rīgas korpusam tik brīvi rīkoties. Pēc A. Zeidlica domām, šāda rīcība būtu sekmējusi arī L. Sensira un N. Udino

⁷⁶⁶ Ségur Ph. P. Histoire de Napoléon et de la Grande Armée pendant l'année 1812. T. II. – p. 205

⁷⁶⁷ Souvenirs du Maréchal Macdonald, duc de Tarente. – p. 181

⁷⁶⁸ Correspondance de Napoléon Ier. T. XXIV – № 19278; Prūsijas palīgkorpusa papildināšana nesekoja.

⁷⁶⁹ LVVA, 1. f., 12. arp., 604. l., 26. lp., 24. lp.

⁷⁷⁰ Turpat, 28. lp; Turpat, 607. l., 722. lp.

⁷⁷¹ Чернышев А. А. Русский флот в Отечественной войне 1812 года. – С. 98

⁷⁷² Seydlitz A. Tagebuch des Königlich Preußisches Armeekorps. Bd. 2. – S. 154

darbību. Tomēr E. Makdonalds palika Daugavas kreisajā krastā, tādēļ krievi ieguva iespēju gūt panākumus savā labajā flangā. Pēc aprakstītajām sadursmēm J. Jorkam izdevās pārliecināt E. Makdonaldu mainīt tikai korpusa izvietojumu un sakoncentrēt to gar Iecavas upi posmā no Jelgavas caur Garozas krogu līdz Iecavai. Labo spārnu veidoja 10 bataljoni, astoņi eskadroni un divas ar pusi baterijas, tas sedza Iecavu un caur Valli uzturēja sakarus ar Jaunjelgavu. Trīs bataljoni un divi eskadroni kā J. Jorka rezerves izvietojās pie Garozas kroga. Netālu no Jelgavas atradās vēl viena rezerve ar trim bataljoniem un vienu jātnieku artilērijas bateriju. Savukārt kreisais spārns ar astoņiem bataljoniem, četriem eskadroniem un divām ar pusi baterijām Kalnciemā un Slokā izvietoja tikai priekšposteņus un koncentrējās pie Iecavas ietekas Lielupē, Cenas muižā un Silgraužos.

No prūšu gūstekņiem I. Esens šajā laikā uzzināja, ka LA 10. korpusa karavīri runāja par drīzo Daugavas aizsalšanu un iespēju ieņemt Rīgu pēc šī šķēršļa novēršanas un prūšu lauka artilērijas papildspēku ierašanos no Klaipēdas⁷⁷³. Tās nebija vienīgās briesmas, ar kurām oktobra sākumā bija jāsaskaras Baltijas ģenerālgubernatoram. Tā kā tuvojās ziemas periods, Jūras lietu ministrija atzina par nepieciešamu no Rīgas apkārtnes izvest lielgaballaivas. I. Esens lūdza izskatīt iespēju daļu laivu atstāt ziemošanai Rīgā, bet tam trūka vietas, tādēļ oktobra sākumā pie cietokšņa palika tikai 18 lielgaballaivas, bet pārējās devās atpakaļ uz Sveaborgu⁷⁷⁴. Visas šīs izmaiņas lika I. Esenam pārskatīt Rīgas aizsardzības iespējas un pārplānot priekšposteņu izvietojumu, lai kompensētu lielgaballaivu zaudēšanu.

Kamēr I. Esens piesaistīja Rīgai E. Makdonalda spēkus, P. Vitgenšteins bija saņēmis M. Kutuzova apstiprinājumu par Krievijas karaspēka darbību pēc Pēterburgas plāna un iepriekš viņam solītos papildspēkus (vairāk nekā 10 000 zemessargu), tādēļ gatavojās uzbrukumam Polockai⁷⁷⁵. Pēc F. Šteinheļa korpusa pievienošanās P. Vitgenšteinam būtu pieejami ap 40 000 karavīru un 170 artilērijas ieroči. Pret viņu izvietotajos LA 2. un 6. korpusu spēkos nebija palicis vairāk kā attiecīgi 15 571 un 1 823 cīnīties spējīgu karavīru⁷⁷⁶.

Kad Somijas korpusa spēki bija pārcēlušies uz Daugavas kreiso krastu, P. Vitgenšteins 6. (18.) oktobrī devās uzbrukumā Polockai (sk. pielikumu Nr. 20)⁷⁷⁷. Pirmo triecienu franči atsita, un P. Vitgenšteins atjaunoja savu uzbrukumu tikai 7. (19.) oktobra vakarā, kad pa

⁷⁷³ LVVA, 1. f., 12. apr., 604. l., 29. – 30. lp.

⁷⁷⁴ Turpat, 23. lp; Turpat, 607. l., 632. lp., 882. lp.

⁷⁷⁵ М. И. Кутузов. Сборник документов. Т. 4. Ч. 1. – С. 391; *Богданович М.* История Отечественной войны 1812 года по достоверным источникам. Т. 2. – С. 437

⁷⁷⁶ *Saint-Cyr G.* Mémoires pour servir a l'histoire militaire sous le directoire, le consulat et l'empire. Т. III. – p.

129

⁷⁷⁷ Отечественная война 1812 года. Т. XVII. – С. 261

kreiso Daugavas krastu Polockai tuvojās F. Šteinhelis. Baidoties no ielenkuma, L. Sensirs pavēlēja atkāpties no pilsētas. Divu dienu laikā krievi bija zaudējuši ap 8 000 karavīru, bet L. Sensirs – ap 6 000⁷⁷⁸. Polockas ieņemšanu Krievijas karaspēka vadība uzskatīja par ievērojamu panākumu, jo tā atklāja uzbrukumam praktiski nenosegto LA aizmuguri, deva iespēju nodibināt sakarus ar P. Čičagovu un, sadarbojoties ar viņu, ielenkt LA Krievijā. Jāatzīmē, ka uzvara nebija realizēta pēc Pēterburgas plāna. Aleksandrs I, izsakot apsveikumus par Polockas atgūšanu, pieprasīja no P. Vitgenšteina paskaidrojumus par uzbrukuma gaitu. Pēc instrukcijas 1. korpusam bija jāapiet Polocka pa kreiso flangu, jānogriež LA 2. un 6. korpusam atkāpšanās ceļš un jāatsviež tie uz Viļņu. P. Vitgenšteins nebija varējis izpildīt šo plāna punktu, jo korpusam nebija iedalīti tilta izbūvei nepieciešamie materiāli⁷⁷⁹. Uzsākot uzbrukumu Polockai, krievu 1. korpusa komandieris bija cerējis, ka F. Šteinhelis kreisajā Daugavas krastā aizkavēs L. Sensira atkāpšanos, tomēr Somijas korpusu bija aizkavējušas bavāriešu vienības. LA 2. un 6. korpusi bija cietis smagus zaudējumus un praktiski vairs nebija spējīgs izrādīt pretošanos, tādēļ P. Vitgenšteins uzskatīja savu uzdevumu par izpildītu⁷⁸⁰.

Tālāko notikumu attīstību Krievijas karaspēka labajā flangā ietekmēja vispārējie Krievijas karaspēka virspavēlniecības norādījumi. Tikko M. Kutuzovs saņēma ziņu par pretinieka atspiešanu no Daugavas labā krasta, viņš pavēlēja P. Vitgenšteinam, vajājot L. Sensiru, doties Borisovas virzienā ar mērķi savienot savus spēkus ar P. Čičagovu⁷⁸¹. Par svarīgu P. Vitgenšteina uzdevumu virspavēlnieks atzina LA galvenās daļas un L. Sensira apvienošanās nepieļaušanu. M. Kutuzovs, cerēja, ka 1. un Somijas korpusi varēs izjaukt Napoleona plānus par atkāpšanos no Smoļenskas caur Oršu vai Mogiļevu. Pēc šiem norādījumiem P. Vitgenšteins nosūtīja spēcīgu vienību vajāt L. Sensiru, kurš atkāpās uz D. LA 6. korpusa komandieris cerēja apvienot savus spēkus ar maršala K. Viktora 9. korpusu, kuram bija nosūtījis ziņu par savu neveiksmi⁷⁸². Lai nosegtu savu flangu pret E. Makdonaldu, P. Vitgenšteins atstāja pie Drujas 4 000 karavīru spēcīgu vienību ģenerālmajora Jegora Vlastova vadībā ar uzdevumu novērot LA 10. korpusu un Viļņas garnizonu, kā arī uzturēt sakarus ar Ķekavā izvietoto F. Levisu of Menāru.

⁷⁷⁸ М. И. Кутузов. Сборник документов. Т. 4. Ч. 2. – С. 188

⁷⁷⁹ P. Vitgenšteins vairākkārt bija ziņojis virspavēlniecībai par pontonu iztrūkumu korpusam, bet pat pēc jaunā plāna apstiprināšanas, kad tie viņam bija nepieciešami plāna realizācijai, pontoni netika iedalīti.

⁷⁸⁰ Отечественная война 1812 года. Т. XIX. – С. 265

⁷⁸¹ Там же. – С. 148

⁷⁸² *Saint-Cyr G. Mémoires pour servir a l'histoire militaire sous le directoire, le consulat et l'empire. T. III. – p. 197*; maršals K. Viktors bija saņēmis pavēli no Napoleona būt gatavam atbalstīt L. Sensiru vai Austrijas korpusu, atkarībā no tā, kādi būs apstākļi, tādēļ 9. (21.) oktobrī pameta Smoļensku, lai dotos uz savienošanos ar L. Sensiru, nosūtot daļu sava korpusa nostiprināties Vitebskā.

Jau 14. (26.) oktobrī I. Esens bija saņēmis ziņu par Polockas ieņemšanu un P. Vitgenšteina lūgumu turpināt līdzdarboties pretinieka atspiešanā no Daugavas līnijas. 1. korpusa komandieris bija pārliecināts, ka LA 10. korpuss drīz būs spiests pamest Kurzemi⁷⁸³. Šī informācija lika I. Esenam gaidīt E. Makdonalda reakciju uz notikumiem pie Polockas, tomēr LA 10. korpuss palika uz vietas. Aukstā laika iestāšanās, ledus veidošanās uz upēm un pretinieka aktivizēšanās padarīja LA 10. korpusa karavīriem aizvien grūtāku dienesta pienākumu izpildi. Savukārt E. Makdonaldu aizvien vairāk sāka uztraukt karaspēka izvietošana ziemas laikā, jo nebija sagatavotas ne atbilstošas vietas, ne pārtikas krājumi, ne pārējais dzīvei nepieciešamais⁷⁸⁴.

Uzturot sakarus ar J. Vlastovu, apslimušo F. Levisu of Menāru viņa postenī nomainījušais I. Veļjaminovs nosūtīja nelielu vienību uz Jaunjelgavu pretinieka tur savākto pārtikas rezervju iznīcināšanai⁷⁸⁵. Savukārt J. Vlastovs iebruka Vidzos un iznīcināja turienes krājumus. Plašākai I. Esena un P. Vitgenšteina sadarbībai tobrīd trūka regulāru sakaru. Turklāt Ķekavā izvietotās vienības oktobrī izjuta pārtikas trūkumu, jo Rīgas provianta depo nepietika transporta pieprasītā pārtikas daudzuma nogādāšanai. Šo jautājumu mēģināja risināt, izmantojot Daugavu, tomēr laivu kustību apgrūtināja rudens vēji un spēcīga straume. Transporta līdzekļu trūkums apgrūtināja arī slimo karavīru pārvešanu no Ķekavas uz Rīgu un malkas atgādāšanu no tuvējiem mežiem⁷⁸⁶. Neskatoties uz visām šīm grūtībām un to radītajiem darbības ierobežojumiem, krievu vienības turpināja traucēt LA 10. korpusa apgādi. Pārtikas, apģērba un siltu mitekļu trūkums šajā karaspēka daļā kļuva arvien izteiktāks⁷⁸⁷. To apstiprināja jau 1812. gada sākumā sākušās karavīru algu izmaksu aizkavēšanās, kas uztrauca virsniekus, jo varēja ietekmēt karavīru attieksmi pret dienestu⁷⁸⁸. Papildus šīm neērtībām krievu skrejlapīņās ziņoja par LA neveiksmēm un Napoleona atkāpšanos. Arī I. Esens centās informēt pretinieku par notiekošo un nosūtīja J. Jorkam vēstuli par iespējamo LA ielenkšanu Krievijā, piedāvājot arestēt maršalu E. Makdonaldu. Lai gan Prūsijas palīgkorpusa komandieris neatbildēja uz šo vēstuli, viņš nosūtīja to uz Berlīni, lai informētu civilās iestādes par Baltijas ģenerālgubernatora piedāvājumu⁷⁸⁹.

⁷⁸³ LVVA, 1. f., 12. apr., 607. l., 738. lp., 747. lp.

⁷⁸⁴ *Chuquet A.* 1812. *La Guerre de Russie, notes et documents.* Serie 1. – p. 111, p. 119; Serie 2. – p. 124; *Constantini.* *Le Maréchal Macdonald ... // Revue historique de l'armée – 1971 – № 2 – p. 68*

⁷⁸⁵ LVVA, 1. f., 12. apr., 604. l., 32. lp; Turpat, 607. l., 792. lp.

⁷⁸⁶ Turpat, 607. l., 756. lp., 774. lp.

⁷⁸⁷ *Seydlitz A.* *Tagebuch des Königlich Preußisches Armeekorps.* Bd. 2. – S.174

⁷⁸⁸ GStA PK, VI. HA NI Albrecht D. L., Nr. 20, Bl. 7, Bl. 37, Bl. 41, Bl. 51

⁷⁸⁹ *Seydlitz A.* *Tagebuch des Königlich Preußisches Armeekorps.* Bd. 2. – S. 180

P. Vitgenšteina atrašanās Polockā un viņa virzīšanās uz D apdraudēja LA sakarus, tādēļ 18. (30.) oktobrī netālu no Čašņikiem apvienojušies L. Sensira un K. Viktora spēki pārgāja uzbrukumā⁷⁹⁰. Kad Krievijas karaspēka 1. korpusa avangards ziņoja, ka atklājis kaujai gatavus franču spēkus, P. Vitgenšteins vēl nebija informēts par K. Viktora ierašanos un nolēma uzbrukt pretiniekam. 19. (31.) oktobrī krievu korpusa avangards sāka uzbrukumu un sadarbībā ar nedaudz vēlāk pienākušajiem F. Šteinheļa spēkiem padzina LA daļas no Čašņikiem. Tikai tobrīd P. Vitgenšteins uzzināja par K. Viktora ierašanos, tādēļ 1. korpusa neturpināja uzbrukumu un ļāva frančiem atkāpties⁷⁹¹. K. Viktors tobrīd nebija pārliecināts, ka krievu 1. korpusa turpinās viņu vajāt, un uzskatīja, ka tikpat labi tas var vērsties pret E. Makdonaldu vai doties pie P. Čičagova⁷⁹². LA 9. korpusa komandieris pieļāva, ka P. Vitgenšteinam turpinot vajāt LA 2. un 9. korpusu, E. Makdonaldam vajadzētu atstāt pie Rīgas dažus tūkstošus cilvēku un doties Dzisnas virzienā⁷⁹³. Arī N. Udino un viņa virsnieki uzskatīja, ka LA 10. korpusam labāks pielietojums atrastos, darbojoties pret P. Vitgenšteinu, nevis pie Rīgas⁷⁹⁴.

K. Viktora atkāpšanās no Vitebskas guberņas deva iespēju P. Vitgenšteinam nodibināt sakarus ar P. Čičagovu, kas gan līdz pat oktobra beigām neizdevās. J. Vlastova atstāšana pie Drujas, sakaru meklēšanas vienības izsūtīšana Borisovas virzienā, atsevišķu korpusa daļu izvietošana Polockā un Vitebskā sašķēla korpusu un mazināja tā kaujas spējas, tādēļ P. Vitgenšteins vērsās pie imperatora ar lūgumu pievienot viņa korpusam daļu Rīgas korpusa, lai varētu turpināt sekmīgi darboties pret LA⁷⁹⁵. Aleksandrs I neapmierināja P. Vitgenšteina lūgumu. No Rīgas korpusa tobrīd nevarēja atdalīt ievērojamus spēkus, jo LA 10. korpusa nebija sakauts un vēl joprojām atradās Kurzemes guberņas teritorijā.

---

⁷⁹⁰ *Fabry G.* Campagne de 1812. Documents relatifs à l'aile gauche, 20 août-4 décembre, IIe, VIe, IXe corps. – p. 134

⁷⁹¹ Отечественная война 1812 года. Т. XVII. – С. 88; Там же. Т. XIX. – С. 266

⁷⁹² *Fabry G.* Campagne de 1812. Documents relatifs à l'aile gauche, 20 août-4 décembre, IIe, VIe, IXe corps. – p. 135

⁷⁹³ Ibid. – p. 140

⁷⁹⁴ Ibid. – p. 157, p. 103

⁷⁹⁵ Отечественная война 1812 года. Т. XIX. – С. 269

3.3. Atkāpšanās laikā līdz Krievijas impērijas robežai (1812. gada novembris – decembris)

Vispārējais stāvoklis

LA galvenie spēki tuvojās Smoļenskai 28. oktobrī (9. novembrī). Tur Napoleons bija cerējis apturēt atkāpšanos, pārkārtot savas vienības, kurās vēl bija ap 37 000 kaujasspējīgu vīru, no tiem 1 800 kavalēristi, un nodrošināt to apgādi⁷⁹⁶. Šai iecerei nebija lemts piepildīties. Smoļenskā ne tikai nepietika telpu karavīru izvietošanai, bet arī pārtikas viņu pabarošanai. Dažu dienu laikā Napoleons saņēma ziņas par M. Kutuzova virzīšanos caur Jeļņu uz Krasniju un par Vitebskas garnizona kapitulāciju. LA izrādījās apdraudēta no visām pusēm. Franču imperators pieņēma lēmumu steidzināt savu vienību iziešanu no pilsētas 2. (14.) novembrī, lai caur Krasniju izietu uz Oršu.

Krievijas armija vajāja LA uzmanīgi, jo M. Kutuzovu uztrauca Napoleona iespēja virzīt franču karaspēku uz savienošanos ar kādu no flangiem. Abu karojošo pušu karavīriem trūka ziemas drēbju, apavu un pārtikas. Krievijas virspavēlniecībai kopumā tobrīd bija grūti noteikt Napoleona nodomus, jo operatīvās informācijas ievākšanu par pretinieku kavēja apkārt esošie dezertieri un novembra sākumā iestājies atkusnis, kas apgrūtināja kavalērijas darbību. Kopumā krievi bija tuvu tam, lai realizētu Pēterburgas plāna mērķi – ielenkt LA pie Borisovas. Historiogrāfijā atzīst, ka plāna izpilde bija atkarīga no visu iesaistīto karaspēka daļu saskaņotas darbības, bet tieši tas izrādījās visgrūtākais uzdevums⁷⁹⁷.

3. un Donavas armiju komandēšanu pārņēmušais P. Čičagovs bija ilgu laiku uzkavējies Brestļitovskā, jo vienu pēc otra saņēma M. Kutuzova un Aleksandra I pavēles. Tālākās savas darbības admirālis saskaņoja ar t. s. Pēterburgas plānu⁷⁹⁸. Minsku P. Čičagovs ieņēma 4. (16.) novembrī un divas dienas vēlāk atklāja tiešus sakarus ar P. Vitgenšteinu⁷⁹⁹.

P. Vitgenšteinam M. Kutuzovs uzdeva ar F. Šteinheļa spēkiem vajāt L. Sensiru, ja tas dodas Borisovas virzienā, bet 1. korpusam tuvoties Krievijas armijai⁸⁰⁰. Plāna realizēšanu izjauca LA 9. korpusa parādīšanās. Maršals K. Viktors no Napoleona bija saņēmis stingrus rīkojumus ne tikai aizkavēt P. Vitgenšteinu, kurš tobrīd apdraudēja LA aizmuguri, bet arī

⁷⁹⁶ *Ségur Ph. P.* Histoire de Napoléon et de la Grande Armée pendant l'année 1812. T. II. – p. 222

⁷⁹⁷ *Безотосный В. М.* Разведка и планы сторон в 1812 году. – С. 140; *Михайловский-Данилевский [А.]* Описание Отечественной войны 1812 года. Ч. III. – С. 33 – 34

⁷⁹⁸ P. Čičagovs sadalīja savus spēkus divās daļās; pirmo viņš atstāja darboties pret Austrijas korpusu, sedzot Volīniju un Podoliju, kamēr otru daļu sagatavoja uzbrukumam Minskai, kas tobrīd bija viena no lielākajām LA aizmugures bāzēm ar 2 000 000 pārtikas devām.

⁷⁹⁹ Отечественная война 1812 года. Т. XVII. – С. 91

⁸⁰⁰ М. И. Кутузов. Сборник документов. Т. 4. Ч. 2. – С. 385, С. 553

atspiest krievus atpakaļ uz Daugavas labo krastu. Tā tiktu novērstas briesmas ne tikai LA, bet arī tās 10. korpusa flangam⁸⁰¹. Francijas imperators uzskatīja, ka pēc P. Vitgenšteina sakaušanas LA varētu pārziemot līnijā gar Daugavu un Dņepru, atjaunot miera piedāvājumu Krievijai un, ja nepieciešams, 1813. gadā apdraudēt Pēterburgu⁸⁰². Daži vēsturnieki uzskata, ka šis plāns vairs nebija īstenojams un ka Napoleons vai nu bija ļoti slikti informēts par Krievijas karaspēka izvietojumu, vai arī mēģināja sevi un citus⁸⁰³.

Izpildot Napoleona pavēli, 1. un 2. novembrī (13. un 14.) Viktors uzbruka P. Vitgenšteina kreisajam flangam netālu no Čašņikiem, bet nesekmīgi un atkāpās, zaudējot ap 3 000 cilvēku. Lai gan uzvarējis, P. Vitgenšteins bija spiests līdz pat 9. (21) novembrim apstāties Čašņikos, aizkavēt M. Kutuzova pavēles izpildi un tālāku virzīšanos, jo viņa tuvumā atradās LA 10. korpus, nelielas 2. un 6. korpusa daļas un 9. korpus. Šādos apstākļos P. Vitgenšteins vērsās pie M. Kutuzova ar ierosinājumu iesaistīt viņa korpusu pretinieka izdzīšanā no Kurzemes un Viļņas guberņas, tomēr virspavēlnieks uzskatīja par piemērotāku iesaistīt P. Vitgenšteinu LA ielenkšanā pie Berezinas⁸⁰⁴.

Krievijas karaspēka flangiem atrodoties aprakstītajās pozīcijās, 3. (15.) novembrī M. Kutuzovs tuvojās Krasnijai, nezinot, ka no Smoļenskas puses tuvojas LA. Aizsākās sadursmes, kuras turpinājās līdz 6. (18.) novembrim. Lai gan Napoleonam izdevās izvest savas vienības uz Oršas ceļa, viņš zaudēja ap 10 000 karavīru kritušajos un ap 20 000 sagūstītajos⁸⁰⁵.

Tuvojoties Oršai ar 25 000 karavīru un praktiski funkcionēt nespējīgu artilēriju un kavalēriju, Napoleons uzzināja par K. Viktora sakāvi un P. Čičagova ieiešanu Minskā. Flangu stāvoklis lika viņam atmet ideju par savienošanos ar K. Viktora spēkiem un uzbrukumu P. Vitgenšteinam par labu forsētai virzībai uz Borisovu, lai neļautu sevi pilnībā ielenkt (karaspēku izvietojumu šajā laikā sk. pielikumā Nr. 21)⁸⁰⁶. Napoleons pameta Oršu 9. (21.) novembrī, lai vestu LA paliekas uz Borisovu, kuru jau bija ieņēmis P. Čičagovs. Turpmākās nedēļas laikā, līdz 17. (29.) novembrim, LA vienības atspieda P. Čičagovu no Borisovas, apturēja P. Vitgenšteina virzīšanos, izveidoja vairākus tiltus pār

⁸⁰¹ *Chuquet A.* 1812. *La Guerre de Russie, notes et documents. Serie 1.* – p. 120

⁸⁰² *Ségur Ph. P.* *Histoire de Napoléon et de la Grande Armée pendant l'année 1812.* T. II. – p. 135

⁸⁰³ *Bernhardi T.* *Denkwürdigkeiten.* Bd. 2. – S. 312; *Михайловский-Данилевский [А.]* *Описание Отечественной войны 1812 года.* Ч. III. – С. 417

⁸⁰⁴ М. И. Кутузов. *Сборник документов.* Т. 4. Ч. 2. – С. 394; *Отечественная война 1812 года.* Т. XVII. – С. 93; Там же. Т. XIX. – С. 192

⁸⁰⁵ М. Kutuzovs izvairījās no Krievijas karaspēka pamatmasas iesaistīšanas sadursmēs, ko viņam vēlāk pārmeta karu vēstures pētnieki, uzskatot, ka M. Kutuzovs zaudēja iespēju pilnībā iznīcināt Napoleona armiju (*Bernhardi T.* *Denkwürdigkeiten.* Bd. 2. – S. 315 – 317, S. 336; *Троцкий Н.* 1812. *Великий год России.* – С. 279 – 284)

⁸⁰⁶ *Ségur Ph. P.* *Histoire de Napoléon et de la Grande Armée pendant l'année 1812.* T. II. – p. 260

Berezinu un pārcēlās pār to, izvairoties no ielenkuma⁸⁰⁷. Atkāpšanos uz Viļņu turpināja 10 000 karavīru. Pusceļā uz to Napoleons pameta savu karaspēku, lai dotos uz Parīzi, atstājot pavēli maršalam J. Mjurā noturēties Viļņā un Kauņā. Ja Krievijas karaspēks turpinātu uzbrukt, LA varēja atkāpties aiz Nemunas.

Krievijas karaspēka virspavēlniecības plāns par LA ielenkšanu nebija realizējies. LA panākumos pie Berezinas M. Kutuzovs sākotnēji vainoja P. Čičagovu, vēlāk arī P. Vitgenšteinu⁸⁰⁸. Tomēr jāņem vērā, ka ziņas par pretinieku krievu komandieriem bija nepilnīgas, sakari ar M. Kutuzovu – lēni. Lai ielenkšana izdotos, bija nepieciešama visu triju Krievijas karaspēka grupējumu cieša savstarpēja sadarbība. Neveiksmes pamatā bija globālāki iemesli, kuri saistāmi ar Pēterburgas plāna izpildes grūtībām un kuri iespaidoja visu korpusu darbību:

- 1) plāns bija izstrādāts, balstoties uz maldīgu priekšstatu par krievu uzvaru pie Borodinas, kuru bija radījuši M. Kutuzova pārsteidzīgie ziņojumi un pārliecība, ka LA pēc kaujas atkāpsies uz Smoļensku vai kādu laiku būs spiesta palikt savās pozīcijās un atgūties no sakāves;
- 2) plāns bija izstrādāts bez saskaņošanas ar M. Kutuzovu un bez jaunākās operatīvās informācijas par pretinieku;
- 3) pavēļu dublēšanās dēļ plāna izpilde bija novēlota;
- 4) plāns neparedzēja skaidru uzdevumu M. Kutuzova vadītajai 1. un 2. armijai, tādēļ pēc Pēterburgas plāna darboties varēja tikai abi flangi.

Neskatoties uz to, ka plāns netika izpildīts, 1812. gada kara historiogrāfija viennozīmīgi uzsver izšķirošo Krievijas karaspēka flangu un tajos iesaistīto rezervju lomu šinī kara posmā, jo to darbība neļāva Napoleonam apstādināt LA un to sakārtot⁸⁰⁹. Kā atzinis militārais teorētiķis K. Klauzevics, flangu operācijām ir būtiska nozīme tad, kad pretinieka operāciju līnija ir ļoti gara un pretinieka teritorija atrodas abās tās pusēs. Tad arī nelielu partizānu vienību uzbrukumi rada pietiekamus draudus, lai līnijas segšanai nāktos izmantot

---

⁸⁰⁷ *Безотосный В. М.* Разведка и планы сторон в 1812 году. – С. 141

⁸⁰⁸ М. И. Кутузов. Сборник документов. Т. 4. Ч. 2. – С. 422; Balstoties uz M. Kutuzova štāba materiāliem, arī XIX gs., XX gs. sākuma un padomju historiogrāfijā nostiprinājās tradīcija visas kļūdas pierakstīt flangu komandieriem (*Жилин П. А.* Контрнаступление Кутузова в 1812 году. – С. 182; *Военский К.* Предисловие // *Военский К.* Отечественная война 1812 года в записках современников. – С. II; *Троицкий Н.* 1812. Великий год России. – С. 293 – 296)

⁸⁰⁹ *Безотосный В. М.* Разведка и планы сторон в 1812 году. – С. 127 – 128, С. 149; *Троицкий Н.* 1812. Великий год России. – С. 264; *Labauve E.* Relation circonstanciée de la campagne de Russie en 1812. – p. 310, p. 361; *Chambray [G.]*. Histoire de l'expédition de Russie. T. 1. – p. 433

ievērojamus spēkus un līdz ar to vājināt galvenos⁸¹⁰. LA aizmugure nebija sakārtota, un historiogrāfija to atzīst par galveno LA sabrukuma iemeslu⁸¹¹.

Sākot ar 22. novembri (4. decembri), LA paliekas sāka ierasties Viļņā. Maršals J. Mjurā 26. novembrī (8. decembrī) nolēma atkāpties no Viļņas, jo viņa rīcībā bija 9 000 cīnīties spējīgu karavīru, pilsētai tuvojās kazaku vienības, un LA nespēja tās aizkavēt. Iegājis Kauņā, viņš nolēma turpināt atkāpšanos, un 1. un 2. (13. un 14.) decembrī LA šķērsoja Nemunas upi un pameta Krievijas teritoriju⁸¹².

Sekojošiem frančiem, 28. novembrī (10. decembrī) P. Čičagova avangards iegāja Viļņā. Drīz pēc tam Viļņā ieradās arī P. Vitgenšteins un M. Kutuzovs, kurš uzskatīja, ka Krievijas karaspēkam jāapstājas, jāsakārtojas un jāsaņem atpalikušās vienības⁸¹³. Virspavēlnieks sastādīja jaunu karaspēka darbības plānu. Tā pamatprincipi bija sekojoši:

- 1) M. Platova kazaki un P. Čičagova 3. armija turpina vajāt LA Kauņas virzienā;
- 2) vairāki korpusi dodas aizkavēt Austrijas korpusa došanos uz Prūsiju vai Varšavu;
- 3) P. Vitgenšteins dodas Ukmerģes un Raseiņu virzienā, lai ielenktu E. Makdonaldu;
- 4) F. Leviss of Menāra vienība apvienojas ar P. Vitgenšteinu, piedaloties E. Makdonalda ielenkšanas operācijā no Z puses (karaspēku virzību 1812. gada decembrī sk. pielikumā Nr. 22)⁸¹⁴.

Ja LA izdotos pāriet Nemunu, P. Čičagovam bija jāgriežas Varšavas virzienā, lai varētu „rīkoties pēc apstākļiem”⁸¹⁵. M. Kutuzovs nebija informēts par E. Makdonaldam pieejamo spēku lielumu, tādēļ gan M. Platovam, gan P. Čičagovam bija vēlēts sadarboties ar P. Vitgenšteinu un pilnībā novērst LA 10. korpusa sakarus ar citām LA daļām. E.

⁸¹⁰ Clausewitz C. Hinterlassene Werke über Krieg und Kriegführung. Bd. 7. – S. 17

⁸¹¹ Steidzoties pakaļ Krievijas karaspēkam, Napoleons bija spējīgs iekārtot kārtīgus depo tikai Viļņā un Smoļenskā (mazākus – Minskā, Grodņā, Mogiļevā un Vitebskā); viņa aizmugurē trūka pārtikas noliktavu, hospitāļu un garnizonu; Lietuvas un Baltkrievijas teritorijā Napoleons bija atstājis 5 – 6 korpusus savu flangu segšanai un aizmugures funkciju nodrošināšanai; sākot no Smoļenskas līdz Maskavai (380 km) LA kontrolēja tikai 20 – 30 km abpus ceļa; apdzīvotās vietās bija izvietotas kombinētas atpalikušo un izveseļojušos karavīru vienības, kas nekur nepārsniedza divīzijas lielumu; provianta piegādes, atpalikušo un izveseļojušos pārvietošana, slimo, savainoto un gūstekņu pārsūtīšana nebija droša; turklāt iedzīvotāju attieksme pret Napoleona iebrukumu agrākās Polijas zemēs atšķīrās no vecajām krievu zemēm, kuru iedzīvotāji izrādīja daudz mazāku pretimnākšanu LA karavīriem (*Thiers L.-A. Histoire du Consulat et de l'Empire. T. 14. – p. 6; Попов А. И. Великая армия в России. Погоня за миражем. – С. 8, С. 151; Щепкин Е. От Вильны до Смоленска. Взятие Смоленска // Отечественная война и русское общество. Т. III. – С. 193; Уланов В. Организация управления в занятых французами русских областях // Отечественная война и русское общество. Т. IV. – С. 123 – 124; Бутурлин Д. История нашествия императора Наполеона на Россию в 1812-м году. Ч. 2. – С. 8).*

⁸¹² Там же. – С. 549; *Chuquet A. 1812. La Guerre de Russie, notes et documents. Serie 1. – p. 255*

⁸¹³ Ieejot Viļņā, 1. un 2. armijā bija 27 464 karavīri un 200 artilērijas ieroči, P. Čičagova spēkos – 24 488 karavīri un 156 artilērijas ieroči, P. Vitgenšteinam un F. Šteinhelim – 34 493 karavīri un 177 artilērijas ieroči (M. И. Кутузов. Сборник документов. Т. 4. Ч. 2. – С. 551 – 553).

⁸¹⁴ Там же. – С. 495 – 496; Отечественная война 1812 года. Т. XIX. – С. 218 – 219

⁸¹⁵ М. И. Кутузов. Сборник документов. Т. 4. Ч. 2. – С. 581

Makdonalda spēki bija pēdējais LA korpuss Krievijā (par tā darbībām novembrī un decembrī sk. tālākā tekstā), pārējiem 1812. gada karš bija beidzies.

Rīga Krievijas karaspēka labajā flangā

1812. gada oktobra beigās Rīgas korpusā notika komandiera maiņa. 23. oktobrī (4. novembrī) Rīgā ieradās jaunieceltais Baltijas ģenerālgubernators F. Pauluči⁸¹⁶. Tas bija 33 gadus vecs itāļu izcelsmes aristokrāts, kurš bija pārgājis Krievijas dienestā 1807. gadā, piedalījies karos pret turkiem un zviedriem, 1810. gadā ieguvis ģenerālleitnanta pakāpi un nedaudz vēlāk kļuvis arī par ģenerāladjutantu. 1812. gada kara sākumā uz īsu laiku F. Pauluči bija iecelts par 1. rietumu armijas štāba priekšnieku, bet nesaskaņu dēļ ar M. Barklaju de Tolli atstādināts no amata, aizbildinoties ar veselības stāvokli. Pateicoties sava rakstura tiešumam, F. Pauluči no amerikāņu vēsturnieka Keita Kērtisa iemantojis apzīmējumu „*apdāvināts nemiera cēlājs*”⁸¹⁷. Savukārt britu admirālis T. Martins savā sarakstē ar flotes vadību piemin arī F. Pauluči izjusto „*nelabojamo riebumu pret frančiem*”⁸¹⁸.

Dažu dienu laikā pēc F. Pauluči ierašanās I. Esens nokārtoja formalitātes un nodeva jaunajam ģenerālgubernatoram komandu pār cietoksni un karaspēka vienībām⁸¹⁹. Vienlaicīgi komandants I. Emme lūdza imperatoram pārcelt viņu uz aktīvo armiju, bet saņēma atteikumu ar pamatojumu, ka viņa klātbūtne nepieciešama Rīgā⁸²⁰. Līdz ar to citas izmaiņas cietokšņa un korpusa vadībā nenotika. Kad F. Pauluči apzināja sev pakļautos spēkus, viņš atklāja, ka pēc dokumentiem Rīgas korpusā bija nedaudz vairāk par 28 000 cilvēku, bet tikai ap 18 000 no viņiem atradās ierindā⁸²¹. Ap 7 500 karavīru gulēja hospitāļos ar dažādām slimībām, pārējie bija ievainoti vai pazuduši kaujās. Neilgi pirms jaunā ģenerālgubernatora ierašanās Rīgu sargājošos karavīrus bija skārusi tīfa epidēmija, ar kuru ārsti vēl nebija tikuši galā. Lai kompensētu slimības radītos zaudējumus, uz Rīgu bija atsūtīti rekrūšu papildinājumi, ar kuru formēšanu sāka nodarboties I. Pauluči⁸²².

⁸¹⁶ РГВИА, Ф. 1, Оп. 1/153^a, Св. 12, Д. 1419, Л. 26

⁸¹⁷ Curtis C. The War of the Two Emperors: The Duel between Napoleon and Alexander: Russia, 1812. – p.118

⁸¹⁸ Hamilton R. V. Letters and Papers of Admiral of the Fleet Sir Thos. Byam Martin. Vol. 2. – p. 225

⁸¹⁹ LVVA, 1. f., 12. apr., 604. l., 33. lp; Turpat, 609. l., 265. lp.

⁸²⁰ Turpat, 595. l., 1. lp.

⁸²¹ F. Pauluči norādīja savos ziņojumos, ka viņam pakļautajās vienībās ir daudz nedrošu un fiziski vāju cilvēku, lielākā daļa no tautām, kuras maz spējīgas karot – lietuviešiem, igauņiem, latviešiem un somiem; viņš uzskatīja, ka ar šīm vienībām nevar operēt atklātā kaujaslaukā bez papildspēkiem vai citu armijas daļu atbalsta (Тимченко-Рубан Г. Рига и рижский отряд в октябре – декабре 1812 г. // Военный Сборник. – 1906. - № 1 – С. 27 – 28).

⁸²² F. Pauluči veidoja divu bataljonu pulkus (*сводный полк*), kuros centās salikt gan rekrūšus, gan pieredzējušos karavīrus.

Pēc oktobra sadursmēm kaujas laukā un Polockas nonākšanas krievu kontrolē LA 10. korpuss bija vienīgais, kurš saglabāja savas pozīcijas pie Daugavas. Maršalam E. Makdonaldam no štāba ziņoja, ka drīz N. Udino un K. Viktora apvienotie spēki atgūs zaudētās pozīcijas, tādēļ LA 10. korpusam nav jāmaina savs izvietojums⁸²³. Pēc I. Pauluči pieejamām ziņām LA 10. korpusā bija 18 986 prūšu, 2 8000 bavāriešu, 2 800 vestfāliešu un 8 400 poļu. Neskaitot aplenkuma artilēriju, E. Makdonalda rīcībā bija 16 artilērijas ieroči (realitātē vairāk)⁸²⁴. Lai taupītu spēkus un nelielās apšaudēs neizniekotu karavīru dzīvības, prūši bija ierobežojuši savu patruļu skaitu un krievu patruļu aktīvas darbības dēļ bija pastiprinājuši savu pozīciju Jaunjelgavā.

Tālāku notikumu attīstību pie Rīgas noteica blakus esošo korpusu stāvoklis. P. Vitgenšteinam vajājot K. Sensiru, bija apdraudēta krievu 1. korpusa aizmugure. Ja E. Makdonalds saņemtu pavēli doties Polockas virzienā un uzbrukt P. Vitgenšteinam, kamēr K. Viktors viņam uzbruktu frontāli, krievu 1. korpuss varēja nonākt neizdevīgā situācijā. Pastāvot šiem draudiem, F. Pauluči no Pēterburgas saņēma rīkojumu pastiprināti vērot LA 10. korpusa pārvietošanos un nekavējoties uzbrukt, ja tiktu pamanīta LA 10. korpusa virzīšanās gar Daugavu uz Polocku⁸²⁵. Lai piesaistītu E. Makdonalda uzmanību un pacenstos nodibināt sakarus ar J. Vlastovu, F. Pauluči oktobra beigās saplānoja uzbrukumu Krustpils un Jaunjelgavas virzienā. Krievu spēkus viņš paredzēja virzīt pa abiem Daugavas krastiem uz Krustpili un Jaunjelgavu, bet atsevišķu vienību – uz Valli, lai citas LA 10. korpusa daļas nevarētu sniegt atbalstu Jaunjelgavā izvietotajai vienībai. 1. (13.) novembrī Rīgas garnizons uzsāka uzbrukumu:

- 1) gar labo Daugavas krastu 1 900 karavīru lielu vienību vadīja pulkvedis Aleksandrs Rīdingers, un tā virzījās uz Krustpili;
- 2) gar kreiso Daugavas krastu Jaunjelgavas virzienā 1 300 karavīrus komandēja majors Bojarinovs;
- 3) majors Jeļistratovs ar 1 600 karavīriem virzījās uz Valli;
- 4) neliela vienība veica demonstrāciju pret Olaini⁸²⁶.

Pēc sadursmes ar 800 bavāriešu kājnieku vienību un trim prūšu eskadroniem Bojarinovs ieņēma Jaunjelgavu, no kuras pretinieks atkāpās Jēkabpils virzienā⁸²⁷. Savukārt A. Rīdingers devās uz Krustpili un ieņēma to 3. (15.) novembrī. Apzinājis izveidojušos

⁸²³ Seydlitz A. Tagebuch des Königlich Preußisches Armeekorps. Bd. 2. – S. 188

⁸²⁴ Военский К. Акты ... Т. 2. Балитийская окраина в 1812 году. – С. 337

⁸²⁵ Отечественная война 1812 года. Т. XX. – С. 38

⁸²⁶ РГВИА, Ф. 846, Оп. 16, Д. 3511, Л. 15; Отечественная война 1812 года. Т. XX. – С. 167

⁸²⁷ РГВИА, Ф. 846, Оп. 16, Д. 3511, Л. 26об – 27

situāciju, maršals E. Makdonalds nolēma atgūt zaudētās pozīcijas. Viņš pavēlēja sūtīt no Iecavas Ž. Bašelū, K. Hīnerbeinu un H. Hornu ar 4 000 kājnieku, 500 jātnieku un 24 artilērijas ieročiem Ķekavas un Baldones virzienā. Operācijas mērķis bija aizšķērsot pie Ķekavas izvietotajam F. Levisam of Menāram (ar 2 000 kājnieku un 100 kavalēristiem) atkāpšanās ceļu uz Rīgu. Tajā pašā laikā ģenerālleitnants F. Massenbahs dotos uz Jaunjelgavu, bet J. Jorks – caur Olaini uz Plakancienu⁸²⁸. Savukārt pats E. Makdonalds ar spēcīgu vienību izvietotos Iecavā. Izpildot maršala pavēli, Ž. Bašelū un H. Horns veiksmīgi atspieda krievus no Ķekavas un pa vairākiem ceļiem devās Jaunjelgavas virzienā. Majoram Jeļistratovam tikai uz īsu brīdi izdevās aizkavēt pretinieku pie Valles. 7. (19.) novembrī LA 10. korpusa daļas tuvojās Jaunjelgavai un uzbruka Bojarinovam, kurš steigšus atkāpās no pilsētas. No abām pusēm apdraudētajām krievu vienībām izdevās izvairīties no pilnīgas aplenkšanas, šķērsojot Daugavu pa ledu un atkāpjoties uz Rīgu. Pie Olaines sadursmes gandrīz nenotika, jo, tuvojoties prūšu daļām, krievi atkāpās. F. Pauluči bija cerējis, ka F. Levisa of Menāra atkāpšanos uz Rīgu varētu aizkavēt papildspēku pienākšana. Tādēļ viņš lūdza atbalstu 1. korpusa komandierim P. Vitgenšteinam. F. Pauluči uzskatīja, ka kopīgiem spēkiem viņiem izdotos atspiest E. Makdonaldu no viņa pozīcijām un apdraudēt Šauļus un Ukmerģi. Tomēr 1. korpusa komandieris tobrīd nevarēja nosūtīt F. Pauluči palīdzību, jo bija iesaistīts kaujās ar K. Viktoru pie Čašņikiem un, kā iepriekš minēts, M. Kutuzovs noraidīja viņa ierosinājumu pagriezt 1. korpusu pret E. Makdonaldu⁸²⁹.

Uzbrukuma laikā Jaunjelgavai F. Pauluči zaudēja pāri par 1 000 karavīru. Lielākā daļa no viņiem, pat veseli bataljoni, nonāca gūstā. Tikmēr pretinieka zaudējumi nepārsniedza 100 cilvēku. LA 10. korpusa bija padzinis krievus no Daugavas kreisā krasta posmā no Ķekavas līdz Jaunjelgavai, tomēr E. Makdonalda iecere ielenkt un sakaut F. Levisu of Menāru nebija īstenojusies. Maršals tajā vainoja atsevišķus prūšu virsniekus, tā saasinot attiecības starp franču un prūšu virsniekiem⁸³⁰. Neskatoties uz zaudējumu kaujā, F. Pauluči bija izdevies pievērst E. Makdonalda uzmanību Rīgas korpusam, un LA 10. korpusa netraucēja citu Krievijas armijas daļu darbību. Īpaši būtiski tas bija P. Vitgenšteina korpusam, kura aizmugure pret LA 10. korpusu nebija nosepta. Jāatzīmē, ka šajā laikā E. Makdonalds, L. Sensirs un K. Viktors nebija pietiekami informēti par LA vispārējo stāvokli. Viņi zināja tikai to, ka Napoleons pametis Maskavu, lai atkāptos un atrastu piemērotu izvietojumu

---

⁸²⁸ Seydlitz A. Tagebuch des Königlich Preußisches Armeekorps. Bd. 2. – S. 185

⁸²⁹ РГВИА, Ф. 846, Оп. 16, Д. 3516, Л. 58

⁸³⁰ Kriegsgeschichtliche Einzelschriften. – S. 540; Souvenirs du Maréchal Macdonald, duc de Tarente. – p. 182

sakaru uzturēšanai ar flangiem un palikšanai uz ziemu⁸³¹. Pēc LA 2. un 6. korpusa atkāpšanās no Polockas Č. Granžāna 7. divīzijai bija zudusi saskare ar šiem spēkiem un P. Vitgenšteinu, tādēļ tā nekādi neiespaidoja cīņas starp tiem. Nošķirtību no pārējās karadarbības zonas vēl vairāk palielināja apstākļi, ka pēc kaujas pie Jaunjelgavas E. Makdonalds atsauca M. Radzivilu no Daugavpils un izvietoja viņa komandētos spēkus Ilūkstē, kamēr pārējās 7. divīzijas brigādes sakoncentrējās ap Staļģeni, kur atradās arī E. Makdonalda štābs. Diez vai E. Makdonalds, L. Sensirs un K. Viktors varēja mainīt kopējo kara gaitu, tomēr neapstrīdams ir fakts, ka starp viņu komandētajiem korpusiem atradās tikai P. Vitgenšteina 30 000 un F. Šteinheļa 10 000 karavīru, kurus, LA vismazāk cietušajiem korpusiem savstarpēji sadarbojoties, būtu iespējams sakaut.

Pēc aprakstītajām sadursmēm starp Rīgas un LA 10. korpusu iestājās relatīvs klusuma periods aktīvajā karadarbībā, izņemot nelielas priekšposteņu sadursmes. LA 10. korpusi izvietojās savās iepriekšējās pozīcijās. Aukstā laika iestāšanās saasināja apgādes problēmas. Turklāt karavīriem aizvien vairāk sāka trūkt silta apģērba. Viņi nesaņēma alkoholu, kas viņus sasildītu, tādēļ pieauga apaukstēšanās gadījumi (prūšu divīzijas skaitlisko sastāvu sk. Tabulā 3.3). Aizvien grūtāk bija nodrošināt pietiekami daudz furāžas zirgiem, tāpat kā tās transportēšanu⁸³². Aprakstītās problēmas atstāja negatīvu iespaidu uz franču un prūšu savstarpējām attiecībām. Īpaši asa kļuva E. Makdonalda un J. Jorka vārdu apmaiņa⁸³³. Vēl lielāku prūšu neapmierinātību izpelnījās maršala lēmums daļu Iecavā izvietoto vienību nodot Ž. Bašelū komandā, lai gan pirms tam tās bija komandējis K. Hīnerbeins.

Tabula 3.3

27. divīzijas skaitliskais sastāvs 1812. gada novembra beigās⁸³⁴

	Virsnieki	Apakšvirsnieki un ierindnieki	Zirgi
Pēc štatu saraksta	564	18 022	3 622
Savainoti	28	656	12
Slimi	52	1 773	118
Trūkst	28	594	304
Arestā	2	22	0
Ierindā	454	15 017	3 188

⁸³¹ *Ségur Ph. P.* Histoire de Napoléon et de la Grande Armée pendant l'année 1812. T. II. – p. 418

⁸³² Kriegsgeschichtliche Einzelschriften. – S. 543 – 544

⁸³³ *Seydlitz A.* Tagebuch des Königlich Preußisches Armeekorps. Bd. 2. – S. 213 – 219; *Constantini.* Le Maréchal Macdonald ... // Revue historique de l'armée – 1971 – № 2 – p. 65

⁸³⁴ *Seydlitz A.* Tagebuch des Königlich Preußisches Armeekorps. Bd. 2. – S. 227

Savukārt Baltijas ģenerālgubernators F. Pauluči pievērsās vairāku Rīgas cietokšņa jautājumu kārtošanai, jo ziemas iestāšanās mainīja atsevišķu aizsardzības elementu izmantošanas iespējas. Aukstajā laikā samazinājās aplenkuma draudi cietoksnim, jo bija apgrūtināta zemes darbu veikšana un artilērijas pārvietošana. Tas gan nenozīmēja, ka Rīgas aizstāvji varēja mazāk uzmanības pievērst aizsardzības nodrošināšanai. Tieši pretēji. Samazinoties izdevīgiem apstākļiem aplenkuma veikšanai, pieauga triecienuzbrukuma draudi⁸³⁵. Iestājies gadalaiks neitralizēja tādu Rīgas aizsardzības sastāvdaļu kā ūdens šķēršļus. Aizsalstot purviem un upēm, palika nenosegtas līdz tam uzbrukumam nepieejamas zonas. Šis apstāklis izsauca ne tikai atsevišķu nocietinājumu elementu pārbūvi un artilērijas pārkārtošanu uz nocietinājumiem, bet arī priekšposteņu ķēdes pārplānošanu (to pašu veica arī prūši), jo Rīgas drošībai bija ārkārtīgi svarīgi savlaicīgi konstatēt pretinieka pārceļšanos pa agrākajiem ūdens šķēršļiem⁸³⁶. Pastiprināta uzmanība tika pievērsta sardzes un patruļu dienesta nodrošināšanai Pārdaugavā. Atbildīgajiem virsniekiem korpusa vadība izsniedza īpašas instrukcijas un pavēlēja veikt izskaidrojošo darbu karavīru vidū par sardzes dienesta nozīmi un izpildes kārtību. Rīgas arsenālā tika izgatavots liels skaits rokas granātu, un garnizona karavīrus apmācīja ar tām rīkoties. Aizsala ne tikai purvi, bet arī pilsētas grāvis un pakāpeniski arī Daugava. Tā kā tie bija būtiski aizsardzības elementi, F. Pauluči noorganizēja ledus ciršanas pasākumus ap Rīgas cietoksni⁸³⁷. Par pilsētas grāvja attīrīšanu bija atbildīga pilsēta, tāpat kā par pastāvīgu nocietinājumu laistīšanu ar ūdeni. Tās rezultātā izveidojās ledus pārklājums un padarīja nocietinājumus nepieejamākus pretinieka karavīriem. Savukārt ledus izciršanu ap 18 pie Rīgas un 10 pie Daugavgrīvas izvietotajām lielgaballaivām veica jūras spēku karavīri⁸³⁸. Šis pasākums bija nepieciešams ne tikai tādēļ, lai daļēji saglabātu šķērslī starp abiem Daugavas krastiem, bet arī tādēļ, lai uzbrukuma gadījumā būtu iespējams transportēt pa ūdeni karaspēka vienības un artilēriju. Ledus ciršana prasīja regulāru un laikietilpīgu darbu. Sākotnēji izcirstos gabalus matroži pludināja zem pārējā ledus, tomēr tas padarīja ledu biezu, tādēļ vēlāk F. Pauluči pavēlēja ledus gabalus vilkt no upes ārā ar tīkliem⁸³⁹. Ledus ciršanu sarežģīja arī tas, ka bija nepieciešams vietām

⁸³⁵ Тимченко-Рубан Г. Рига и рижский отряд в октябре – декабре 1812 г. – С. 32

⁸³⁶ Военский К. Акты ... Т. 2. Балтийская окраина в 1812 году. – С. 368; LVVA, 3. f., 5. apr., 1469. l., 67. – 68. lp., 78. – 81. lp; Turpat, 5757. f., 1. apr., 55. l., 11. lp.

⁸³⁷ LVVA, 749. f., 6. apr., 632. l., 546. lp., 549. lp., 606. lp.

⁸³⁸ Turpat, 3. f., 5. apr., 1469. l., 5. lp., 15. lp.

⁸³⁹ Turpat, 117. lp.

saglabāt stabilu ledus klājumu starp cietoksni un Pārdaugavu, lai garnizons varētu pārvietoties no viena krasta uz otru, jo ziemas laikā tilts pār Daugavu bija noņemts⁸⁴⁰.

Aprakstītās izmaiņas ieviesa korekcijas arī Rīgas aizsardzības plānā. Korpusa vadība atbildīgajiem virsniekiem izstrādāja jaunas instrukcijas uzbrukuma atvairīšanai Pārdaugavas un salu nocietinājumiem, Rīgas galvenajam cietoksni un citadelei⁸⁴¹. Virsnieki pārplānoja karavīru izvietojumu uz nocietinājumiem, noteica jaunas to pulcēšanās vietas un rezervju izvietojumu. Plānošanas laikā F. Pauluči nonāca pie nepatīkama atklājuma. Rīgā esošo vienību bija par maz, lai pēc noteiktām militārām prasībām nodrošinātu nocietinājumus ar atbilstošu aizsardzību.

Papildus saviem militārajiem un administratīvajiem pienākumiem F. Pauluči nodarbojās arī ar politiskajām lietām. Apzinoties LA 10. korpusa nelabvēlīgo izvietojumu labāk nekā paši tā virsnieki, Baltijas ģenerālgubernators 2. (14.) novembrī uzsāka saraksti ar J. Jorku par iespējām prūšiem atteikties no līguma ar Franciju. F. Pauluči piedāvāja divus rīcības variantus:

- 1) apvienoties ar Krievijas karaspēku cīņai pret Napoleonu;
- 2) atkāpties uz Prūsiju, nepildīt Napoleona pavēles un sargāt savas valsts robežas⁸⁴².

Vienlaicīgi ar pārrunām krievi pārtrauca aktīvu karadarbību. Vēsturnieks K. Vojenskis pamato to ar ģenerālgubernatora vēlēšanos atrisināt konfliktu sarunu ceļā un nekaitināt prūšus ar uzbrukumiem viņu pozīcijām⁸⁴³. Sākotnēji J. Jorks reaģēja uz F. Pauluči piedāvājumu ar zināmu piesardzību. Prūsijas palīgkorpusa komandieris rakstīja ģenerālgubernatoram, ka vēlas saņemt informāciju par notikumiem Krievijā, lai to nosūtītu tālāk uz Berlīni⁸⁴⁴. Par F. Pauluči galveno piedāvājumu viņš klusēja. Tas mudināja Baltijas ģenerālgubernatoru (25. novembra (7. decembra) un 29. novembra (11. decembra) vēstulēs) piedāvāt J. Jorkam personīgu satikšanos, lai pārrunātu radušos apstākļus, uzsverot, ka Krievijas karaspēks pie Rīgas neuzbrūk prūšiem tikai viņa cerību dēļ uz savstarpēji izdevīgu sarunu iznākumu⁸⁴⁵. F. Pauluči veiksmīgi izmantoja savas rakstnieka dotības, lai pārliecinātu J. Jorku un citus prūšu virsniekus par nepieciešamību mainīt karojošo pusi. Kamēr F. Pauluči vērsās pie J. Jorka ar personīgām vēstulēm, citu korpusa virsnieku viedokli F.

⁸⁴⁰ Turpat, 749. f., 6. apr., 632. l., 482. lp.

⁸⁴¹ Turpat, 3. f., 5. apr., 1469. l., 11. – 13. lp., 19. – 46. lp.

⁸⁴² *Военский К.* Акты ... Т. 2. Балитийская окраина в 1812 году. – С. 330 – 332; *Droysen J. G.* Das Leben des Feldmarschalls Grafen York von Wartenburg. Bd. 1. – S. 418 – 419

⁸⁴³ *Военский К.* Предисловие // *Военский К.* Акты ... Т. 2. Балитийская окраина в 1812 году. – С. XXXV

⁸⁴⁴ *Seydlitz A.* Tagebuch des Königlich Preußisches Armeekorps. Bd. 2. – S. 228

⁸⁴⁵ *Военский К.* Акты ... Т. 2. Балитийская окраина в 1812 году. – С. 348, С. 356

Pauluči bija nolēmis ietekmēt ar proklamāciju un preses izdevumu palīdzību⁸⁴⁶. Tie sniedza informāciju par Krievijas armijas uzvarām, rakstus par Francijas un Prūsijas savienības nelietderību, kā arī satīriskā satura rubrikas.

Neietekmējoties no F. Pauluči argumentiem, J. Jorks nepiekrita tikties ar viņu un sūtīja savu adjutantu A. Zeidlicu uz Berlīni. Līdz Prūsijas korpusa virsniekiem un Prūsijas ierēdņiem nonāca tikai attālas un brīžiem pretrunīgas baumas par LA stāvokli un Krievijas armijas tuvošanos valsts rietumu robežai⁸⁴⁷. Prūšu komandiera neizlēmību radīja tiešu rīkojumu trūkums, jo F. Pauluči piedāvājums neskāra tikai korpusa stāvokli, bet attiecās uz valsts politiskā virziena maiņu. Prūsijas ķeizars Fridrihs Vilhelms III nevarēja izšķirties palikt savienībā ar Franciju vai atkrist no tās⁸⁴⁸. Tā rezultātā viņš deva norādījumus J. Jorkam „*rīkoties pēc apstākļiem*”, un komandierim pašam nācās pieņemt lēmumu par prūšu spēku likteni⁸⁴⁹. Vēsturnieks J. Droizens uzskata, ka tieši tobrīd Prūsijas rokās bija Napoleona nākotne un Krievijas karaspēka tālāko panākumu atslēga, jo Fridriha Vilhelma III lēmums palikt savienībā ar Franciju kavētu krievu darbību aiz savas valsts robežām⁸⁵⁰.

Kopumā F. Pauluči nosūtīja J. Jorkam desmit vēstules. Ģenerālgubernatora apņēmību stiprināja ziņas par E. Makdonalda un J. Jorka nesaskaņām. Neapšaubāmi, F. Pauluči vēlējās būt persona, kura pārliecinājusi Prūsijas vienību komandieri par karadarbības pret Krieviju pārtraukšanu. Viņš nevēlējās šo slavu dalīt ar kādu citu, tādēļ pauda ļoti negatīvu nostāju, kad uzzināja par P. Vitgenšteina korpusa virsnieku vēlēšanos iesaistīties viņa sāktajās sarunās⁸⁵¹. Jāatzīmē gan, ka, kamēr viņu sarakste bija tikai divpusēja, F. Pauluči nevarēja cerēt uz pozitīvu iznākumu, jo nespēja dot nekādas garantijas no Krievijas puses. Tikai 6. (18.) decembrī F. Pauluči saņēma pilnvaru no Aleksandra I turpināt sarunas ar Prūsijas vienību komandieri un garantēt, ka Krievija centīsies diplomātisko sarunu ceļā atgūt teritorijas, kuras Prūsija bija zaudējusi pēc 1806. gada⁸⁵². Ar šādām pilnvarām F. Pauluči varēja cerēt uz tālāku sarunu attīstību, tomēr 1812. gada decembra sākuma vispārējā kara gaita neļāva viņam īstenot iepļānoto.

⁸⁴⁶ Uzsaucumu karavīriem sastādīšanā piedalījās arī Garlībs Merķelis.

⁸⁴⁷ GStA PK, I. HA, Rep. 89, Nr. 32302, Bl. 41-42; Ebenda, VI. HA Nl. Albrecht D. L., Nr. 45, Bl. 1; *Seydlitz A. Tagebuch des Königlich Preußisches Armeekorps*. Bd. 2. – S. 231; *Droysen J. G. Das Leben des Feldmarschalls Grafen York von Wartenburg*. Bd. 1. – S. 426, S. 443 – 444

⁸⁴⁸ Vienlaicīgi ar Pauluči piedāvājumiem no Krievijas puses, Prūsijas karalis saņēma arī vēstuli no Napoleona ar aicinājumu turpināt pretošanos krieviem (*Droysen J. G. Das Leben des Feldmarschalls Grafen York von Wartenburg*. Bd. 1. – S. 446).

⁸⁴⁹ *Kriegsgeschichtliche Einzelschriften*. – S. 558

⁸⁵⁰ *Droysen J. G. Das Leben des Feldmarschalls Grafen York von Wartenburg*. Bd. 1. – S. 428, S. 438

⁸⁵¹ *Военский К. Акты ... Т. 2. Балитийская окраина в 1812 году*. – С. 336 – 338

⁸⁵² Там же. – С. 368

Kā aprakstīts iepriekš, pēc Krievijas karaspēka ieiešanas Viļņā 1812. gada novembra beigās M. Kutuzovs bija izstrādājis jaunu darbības plānu, kurš paredzēja nepieļaut LA 10. korpusa atkāpšanos no Krievijas un savienošanos ar citām LA daļām. Saskaņā ar plānu F. Levis of Menārs tika iecelts par Rīgas korpusa komandieri. Viņa rīcībā bija jānodod visas no cietokšņa sardzes dienesta izpildes brīvās vienības. F. Levisam of Menāram ar tām bija jāuzbrūk LA 10. korpusam no Z, kamēr no D tam tuvosies P. Vitgenšteins. Izpildot šo pavēli, P. Vitgenšteins decembra sākumā devās Ukmerģes virzienā, kuru sasniedza 9. (21.) decembrī, lai tālāk dotos uz Kēdaiņiem un Raseiņiem⁸⁵³. P. Vitgenšteina rīcībā tobrīd bija 26 000 kājnieku, 5 000 kavalēristu, 3 000 artilēristu un 177 artilērijas ieroču. Jāpiemin, ka arī 1. korpusa komandierim bija izsniegta Aleksandra I pilnvara sarunām ar prūšu komandieriem.

Attiecīgo M. Kutuzova priekšrakstu par F. Levisa of Menāra vienības formēšanu F. Pauluči saņēma 7. (19.) decembrī un bija nepatīkami pārsteigts par tā saturu. Pirms tam Baltijas ģenerālgubernators bija plānojis pats vadīt LA 10. korpusa vajāšanu un tikai pēc pretinieka izdzīšanas no Kurzemes guberņas nodot aktīvās vienības F. Levisam of Menāram⁸⁵⁴. Krievu priekšposteņi bija pamanījuši pretinieka gatavošanās manevram, tādēļ F. Pauluči īsi pirms M. Kutuzova priekšraksta saņemšanas bija devis pavēli par viņam pakļauto vienību pārceļšanos pār Daugavu un pretinieka vajāšanu. Tā kā ar saviem rīkojumiem virspavēlnieks faktiski atņēma F. Pauluči iespēju parādīt savas spējas kaujaslaukā, Baltijas ģenerālgubernators vēstulē Aleksandram I izteica dziļu nožēlu par M. Kutuzova lēmumu un atzina, ka nespēj rast tam pamatojumu. Sūdzības gan neatrada dzirdīgas ausis. M. Kutuzovs puda pārliecību, ka militāro un civilo lietu vadīšana ir grūti savienojama, tādēļ aktīvā karadarbība jāatvēl F. Levisam of Menāram, kamēr Baltijas ģenerālgubernators rūpētos par Rīgas cietoksni un civilās varas atjaunošanu Baltijas guberņu teritorijā⁸⁵⁵. Nav nosakāms, vai virspavēlnieks tiešām tā uzskatīja vai arī bija dzirdējis par F. Pauluči nesaskaņām ar M. Barklaju de Tolli un nevēlējās uzticēt karadarbību cilvēkam ar nemiera cēlāja reputāciju⁸⁵⁶.

⁸⁵³ РГВИА, Ф. 846, Оп. 16, Д. 3511, Л. 61; М. И. Кутузов. Сборник документов. Т. 4. Ч. 2. – С. 519; Отечественная война 1812 года. Т. XVII. – С. 99 – 100

⁸⁵⁴ РГВИА, Ф. 846, Оп. 16, Д. 3511, Л. 163об; Там же, Д. 3516, Л. 72 – 72 об; *Военский К. Акты ...* Т. 2. Балтийская окраина в 1812 году. – С. 362, С. 370, С. 412

⁸⁵⁵ Отечественная война 1812 года. Т. XIX. – С. 238

⁸⁵⁶ Historiogrāfijā sastopami vairāki M. Kutuzova rīcības skaidrojumi, piemēram, F. Pauluči bija ieguvis sev ienaidniekus pakļauto augstāko virsnieku vidū, sniedza neskaidrus ziņojumus utt. (*Тимченко-Рубан Г. Рига и рижский отряд в октябре – декабре 1812 г. – С. 39 – 40*).

Pakļaujoties M. Kutuzova rīkojumiem, Baltijas ģenerālgubernators līdz 9. (21.) decembrim sagatavoja un F. Levisa of Menāra rīcībā nodeva 9 000 karavīru lielu vienību (tās sastāvu sk. Tabulā 3.4), paturot Rīgā vairākus tūkstošus karavīru Rīgas un Daugavgrīvas cietokšņu garnizona dienesta izpildei, Kurzemes atgūšanai un kārtības atjaunošanai guberņā⁸⁵⁷.

Kamēr Krievijas armijas virspavēlniecība gatavoja LA 10. korpusa ielenkšanu, tās komandieris 6. (18.) decembrī Staļģenē saņēma J. Mjurā 27. novembra (9. decembra) pavēli par korpusa atkāpšanos uz Prūsiju, kura bija jāizpilda pēc iespējas lēnāk, sedzot Kēnigsbergu un Dancigu un negaidot palīdzību no citām LA daļām⁸⁵⁸. Drīz pēc šiem rīkojumiem E. Makdonalds saņēma arī norādes vajadzības gadījumā pamest vezumus, artilēriju un pat korpusu, lai pats izglābtos no gūsta⁸⁵⁹. Jāatzīmē, ka E. Makdonalds kopš 21. novembra (3. decembra) nebija saņēmis ziņas no LA un bija ļoti slikti informēts par tās stāvokli un pēdējā laika notikumiem. Tikai decembra sākumā LA 10. korpusa vadība uzzināja, ka LA vairs praktiski neeksistē un ka tā pamet Krievijas teritoriju. Tūlīt pēc pavēles saņemšanas maršals sagatavoja korpusu atkāpšanās manevra realizēšanai. E. Makdonalds bija saņēmis pavēli ar vairāku dienu novēlošanos, tādēļ uztraucās par savām iespējām pamest Krieviju un izveidot LA arjergardu⁸⁶⁰. Viņš sakārtoja savu korpusu tā, lai LA 7. divīzija pirmā uzsāktu atkāpšanos ar spēcīgu avangardu Ž. Bašelū vadībā, tai sekotu Fr. Massenbahs ar 3 500 karavīriem, un kolonnu noslēgtu J. Jorks ar pārējiem prūšu spēkiem. E. Makdonalds plānoja caur Jonišķiem doties uz Tilzīti. Ja pretinieks aizšķērsotu atkāpšanās ceļu, viņš pagrieztos uz Klaipēdu⁸⁶¹. LA 10. korpusa atkāpšanās uzsākšanu pavadīja sniegunis un -25-30°C aukstums.

Tikmēr P. Vitgenšteins 10. (22.) decembrī bija ieradies Kēdaiņos un izsūtījis savu avangardu (ap 1 200 kazaku un Grodņas huzāru un neliela jēgeru vienība) ģenerālmajora Ivana Dibiča vadībā uzmeklēt pretinieku (karaspēku izvietojumu sk. pielikumā Nr. 23)⁸⁶². 1. korpusa darbību šajā laikā kavēja dziļais sniegš, kura dēļ palielinājās artilērijas transportēšanas problēmas. Pēc P. Vitgenšteinam pieejamām ziņām, E. Makdonalds bija

⁸⁵⁷ Отечественная война 1812 года. Т. XVII. – С. 102; С. 104; *Военский К. Акты ...* Т. 2. Балтийская окраина в 1812 году. – С. 415 – 417

⁸⁵⁸ *Chuquet A.* 1812. *La Guerre de Russie, notes et documents.* Serie 1. – p. 255; Serie 2. – p. 281; *Kriegsgeschichtliche Einzelschriften.* – S. 546; *Souvenirs du Maréchal Macdonald, duc de Tarente.* – p. 182

⁸⁵⁹ *Droysen J. G.* *Das Leben des Feldmarschalls Grafen York von Wartenburg.* Bd. 1. – S. 455

⁸⁶⁰ *Chuquet A.* 1812. *La Guerre de Russie, notes et documents.* Serie 2. – p. 284

⁸⁶¹ Jau atkāpšanās sākumā Makdonalds novirzīja caur Telšiem uz Klaipēdu daļu 10. korpusa bagāžas un artilērijas ar nelielu kājnieku un kavalēristu vienību (*Droysen J. G.* *Das Leben des Feldmarschalls Grafen York von Wartenburg.* Bd. 1. – S. 456).

⁸⁶² Отечественная война 1812 года. Т. XVII. – С. 102

pamētis Šauļus un turpināja atkāpties. Krievu vieglās kavalērijas vienības regulāri pārķēra E. Makdonalda sūtītos kurjerus, tādēļ P. Vitgenšteins zināja par maršala plāniem doties uz Kēnigsbergu. Krievijas karaspēka vadība bažījās, ka E. Makdonalds varētu būt sadalījis korpusu un tikai neliela daļa no tā atkāpjas caur Tauraģi, bet lielākā – no Šauļiem uz Klaipēdu, lai izvairītos no aplenkšanas⁸⁶³. Tā kā citas LA daļas jau bija pametušas Krieviju, M. Kutuzovs 14. (26.) decembrī pavēlēja P. Čičagovam un M. Platovam virzīties uz Kēnigsbergu, lai aizšķērsotu E. Makdonaldam ceļu⁸⁶⁴.

Tabula 3.4

F. Levisam of Menāram 1812. gada decembrī pakļautās vienības skaitliskais sastāvs⁸⁶⁵

1. brigāde	Virsnieki	Apakšvirsnieki un ierindnieki
Kavalērija	31	628
Infantērija	93	3 304
Artilērija	13	326
Kopā	137	4 258
2. brigāde		
Kavalērija	32	679
Infantērija	71	3 505
Artilērija	6	175
Kopā	109	4 359
Pavisam kopā	246	8 617

Krievijas karaspēka virspavēlniecība kļūdījās. E. Makdonalds bija sakoncentrējis uz Tilzītes ceļa visu LA 10. korpusu, kura avangards 10. (22.) decembrī bija sasniedzis Šauļus un turpināja virzīties pretī Krievijas robežai, kamēr J. Jorks bija tikko pamētis Jonišķus⁸⁶⁶. Viņam sekoja F. Levisam of Menārs. Arī viņa vienības pārvietošanos kavēja sniegs, tādēļ ciešā saskarē ar J. Jorku Rīgas korpusa daļas nononāca, bet varēja uzbrukt tikai prūšu aizmugures daļām⁸⁶⁷. Krievu tuvošanās spieda visus J. Jorkam pakļautos spēkus turēt vienkopus un apgrūtināja to kustību. 13. (25.) decembrī LA 10. korpusa avangards sasniedza Tauraģi (karaspēku izvietojumu sk. pielikumā Nr. 24). Nākamajā dienā tas atspieda no sava

⁸⁶³ F. Pauluči uzskatīja, ka LA 10. korpusa atkāpsies pa trim dažādiem ceļiem: labais flāngs uz Ukmerģi, Kēdaiņiem un Kauņi, centrs – uz Iecavu, Bausku un Panevėžu, kreisais flāngs – uz Šauļiem, Kēdaiņiem un Tilzīti (РГВИА, Ф. 846, Оп. 16, Д. 3511, Л. 131об).

⁸⁶⁴ РГВИА, Ф. 846, Оп. 16, Д. 3516, Л. 80

⁸⁶⁵ РГВИА, Ф. 846, Оп. 16, Д. 3511, Л. 168

⁸⁶⁶ Pie J. Jorka vadītās kolonnas atradās visi korpusa ievainotie.

⁸⁶⁷ Seydlitz A. Tagebuch des Königlich Preußisches Armeekorps. Bd. 2. – S. 240; štāba kapteinis Žamovs pauž uzskatu, ka Levisam nepietiekami aktīvi vajāja pretinieku (*Жамов В. Отечественная война 1812 г.* – С. 133)

atkāpšanās ceļa Krievijas 1. korpusa avangardu, kā rezultātā E. Makdonalds varēja pamest Krievijas teritoriju⁸⁶⁸.

50 km aiz E. Makdonalda esošajam J. Jorkam ceļu aizšķērsoja I. Dibičs⁸⁶⁹. Bija skaidrs, ka krievu vienība nespētu noturēt prūšus, ja tie izlemtu virzīties tālāk, bet 27. divīzija noteikti zaudētu daļu munīcijas un pārtikas rezervju, kā arī ciestu zaudējumus no sadursmēm ar I. Dibiča vienību⁸⁷⁰. 17. (29.) decembrī Krievijas 1. korpusa avangarda komandieris nosūtīja pie J. Jokra bijušo prūšu virsnieku K. Klauzevicu ar dokumentiem, kuros bija ziņots par pretinieka bezcerīgo stāvokli. Starp dokumentiem atradās arī krievu iegūta E. Makdonalda vēstule, kurā viņš informēja Francijas ārlietu ministru H. Marē par savu neuzticēšanos J. Jorkam un par nepieciešamību nomainīt atsevišķus prūšu virsniekus⁸⁷¹. Tajā pašā dienā J. Jorks saņēma E. Makdonalda pavēli iet savienoties ar LA 7. divīziju. Prūšu komandieris vēl joprojām nebija saņēmis skaidrus norādījumus no Berlīnes, izņemot ziņas, ka politiskā situācija var mudināt Prūsijas ķeizaru lauzt savienību ar Napoleonu. J. Jorkam pašam bija jāpieņem lēmums. Viņš izšķīrās par labu līgumam ar krieviem, un 18. (30.) decembrī tika panākta vienošanās par prūšu neitralitāti un parakstīta Taurāģes konvencija. To veidojošie paragrāfi noteica:

- 1) korpusa izvietojanos starp Klaipēdu, Tilzīti un Labiau, šī teritorija tiek uzskatīta par neitrālu;
- 2) korpusa neitralitāti līdz tālākiem Prūsijas ķeizara rīkojumiem un prūšu apņemšanos nekarot pret Krieviju divus mēnešus (skaitot no konvencijas parakstīšanas dienas), ja ķeizars pavēlētu korpusam doties pie LA;
- 3) iespēju korpusam doties uz ķeizara norādīto vietu gadījumā, ja kāda no pusēm neapstiprinātu konvenciju;
- 4) brīvu iespēju visām konvencijas parakstīšanas brīdī pie J. Jorka neesošajām prūšu daļām pievienoties korpusam⁸⁷².

Taurāģes konvencija bija kompromiss starp abām karojošajām pusēm. Krieviem bija izdevīga prūšu atteikšanās no tālākas karadarbības, kamēr J. Jorkam bija būtiski saglabāt vienotus korpusa spēkus, bruņojumu un rezerves. Krievu virsnieku vidū bija arī vienošanās

⁸⁶⁸ РГВИА, Ф. 846, Оп. 16, Д. 3511, Л. 176

⁸⁶⁹ Там же, Л. 273; Отечественная война 1812 года. Т. XVII. – С. 108

⁸⁷⁰ Clausewitz C. Hinterlassene Werke über Krieg und Kriegführung. Bd. 7. – S. 213

⁸⁷¹ Pēc ziņu saņemšanas par LA slikto stāvokli E. Makdonalds ierosināja atcelt no amata J. Jorku un viņa tuvākos virsniekus, jo uzskatīja, ka tieši viņi ir neuzticīgi Francijai, atšķirībā no J. Graverta un citiem. E. Makdonalds raksturoja J. Jorku kā nomāktu un atriebīgu, bet pretinieka priekšā kautrīgu cilvēku (Clausewitz C. Hinterlassene Werke über Krieg und Kriegführung. Bd. 7. – S. 225 – 226).

⁸⁷² РГВИА, Ф. 846, Оп. 16, Д. 3511, Л. 327-329; Военский К. Акты ... Т. 2. Балитийская окраина в 1812 году. – С.424 – 426

noteikumu kritiķi. Neskatoties uz priekšrocībām, F. Pauluči izteica pārmetumu I. Dibičam par Prūsijas korpusa izvietojumu neitralitātes laikā⁸⁷³. Pēc Baltijas ģenerālgubernatora domām prūšu atrašanās Kurzemes teritorijā neitralitātes laikā padarītu viņus atkarīgākus no krieviem. Jāatzīmē gan F. Pauluči kritikas subjektīvie momenti. Iespējams, viņa negatīvo attieksmi pret Taurāģes konvenciju ietekmēja pārliecība par I. Dibiča centieniem piesavināties visu godu par konvencijas parakstīšanu. Tā balstījās uz fakta, ka I. Dibičs nebija informējis ne Aleksandra I pilnvaroto F. Pauluči, ne F. Levisu of Menāru, kuram Baltijas ģenerālgubernators bija devis norādījumus par iespējamām sarunām un kurš atradās tikai dažu kilometru attālumā no I. Dibiča.

Tūlīt pēc konvencijas parakstīšanas J. Jorks nosūtīja ziņu par to Prūsijas ķeizaram⁸⁷⁴, savu arjergardu jau vairākas dienas Tilzītē izvietotajam E. Makdonaldam un pie 7. divīzijas piekomandētajam ģenerālim Fr. Massenbaham ar piedāvājumu rīkoties pēc saviem ieskatiem⁸⁷⁵. Fr. Massenbahs, kura pakļautībā atradās seši kājnieku bataljoni, desmit eskadroni un divas jātnieku artilērijas baterijas, kopumā ap 18 000 karavīru, tajā pašā dienā nolēma pievienoties J. Jorkam. LA 10. korpusa komandieris uzskatīja J. Jorka rīcību par „*glēvu nodevību*” un ziņojumā J. Mjurā uzsvēra savu pārliecību par citu prūšu virsnieku lojalitāti pret Franciju⁸⁷⁶. Tobrīd E. Makdonalda rīcībā palika tikai viena divīzija ar 5 000 karavīru. Ar to viņš nevarēja izrādīt nopietnu pretošanos krieviem, tādēļ maršals nolēma nekavējoties atkāpties uz Kēnigsbergu, kuru pēc vairākām dienām un nelielām sadursmēm ar kazakiem arī sasniedza⁸⁷⁷.

LA 10. korpusa ielenkšanas operācijā bija iesaistīti ievērojami spēki, tādēļ M. Kutuzovs izteica neapmierinātību ar to, ka P. Vitgenšteins nebija izpildījis savu uzdevumu, un pieprasīja no 1. korpusa komandiera paskaidrojumu⁸⁷⁸. P. Vitgenšteins uzskatīja, ka izdarījis visu iespējamo. Gūstā bija saņemti 800 pretinieka karavīru, bet lielākus panākumus aizkavējis dziļais sniegs⁸⁷⁹. Var atzīmēt, ka franču maršals L. Sensirs savās atmiņās atzīmējis, ka nevar saprast, kāpēc P. Vitgenšteins nevarēja ielenkt E. Makdonaldu⁸⁸⁰.

---

⁸⁷³ *Военский К. Акты ... Т. 2. Балитийская окраина в 1812 году. – С. 394, С. 400*

⁸⁷⁴ Sākotnēji Fridrihs Vilhelms III neakceptēja konvenciju un formāli atstādīnāja J. Jorku no amata, tomēr pēc dažām nedēļām, kad bija iegūta precīzāka informācija par LA stāvokli, ķeizars ratificēja konvenciju (*Clausewitz C. Hinterlassene Werke über Krieg und Kriegführung. Bd. 7. – S.235 – 236*).

⁸⁷⁵ *Военский К. Акты ... Т. 2. Балитийская окраина в 1812 году. – С. 432 – 436*

⁸⁷⁶ *Chuquet A. 1812. La Guerre de Russie, notes et documents. Serie 2. – p. 303 – 305*

⁸⁷⁷ *Ibid. – p. 295 – 298; Souvenirs du Maréchal Macdonald, duc de Tarente. – p. 188 – 190*

⁸⁷⁸ *Отечественная война 1812 года. Т. XVII. – С. 109, Отечественная война 1812 года. Т. XIX. – С. 253*

⁸⁷⁹ *РГВИА, Ф. 846, Оп. 16, Д. 3511, Л. 229*

⁸⁸⁰ *Saint-Cyr G. Mémoires pour servir a l'histoire militaire sous le directoire, le consulat et l'empire. Т. III. – p. 234*

Neskatoties uz neveiksmi, krievu darbība atņēma frančiem iespēju aizsargāties jau Austrumprūsijā⁸⁸¹.

Kamēr P. Vitgenšteins „pavadīja” no Krievijas LA 7. divīziju, Baltijas ģenerālgubernators F. Pauluči tomēr vēlējās parādīt sevi kaujaslaukā. Ar 2 500 karavīriem no Rīgas un Daugavgrīvas garnizona viņš 8. (20.) decembrī iegāja pretinieka pamestajā Jelgavā un atjaunoja tur guberņas pārvaldi⁸⁸². F. Pauluči pavēlēja atcelt visus „*franču pārvaldes*” rīkojumus, apzināt tajā iesaistītos Krievijas ierēdņus un uzsākt pret tiem izmeklēšanu⁸⁸³. Šo Kurzemes muižniekiem nepatīkamo procedūru pārtrauca 1812. gada 31. decembra (1813. gada 12. janvāra) Aleksandra I dekrēts par „*pieņemšanu*”⁸⁸⁴. Tas apliecināja, ka Baltijas muižniecība nav izrādījusi īpašu uzticību frančiem un bijusi spiesta sadarboties draudu iespaidā.

Vajājot nelielu pretinieka vienību Palangas virzienā, F. Pauluči sākotnēji nosūtīja kavalērijas vienību un tad devās uz Skrundu, kur pretinieks bija atstājis ievērojamas pārtikas rezerves. No turienes Baltijas ģenerālgubernators pagriezās uz Klaipēdu⁸⁸⁵. Kopumā Kurzemē F. Pauluči saņēma gūstā pāri par 200 pretinieka kareivju, atņēma atpalikušus pārtikas vezumus, zirgus un rekvizētus lopus⁸⁸⁶. 15. (27.) decembrī F. Pauluči izsūtīja vēstules Klaipēdas maģistrātam un komandantam ar aicinājumu nodot pilsētu un draudēja aplenkumu, kuru ar sev pakļautajiem spēkiem realitātē nevarētu īstenot⁸⁸⁷. Tajā pašā dienā pilsēta parakstīja kapitulācijas aktu. Tobrīd Klaipēdas garnizonu veidoja 22 virsnieki un 700 apakšvirsnieku un ierindnieku⁸⁸⁸. 1812. gada daļībnieku vidū pastāv uzskats, ka Klaipēda nebija jāieņem, un F. Pauluči vajadzēja sekot E. Makdonaldam, kas būtu bijis daudz nozīmīgāk nekā ieņemt neviena neaizsargātu pilsētu⁸⁸⁹. Atrodoties Klaipēdā, E. Pauluči saņēma M. Kutuzova rīkojumu nodot savus spēkus F. Levisam of Menāram, kurš tobrīd bija

---

⁸⁸¹ Clausewitz C. Hinterlassene Werke über Krieg und Kriegführung. Bd. 7. – S. 234; Богданович М. История Отечественной войны 1812 года по достоверным источникам. Т. 3. – С. 387; atsevišķi vēsturnieki arī šaubas konvencijas ietekmi uz LA likteni (*Steger Fr. Der Feldzug von 1812. – S. 354 – 355*).

⁸⁸² LVVA, 5757. f., 1. apr., 33. l., 1. – 2. lp; *Военский К. Акты ... Т. 2. Балтийская окраина в 1812 году. – С. 229*

⁸⁸³ LVVA, 1. f., 12. apr., 608. l., 46. lp.

⁸⁸⁴ *Военский К. Акты ... Т. 2. Балтийская окраина в 1812 году. – С. 448 – 450*

⁸⁸⁵ РГВИА, Ф. 846, Оп. 16, Д. 3511, Л. 203об

⁸⁸⁶ Там же, Л. 316

⁸⁸⁷ LVVA, 1. f., 12. apr., 608. l., 47. lp.

⁸⁸⁸ РГВИА, Ф. 846, Оп. 16, Д. 3511, Л. 317

⁸⁸⁹ Записки Бенкендорфа // *Харкевич В. 1812 год в дневниках, записках и воспоминаниях современников. Вып. 2. – С. 135; līdzīgu viedokli pauž arī A. Zeidlics, jo pēc Taurāģes konvencijas parakstīšanas Klaipēdas kapitulācijai nebija nekādas nozīmes (Seydlitz A. Tagebuch des Königlich Preußisches Armeekorps. Bd. 2. – S. 276); papildus tam var piezīmēt, ka jau 1812. gada sākumā Prūsijas atbildīgās militārpersonas bija atzinušas Klaipēdas cietoksni par aizsargāties nespējīgu (GStA PK, VI. HA NI Albrecht D. L., Nr. 17, Bl. 57).*

Telšos. Tas tika izdarīts 21. decembrī (2. janvārī), un F. Levis of Menārs ar agrākā Rīgas korpusa daļām turpināja piedalīties 1813. gada karā Prūsijas teritorijā, bet F. Paulūči atgriezās Rīgā, lai pievērstos savu tiešo pienākumu izpildei⁸⁹⁰.

* * *

1812. gada kara otrais posms savdabīgs ar to, ka norises pie Rīgas būtiski atšķīrās no kopējās kara gaitas tendencēm. Septembrī abas karojošās armijas ieturēja nogaidošu pozīciju. Napoleons cerēja saņemt atbildi no Pēterburgas par saviem miera piedāvājumiem, un M. Kutuzovs sakārtoja Krievijas karaspēku karadarbības turpināšanai. Savukārt pie Rīgas notika salīdzinoši aktīva karadarbība. Šis fakts izskaidrojams ar to, ka Baltijas piekrastē izvietotie krievu spēki (Somijas un Rīgas korpuss) pirmie izjuta jaunā Pēterburgas plāna īstenošanu. Tieši ar Krievijas armijas abiem flangiem Aleksandrs I bija paredzējis ielenkt LA. Plāna izpilde un realitātes ieviestās korekcijas tajā arī nosaka Rīgas nozīmi otrajā kara posmā.

I. Esens un F. Šteinhelis neizpildīja savu uzdevumu – sakaut LA 10. korpusu un atņemt aplenkuma artilēriju. Viņu kopdarbības galvenais ieguvums bija E. Makdonalda spēku piesaistīšana Rīgai un to neiesaistīšana karadarbībā pie Polockas, tāpat kā Jelgavā pretinieka savākto rezervju iznīcināšana. Vēlāk tā atsaucās uz LA 10. korpusa apgādi un saasināja franču un prūšu virsnieku savstarpējās attiecības. Vairāki iekšēji un ārēji apstākļi noteica septembra operācijas neizdošanos. Ietekmi atstāja arī skaidras subordinācijas trūkums. Ieceļot jaunāku virsnieku par operācijas vadītāju, Aleksandrs I aizskāra I. Esenu, nostādīja neērtā situācijā F. Šteinheli un radīja pateicīgu augsni konfliktam. Operācijas realizācijas laikā I. Esens nevēlējās palikt ēnā, tādēļ jau tā plānam neatbilstošie spēki tika vēl vairāk sadalīti. Sašķeļot spēkus, galvenajā Somijas korpusa uzbrukuma virzienā kaujās pie Grāvendāles un Mežotnes krievi sastapās ar prūšu pārspēku gan kājniekos, gan artilērijā un īpaši kavalērijā.

1812. gada oktobra sākumā radikāli mainījās apstākļi visā karadarbības teātrī. Napoleons pameta Maskavu, tādēļ atsākās aktīva karadarbība starp pretinieku galvenajām armijām. Turpretim pie Rīgas karadarbība pierima. Šajā laikā Krievijas armija mēģināja ielenkt Napoleonu pie Borisovas. Savas pēdējās rezerves – LA 9. korpusu – Napoleons bija spiests novirzīt P. Vitgenšteina apturēšanai, tādēļ citos karadarbības sektoros viņš vairs

---

⁸⁹⁰ РГВИА, Ф. 846, Оп. 16, Д. 3511, Л. 348 – 348об

nespēja izrādīt nozīmīgu pretošanos. Rīgas ieguldījums karā 1812. gada oktobra mēnesī saistāms ar P. Vitgenšteina un F. Šteinheļa darbības atbalstīšanu. Kamēr Somijas korpuss gar Daugavu virzījās uz Polocku, Rīgas provianta depo un arsenāls nodrošināja tā kaujasspēju uzturēšanu. Pēc Polockas ieņemšanas tur atrastās magazīnas atviegloja Krievijas 1. un Somijas korpusa apgādi, tomēr tie turpināja izmantot arī Rīgas provianta depo magazīnu krājumus. Sedzot F. Šteinheli, Rīgas garnizons iesaistīja LA 10. korpusu nelielās sadursmēs. Kopumā krievu septembra un oktobra sākuma aktivitātes pie Rīgas spieda E. Makdonaldu sakoncentrēt savus spēkus ap artilērijas parku, pametot pozīcijas pie Daugavpils. Tā rezultātā LA 10. korpuss attālinājās no L. Sensira un nesniedza tam nekādu atbalstu. Šeit savu lomu nospēlēja arī skaidri definētu uzdevumu trūkums no vadības kara mainīgajos apstākļos.

Savukārt 1812. gada novembra mēnesī Krievijas armijai neizdevās sakaut Napoleonu pie Berezinas. Līdz ar to Krievijas karaspēks nebija izpildījis Pēterburgas plānu. Tas neizdevās jau Rīgā 1812. gada septembrī, turpinājās Polockā oktobrī, kad P. Vitgenšteins neielenca L. Sensiru, un novembrī noslēdzās pie Berezinas. Lai cik teorētiski nevainojams izskatījās uz papīra Pēterburgas plāns, reālā situācija neglābjami radīja tajā izmaiņas un noveda pie neveiksmes. Neskatoties uz to, flangu korpusei bija svarīga vieta otrajā kara posmā. Tie deva iespēju atspiest LA flangus un nonākt tās aizmugurē, bet Napoleonu tie piespieda iesaistīt karadarbībā savas pēdējās rezerves un nepārtraukti steidzināt atkāpšanos, nespējot apstāties un sakārtot savu karaspēku. Rīgas korpusa darbība novembra mēnesī nebija sekmīga, tomēr tās rezultātā LA 10 korpuss turpināja nesniegt palīdzību citām Napoleona karaspēka daļām. E. Makdonalda rīcībā bija kaujās maz izmantoti kājnieki, funkcionējošas un pilnvērtīgas kavalērijas un artilērijas vienības ar nepieciešamām munīcijas rezervēm, kādu vairs nebija pārējā LA. Nevar nenovērtēt to iespaidu, kādu LA 10. korpuss varēja atstāt uz kopējo kara noslēgumu. Kamēr P. Vitgenšteins atradās Čašņikos, E. Makdonalds varēja iesaistīties viņa sakaušanā no aizmugures. Vēlāk – varēja segt LA atkāpšanos uz Viļņu. Tā vietā LA 10. korpuss palieka pie Rīgas, un F. Pauluči turpināja rūpēties par Rīgas cietokšņa aizsardzības stāvokli, lai cik asi tas disonētu ar notikumiem pārējos karadarbības sektoros.

Rīgas nozīmi tālākajā kara gaitā veidoja tās kā atbalsta punkta izmantošana operācijās pret LA 10. korpusu un tās iesaistīšanās Prūsijas palīgkorpusa atdalīšanā no LA. Grūti noteikt, cik lielu ietekmi tieši F. Pauluči vēstules atstāja uz vēlāko J. Jorka lēmumu parakstīt Taurāģes konvenciju, tomēr nav noliedzams, ka ziņas par šo saraksti bija pirmais līdz

Berlīnei nonākušais Krievijas kara panākumu indikators. Prūsijas ķeizars varēja sākt apsvērt, kādu nostāju viņam būtu izdevīgāk ieņemt pēc Napoleona izdzīšanas no Krievijas. Savukārt M. Kutuzova lēmums nepieļaut LA 10. korpusa pievienošanos pārējām LA daļām atjaunoja pārtrūkušo saikni starp notikumiem pie Rīgas un karadarbības kopējo gaitu. P. Vitgenšteinam un F. Levisam of Menāram neizdevās ielenkt un sakaut LA 10. korpusu, tādēļ par viņu galveno panākumu uzskatāma Tauraģes konvencija. Pēc tās parakstīšanas no E. Makdonalda korpusa atdalījās lielākā tā daļa, un tikai LA 7. divīzija ar dažiem tūkstošiem karavīru turpināja karadarbību, tomēr kopumā šo spēku bija par maz, lai būtiski ietekmētu notikumus. Arī F. Pauluči veiktais uzbrukums Klaipēdas virzienā un pilsētas ieņemšanai nebija gandrīz nekādas nozīmes. Vēl viens Rīgas nopelns 1812. gada karā bija tas, ka tā noslēguma posmā Rīga izveidoja atbalsta punktu tālākās karadarbības attīstīšanā un daļēji apgādāja P. Vitgenšteina un F. Šteinheļa vadītos korpusus. Var secināt, ka 1812. gada kara iznākumu noteica vesels faktoru kopums, bet savu pienesumu Daugavas aizsardzības līnijas noturēšanā deva arī Rīga.

Secinājumi

1812. gada karš pēc savas grandiozitātes nelīdzinājās nevienam no agrākajiem Eiropas kariem gan pēc tajā iesaistīto valstu skaita, gan pēc karaspēka apjomiem, gan darbības areāla, gan zaudējumu aprēķiniem. Ne velti maršals E. Makdonalds savās atmiņās to nosaucis par zīmīgu un šausminošu kampaņu⁸⁹¹. Vairāk nekā pusmiljons Krievijas robežu šķērsojušo Napoleona Lielās Armijas karavīru gāja bojā vai nonāca gūstā, iezīmējot Napoleona ēras gala sākumu un franču imperatora varas norietu. Vēsturnieki jau gandrīz divus gadsimtus mēģina noteikt tās subjektīvos un objektīvos iemeslus, aplūkojot šo katastrofu savos darbos. Atkarībā no piederības kādai vēstures rakstīšanas skolai, pētnieki izceļ militāri stratēģiskās vai loģistiskās kļūmes, klimatiskos apstākļus vai personību lomu, tomēr neviens nenoliedz vesela Napoleona sakāves iemeslu kompleksa eksistenci.

1812. gada cīņās iesaistīto karaspēku galvenās masas pagāja garām tagadējai Latvijas teritorijai. Sadursmes pie Rīgas, tajās iesaistīto karaspēku daļas un to zaudējumi, LA 10. korpusa atkāpšanās no Krievijas grūtības savu apjomu ziņā atpalielā no tādiem pašiem notikumiem galvenajā karadarbības teātrī. Tam gan nevajadzētu radīt priekšstatu, ka notikumi pie Rīgas nekādā mērā neietekmēja kara gaitu. Kā atzīmējis XIX gs. sākuma militārais teorētiķis K. Klauzevics, tad 1812. gada kara rezultātu izraisīja tik dažādu faktoru kopsumma, ka arī šķietami maznozīmīgais varēja atstāt paliekošu iespaidu uz kopumu⁸⁹². Pieejamā vēstures avotu bāze un to interpretācija historiogrāfijā ir pietiekama, lai mēģinātu atklāt, kāda loma bija Rīgai 1812. gada kara attīstībā.

Jau kara plānošanas procesā gan Krievijas impērijas Kara ministrija, gan Napoleons pievērsa uzmanību arī šai Baltijas jūras piekrastes pilsētai, ostai un cietoksnim. Pirmā uzskatīja par nepieciešamu Rīgu nostiprināt un kara laikā noturēt savā kontrolē, kamēr pretiniekam likās izdevīgi to ieņemt. Protams, nonākt pie šādiem secinājumiem bija vienkāršāk, nekā realizēt tos praksē. Krievijas ministrijai Rīgas nostiprināšana bija tikai neliela daļa no visas Krievijas sagatavošanas karam plāna, kura realizēšana pakārtojās laika un finansiālo līdzekļu diktētiem ierobežojumiem. Savukārt Napoleons Rīgas ieņemšanai no sava karaspēka nodalīja 30 000 karavīru spēcīgu korpusu un tam atvēlēja 130 ieroču lielu

---

⁸⁹¹ Souvenirs du Maréchal Macdonald, duc de Tarente. – p. 179

⁸⁹² Clausewitz C. Hinterlassene Werke über Krieg und Kriegführung. Bd. 7. – S. 238

artilērijas parku. Tālākā abu karojošo pušu pirmskara plānu realizācija jau bija atkarīga no kara gaitas veiksmēm un neveiksmēm.

1812. gada kara sākumā Napoleona lielākais trumpis bija karaspēka skaitliskais pārsvars, ar kura palīdzību viņš cerēja panākt ātru un izšķirošu uzvaru. Krievijas karaspēka virspavēlniecība skaidri apzinājās šīs priekšrocības un vēlējās tām pretdarboties, izmantojot laika un telpas faktorus. Viens no līdzekļiem, kas kavēja pretinieka virzīšanos, bija cietokšņi gar Daugavu un Dņepru. Katrs no tiem atsevišķi – Rīga, nepabeigtā Daugavpils, Bobruiska un Kijeva – nevarēja noturēties pret ilglaicīgam aplenkumam, tādēļ to galvenais uzdevums bija maksimāli ilga pretinieka piesaistīšana. Visa Krievijas karaspēka virspavēlniecības stratēģiskā koncepcija balstījās uz pretinieka kavēšanu, neiesaistoties izšķirošās sadursmēs, viņa spēku sadrumstalošanu un novājināšanu, kas radītu priekšnoteikumus spēku samēra līdzsvarošanai un iespējai darboties pa pretinieka komunikācijām.

Pirmajos kara mēnešos Krievijas izvēlētā stratēģija attaisnoja sevi. Neskatoties uz atsevišķām uzvarām un aizvien tālāku ielaušanos Krievijas teritorijā, Napoleons neguva izšķirošus panākumus un neradīja priekšnoteikumus izdevīga miera līguma noslēgšanai. Aizvien vairāk LA spēku bija virzīti komunikāciju līnijas noseģšanai un flangu nodrošināšanai. Austrijas palīgkorpuss un LA 7. korpuss, kuru sākotnējais sastāvs pārsniedza 49 000 cilvēku, palika pie Austrijas un Varšavas hercogistes robežas, darbojoties pret Krievijas 3. novērošanas armiju. LA divīzija 12 000 karavīru sastāvā palika pie Bobruiskas cietokšņa. Pie Daugavas Rīgas un Krievijas karaspēka 1. korpuss piesaistīja LA 2. un 10. korpusu, kuru sākotnējā sastāvā atradās ap 65 000 karavīru, un vēlāk arī 6. korpusu ar 12 000 karavīriem. Izvirzot par savu galveno mērķi panākt un sakaut Krievijas karaspēka pamatmasu, Napoleons atstāja visus minētos korpusus tālu savā aizmugurē un cerēja, ka izšķiroša kauja un uzvara atrisinās visas problēmas. Pat ja Napoleons pieļāva kļūdu, neatsakoties no Rīgas ieņemšanas un Pēterburgas apdraudēšanas plāna, pat ja Francijas maršali darbojās nesaskaņoti un nepietiekami aktīvi, tas nemazina viņu apturēšanas nozīmi pie Daugavas. Kamēr LA galvenie spēki veica ofensīvu, tās flangi atradās defensīvā stāvoklī un bija spiesti aizsargāt milzīgas teritorijas. Lai gan šie spēki izpildīja uzdoto flangu segšanas funkciju, tie bija izslēgti no iespējas līdzdarboties galvenajā karadarbības teātrī.

Kā izteicies 1812. gada dalībnieks, franču vēsturnieks F. Segūrs, kamēr LA tiecās pēc krievu sirds (Maskavas), viņu rokas palika brīvas un izstieptas līdz Melnajai un Baltijas jūrai⁸⁹³. Šīs izstieptās un brīvās rokas arī nospēlēja izšķirošu lomu Napoleona karaspēka

---

⁸⁹³ Ségur Ph. P. Histoire de Napoléon et de la Grande Armée pendant l'année 1812. T. II. – p. 219

iznīcināšanā. Kamēr Napoleons Maskavā cerēja uz mieru, Krievijas karaspēka virspavēlniecība papildināja galvenās armijas no valsts iekšējām guberņām un savos flangos pievilka spēkus no Somijas un Moldāvijas, tā radot Volīnijā un pie Daugavas ievērojamu pārsvaru pār pretinieku. Šim pārspēkam iedarbojoties uz LA sakariem, Napoleonam neatlika nekas cits kā vārda vistiešākajā nozīmē bēgt no Krievijas. Lai gan viņš, daļa augstāko virsnieku un gvarde izvairījās no ielenkuma, sakāve bija smaga. Specifisks bija pie Rīgas „aizmirstā” E. Makdonalda 10. korpusa liktenis. Tas bija pasargāts no Berezinas šķērsošanas un bada uz izpostītajiem ceļiem, bet daudz lielākā mērā to skāra starptautiskie procesi. Rīgas ģenerālgubernatoru un Krievijas karaspēka 1. korpusa virsnieku pārliecināts, Prūsijas palīgkorpusa komandieris ģenerālis J. Jorks pasludināja sev pakļauto spēku neitralitāti un atņēma LA tās vislabāk saglabāto daļu. Protams, var teikt, ka Rīgas korpusam varēja izdarīt vairāk un kopā ar Somijas korpusu varēja sakaut prūšus, tomēr arī tā paveiktais ir jāvērtē kā ieguldījums Krievijas karaspēka uzvarā.

Zīmīgi ir XX gs. sākuma krievu vēsturnieka K. Vojenska vārdi:

„Kopējā 1812. gada kara norisē karadarbība Baltijas guberņās nospēlēja nepamanāmu, bet visnotaļ nozīmīgu lomu⁸⁹⁴. Bez tiešas Pēterburgas ceļa aizsardzības, krievi šeit sasniedza diezgan prāvu panākumu diplomātiskajā jomā: Taurāģes konvencijas noslēgšanu, kas pārvērtā agrākos ienaidniekus draugos.”⁸⁹⁵

Šāda „neievērojama, bet nozīmīga loma” bija arī Rīgas cietoksnim un to sargājošajam korpusam, kura darbību visvieglāk raksturot nevis ar tā panākumiem, bet ar pretinieka neveiksmēm:

- 1) LA karaspēks neieņēma Rīgu un nevarēja izmantot tās resursus;
- 2) LA neieguva savā kontrolē tādu satiksmes ceļu kā Daugava;
- 3) LA nebija iespējas izmantot Daugavas labā krasta guberņu resursus;
- 4) LA neieguva kontroli pār Baltijas jūras piekrasti Rīgas tuvumā.

Lai gan LA 10. korpusa darbību pie Rīgas, tāpat kā pārējā Napoleona karaspēka darbību, ietekmēja vesels apstākļu komplekss, tas nesamazina Rīgas nozīmi Krievijas impērijas aizsardzības sistēmā.

Kara aizvirzīšanās līdz Maskavai nebija iepriekš paredzēta, tomēr virkne notikumu aizvirzīja Napoleonu pa šo ceļu, tāpat kā aizvirza viņam līdzī vārdi vēsturnieku skatienu. Pēterburgas virziens it kā paliek otrā plānā, lai gan Napoleons uzbrūkot un M. Barklajs de

---

⁸⁹⁴ „...невидную, но весьма значительную роль...”

⁸⁹⁵ Военский К. Предисловие // Военский К. Акты, документы и материалы для поллитической и бытовой истории 1812 года. Т. 2. Балтийская окраина в 1812 году. – С. LI

Tolli atkāpjoties pievērsa vienlīdz lielu uzmanību visiem virzieniem. Gan no Polockas, gan no Vitebskas krievu 1. armija atkāpās tikai tad, kad tās vadība pārliecinājās par LA nevirzīšanos pret viņa labo flangu, un turpināja izmantot karaspēku kā ēsmu. I. Esenam un P. Vitgenšteinam šajā laikā palika tikai viens mērķis – noturēties Daugavas līnijā. To izpildot, krievi atņēma LA stabilas loģistikas bāzes izveidošanas un izmantošanas priekšrocības un atrāva no LA vairākus korpusus.

Līdz šim historiogrāfija pievērsusies lielākoties 1812. gada notikumu Baltijas guberņās attēlošanai vai atsevišķu problēmu analīzei, piemēram, lielgaballaivu loma Rīgas aizsardzībā, Vidzemes kazaku pulka izveidošana utt. Ļoti fragmentāri un reti aplūkoti notikumi kontekstā ar kopējo kara gaitu, visvairāk tieši šādā aspektā darbojies igauņu vēsturnieks R. Helme. Šis promocijas darbs bija mēģinājums parādīt minēto kontekstu un to, kādu nozīmi atstāja Rīgas cietoksnis un korpusi uz 1812. gada kara iznākumu, kompleksi izmantojot abu karojošo pušu avotu materiālus. Lai gan atsevišķi jautājumi palikuši līdz galam neatrisināti, jo avoti vairs nav pieejami, promocijas darba mērķi var uzskatīt par sasniegtu. Tas viennozīmīgi apgāž tēzi, ka notikumi Baltijas guberņās neatstāja nekādu ietekmi uz karu vai ka kara laikā Krievijas armijas virspavēlniecība „aizmirsā” par šīm guberņām. Tāpat tas liek kritiski raudzīties uz negatīvu Rīgas korpusa un tā komandiera I. Esena darbības vērtējumu, kā arī uz apgalvojumiem par Rīgas cietokšņa vecumu un vājumu. Šādi secinājumi var rasties, tikai pavirši un atrauti no XIX gs. sākuma realitātes aplūkojot attiecīgos procesus. Zinātniskajā apritē ieviestie arhīvu materiāli skaidri norāda uz abu karojošo pušu interesi par Baltijas guberņām un par tajās notikušā nesaraucamu saikni ar kopīgo kara gaitu. Lai gan pastāvēja būtiskas atšķirības starp Baltijas un „īstajām” Krievijas guberņām, piemēram, pārvaldes vai iedzīvotāju dzīvesveida jomā, tomēr militārajā jomā tās veidoja vienoti integrētu sistēmu, kurā visi elementi savstarpēji mijiedarbojās.

Promocijas darbā minēto personu rādītājs

Akloms Džordžs (George Acklom) – Lielbritānijas Karalisko jūras spēku fregates kapteinis.

Aleksandrs I (*Александр I*) – Krievijas imperators no 1801. līdz 1825. gadam.

Antonovskis Antons (*Антон Иванович Антоновский*) – Krievijas karaspēka 1. korpusa 26. jēgeru pulka poručiķis.

Bagrations Pēteris (*Петр Иванович Багратион*) – Krievijas 2. rietumu armijas komandieris, ģenerālis.

Barklajs de Tolli Mihaels (*Михаил Богданович Барклай де Толли, Michael Andreas Barclay de Tolly*) – Krievijas impērijas kara ministrs no 1810. – 1812. gadam, kara laikā 1. rietumu armijas komandieris, ģenerālis.

Bašelū Žilbērs (*Gilbert-Désiré-Joseph Bachelu*) – LA 7. divīzijas 3. brigādes komandieris, brigādes ģenerālis.

Bellegarde Aleksandrs (*Александр Александрович Бельгард, Alexander Bellegarde*) – Somijas korpusa artilērijas priekšnieks, ģenerālmajors.

Bennigsens Leontijs (*Леонтий Леонтьевич Беннигсен, Levin August Gottlieb Theophil von Bennigsen*) – ietilpa Aleksandra I Svītā, no 1812. gada augusta apvienoto armiju galvenā štāba priekšnieka p. i., ģenerālis.

Belovs Hanss (*Hans Franz von Below*) – Prūsijas palīgkorpusa 1. kājnieku brigādes komandieris, pulkvedis

Bertjē Luī (*Louis-Alexandre Berthier*) – LA ģenerālštāba priekšnieks, maršals.

Bipens ? (*Бунпен, Bippen*) – Rīgas inženieru komandas priekšnieks, pulkvedis.

Boharnē Eižēns (*Eugène de Beauharnais*) – Itālijas vicekaralis, Francijas ģenerālis.

Bojarinovs ? (? Бояринов) – Krievijas armijas majors, 1812. gada oktobrī un novembrī Rīgas korpusa sastāvā.

Brīzemans fon Nettings Johans (*Johan Briesemann von Netti(n)g*) – atvaļināts Krievijas armijas ģenerālleitnants, pēc atjaunošanas dienestā no 1812. gada augusta Daugavgrīvas cietokšņa komandanta p. i., no 1812. gada septembra Daugavgrīvas cietokšņa komandants.

Černiševs Aleksandrs (*Александр Иванович Чернышев*) – Krievijas diplomāts, flīģledjutants, rotmistrs.

Čičagovs Pāvels (*Павел Васильевич Чичагов*) – Krievijas Moldāvijas (vēlāk Donavas) armijas komandieris, 1812. gada septembrī iecelts par Krievijas 3. armijas komandieri, admirālis.

Davū Luī Nikolā (*Louis Nicolas Davout*) – LA 1. korpusa komandieris, Francijas maršals.

Dibičs Ivans (*Иван Иванович Дибич 2-й, Johan Friedrich von Diebitsch*) – Krievijas armijas 1. korpusa virskvartiermeisatrs, pulkvedis, no 1812. gada oktobra ģenerālmajors.

Dovre Fjodors (*Федор Филиппович Довре, Friedrich August D'Auvray*) – Krievijas karaspēka 1. korpusa štāba priekšnieks, ģenerālmajors.

Ekelns Filips (*Филипп Филиппович Экельн*) – Krievijas armijas 47. jēģeru pulka šefs, pulkvedis.

Emme Ivans (*Иван Федорович Эмме I-й, Johann Georg Friedrich von Emme*) – Rīgas cietokšņa komandants, ģenerālmajors.

Esens Ivans (*Иван Николаевич Эссен I-й, Magnus Gustav von Essen*) – Baltijas ģenerālgubernators un Rīgas kara gubernators no 1812. gada jūnijam līdz oktobrim, ģenerālleitnants.

Fridrihs Vilhelms III (*Friedrich Wilhelm III*) – Prūsijas ķeizars.

Fuls Karls (*Карл Людвигович Фულь, Karl Ludwig August von Pfuel*) – ietilpa Aleksandra I Svītā, ģenerālleitnants.

Gorčakovs Aleksejs (*Алексей Иванович Горчаков*) – Krievijas kara ministra p. i., M. Barklajam de Tolli atrodies pie 1. rietumu armijas, ģenerālis.

Granžāns Čārlzs (*Charles-Louis-Dieudonne Grandjean*) – LA 10. korpusa 7. divīzijas komandieris, divīzijas ģenerālis.

Graverts Jūlijs (*Julius August Reinhold von Grawert*) – Prūsijas palīgkorpusa komandieris, ģenerālis.

Hamens Aleksejs (*Алексей Юрьевич Гамен*) – Krievijas karaspēka 32. kājnieku divīzijas komandieris, ģenerālmajors.

Hekels Georgs (*Егор Федорович Гекель, Georg Heinrich Hekkel*) – Daugavpils cietokšņa projekta autors, inženieru pulkvedis.

Hīnerbeinu Kārlis (*Karl Friedrich Georg von Hünerbein*) – Prūsijas palīgkorpusa 2. kavalērijas brigādes komandieris, no 1812. gada septembra LA 7. divīzijas 1. brigādes komandieris, pulkvedis.

Horns Henrihs (*Heinrich Wilhelm von Horn*) – LA 27. kājnieku divīzijas 2. brigādes komandieris, virsleitnants.

Jašvils Ļevs (*Лев Михайлович Яшвиль*) – Krievijas karaspēka 1. korpusa artilērijas priekšnieks, ģenerālmajors.

Jeļistatovs ? – (? *Елистратов*) – Krievijas armijas majors, 1812. gada oktobrī un novembrī darbojies Rīgas korpusa sastāvā.

Jorks Johans (*Johann David Ludwig Yorck von Wartenburg*) – Austrumprūsijas ģenerālgubernators, no 1812. gada marta Prūsijas palīgkorpusa komandieris, ģenerālis.

Kampredons Žaks (*Jacques David Martin de Campredon*) – LA 10. korpusa inženieru komandieris, divīzijas ģenerālis.

Kazancevs Ivans (Иван Алексеевич Казанцев) – Krievijas karaflotes 1. ranga kapteinis.

Kārlis Johans, viņš arī Bernadote Žans (*Karl Johan, Jean-Baptiste Jules Bernadotte*) – Francijas maršals, Zviedrijas kroņprincis.

Klauzevics Karls (*Carl Philipp Gottlieb von Clausewitz*) – Prūsijas virsnieku karaskolas pasniedzējs, 1812. gada maijā pārgāja dienēt Krievijas karaspēkā, 3. (vēlāk 1.) kavalērijas rezerves korpusa kvartīrmeistars, apakšpulkvedis.

Klauzevics Volmārs (*Wolmar Karl Friedrich von Clausewitz*) – Austrumprūsijas jēgeru bataljona komandieris, majors.

Kleists Fridrihs (*Friedrich Heinrich Ferdinand Emil von Kleist*) – LA 27. kājnieku divīzijas komandieris, ģenerālmajors.

Klemenss Kristofors (*Христофор Фёдорович Клементи, ? Klemens*) – 1811. gada aprīlī nozīmēts uz Daugavgrīvas cietoksni, majors, no 1812. gada pulkvedis.

Klingers ? (? *Клингер*) – ģenerāļa M. Barklaja de Tolli adjutants, štābkapteinis.

Kocebu Vilhelms (*Вильгельм Коцебу*) – Krievijas karaspēka 1. korpusa štābkapteinis.

Konanovičs Stepans (*Степан Александрович Кононович*) – Daugavgrīvas cietokšņa komandants, ģenerālmajors.

Krīdeners Antons (*Антон Кріденер, Anton von Krüdener*) – Rīgas policijas šefs, pulkvedis.

Kuņickis Karls (*Карл Осипович Куницкий*) – Poļu ulānu pulka apakšpulkvedis.

Kutuzovs Mihaels (*Михаил Илларионович Кутузов*) – Donavas armijas komandieris, no 1812. gada jūlija Narvas korpusa komandieris, no 1812. gada augusta Krievijas karaspēka virspavēlnieks, ģenerālis, no 1812. gada augusta ģenerālfeldmaršals.

Leviss of Menārs Fjodors (*Федор Федорович Левиз оф Менар, Friedrich von Löwis of Menar*) – piekomandēts pie Baltijas ģenerālgubernatora kā aktīvā karaspēka komandieris, ģenerālleitnants.

Lobanovs-Rostovskis Dmitrijs (*Дмитрий Иванович Лобанов-Ростовский*) – Baltijas ģenerālgubernators un Rīgas kara gubernators no 1810. gada līdz 1812. gada jūnijam, ģenerālis.

Makdonalds Etjēns (*Étienne Jacques Joseph Alexandre Macdonald*) – LA 10. korpusa komandieris, Francijas maršals.

Marbo Žans (*Jean Batiste Antoine Marcellin de Marbot*) – LA 2. korpusa 23. jātnieku jēgeru pulka pulkvedis.

Marē Hjū (*Hugues-Bernard Maret*) – Francijas ārlietu ministrs.

Martins Tomass (*Thomas Byam Martin*) – Lielbritānijas Karalisko jūras spēku eskadras komandieris, admirālis.

Massenbahs Fridrihs (*Friedrich Erhard Fabian von Massenbach*) – Prūsijas palīgkorpusa kavalērijas komandieris, ģenerālleitnants.

Mellers Antons (*Антон Васильевич Моллер 2-й, Berend Otto von Möller*) – Kronštates ostas komandieris, uz Rīgu 1812. gada jūlijā komandētās flotiles komandieris, kontradmirālis.

Merķelis Garlībs (*Гарлиб Меркель, Garlieb Merkel*) – vācu izcelsmes publicists, sabiedriskais darbinieks.

Millers-Zakomeļskis Pēteris (*Петр Иванович Меллер-Закомельский, Peter Albrecht Müller-Zakomelsky*) – Krievijas Kara ministrijas Artilērijas departamenta direktors, ģenerālleitnants.

Mjurā Joahims (Joachim Murat) – LA rezerves kavalērijas korpusu komandieris, Francijas maršals.

Napoleons Bonaparts (*Napoléon Bonaparte*) – Francijas imperators.

Neverovskis Dmitrijs (*Дмитрий Петрович Неверовский*) – Krievijas karaspēka 27. kājnieku divīzijas komandieris, ģenerālmajors.

Obručevs Afanāsijs (Афанасий Фёдорович Обручев) – 1810. gadā Krievijas Kara ministrija nosūtīja vadīt Rīgas nostiprināšanas darbus, inženieru apakšpulkvedis.

Opermans Karls (*Карл Иванович Опперман, Karl Oppermann*) – Krievijas Kara ministrijas Inženieru departamenta direktors, ģenerālmajors, no 1811. gada 30. augusta ģenerālleitnants.

Pauluči Filips (*Филипп Осипович Паулуччи, Filippo Paulucci*) – Krievijas karaspēka daļu Gruzijā komandieris, no 1812. gada jūnija 1. rietumu armijas galvenā štāba priekšnieks, no 1812. gada oktobra Baltijas ģenerālgubernators un Rīgas kara gubernators, ģenerālleitnants.

Platovs Matvejs (*Матвей Иванович Платов*) – Donas kazaku korpusa komandieris, ģenerālis.

Radzivils Mihaels (*Michał Gedeon Hieronim Radziwiłł*) – LA 10. korpusa 2. brigādes komandieris, brigādes ģenerālis.

Raumers Eižēns (*Eugen von Raumer*) – LA 27. divīzijas 3. brigādes komandieris, pulkvedis.

Razvozovs Igors (*Егор Федорович Развозов*) – Krievijas karaflotes 1. ranga kapteinis.

Riboasjērs Žans (*Jean Ambroise Baston de La Riboisière*) – LA artilērijas priekšnieks, ģenerālis.

Rikārs Etjēns (*Étienne Pieerr Ricard*) – LA 7. divīzijas 1. brigādes komandieris, divīzijas ģenerālis.

Rīdingers Aleksandrs (*Александр Карлович Ридингер 1-й, Alexander von Rüdinger*) – Krievijas armijas 21. kājnieku divīzijā iekļautā 44. jēgeru pulka šefs, pulkvedis.

Rozens Fjodors (*Федор Федорович Розен 4-й, Friedrich Otto von Rosen*) – Krievijas 21. divīzijas 2. brigādes komandieris, pulkvedis.

Saumarezs Džeimss (*James Saumarez*) – Baltijas jūrā izvietoto britu karakuģu komandieris, Lielbritānijas Karalisko jūras spēku admirālis.

Seļivanovs Ivans (*Иван Селиванов*) – Donas kazaku pulka komandieris, majors.

Sensirs Lorāns (*Laurent de Gouvion-Saint-Cyr*) – LA 6. korpusa komandieris, korpusa ģenerālis, no 1812. gada augusta Francijas maršals.

Stjuarts Henrijs (*Henry Stewart*) – Lielbritānijas Karalisko jūras spēku kapteinis.

Suļmeņevs Ivans (*Иван Саввич Сульменев*) – Krievijas karaflotes 2. ranga kapteinis

Šārnhorsts Gerhards (*Gerhard Johann David von Scharnhorst*) – Prūsijas karaspēka ģenerālštāba priekšnieks, ģenerālis.

Šešukovs Nikolajs (*Николай Иванович Шешуков*) – Rīgas ostas komandieris, viceadmirālis.

Šmits Johans (*Johann H. von Schmidt*) – Prūsijas palīgkorpusa artilērijas priekšnieks, majors.

Šteinhelis Fadejs (*Фаддей Федорович Штейнгейль, Fabian Gotthard von Steinheil*) – Krievijas armijas Somijas korpusa komandieris, Somijas ģenerālgubernators, ģenerālleitnants.

Švarcenbergs Karls Filips (*Karl Philipp zu Schwarzenberg*) – Austrijas palīgkorpusa komandieris, feldmaršalleitnants.

Tīdemanis Johans (*Johann Ludwig von Tiedemann*) – Prūsijas karaspēka pulkvedis, pārgāja Krievijas dienestā, pie Baltijas ģenerālgubernatora I. Esena piekomandēts apakšpulkvedis.

Tols Karls Vilhelms (*Карл Вильгельм Фёдорович Толль, Karl Wilhelm von Toll*) – Krievijas 1. rietumu armijas ģenerālkvartīrmeistars, pulkvedis, no 1812. gada novembra ģenerālmajors.

Tormasovs Aleksandrs (*Александр Петрович Тормасов*) – Krievijas 3. novērošanas armijas komandieris, ģenerālis.

Traversē Ivans (*Иван Иванович де Траверсе, Jean-Baptiste Prevost de Sansac, marquis de Traversay*) – Krievijas jūras lietu ministrs, admirālis.

Tretjakovs Nikolajs (*Николай Иванович Третьяков*) – Krievijas karaspēka 21. artilērijas brigādes komandieris, no 1812. gada marta Vidzemes apgabala artilērijas priekšnieks, pulkvedis.

Trusons Pēteris (*Петр Христианович Трузсон, Peter Trusson*) – no 1811. gada piedalās Rīgas nostiprināšanas darbos, inženieru pulkvedis.

Turskis ? (? Турский) – īslaicīgi Seļivanova Donas kazaku pulka komandieris, Grodņas huzāru pulka apakšpulkvedis.

Udino Nikolā (*Nicolas Charles Oudinot*) – LA 2. korpusa komandieris, Francijas maršals.

Ulanovs Gavrila (*Гаврила Петрович Уланов*) – Daugavpils cietokšņa komandants, ģenerālmajors.

Veljaminovs Ivans (*Иван Александрович Вельяминов 1-й*) – 33. kājnieku divīzijas komandieris, ģenerālmajors.

Viktors Klods (*Claude-Victor Perrin*) – LA 9. korpusa komandieris, Francijas maršals.

Vitgenšteins Pēteris (*Петр Христианович Витгенштейн, Peter Ludwig Adolph Sayn-Wittgenstein-Berlenburg*) – Krievijas karaspēka 1. korpusa komandieris, ģenerālleitnants.

Vlastovs Jegors (*Егор Иванович Властов*) – Krievijas 1. korpusa 24. jēgeru pulka šefs, pulkvedis, no 1812. gada oktobra ģenerālmajors.

Vodonkūrs Frederiks (*Frédéric François Guillaume de Vaudoncourt*) – LA 15. kājnieku divīzijas 3. brigādes komandieris, brigādes ģenerālis.

Volcogens Ludvigs (Людвиг Вольцоген, Justus Adolf Philipp Wilhelm Ludwig von Wolzogen) – Krievijas 1. rietumu armijas štāba virsnieks, no 1811. gada janvāra flīģeļadjutants, majors, no 1811. gada septembra apakšpulkvedis, no 1812. gada jūnija pulkvedis.

Volkonskis Sergejs (*Сергей Григорьевич Волконский*) – dienēja ģenerāļa F. Vincingordes vienībā, flīģeļadjutants, rotmistrs, no 1812. gada septembra pulkvedis.

Zeidlics Antons (*Anton Florian Friedrich von Seydlitz*) – Prūsijas ģenerāļa J. Jorka adjutants, majors.

Zīverss Fjodors (*Федор Федорович Сиверс, Friedrich Wilhelm von Sievers*) – Kurzemes civilais gubernators.

Žannerē Vilhelms (*Wilhelm von Jeanneret*) – Prūsijas palīgkorpusa kavalērijas 1. brigādes komandieris, pulkvedis.

Žeroms Bonaparts (*Jérôme Bonaparte*) – Vestfālenes karaļis, Francijas ģenerālis.

Promocijas darbā minēto apdzīvoto vietu rādītājs

Abo (Або, tag. Turku) – Somijas lielkņaziste

Ārensburga (Аренсбург, Arensburg, tag. Kuresāre) – Vidzemes guberņa

Baldone (Балдон, Baldohn) – Kurzemes guberņa

Bauska (Бауск, Bauske) – Kurzemes guberņa

Beberbeķi (Бебербек, Bebberbeck) – Vidzemes guberņa

Bešenkoviči (Бешенковичи) – Vitebskas guberņa

Vjalistoka (Белосток) – Vjalostokas apgabala centrs

Bobrujska (Бобруйск, tag. Babrujska) – Minskas guberņa

Borisova (Борисов, tag. Barisova) – Minskas guberņa

Breslava (Breslau, tag. Vroclava) – Prūsija

Brestļitovska – (Брест-Литовск, tag. Bresta) – Grodņas guberņa

Budilova (Будилово) – Mogiļevas guberņa

Carevozaimišče (Царево-Займище) – Smoļenskas guberņa

Cenu muiža (Ценгоф, Zennhof) – Kurzemes guberņa

Čašņiki (Чашники) – Vitebskas guberņa

Danciga (Danzig, tag. Gdaņska) – Prūsijas pilsēta

Daugavgrīvas cietoksnis (Динаминде, Динамюнде, Dünamünde) – Vidzemes guberņa

Daugavpils (Динабург) – Vitebskas guberņa

Dobele (Доблен, Doblēn) – Kurzemes guberņa

Dorogobuža (Дорогобуж) – Smoļenskas guberņa

Drīsa (Дрисса, tag. Vjerhņadvinska) – Vitebskas guberņa

Druja (Друя) – Vitebskas guberņa

Dzisna (Дисна) – Vitebskas guberņa

Glubokoje (Глубокое, tag. Hlibokaje) – Viļņas guberņa

Grodņa (Гродно) – Grodņas guberņas centrs

Iecava (Экау, Ескау) – Kurzemes guberņa

Pūkste (Иллукст, Плухт) – Kurzemes guberņa

Jaunjelgava (Фридрихштат, Friedrichstadt) – Kurzemes guberņa

Jelgava (Митава, Mitau) – Kurzemes guberņas centrs

Jeļņa (Ельня) – Smoļenskas guberņa

Jēkabpils (Якобштат, Jacobstadt) – Kurzemes guberņa

Jonišķi (Янишки, Janischki) – Viļņas guberņa

Juhnova (Юхнов) – Smoļenskas guberņa

Jurbaka (Юрбург, Georgenburg) – Viļņas guberņa

Kalnciems (Калнцем, Kalnzeem) – Kurzemes guberņa

Kaluga (Калуга) – Kalugas guberņas centrs

Kameņeca-Podoļska (Каменец-Подольский) – Podoļskas guberņas centrs

Kaуņa (Ковно, Kowno) – Viļņas guberņa

Kēdaini (Кейданы, Keidany) – Viļņas guberņa

Kēnigsberga (Königsberg, tag. Kaļiņingrada) – Prūsija

Kijeva (Киев) – Kijevas guberņas centrs

Klaipēda (Memel) – Prūsija

Klives muiža (Кливенгоф, Klivenhof) – Kurzemes guberņa

Kļastici (Клястицы) – Vitebskas guberņa

Kobrina (Кобрин) – Grodņas guberņa

Krasnija (Красный) – Smoļenskas guberņa

Kronštate (Кронштадт) – Pēterburgas guberņa

Krustpils (Крейцбург) – Vitebskas guberņa

Ķekava (Даленкирх, Dalenkirche(-en)) – Vidzemes guberņa

Labiau (tag. Poļeska) – Prūsija

Liepāja (Либава, Libau) – Kurzemes guberņa

Ludza (Люцын) – Vitebskas guberņa

Luga (Луга) – Pēterburgas guberņa

Lutska (Луцк) – Volīnijas guberņa

Malojaroslavca (Малоярославец) – Kalugas guberņa

Minska (Минск) – Minskas guberņas centrs

Mogiļeva (Могилев) – Mogiļevas guberņas centrs

Možaiska (Можайск) – Maskavas guberņa

Muitas punkts (Таможня, Tamoschna, Tamoszna) – Vidzemes guberņa

Narva (Нарва, Narwa) – Pēterburgas guberņa

Novgoroda (Новгород) – Novgorodas guberņas centrs

Olaine (Олай, Olai) – Vidzemes guberņa

Orša (Орша) – Mogiļevas guberņa

Ovidiopole (Овидиополь) – Hersonas guberņa

Palanga (Поланген, Polangen) – Kurzemes guberņa

Panemune (Понемун, Ponemun) – Viļņas guberņa

Panevėža (Поневеж, Ponewesch) – Viļņas guberņa

Pasvale (Посволе, Poswol) – Viļņas guberņa

Pērnava (Пернов, Pernau) – Vidzemes guberņa

Pinska (Пинск) – Minskas guberņa

Piņķu muižā (Пинкенхоф, Pinkenhof) – Vidzemes guberņa

Plakanciems (Плаканцеєм, Plakanzeem) – Vidzemes guberņa

Pleskava (Псков) – Pleskavas guberņas centrs

Polocka (Полоцк) – Vitebskas guberņa
Raseiņi (Россиена, Rossiena) – Viļņas guberņa
Tallina (Ревель, Reval) – Igaunijas guberņas centrs
Rēzekne (Режица, Riezytz) – Vitebskas guberņa
Rīga (Рига, Riga) – Vidzemes guberņas centrs
Rogačova (Рогачёв, tag. Rahačova) – Mogiļevas guberņa
Rudņa (Рудня) – Smoļenskas guberņa
Salakas (Солок, Soloki) – Viļņas guberņa
Sebeža (Себеж) – Vitebskas guberņa
Skaistkalne (Шенберг, Schönberg) – Kurzemes guberņa
Skrunda (Шрунден, Schrunden) – Kurzemes guberņa
Sloka (Schlock, Шлок) – Vidzemes guberņa
Sloņima (Слоним) – Grodņas guberņa
Smoļenska (Смоленск) – Smoļenskas guberņas centrs
Sveaborga (Свеаборг, tag. Suometlinna) – Somijas lielkņaziste
Šauļi (Шавли, Schawli) – Viļņas guberņa
Švenčoņi (Свенцяны) – Viļņas guberņa
Tarutina (Тарутино) – Kalugas guberņa
Tauraģe (Таурооген, Tauroggen) – Viļņas guberņa
Telši (Тельши, Telsche) – Viļņas guberņa
Tilzīte (Тильзит, Tilsit, tag. Sovetska) - Prūsija
Tiraspole (Тирасполь) – Hersonas guberņa
Tula (Тула) – Tulas guberņas centrs
Ukmerģe (Вилькомир, Wilkomir) – Viļņas guberņa
Valgunde (Вольгунт, Wolgund) – Kurzemes guberņa

Valle (Вальгоф, Walhof) – Kurzemes guberņa

Velikije Luki (Великие Луки) – Pleskavas guberņa

Ventspils (Виндава, Vindau) – Kurzemes guberņa

Vidzi (Видзы) – Viļņas guberņa

Viļejka (Вилейка) – Minskas guberņa

Vilkaviški (Wilkowisk) – Varšavas hercogiste

Viļņa (Вильна, Wilna) – Viļņas guberņas centrs

Vitebska (Витебск) – Vitebskas guberņas centrs

Vladimira (Владимир) – Vladimiras guberņas centrs

Izmantoto avotu un literatūras saraksts

Avoti

Nepublicētie avoti

1. Latvijas Valsts Vēstures Arhīvs (LVVA), 1. f. Baltijas ģenerālgubernatora kanceleja, 1.1. 2. apr., 1492. l., 1605. l.;
1.2. 12. apr., 569. l., 595. l., 596. l., 597. l., 602. l., 603. l., 604. l., 606. l., 607. l., 608. l., 609. l., 611. l., 612. l., 613. l., 614. l., 615. l., 616. l., 617. l., 618. l., 619. l.
2. LVVA, 3. f. Vidzemes gubernatora kanceleja, 5. apr., 1456. l., 1469. l.
3. LVVA, 4. f. Vidzemes guberņas valde, 14. apr., 1055. l.
4. LVVA, 749. f. Rīgas rātes virskanceleja, 6. apr., 63. l., 631. l., 632. l.
5. LVVA, 1382. f. Amatu un ķemerejas tiesa, 2. apr., 457. l.
6. LVVA, 1388. f. Rīgas pilsētas munsterejas tiesa, 1. apr., 114. l.
7. LVVA, 2265. f. Rīgas palīdzības banka, 1. apr., 6. l.
8. LVVA, 5757. f. 1812. gada Tēvijas karš,
8.1. 1. apr., 55. l.
8.2. 2. apr., 13. l., 54. l.
9. Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz (GStA PK), I. HA, Rep. 89 Geheimes Zivilkabinett, jüngere Periode, Nr. 32302, Nr. 32578.
10. GStA PK, VI. HA Familienarchive und Nachlässe, NI. Albrecht Daniel Ludwig, Nr. 17, Nr. 18, Nr. 19, Nr. 20, Nr. 45.
11. Российский Государственный Военно Исторический архив (РГВИА), Ф. 1. Канцелярия Военного Министерства, Оп. 1, Д. 2352.
12. РГВИА, Ф. 29 Канцелярия Военного Министерства, Оп. 1/153^a, Св. 5, Д. 490; Св. 11, Д. 1035; Св. 12, Д. 1419.
13. РГВИА, Ф. 846 Военно-ученый Архив,
13.1. Оп. 1, Д. 423;
13.2. Оп. 16, Д. 443, Д. 3486, Д. 3491, Д. 3499, Д. 3511, Д. 3516, Д. 3552.
14. РГВИА, Ф. 1973 Управление коменданта г. Риги, Оп. 1, Д. 33, Д. 39.

Publicētie avoti

15. *Chuquet A.* 1812. *La Guerre de Russie, notes et documents.* – Paris: Fontemoing, 1912.

- 15.1. Serie 1. – 369 p.
- 15.2. Serie 2. – 352 p.
16. Correspondance de Napoléon Ier. – Paris: Imprimerie impériale, 1858 – 1869.
- 16.1. T. XXI – p. 706
- 16.2. T. XXII. – p. 698
- 16.3. T. XXIII – p. 686
- 16.4. T. XXIV – p. 752
17. Correspondance inédite de l'empereur Alexandre et de Bernadotte pendant l'année 1812. – Paris: R. Chapelot, 1909. – 69 p.
18. Correspondance inédite de l'empereur Napoléon avec le commandant en chef de l'artillerie de la grande armée pendant les campagnes de 1809 en Autriche, 1810-1811 en Espagne, et 1812 en Russie. – Paris: Dumaine, 1843. – 97 p.
19. *Fabry G.* Campagne de 1812. Documents relatifs à l'aile gauche, 20 août-4 décembre, IIe, VIe, IXe corps. – Paris: R. Chapelot, 1912. – 260 p.
20. *Fabry G.* Campagne de Russie (1812). – Paris: L. Gougy, 1900 – 1903.
- 20.1. T. 1. – 656 p.
- 20.2. T. 2. – 394 p.
- 20.3. T. 3. – 614 + 217 p.
- 20.4. T. 4. – 823 + 352 p.
- 20.5. T. 5. – 936 p.
21. *Lehmann Max (Hg).* Tagebuch und Briefwechsel des Oberstlieutnants v. Tiedemann aus dem Jahre 1812 // Jahrbücher für die deutsche Armee und Marine. 24 Bd. Juli – Sept. 1877 – S. 117 – 148.
22. *Hamilton R. V.* Letters and Pappers of Admiral of the Fleet Sir Thos. Byam Martin. Vol. 2. (Publications of the Navy Records Society, vol. 12). [London]: Navy Records Society, 1898. 416 P.
23. *Margueron L. J.* Campagne de Russie, 1810 – 1812. – Paris: H. Charles-Lavauzelle, 1897. – 1906.
- 23.1. T. I – 333 p.
- 23.2. T. II – 408 p.
- 23.3. T. III – 643 p.
- 23.4. T. IV – 632 p.
24. Mémoires du Général Baron de Marbot. – Paris: Plot, 1891. – 446 p.

25. Mit Graf Palens Reiterei gegen Napoleon. Denkwürdigkeiten des russischen Generals Eduard von Löwenstern (1790 – 1837) [Hg. G. Wrangel]. – Berlin: E. S. Mittler und Sohn, 1910. – 338 S.
26. *Saint-Cyr G.* Mémoires pour servir a l’histoire militaire sous le directoire, le consulat et l’empire. T. III. – Paris: Anselin, 1831. – 329 p.
27. *Scharnhorst G.* Private und dienstliche Schriften (hg. J. Kunisch). Bd. 2. – Köln, Weimar, Wien: Böhlau, 2003. – 858 S.
28. Souvenirs du Maréchal Macdonald, duc de Tarente. – Paris: Plon, Nourrit et Cie, 1892. – 423 p.
29. Tagebuch und Briefwechsel des Oberstlieutenants v. Tiedemann aus dem Jahre 1812, hrsg. von Lehmann M. // *Jahrbücher für die deutsche Armee und Marine*. Bd. 24. – Berlin: o.V., 1877. – S. 117 – 148.
30. 1812. Der Feldzug in Kurland nach den Tagebüchern und Briefen des Leutnants Julius v. Hartwich damals im Leib-Grenadier-Regiment jetztigen Leib-Grenadier-Regiment König Friedrich Wilhelm III (zusammengestellt von Schoeler R.). – Berlin: R. Eisenschmidt, 1910. – 134 S.
31. *Wrangel G.* Aus der Korrespondenz des General Magnus von Essen // *Zeitschrift für Osteuropäische Geschichte*. Bd. III (1913.) – S. 386 – 413.
32. *Военский К.* Отечественная война 1812 года в записках современников. – СПб.: Типография Главного Управления Уделов, 1911. – 95 С.
33. *Военский К.* Акты, документы и материалы для поллитической и бытовой истории 1812 года. Т. 2. Балтийская окраина в 1812 году. – СПб.: Императорское Русское Историческое Общество, 1911. – ЛШ + 573.
34. *Волконский С. Г.* Записки. – Иркутск: Восточно-Сибирское книжное изд-во, 1991. – 512 С.
35. Как Александр I организовал оборону Риги в 1812 г. (публ. Тиханов И. С.) // *Эпоха 1812 года. Исследования. Источники. Историография: Сборник материалов. К 190-летию Отечественной войны* // *Труды ГИМ*. Вып. 132. – М.: ГИМ, 2002. – С. 210 – 211.
36. М. И. Кутузов. Сборник документов (ред. Бескровный Л. Г.). – М.: Воениздат, 1954. – 1955.
  - 36.1. Т. 4. Ч. I. – XXXVI + 552 С.
  - 36.2. Т. 4. Ч. II. – 848 С.

37. *Николай Михайлович, Великий Князь*. Дипломатические сношения России и Франции по донесениям послов Императоров Александра и Наполеона 1808 – 1812. Т. IV. – СПб.: Экспедиция заготовления государственных бумаг, 1906. – 505 С.
38. Отечественная война 1812 года. Материалы Военно-Ученого архива. Отдел I. Переписка русских правительственных учреждений. – СПб.: Бережливость, 1900-1913.
- 38.1. Т. I. Ч. 1. – 120 С.
- 38.2. Т. I. Ч. 2. – 349 С.
- 38.3. Т. II. – 357 С.
- 38.4. Т. III. – 379 С.
- 38.5. Т. IV. – 334 С.
- 38.6. Т. V. – 341 С.
- 38.7. Т. VI. – 351 С.
- 38.8. Т. VII. – 342 С.
- 38.9. Т. IX. – 192 С.
- 38.10. Т. X. – 277 С.
- 38.11. Т. XI. – 415 С.
- 38.12. Т. XII. – 318 С.
- 38.13. Т. XIII. – 417 С.
- 38.14. Т. XIV. – 290 С.
- 38.15. Т. XV. – 181 С.
- 38.16. Т. XVI. – 283 С.
- 38.17. Т. XVII. – 374 С.
- 38.18. Т. XVIII. – 320 С.
- 38.19. Т. XIX. – 395 С.
- 38.20. Т. XX. – 298 С.
39. Переписка императора Александра и Баркляя-де-Толли в Отечественную войну после оставления государем армии [сост. В. Харкевич] // Военный Сборник. – 1903. – № 11. – С. 241 – 262.
40. Полное собрание законов Российской империи с 1649 года. Т. XXXII. – СПб.: Типография II Отд. Собственной ЕИВ Канцелярии, 1830. – 1105 С.

41. Россия и Швеция. Документы и материалы: 1809 – 1818. – М.: «Международные отношения», 1985. – 576 С.
42. Сборник исторических материалов, извлеченных из архива первого отделения собственной Его Императорского Величества Канцелярии. Вып. I. – СПб: б.м.и, 1876. – 466 С.
43. *Харкевич В.* 1812 год в дневниках, записках и воспоминаниях современников. Материалы Военно-Ученого архива. – Вильна: Типография Штаба Вильенского военного Округа, 1900 – 1904.
  - 43.1. Вып. 1. – 253 С.
  - 43.2. Вып. 2. – 231 С.
  - 43.3. Вып. 3 – 216 С.

Literatūra

1. *Bernhardi T.* Denkwürdigkeiten des kaiserl. russ. Generals von der Infanterie Carl Friedrich Grafen von Toll. Bd. 1. – Leipzig: Otto Wigand, 1856. – 430 S.
2. *Bernhardi T.* Denkwürdigkeiten des kaiserl. russ. Generals von der Infanterie Carl Friedrich Grafen von Toll. Bd. 2. – Leipzig: Otto Wigand, 1865. – 532 S.
3. *Bienemann Fr.* 1812. Baltische Erinnerungsblätter. – R.: Jonck und Poliewsky, 1912. – 304
4. *Chabanier J.* La Grande Armée en Lituanie et en Courlande // *Revue historique de l'armée* – 1973 – № 2 – p. 29 – 47.
5. *Chambray [G.]*. Histoire de l'expédition de Russie. T. 1. – Paris: Pillet Aîné, 1823. – 444 p.
6. *Chambray [G.]*. Histoire de l'expédition de Russie. T. 2. – Paris: Pillet Aîné, 1838. – 517 p.
7. *Constantini.* Le Maréchal Macdonald, Chef du 10e corps à l'aile gauche de la grande armée (juin 1812 – janvier 1813) // *Revue historique de l'armée* – 1971 – № 2 – p. 58 – 78.
8. *Curtis C.* The War of the Two Emperors: The Duel between Napoleon and Alexander: Russia, 1812. – New York: Random House, 1985. – 488 p.
9. *Droysen J. G.* Das Leben des Feldmarschalls Grafen York von Wartenburg. Bd. 1. – Berlin: Veit und Comp., 1851. – 553 S.

10. *Eckardt J.* Die Franzosen in Kurland // Baltische Monatschrift. Bd. 11. – R., 1865. – S. 1 – 22.
11. *Eckardt J.* York und Paulucci. Aktenstücke und Beiträge zur Geschichte der Convention von Tauroggen (18./30. Dec. 1812). – Leipzig: Veit & Comp., 1865. – 131 S.
12. *Esposito V., Elting J.* A Military History and Atlas of the Napoleonic Wars. – New York: Frederick A. Praeger, 1963. – 400 p.
13. Der Feldzug von 1812 in Russland // Hinterlassenes Werk des Generals Carl von Clausewitz über Krieg und Kriegführung. Bd. 7. – Berlin: F. Dümmler, 1835. – S. 1 – 248.
14. *Grīns A.* Franču laiki Zemgalē // Brīvā Zeme – 1932. – Nr. 162. – 6. – 8. lpp
15. *Gutzeit W.* Riga im Kriegsjahre 1812 // Mitteilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Est- und Kutlands. Bd. XIII. – R.: R. N. Kymmell, 1886. – S. 117 – 244.
16. *Gutzeit W.* Versuch einer Rechtfertigung des Kriegs-Gouverneurs von Riga General-Lieutenant v. Essen 1 // Mitteilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Est- und Kutlands. Bd. XI. – R.: R. N. Kymmell, 1868. – S. 551 – 564.
17. *Hall Ch. D.* British strategy in the Napoleonic War, 1803 – 1815. – Manchester: University Press, 1992. – 239 p.
18. *Helme R.* 1812. aasta Eestis ja Lätis. – Tallin: Olion, 1990. – 248 lk.
19. Hinterlassenes Werk des Generals Carl von Clausewitz über Krieg und Kriegführung. Bd. 2. Vom Kriege. Teil 2. – Berlin: F. Dümmler, 1833. – 456 S.
20. *Jomini A.-H.* Précis de l'art de la guerre. T. II. – Bruxelles: J.-B. Petit, 1840. – 551 p.
21. *Jomini A.-H.* Vie politique et militaire de Napoléon, racontée par lui-même au tribunal de César, d'Alexandre et de Frédéric. T. 4. – Paris: Anselin, 1827. – 712 p.
22. *Juszkiewicz J.* Zur Vorgeschichte des Krieges 1812 in Riga // Sitzungsberichte der Gesellschaft für Geschichte und Altertumskunde der Ostseeprovinzen Russlands aus dem Jahre 1912. – R.: W. F. Häcken, 1914. – S. 415 – 444.
23. *Juškevics J.* Daugavgrīva no 13. līdz 20. gadsimtam // Krasta artilērijas pulks. Daugavgrīva. – R.: Krasta artilērijas pulks, 1938. – 53. – 168. lpp.
24. *Juškevics J.* 1812. gads // Aizsargs. – 1927.
  - 24.1. Nr. 10. – 290. – 295. lpp.
  - 24.2. Nr. 11-12 – 322. – 326. lpp.
25. *Juškevičs J.* 1812. gads un latvieši // Brīvā Zeme (ilustrētais pielikums). – 1934.
  - 25.1. Nr. 35. – 274. – 275. lpp.
  - 25.2. Nr. 36. – 282. – 283. lpp.

- 25.3. Nr. 38. – 298. – 299. lpp.
- 25.4. Nr. 42. – 330 – 331. lpp.
26. *Kangeris K.* Napoleona karaspēks Latvijā // Archīvs. 25. sējums. – Melburna, 1985. – 67. – 88. lpp.
27. *Klumberg W.* Die Kontinentalsperre in ihrer Auswirkung auf Riga. – R.: G. Löffler, 1926. – 26 S.
28. Kriegsgeschichtliche Einzelschriften. Bd. IV. Heft 24. Die Theilnahme des Preußischen Hülfskorps an dem Feldzuge gegen Rußland im Jahre 1812. – Berlin: E. S. Mittler und Sohn, 1898. – S. 433 – 566
29. *Labaume E.* Relation circonstanciée de la campagne de Russie en 1812. – Paris: Panckoucke, 1815. – 453 p.
30. Latviešu tauta 1812. gada Tēvijas kara laikā // Latvijas PSR vēsture. 1. sēj. – Rīga: “Zinātne”, 1986. – 123. – 125. lpp.
31. *Maurice de Saxe.* Mes Rêveries. T. II. – Amsterdam, Leipzig: Arkstée et Merkus, 1757. – 259 p.
32. *Mettig C.* Geschichte der Stadt Riga. – R.: Jonck & Poliewsky, 1897. – 489 S.
33. *Muir R.* Britain und the Defeat of Napoleon, 1807 – 1815. – New Haven, London: Yale University Press, 1996. – 466 p.
34. *Madelin L.* Histoire du consulat et de l’Empire. T. XII. La catastrophe de Russie. Paris: Hachette, 1949. – 404 p.
35. *Okouneff N.* Considérations sur les grandes opérations de la campagne de 1812, en Russie. – Bruxelles: J.-B. Petit, 1842. – 451 p.
36. *Prost Ph.* Les forteresses de l’empire. Fortifications, villes de guerre et arsenaux napoléoniens. – Paris: Montieur, 1991. – 214 p.
37. *Pröve R.* Militär, Staat und Gesellschaft im 19. Jahrhundert. – München: Oldenbourg Wissenschaftsverlag, 2006. – 132 S.
38. *Savčenko V.* Krievijas flotes darbība pie Rīgas 1812. gada Tēvijas kara laikā // Rīgas Balss – 1962. – 4. sept. – 2. – 3. lpp.
39. *Schmidt O.* Prussian regular infantryman 1808 – 1815. – Oxford: Osprey, 2003. – 64 p.
40. *Ségur Ph. P.* Histoire de Napoléon et de la Grande Armée pendant l’année 1812. – Paris: Baudouin, 1825.
- 40.1. T. I. – 413 p.
- 40.2. T. II – 326 p.

41. *Seydlitz A.* Tagebuch des Königlich Preußisches Armeekorps unter Befehl des General-Lieutenants von York im Feldzuge von 1812. – Berlin: Mittler, 1823.
- 41.1. T. 1. – 268 S.
- 41.2. T. 2. – 362 S.
42. *Schmidt E.-H.* Zur Genesis des konzentrischen Operierens mit getrennten Heeresteilen im Zeitalter des ausgehenden Ancien Régime, der Französischen Revolution und Napoleon // Ausgewählte Operationen und ihre militärhistorischen Grundlagen. (hg. Ottmar H. M., Ostertag H.). – Herford, Bonn: Verlag E. S. Mittler & Sohn GmbH, 1993. – S. 51 – 105.
43. *Steger Fr.* Der Feldzug von 1812. – Braunschweig: Oehme & Müller, 1845. – 357 S.
44. *Strautiņš V.* Rīga liesmās // Latvijas Sargs. – 1929. – Nr. 29. – 5. lp.
45. *Strods H.* Latvija 1812. gada kara laikā // Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis. – 1987. – Nr. 4. – 48. – 59. lpp.
46. *Strods H.* Napoleona armijas iebrukums Kurzemē 1812. gadā (jauni materiāli) // Zvaigzne. – 1962. – Nr. 22. – 13. lpp.
47. *Thiers L.-A.* Histoire du Consulat et de l'Empire. – Paris: Paulin, 1856.
- 47.1. T. 13. – 584 p.
- 47.2. T. 14. – 686 p.
48. *Vaudoncourt G. G. F.* Mémoires pour servir a l'histoire de la guerre entre la France et la Russie en 1812. T. 1. – Paris: Barrois l'Aine, 1817 – 359 p.
49. *Zeids T.* 1812. gada Tēvijas karš latviešu tautas vēsturē // Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis. – 1962. – Nr. 10. – 11. – 18. lpp.
50. *Безотосный В. М.* Армейский генералитет в правление императора Александра I // Эпоха 1812 года. Исследования. Источники. Историография. Часть III // Труды ГИМ. Вып. 142. – М.: ГИМ, 2004. – С. 27 – 59
51. *Безотосный В. М.* Борьба генеральских группировок в русской армии эпохи 1812 года // Эпоха 1812 года. Исследования. Источники. Историография // Труды ГИМ. Вып. 132. – М.: ГИМ, 2002. – С. 7 – 46
52. *Безотосный В. М.* Русский план военных действий в 1812 г.: анализ прямых и косвенных источников // Эпоха 1812 года. Исследования. Источники. Историография. Часть VI // Труды ГИМ. Вып. 166. – М.: ГИМ, 2007. – С. 109 – 127
53. *Безотосный В. М.* Разведка и планы сторон в 1812 году. – М.: РОССПЭН, 2005. – 288 С.

54. *Бескровный Л. Г.* Две стратегии // 1812 год. К столетию Отечественной войны. Сборник статей. – М.: Изд-во Академии наук СССР, 1962. – С. 64 – 96.
55. *Бескровный Л. Г.* Отечественная война 1812 года. – М.: Изд-во Социально-экономической литературы, 1962. – 611 С.
56. *Богданович М. И.* История Отечественной войны 1812 года по достоверным источникам. – СПб.: Тип. Торгового дома С. Струговщикова, Г. Похитонова, Н. Водова и Ко, 1859. – 1860.
- 31.1. Т. 1. – 555 С.
- 31.2. Т. 2. – 651 С.
- 31.3. Т. 3. – 541 С.
57. *Бонналь [Г.]* Виленская операция. Современное военное искусство в стратегии Наполеона с января 1811 года по июль 1812 года. – СПб.: Общество ревнителей военных знаний, 1909. – 63 С.
58. *Бутурлин Д.* История нашествия императора Наполеона на Россию в 1812-м году. – СПб.: Военная Топография, 1837 – 1838.
- 58.1. Ч. 1. – 415 С.
- 58.2. Ч. 2. – 418 С.
59. Был-ли у нас план военных действий в 1812 году. Письмо генерала Бутурлина к генералу Жомини // Военный Сборник. – 1902. – № 2. – С. 220 – 224.
60. *Валескалн П. Н.* 150-летие Отечественной войны 1812 года // Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis. – 1962. – Nr. 10. – 3. – 9. lpp
61. Военная энциклопедия (ред. В. Ф. Новицкого и др.). Т. 17. – СПб.: Типография И. Д. Сытина, 1914. – 320 С.
62. *Военский К.* Предисловие // *Военский К.* Акты, документы и материалы для политической и бытовой истории 1812 года. Т. 1. Акты, документы и материалы, относящиеся к местностям занятым неприятелем в 1812 году, в которых введено было гражданское управление. – СПб.: А. Ф. Штольценбург, 1909. – С. I – XLIV.
63. *Гарин Ф.* Война 1812 года и русский флот // Советикая Латвия. – 1941. – № 1 – 2. – С. 105 – 117
64. *Дельбрюк Г.* История военного искусства. Т. 4. – СПб: Наука, 2001. – 365 С.
65. *Дорошенко В. В.* Торговля Риги в период континентальной блокады // Известия Академии Наук Латвийской ССР. – 1979. – № 7. – С. 23 – 32

66. *Жамов В.* Отечественная война 1812 г. Операции в направлении Тильзит – Митава – Рига. – Рига: Рижское Городское Управление, 1912. – 183 С.
67. *Жилин П. А.* Контрнаступление Кутузова в 1812 году. – М.: Воениздат, 1950. – 192 С.
68. *Казаков Н. И.* Внешняя политика России перед войной 1812 года // 1812 год. К столетию Отечественной войны. Сборник статей. – Москва: Изд-во Академии наук СССР, 1962. – С. 9 – 30.
69. *Лависс Э.* История XIX века. Т. 2. Ч. 2. – Москва: Соцэкспгиз, 1938. – 579 С.
70. *Михайловский-Данилевский [А.]* Описание Отечественной войны 1812 года. – СПб.: Военная Типография, 1839.
- 70.1. Ч. I. – 470 С.
- 70.2. Ч. II. – 449 С.
- 70.3. Ч. III. – 428 С.
- 70.4. Ч. IV. – 368 С.
71. Отечественная война и русское общество (ред. Дживелегова А. К., Мельгунов С. П., Пичет В. И.). – М.: Типография Т-ва И. Д. Сытина, 1911. – 1912.
- 71.1. Т. I. – 235 С.
- 71.2. Т. II. – 272 С.
- 71.3. Т. III. – 227 С.
- 71.4. Т. IV. – 268 С.
72. Отечественная война 1812 года. Энциклопедия (ред. кол.: Безотосный В. М., Смирнов А. А., Васильев А. А.). – М.: РОССПЕН, 2004. – 880 С.
73. *Подмазо А. А.* Континентальная блокада как экономическая причина войны 1812 г. // Эпоха 1812 года. Исследования. Источники. Историография. Часть II. – М.: ГИМ, 2003. – С. 249 – 266
74. *Подмазо А. А.* Отечественная война 1812 года и ее место в наполеоновских войнах //– С. 231 – 244
75. *Попов А. И.* Великая армия в России. Погоня за миражом. – Самара: НТИЦ, 2002. – 439 С.
76. *Пугачев В. В.* К вопросу о первоначальном плане войны 1812 года // 1812 год. К столетию Отечественной войны. Сборник статей. – М.: Изд-во Академии наук СССР, 1962. – С. 31 – 46.
77. *Рогинский В. В.* Швеция и Россия. Союз 1812 года. М.: Наука, 1978. – 174 С.

78. Рычков С. Ю. Депо Карт и Российская военная топография в подготовке к войне 1812 года // Отечественная война 1812 года. Источники. Памятники. Проблемы. – М.: Полиграф Сервис, 2005. – С. 111 – 128
79. Смирнов А. А. Краткий артиллерийский военно-исторический лексикон, или терминологический словарь всего, преимущественно до русской полевой артиллерии начала XIX столетия касаемого. – М.: ГИМ, 2006. – 232 С.
80. Таннберг Т. Вольные корпуса П. фон Шмита и К. фон Нирота в Отечественной войне 1812 г. // Эпоха 1812 года. Исследования. Источники. Историография. Часть V // Труды ГИМ. Вып. 161. – М.: ГИМ, 2006. – С. 53 – 77
81. Таннберг Т. Лифляндское ополчение в 1812 г. // Эпоха 1812 года. Исследования. Источники. Историография. VI. – М.: ГИМ, 2007. – С. 155 – 185
82. Тартаковский А. Г. 1812 год и русская мемуаристика. – М.: Наука, 1980. – 312 С.
83. Тимченко-Рубан Г. Рига и рижский отряд в октябре – декабре 1812 г. // Военный Сборник. – 1906. - № 1 – С. 23 – 42
84. Тихомиров С. А. Европейский Север в контексте экономических отношений периода континентальной блокады // Эпоха Наполеоновских войн: люди, события идеи. – М.: Сорек, 2005. – С.165 – 193
85. Троицкий Н. 1812. Великий год России. – М.: Мысль, 1988. – 348 С.
86. Хелме Р. Э. Прибалтийский театр военных действий Отечественной войны 1812 года. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата исторических наук. – Тарту: Тартуский Ун-тет, 1987.
87. Чернышев А. А. Русский флот в Отечественной войне 1812 года // Эпоха 1812 года. Исследования. Источники. Историография. // Труды ГИМ. Вып. 132. – М.: ГИМ, 2002. – С. 83 – 104
88. Шильдер Н. Светлейший князь Александр Иванович Чернышев // Военный Сборник. 1902. – № 2. – С. 30 – 46

Izmantoto saīsinājumu saraksts

A – austrumi

D – dienvidi

DR – dienvidrietumi

LA – Lielā Armija

R – rietumi

t. i. – tas ir

t. s. – tā saucamais

t. sk. – tai skaitā

tag. - tagad

u. c. – un citi

u. tml. – un tamlīdzīgi

Z – ziemeļi

ZA – ziemeļaustrumi